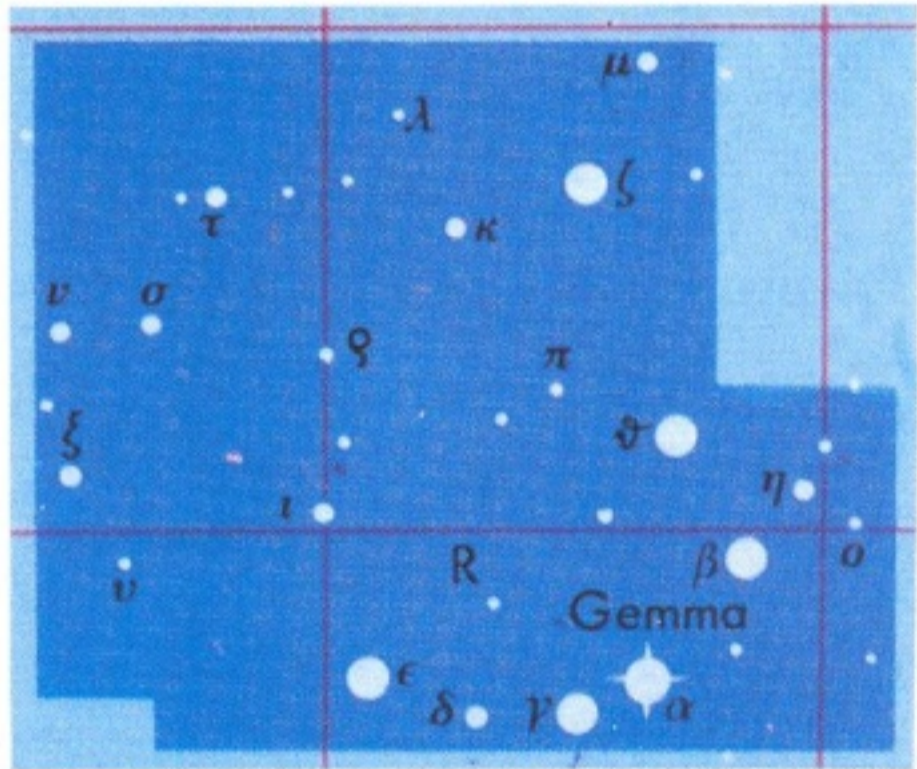

Δ. ΛΙΑΝΤΙΝΗΣ

ΓΚΕΜΜΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΑΝΤΙΝΗΣ

Γ Κ Ε Μ Μ Α

Α Θ Η Ν Α 2 0 0 6

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δ. ΛΙΑΝΤΙΝΗ

Τα γνήσια αντίτυπα φέρουν την πρωτότυ
υπογραφή της κας Δ. Λιαντίνης.

κ λ

f

© Copyright by D. Liantini 2006

Κεντρική Διάθεση:

Ε. Τζανακάκης & ΣΙΑ Ε.Ε.

Χαρ. Τρικούπη 11α, 106 78 Αθήνα

Τηλ. 210.3811201 - 210.3802542

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

α. Η Ερώτηση της Μαργαρίτας	9
β. $v = d-H$	21
γ. Τα κατά Κίρκην	35
δ. Αυνάν και Κάιν	47
ε. Ο Αρσενοκοίτης	63
ζ. Η Κυκλώπεια	89
η. Ο Ελληνοέλληνας	103
θ. ΑρΑq 3= h	127
ι. Εδώ Μεσολόγγι!	143
κ. Μικρός Κριτής	169
λ. Νέκυια	181
μ. Η Ελένη της Σπάρτης	203
ν. Πέθανε ο θεός	209
ξ. Οι Είρωνες	225
ο. Νάρκισσος	251
π. Sonne über Austerlitz	255
	\
Σχόλια	257
Πίνακας ονομάτων	273

vector in occasum.

Catulli

Βόρειος Στέφανος sive Corona borealis,
donavit Venus ilia Ariadnam,
inter Bootem et Herculem jacet,
vere videtur et aestate,
 α constellationis vocatur Gemma,
Gemmae spatia siderum 71 anni lucis.

Και ονδεν δ,τι ουκ άπόλετο.

*Sine disciplina nulla musica
perfecta est.*

Όταν λέμε η Ερώτηση της Μαργαρίτας, έχουμε στο νου την απορία των ανθρώπων για το θεό. Διατυπώνουμε, δηλαδή, διαφορετικά το ενδιαφέρον μας. Όπως όταν λέμε το άστρι της τραμουντάνας, έχουμε στο νου τον πολικό αστέρα.

Ο λεκτικός καθιερωμός η Ερώτηση της Μαργαρίτας, die Gretchensfrage στο πρωτότυπο, είναι η στερεότυπη καταδήλωση, ένας terminus technicus, που αναφέρεται στα απορήματα του ανθρώπου για το θεό, σ' έναν τρόπο εντελώς αυστηρό και εντελώς γεωμετρημένο. Ότι, δηλαδή, η έρευνα του ανθρώπου για το θεό είναι κεφάλαιο και ιδιο-χτησία της φιλοσοφίας και της επιστήμης, και όχι της θρησκείας.

Ακόμη πιο αναγκαστικά, ότι το πρόβλημα θεός είναι χρέωση και αξίωση της κριτικής φιλοσοφίας και της θετικής επιστήμης. Εκείνων, δηλαδή, των μεθόδων έρευνας που προσφέρουν τον υψηλότερο βαθμό φερεγγυότητας σχετικά με το ακίβδηλο της αλήθειας.

Γιατί υπάρχουν και φιλοσοφίες ή επιστήμες, που είναι του μπλα-μπλά και της ανεμοζάλης. Όπως υπάρχουν και ποιητές, που είναι για να διαβάζουν τα ποιήματα τους στα ράδια. Άμπρακατάμπρα.

Με βάση σχεδίασης και με θεμέλιο προοπτικής την αυστηρή μέθοδο έρευνας, είναι φανερό πως κάτω από τον όρο η Ερώτηση της Μαργαρίτας επιχειρούμε να μιλήσουμε για το θεό σε μια καινούργια γλώσσα. Η γλώσσα αυτή φανερώνεται υποχρεωτικά αποδεκτή από όλους. Όσοι, εννοείται, μέσα στο κεφάλι τους έχουν μυαλό ανθρώπου και όχι αίσθηση ζώου.

Έτσι, οι διάφορες ιστορικές θρησκείες, που ασχολούνται με το πρόβλημα θεός, αυτόματα αφανίζονται από το χάρτη αυτής της προβληματικής. Αφανίζονται, με τη\ έννοια ότι τις αντικατασταίνει υποχρεωτικά η νέα μέθοδος και η νέα οπτική.

Σε επίπεδο παραβολής αυτό σημαίνει τούτο: όπω; υπάρχει μία χημεία, μία γεωμετρία, μία ιατρική, και διδάσκεται η ίδια σε όλα τα πανεπιστήμια της γης ανεξάρτητα από τις γλώσσες και τις φυλές των ανθρώπων, παρόμοια υπάρχει μία μόνο μέθοδος, για να ερευνησει κανείς το πρόβλημα θεός. Είτε βρίσκεται στο Εσκουαδόρ είτε στο Ισπαχάν είτε στη Νότια Καρολίνα. Εφόσον, εννοείται, εργάζεται με σοβαρότητα, και δε δουλεύει «μηχανές» και αγυρτείες. Τη μέθοδο αυτή μας τη δίνει η Ερώτηση της Μαργαρίτας.

Έρχομαι στην πρώτη από τις προκείμενες του προβλήματος. Στην επίσκεψη των ονομάτων.

Είναι γνωστό ότι η Ερώτηση της Μαργαρίτας είναι ένα σημείο δράσης, μία στιγμή χωροχρόνου, μέσα στην κίνηση του μύθου της τραγωδίας *Φάουστ* του Γκαίτε.

Η φιλοσοφία edιάλεξε αυτή τη στιγμή, και «κατηγόρησε» στο στοχασμό του Γκαίτε την απορία των ανθρώπων για το θεό, επειδή στο *Φάουστ* του Γκαίτε είδε τον καθολικό ανθρώπινο τύπο του ευρωπαίου, και στον ίδιο το Γκαίτε τον «ολύμπιο» ποιητή της Ευρώπης.

Το άλλο όνομα, δίπλα στη Μαργαρίτα, είναι ο Φάουστ. Ο δόκτωρ Φάουστ είναι μία ακρότητα ανθρώπου. Έζησε στην Κρακοβία τον καιρό της Μεταρρύθμισης. Και γέρασε σκυμμένος στις σπουδές και τις μελέτες. Εδιάβασε καράβια τα βιβλία, και αποθήκεψε βουνά τη γνώση.

Ο Φάουστ διόδεψε βήμα βήμα τους κλασικούς πολιτισμούς. Τις κλασικές γλώσσες τις κατάκτησε στην κορφή και στη ρίζα. Τι *Lingua graeca*, και τη *Lingua latina*. Κατά-φαγε τα χειρόγραφα των μοναστηριών ως την ώρα τους.

Και ξεσκάλισε όλα τα παλαιά βιβλία. Από τον Άρατο και τα *Φαινόμενα* ως τους Πλίνιους και τη *Φυσική Ιστορία*.

Ο Φάουστ μέσα στις θάλασσες του μυαλού του σέρνει ολάκερη τη νύχτα του Μεσαίωνα. Και όλα τα χρώματα και τις εκρήξεις της Αναγέννησης. Είναι ο παλαιός, και ο νέος.

Ο Φάουστ εμελέτησε τις Θείες Γραφές και στο φανερό τους και στο απόκρυφο. Από τα μυστικά πέρασε στα μυστήρια. Και πήδηξε από τη μεταφυσική στη μαγεία.

Ο Φάουστ στη συντροφιά του είχε τακτικούς το Νοστράδαμο και την *argana coelesta*. Και κρυφοκουβέντιασε με το *theosophicum* και την καββαλιστική. Δουλεύει σαν παλαιός μάστορας τους αστρολάβους και τις πεντάλφες. Συνείρει και συναιρεί, διαλύει και καταλύει τα στοιχεία της ψυχής και τα στοιχεία της ύλης.

Ο Φάουστ πατεί στα πατήματα του Παράκελσου και του Γαλιλαίου. Και καταχερίζει τη σολωμονική και την αλχημεία. Άλλοτε φρόνιμα και άλλοτε θρασερά κατέχει να ξεφεύγει τις αράχνες της Ιερής Εξέτασης. Ξεγλίστρησε τους χαμηλόφωνους καρδινάλιους, και τα επίλοιπα φρικαλέα κριτήρια του παπικού Σκότους.

Ο Φάουστ επικαλέστηκε το πνεύμα της γης. Άνοιξε λογαριασμούς με τις δυνάμεις της φύσης. Εξόρκισε τα δαιμονικά της φαντασίας και ημέρεψε την Κόλαση. Και τότε, κατά τον καιρό και το δίκιο, φανερώθηκε μπροστά του ο διάβολος, που ο Γκαίτε τον εβάφτισε Μεφιστοφελή.

Ο Φάουστ νύχτες και μέρες και χρόνους και εποχές θεράπευε την επιστήμη και τη σοφία. Φτάνοντας ως τα όρια του νου, ερεύνησε τα φαινόμενα και τα όντα, τις δράσεις του κόσμου, τις πράξεις των ανθρώπων.

Ο Φάουστ το σπουδαστήριο του, εκείνο το στενό και υψίθολο γοτθικό δώμα, τό 'καμε πλανητάριο για τις μάκρυνες οράσεις και λαμπορατόριο για τις απειροελάχιστες δομές.

Ο Φάουστ εργάστηκε με τον πόνο και με το μόχθο, και γι' αυτό, μαζί με τα επίλοιπα θαυμάσια, απεργάστηκε την πονηρία και τη μοχθηρία. Έτσι, κατά την τροπή και τον

τρόπο, φανερώθηκε μπροστά του ο διάβολος, που ο Γκαίτε τον εβάφτισε Μεφιστοφελή.

Τύπος του homo universalis, ο Φάουστ είχε άπειρη μέση του την ορμή για γνώση, και την ορμή για δράση. Απ<: την ίδια τη φύση του ήταν ξένος στο τύπο του άνθρωποι της κλασικής Ελλάδας. Εκείνου του ανθρώπου, που το βασικά του γνωρίσματα ήσαν το μέτρο και η Δίκη. Όπω: το λέει ο Πίνδαρος:

Ψυχούλα μου, μη ζητάς αθάνατη ζωή- πορέψου με τον τρόπο που είναι σύμμετρος στη δύναμη σου¹.

Και όπως σώζεται απόφους στο δημοτικό τραγούδι των νεοελλήνων:

*Παρά να πάρεις άνθρωπο που νά 'ν και με τη δράκα,
καλύτερα πανταλονάν, κι άσε μέ την κόμματα.*

Γεννημός και πλαστούργηση του πολιτισμού της Ευρώπης, ο Φάουστ στη βάση του είναι ρομαντικός. Μονοσήμαντος, δηλαδή, ακαθόριστος, νύχτιος, ετεροθαλής, φυγόκεντρος, τοξοτά αρειμάνιος, άπειρος. Δεν έχει καθαρές τις γραμμές, το σχήμα, τα όρια, το γάρμπος.

Οι ιστοί και οι σύνδεσμοι του κλασικού έλληνα, που του δίνουν την ισορροπία επάνω στη βάση της σύνθεσης λόγου και θυμικού, μέσα στο Φάουστ είναι συντριμμένοι.

Γι' αυτό ο μόχθος και ο πόνος από τα Έργα και τις Ημέρες του τον έριξαν στη μοχθηρία και στην πονηρία. Και φανερώθηκε μπροστά του ο διάβολος, που ο Γκαίτε τον εβάφτισε Μεφιστοφελή.

Η συνεργασία του Φάουστ με το διάβολο έγινε μπεσαλίδικα. Κουβέντιασαν ήσυχα τους όρους, και σύνταξαν προσεχτικά τη συνθήκη. Ήταν ένα Σύμφωνο κυρίων, που ο Φάουστ το υπόγραψε με το αίμα του.

- Εγώ, σακατεμένο σαρκίο, θα σε ξανακάμω νέο, του υποσχέθηκε ο Μεφιστοφελής. Μέσα από το βαλτωμένο αίμα σου θα τινάξω στο φως έναν αστραφτερό έφηβο είκοσι χρονώ.

»Υστερα θα ζεφτώ στις επιθυμίες σου, δούλος πειθήνιος και πιστός. Ό,τι και να μου ζητήσεις, θα στο 'χω κιόλας κανωμένο προτού το ξεστομίσεις. Είκοσι τέσσερες χρόνους θα σε υπερετήσω. Ωσόπου ναπραγαλιάσω την ασίγαστη ψυχή και την άπειρη βουλιμία σου για γνώση. Για να τα μάθεις όλα, και να τα πράξεις όλα.

»Εσύ, εξημμένη κεφαλή, σαν τελειώσει ο χρόνος της θητείας μου, θα λύσεις τη συνθήκη. Χωρίς να μου μείνεις χρεώστης στο ελάχιστο, να σηκωθείς και να πας στο καλό. Μ' ένα μονάχα όρο:

»Στα χρόνια που θα σε υπερετώ, φυλάξου την πνευματική σκηνηρία. Φυλάξου την ώρα να μην αγγίξεις την απόλυτη πληρότητα της ύπαρξης. Εάν κάποτε νιώσεις πως κατάχτησες το ύπατο, και το έσχατο αν αισθανθείς ότι αγγίζεις το σημείο, που πιο πέρα του πιστέψεις ότι δε γίνεται ο άνθρωπος να φτάσει αν έρθει στη ζωή σου η τέλεια στιγμή, και της φωνάξεις.

- Σταμάτα λοιπόν! είσαι τόσο ωραία!¹ εκείνη την ώρα θα χάσεις το στοίχημα. Τότες, ανοϊκό γερόντιο, θα ζητήσω την αμοιβή μου στη δούλεψη σου.

»Θα σε αρπάξω βίαια, και θα σε πατάξω σφοδρά. Θα κρεουργήσω άγρια τη σάρκα και το πνεύμα σου. Θα τινάξω την κεφαλή σου στον τοίχο. Το κρανίο σου θα σκορπίσει χίλια κομμάτια. Θα καταρέψουν οι μύνες και τα οστά σου. Και τα μυαλά σου, σκλήθρες ματωμένοι μυγμοί, θα βάψουνε άτιμα και αισχρά τους λευκούς ασβέστες.

Η επόμενη προκείμενη είναι ο έρωτας. Ο Φάουστ, προτού παραδοθεί στο διάβολο, δεν είχε περάσει το κατώφλι της οδάλισκης με το κόκκινο σαλβάρι. Ούτε είχε τραγουδήσει το τραγούδι του γερο-μπέη.

Τώρα, δυνατός και νέος και οδηγημένος από το Μεφιστοφελή, ρίχνεται στη βουή του κόσμου. Ξεκινάει να κάμει το μεγάλο ταξίδι.

Ένα ταξίδι σαν εκείνο, ας πούμε, του παλαιού Οδυσσέα στις θάλασσες του Ποσειδώνα, του πελιδνού Δάντη στον Άδη της ψυχής μας, του αστρόβλητου Πλάτωνα στους υπερουράνιους τόπους. Μπροστά του έχει τη μα-κρυνή στράτα του πολύπαθου Οιδίποδα μέσα από τα σκοτάδια του ασυνείδητου, και τις φλόγες της συνείδησης.

Το ταξίδι του Φάουστ είναι ένας πλόας ανακαλύψεων και πείρας. Και θα τον φέρει να τρυγήσει τους ορίζοντες.

Με τις φωνές των πουλιών και τα χρώματα του κυκλάμνου θα χτίσει κάστρα. Και θα θερίσει τις ακτίνες της νιχτας, για να θημωνιάσει στις αποθήκες του άστρα.

Έτσι, από την αρχή θα βρεθεί η Μαργαρίτα στο πέρο σμά του. Θα την συναντήσει κεραυνοβόλα, και θα τη ερωτευθεί ανεκκάλητα.

Στα δεκαπέντε της χρόνια, η Μαργαρίτα είναι αθώ και άδολη. Και έμορφη έως την άκρη. Τη γλαυκή θάλα(σα έχει αγκαλιά. Και την πράσινη βουή των κήπων τρ<φό. Και τις μαρμαρυγές του Βέγα στα όνειρα.

Από τη συναπαντή του Φάουστ και της Μαργαρίτας Γκαίτε θα χτίσει ένα μεγάλο έρωτα στην ιστορία της π(γκόσμιας τέχνης.

Έναν έρωτα που θα τον εξορύξει από τα κρύσταλλα ττ μεγάλης έμπνευσης. Τα υλικά του θα τα λάβει από τη στείνα του Όμηρου με την Ανδρομάχη, του Δάντη με τη Βε<τρίκη, του Πλάτωνα με τη Διοτίμα, του Σαίκσπηρ με ττ Ιουλιέττα, του Ευριπίδη με τη Μήδεια και την Αλκηστη.

Και όχι αλλιώς, παρά καθώς όλοι εκείνοι οι μεγάλοι ερωτολόγοι, την ουσία του έρωτα θα την αποκαλύψ στην καταστροφή και στην οδύνη.

Ο Γκαίτε θα μας ξαναδώσει με τη σειρά του το απ-σταγμα της παλαιής σοφίας: ότι ο έρωτας που δε φέρν μέσα του σπόρο τη συφορά και το θάνατο είναι θέμα τι κωμωδίας.

Καθώς θα τελειώσει η τρυφερή ιστορία, η μικρή Μαγαρίτα θα βρεθεί χρωμαμένη με πολλαπλό άγος. Θα σκτώσει το εξώγαμο μωρό της. Θα φαρμακώσει τη μητέρας της. Θα σταθεί αφορμή να σφαχτεί ο στρατιώτης αδερφ> της. Θα δικάσει τον εαυτό της να της κοπεί το κεφάλι από τον ουδέτερο δήμιος.

Και όλα αυτά τα φοβερά θα τα κάνει η Μαγαρίτα, παιδίσκη η ακηλίδωτη. Που πριν απαντήσει τον έρωτ έζησε καθαρή όσο μία σταγόνα δροσιάς στο κύπελλο τ αυγής.

Ο έρωτας λοιπόν. Αυτό το θεϊκό ζώο, το αυτόχθο· και το γηγενές, μας φέρνει στο κέντρο του προβλήματος

Ο έρωτας της Μαγαρίτας για το Φάουστ γεννά την ερώτηση της Μαγαρίτας για το θεό. Αναγκαιότητα, συγκυρία, ή επιλογή του ποιητή;

Ένα δείλι το νέο ζευγάρι περπατά στον κήπο της Μάρθας της ρουφιάνας. Αδημονεί, και χαιρείται, και γλυκοκουβεντιάζει. Στον πόθο του αποζητάει να βρει πόρο.

Εκείνο τον Πόρο, που ο Πλάτων στο *Συμπόσιο* τον ονομάζει πατέρα του έρωτα. Καθώς και μητέρα του έρωτα ονομάζει την Πενία. Τη θεία στέρηση, που αποζητά το πέρασμα, τον πόρο.

Με αφορμή αυτόν τον πόρο, έχω την ιδέα πως, εάν ο Γκαίτε γνώριζε καλύτερα, απ' όσο εγνωριζε, τα δημοτικά μας τραγούδια, σίγουρα θα συνόδευε τον περίπατο των δύο ερωτευμένων στον κήπο με τους ωραίους στίχους του λαού μας:

Έδρας, ήλιε μου, έβγας, έβγα λιγούλακι Για να πορπατήσουμε στο περιβολάκι. Νά 'βρω πόρο νά 'βρω, πέρα να περάσω, Νά 'βρω την αγάπη μου, να παίξω, να γελάσω.

Σ' εκείνο λοιπόν τον περίπατο στον κήπο, η Μαγαρίτα σταματά ξαφνικά, κοιτάζει το Φάουστ στα μάτια, και τον ρωτάει:

*Πιστεύεις στο θεό;
Glaubst du an
Gott?*

Αυτή είναι η ξακουστή Ερώτηση της Μαργαρίτας¹.

Το βάρος και την αξία της, που την έκαμαν οδηγητική για τη μέθοδο έρευνας του προβλήματος του θεού από τη σκοπιά της επιστήμης, η ερώτηση τα οφείλει στην απόκριση κυρίως που έδωσε ο Φάουστ.

Με άλλα λόγια είναι, όχι η ερώτηση της Μαργαρίτας, αλλά η απόκριση του Φάουστ που γεννά το βαθύπλουτο του προβλήματος.

Παρόμοια, όπως είναι, όχι ο έρωτας του Δία για τη Λήδα στον Ευρώτα που γέννησε την αθάνατη Ιλιάδα, αλλά η Ελένη. Η απάντηση, δηλαδή, που έδωσε η Λήδα στον έρωτα του Δία.

*Ποιος τολμάει να ειπεί πιστεύω στο θεό; Ποιος
τολμάει να ειπεί δεν πιστεύω στο θεό;¹*

Έτσι αποκρίθηκε ο Φάουστ στην ερώτηση της Μαργαρίτας.

Η θέση αυτή ανθρώπινα συνιστά τη μόνη δυνατή απ(κρίση που μπορεί να δοθεί στο ερώτημα. Είναι η απόκρ ση, σύμφωνα με τη Λογική επιστήμη, που καταργώντο την αρχή της αντίφασης δέχεται το τρίτο, καθώς αλληλ(αναιρεί το πρώτο και το δεύτερο. Όπως έδειξε και στ Φυσική εντελώς πρόσφατα η αρχή της Απροσδιοριστία Στο tertium non datur ο Φάουστ θα απαντήσει: *tertium datu τρίτον χωρεί*. Κάπου ανάμεσα Τρίτη και Τετάρτη πρέπει να παράπεσε η αληθινή του μέρα, που είπε ο Ελύτης πρ(του γεράσει. Και τα χάσει.

Εάν είμαι άνθρωπος, κατά την έννοια ότι έχω συνε δη ση των ορίων μου και επίγωση του πόσο βαθύ είναι τ πρόβλημα του όντος, δεν είναι δυνατό να δώσω άλλη απ(κρίση στην ερώτηση της Μαργαρίτας.

Όταν στην ερώτηση αποκριθώ, **ναι!** πιστεύω στο θει γίνομαι αυτοστιγμεί μωρός. Γιατί δέχομαι στενόκαρδα %(στενόμυαλα, κάτι που δεν το ξέρω, σαν αληθινό. Καταντ

δογματικός. Και η επιστήμη θα με πετάξει αυτόματα έξω από τα όριά της με την παρατήρηση: διότι λες ανοησίες

Όταν στην ερώτηση αποκριθώ, όχι! δεν πιστεύω σε θεό, γίνομαι αυτοστιγμεί μωρός. Γιατί δέχομαι στενόκαι δα και στενόμυαλα, κάτι που δεν το ξέρω, σαν αληθιν< Καταντώ δογματικός. Και η επιστήμη θα με πετάξει αυ(ματα έξω από τα όριά της με την παρατήρηση: διότι λι ανοησίες.

Τι απομένει να αποκριθώ; Αυτό ακριβώς είναι το λ πτό σημείο," που γεννά την ανεξάντλητη γονιμότητα τc προβλήματος.

Το πνεύμα και το νεύμα του Γκαίτε είναι το εξής. Ό. σου μένει και ό,τι σου δίνεται είναι εκείνο το σημείο, το άπειρα ελάχιστο ανάμεσα στο όχι και το ναι, να το ευρι νεις, να το πλατύνεις, να το βαθύνεις, να το εκτείνεις. Ν το μεταχειριστείς μ' έναν τέτοιο τρόπο απόπειρας, και δι κιμασίας, και βασανισμού, και αγωνίας, ώστε από το απειροελάχιστο σημείο να δημιουργήσεις διάσταση, και έκταση, και διάρκεια, χώρο και χρόνο.

Να πλάσεις, δηλαδή, από το ανάμεσα στο ναι και στο όχι ζωή, αλήθεια, και ύπαρξη.

Είναι χρεία το σημείο το ελάχιστο της αδυνατότητας και της ουτοπίας ανάμεσα στο ναι και στο όχι να το κοιτάξουμε έτσι, ώστε να απορροφήσει σε όλη τη ζωή τη ζωή μας. Τη βιοτική μας μέριμνα, δηλαδή, την πνευματική ορμή, την υπαρκτική ετοιμότητα, την ηθική πράξη.

Σ' ένα επίπεδο σημάτων μυθικών, το πνεύμα και το νεύμα του Γκαίτε θα το μεταγλώττιζα ως εξής:

Είσαι μέσα στις Συμπληγάδες πέτρες της αναζήτησης σου, που ανοιγοκλείνουν ακατάπαυστα. Κάμε να μη σε συντρίψουν. Μαζί με τους Αργοναύτες.

Ανεβάζεις το βράχο της απορίας σου από τη βάση του όρους στην κορυφή, και γκρεμίζεται ακατάπαυστα. Κάμε να μην παραιτηθείς. Μαζί με το Σίσυφο.

Δεμένος πιστάγκωνα σκύβεις στη λίμνη να πεις, και κάτωθι σου το νερό υποχωρεί ακατάπαυστα. Κάμε να μην πεθάνεις από τη δίψα σου. Μαζί με τον Τάνταλο.

Και σ' ένα πλαίσιο καταλογισμού ευθυνών αναφορικά με την ατομική μας προαίρεση, στην ερώτηση της Μαργαρίτας η απόκριση του Φάουστ θα είχε να μας ειπεί:

Όποιος πιστεύει στο θεό, έχει μέσα του ένα νεκρό θεό. Όποιος δεν πιστεύει στο θεό, έχει μέσα του ένα νεκρό άνθρωπο.

Όποιος πιστεύει αλλά και δεν πιστεύει στο θεό, έχει μέσα του ζωντανό το νόμο της φύσης. Απλά, καταληπτά, και στα μέτρα του ανθρώπου ζει το θαύμα του κόσμου.

Το κρίνω απλό και αυτονόητο, πως εκείνος ο θεός, στην αναζήτηση του οποίου μας προάγει η Ερώτηση της Μαργαρίτας, δεν έχει καμία σχέση με τους θεούς φαντάσματα, που κατά καιρούς έπλασαν οι ποικίλες ιστορικές θρησκείες. Οι πολυώνυμοι, δηλαδή, όπως ο Δίας στους έλληνες και ο διάβολος στους ινδούς, εκείνοι Μωσής, και Μωάμεθ, και Βούδας και Κομφούκιος, και Μαρδούκ και Κυβέλη και Μίθρας, και Βάαλ και Ασάρτη και Λούθηρος. Οι βραχμάνες, οι ραββίνοι, οι μουφτήδες, οι μου>.ι δεσ, ο πατριάρχης κι ο πάπας. Ο Πετράκης κι ο Παιν.ι ρας, μ' ένα λόγο. Εκείνοι οι γυρολόγοι με τη λατέρνα.

Το άρωμα του ζητούμενου θεού, που αναδίνεται ατ το λουλούδι της Μαργαρίτας, απευθύνεται στο **δικά** άνθρωπο. Στο φρόνιμο, δηλαδή, το λογικό και τον **π**σχοντα.

Εάν η υπαρκτική μας εφόπλιση, η λογική δηλαδή ι βίωμα η φαντασία η διαίσθηση το συναίσθημα και τα -θη μας, δεν υπερβαίνει τη χωρητικότητα των φυσικών μι ορίων εάν γνωρίζει και καταφέρνει να μας συγκρατεί σ μέτρα της φυσικής μας κατασκευής- εάν δε διαχέεται σ χάος της υπερβολής, σ' εκείνη την τύφλα που οι έλλην τραγικοί την είπανε Ύβρι, τότε δεν υπάρχει άλλος **δρ**μος, παρά να παραδεχτεί την απόκριση που έδωσε ο Φ ουστ στη Μαργαρίτα:

Ζήτα το άγνωστο. Χτύπα να σου ανοίξει να περάσι ο τοίχος που δεν έχει πόρτα. Κάμε να μεταλλάξεις τ απορία σου σε δημιουργία, και το ανθρωπινό σου σε λ τρώση.

Γιατί ο θεός για τα μέτρα του ανθρώπου είναι και δ είναι να υπάρχει, που λέει ο Φάουστ. Έχει και δεν έ) όνομα¹, που είπε ο Ηράκλειτος. Βρίσκεται άγνωστος, κ τέτοιος θα παραμένει, όπως μας παρακινεί η επιγρα(στη βάση του βωμού στην Αγορά της αρχαίας Αθήν(*τω Αγνώστω*.

Για το δίκαιο άνθρωπο ο θεός, το υπέρτατο ον, θα \νει ανάμεσα στο ναι και στο όχι. Θα δηλώνει το σημί της αιώνιας αναζήτησης, και της αιώνιας απορίας. Θα ναι το ον, *τό άει ζητούμενον και άει άπορούμενον*², π γράφει ο Αριστοτέλης στα *Μετά τά Φυσικά του*.

Αυτόν το δίκαιο, που στέκεται στο χαλεπό μεταίχι του ναι και του όχι, οι άλλοι άνθρωποι του καιρού τ και του τόπου του, άνθρωποι μικρόνοες και μίζεροι, > μοζωήδες και θελωζήσηδες στη γλώσσα του Λασκαράτο θα τον δικάζουνε για άθεο. Όπως δικάσανε το δίκαιο Σ κράτη, και το δίκαιο Αριστοτέλη, και το δίκαιο Τζορντ νο Μπρούνο.

Δύο γενεές μετά το Γκαίτε, που χάραξε στην πέτρα του μόνιμου την Ερώτηση της Μαργαρίτας, ένας άλλος ευρωπαϊός ποιητής, ίδιο μπόι και ίδιο σθένος, θα επαναλάβει στερεότυπα την ερώτηση, τραβώντας τον ιδικό του κακοτράχαλο δρόμο.

Ο σλάβος Ντοστογιέβσκι στην ερώτηση της Μαργαρίτας θα δώσει την ίδια απόκριση που έδωσε και ο Γκαίτε:

Εάν ο Σταυρόγκίν πιστεύει, δεν πιστεύει ότι πιστεύει·

εάν ο Σταυρόγκίν δεν πιστεύει, δεν πιστεύει ότι δεν πιστεύει¹.

Ο Σταυρόγκίν, λοιπόν, ο πρίγκιπας Νικολάι Σταυρόγκίν. Ο Σταυρόγκίν με το καθαρό ήθος. Ο Σταυρόγκίν, που νέος τριάντα χρονώ αρπάζει με το χέρι το ηλεκτροφόρο καλώδιο της αυτοκτονίας του, πιστεύει, ή δεν πιστεύει;

Μιλάμε για το Σταυρόγκιν, την ώρα που κοιτάει στα μάτια έναν άλλο δαίμονα. Τον αριστογείτονα Κυρίλωφ, το μηχανικό.

Αλλά δεν ενεούργησαν ούτε ο Γκαίτε, ούτε ο Ντοστογιέβσκι. Και οι δύο στο ερώτημα των ερωτημάτων διάβηκαν πύλες ανοιχτές.

Είκοσι αιώνες παλαιότερα και τους δύο τους είχε προφτάξει ένας μεγάλος έλληνας. Την Ερώτηση της Μαργαρίτας την απάγγειλε πρώτος σε ιαμβικά μέτρα ο Ευριπίδης ο αθηναίος στην τραγωδία του *Ελένη*:

*Τί είναι θεός, και τί μη θεός, και τί ανάμεσα τους; Ποιος άνθρωπος τό 'ψαξε, και δρήκε μακρυνότερο τέλος;*²

Ο θεός του Ευριπίδη είναι το «πιστεύω» του Φάουστ και του Σταυρόγκιν. Ο μη θεός του Ευριπίδη είναι το «δεν πιστεύω» του Φάουστ και του Σταυρόγκιν. Και το ανάμεσα στο θεός και μη θεός του Ευριπίδη είναι το ανάμεσα στο ναι και στο όχι του Φάουστ και του Σταυρόγκιν. Είναι ο άνθρωπος της γης που, καθώς βρίσκεται ανάμεσα σε ζωή και σε θάνατο, αγωνίζεται να κατανοήσει το νόημα της ύπαρξης του μέσα στο σύμπαν.

v = d - II

β

*Octiens
septenos
anfractus solis.*

Στη δεκαετία του '20, που μαζί με το Λένιν και τον Κάφκα πέθανε και η ελληνική Ιωνία, ένας άνθρωπος στην Αμερική, ο αστρονόμος Χαμπλ, έκανε μια επαναστατική υπόθεση. Το σύμπαν, είπε, διαστέλλεται.

Οι συνέπειες στις συνέπειες που οδήγησε η σύλληψη αυτή δεν έχουν προηγούμενο.

Και για να το ειπώ ποιητικά. Με αυτή την παρατήρηση του Χάμπλ η Άρτεμη και η Αθηνά έπαψαν να 'vaL παρθένες. Η φύση και η γνώση βιάστηκαν όχι απλώς στους μηρούς και στους υμένες, αλλά σε όλα τα βάθη και τα βύθη τους. Τώρα ο ωραίος Ενδυμίων έχει πλαγιάσει στα στήθη της σελήνης, και κοιτάει τρυφερά στα μάτια την Άρτεμη. Χωρίς να κοιμάται, και χωρίς να πεθαίνει. Και ο Τειρεσίας βλέπει επιθυμητικά και αχόρταγα το ολόγυμνο κορμί της Αθηνάς και δεν τυφλώνεται.

Και για να το ειπώ φιλοσοφικά. Με την έννοια δηλαδή των *Μετά τα Φυσικά* και της πρώτης θεολογίας του Αριστοτέλη, ή με το φως της νόησης και της γνώσης, όχι όμως με την ανοησία και το σκότος των θρησκειών: Η σύλληψη αυτή μας οδήγησε να αντικρύσουμε το ίδιο το σώμα του θεού. Όλα τα γνωρίζουμε τώρα πια για το θεό, εκτός από ένα. Εκτός από το νου του. Σημείο, που οι κο-σμολόγοι το λένε μοναδικότητα άγνοιας του ανθρώπου, ή singularity της σχετικιστικής φυσικής, ή ανωμαλία.

Και για να το ειπώ επιστημονικά. Με την κατάκτηση του Χαμπλ ο άνθρωπος έφτασε στα όρια του χώρου και στην αρχή του χρόνου. Την απόσταση ανάμεσα σε ουραν και, γη και καταχθόνια την εμέτρησε ως την άκρη. Τώρα terra incognita εσβήστηκε από το χάρτη. Ένας νέος γίγo ντας Κολόμβος έκαμε κουνούπι τον παλαιό εκείνο που πο τησε την Αμερική. Για να μετράμε τις μέρες μας δε χρειξ ζόμαστε πια ούτε την πρώτη Ολυμπιάδα των ελλήνω· ούτε το Ab urbe condita της Ρώμης, ούτε την Εγίρα το Μωάμεθ, ούτε τα προ και τα μετά Χριστό των χριστιανώ' Σήμερα γνωρίζουμε σε τιμές αριθμητικές και σε μεγέθ μετρήσιμα το ύψος του θεού σε δισεκατομμύρια έτη φο τός. Γνωρίζουμε την ηλικία του σε δισεκατομμύρια έτ ζωής. Γνωρίζουμε το πώς εγεννήθηκε με τη μεγάλη έκρτ ξη, τι τρώει με το υδρογόνο, το ήλιο, και το βηρύλιο. Πα λειτουργεί το πεπτικό του σύστημα με τις πυρηνικές σι ντήξεις στο εσωτερικό των αστέρων.

Γνωρίζουμε πάσπρίζουν τα μαλλιά του με τους ερυθρούς γίγαντες γχ τους λευκούς νάνους, και πώς καραφλιάζει. Οι μελανί οπές δεν έχουν τρίχες ισχυρίζεται ο Χώκιν. Γνωρίζουι ακόμη το μέρος όπου αποπατεί με τους αστέρες νετρόνιο: και τις μελανές οπές, και τι λογιής είναι τα περιπτώματ του. Ένα κυβικό εκατοστό κόπρανα του θεού, λογουχφ ρη, ζυγίζει ένα δισεκατομμύριο τόνους βάρος, $10^{15} \text{gr pi cm}^3$. Και έχουμε ακόμη μια σπάταλη ιδέα του μέτρου τι εμορφιάς του. Πόσο μας μαγεύει με τη σκέδαση των φο τονίων του, με τις αυγές του και τα λυκόφωτα, με τοι κεραυνούς και τη θάλασσα τη λεβεντοπνίχτρα. Πώς μο κοιτάει *'με τη χαρά της αφθαρσίας μεσ' στα μάτια'*. Είδι πώς λάμπουν το πρωί μέσα στα λούλουδα του κάμπου τ ματόκλαδα του ήλιου;

Βέβαια ο Χαμπλ, που διατύπωσε την υπόθεση για ι διαστελλόμενο σύμπαν, έχει και πρόδρομους και συνεργό τες και πολλούς μαθητές. Ο ρώσος Αλέξανδρος Φρίντμο λογουχάρη εδούλεφε απάνου στην ίδια ανίχνευση, όταν ε σηγήθηκε τα μοντέλα του για το επίπεδο σύμπαν, ή γι τη θετική και αρνητική όφη του καμπύλου χώρου.

Στη βάση της ωστόσο η ιδέα του Χαμπλ εξεκίνησε απ την τρίτη συνέπεια της γενικής Σχετικότητας που εισηγι

$$v = <1 \cdot H$$

23

θηκε στα 1916 ο Αϊνστάιν. Ότι δηλαδή όσο περισσότερο το φάσμα του φωτός, τό Spectrum, ενός γαλαξία μετατοπίζεται προς το ερυθρό, Rotverschiebung, τόσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση του γαλαξία αυτού από τη γη μας.

Ύστερα από χρόνια αναζήτησης ο Χαμπλ την κατανόηση του ολόκληρη την έκλεισε σε μια μαθηματική περιγραφή που την εξόρυξε από το λόγο της γραμμής μετατόπισης του φάσματος ($\Delta\lambda$) προς τη γραμμή της μη μετατόπισης (λ) σε σύγκριση με το λόγο της ταχύτητας διαφυγής ενός γαλαξία (v) προς την ταχύτητα του φωτός (c). Δηλαδή $\Delta\lambda: \lambda = v: c$.

Το νόημα της εξίσωσης του Χαμπλ είναι πως οι γαλαξίες απομακρύνονται προς την περιφέρεια του σύμπαντος τόσο ταχύτερα όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση τους από τη γη μας.

Η περιλάλητη παγκόσμια εξίσωση του Χαμπλ διατυπώνεται με τη διάταξη του

$$v = d.H$$

που όπου v είναι η ταχύτητα απομάκρυνσης του γαλαξία, όπου d η απόσταση του γαλαξία από τον ήλιο μας, και όπου H η σταθερά του Χαμπλ¹.

Η σταθερά του Χαμπλ H , η Hubble-Konstante, ύστερα από πολλές απόπειρες προσδιορισμού, τελικά έλαβε την τιμή $H = 55 \text{ km/sec pro Mpc}$.

Αυτό σημαίνει ότι η ταχύτητα απομάκρυνσης ενός δεδομένου γαλαξία είναι 55 χιλιόμετρα στο δευτερόλεπτο ανά μεγαπαρσέκ.

Το μεγαπαρσέκ, Mpc , είναι μια μεγάλη μονάδα μήκους που όρισε ο άνθρωπος, και ισούται με ένα εκατομμύριο παρσέκ, $\text{Mpc} = 10^6 \text{ pc}$. Το παρσέκ ισούται με 3,2 έτη φωτός, $\text{pc} = 3,2 \text{ Lj}$. Ένα μεγαπαρσέκ δηλαδή ισούται με την απόσταση που διατρέχει το φως, όταν τρέχει για τρία εκατομμύρια διακόσιες χιλιάδες χρόνια.

Για να λάβουμε μια ιδέα της ηλεκτροπληκτικής αυτής απόστασης, μια ιδέα τρόμιου δηλαδή ανάμεσα σε σπασμούς και σε δύσπνοιες, σε αναφιλητά και σε κλάματα, είναι αρκετό να αναλογιστούμε ότι την απόσταση από την Αθήνα στο Λονδίνο το φως τη διατρέχει εκατό φορές **at** ένα δευτερόλεπτο χρόνου.

Τώρα, πόσο είναι το μεγαπαρσέκ; Κάθου γύρευε. Κι ημπορείς μην παλαβώνεις.

Όταν για πρώτη φορά είδα στις διόπτρες το γαλαξία της Ανδρομέδας, και αναλογίστηκα πόσο μακρι \therefore αυτά τα 2,2 εκατομμύρια έτη φωτός, μ' έπιασε τέτοιος τρόμος, που

κρύφτηκα στην αποθήκη για μισή ώρα. Σαν xc κυνηγημένο σκυλί.

Με βάση την εξίσωση του Χαμπλ, έγινε κατορθωτό να υπολογιστούν οι διαστάσεις του πεπερασμένου άπε σύμπαντος σε δεκαοχτώ περίπου δισεκατομμύρια έτη οο τός. Έγινε κατορθωτό να υπολογιστεί η ηλικία του σύμπαντος σε δεκαοχτώ περίπου δισεκατομμύρια έτη ψυχολογικού χρόνου. Έγινε κατορθωτό να υπολογιστεί η συνολική μάζα του παρατηρήσιμου σύμπαντος σε 10⁵² σωματίδια ύλης. Έγινε κατορθωτό να υπολογιστούν τα δισεκατομμύρια οι γαλαξίες, που ο καθένας, λίγο μικρό- ή μεγαλύτερος από τον ιδικό μας, μετριέται σε διακόσια περίπου δισεκατομμύρια ηλιακές μάζες. Άστρα, δηλαδή, σαν αυτά που βλέπουμε στον ουρανό.

Πρέπει ωστόσο να ειπωθεί πως όλοι αυτοί οι αριθμοί και τα μεγέθη είναι χρεία να γίνονται αποδεκτά με μεγάλη προσοχή και με άκρα επιφύλαξη. Στην εποχή μας ; έρευνες στα προβλήματα της αστροφυσικής και της *κοσμολογίας* είναι ραγδαίες, και συνέχεια αφήνουν ανοιχτή τη δυνατότητα νέων προσδιορισμών και νέων σχεδιάσεων

Όμως το πιο σημαντικό προϊόν της εξίσωσης του Χαμπλ είναι η θεωρία των κοσμολόγων για τη γένεση -σύμπαντος από τη λεγόμενη Μεγάλη έκρηξη. Είναι το δοξοπια big bang ή Urknall, που δόθηκε δώρο στον θρωπο δύο περίπου δεκαετίες ύστερα από την εξίσωση του Χαμπλ (1929).

Η θεωρία του big bang ήταν η λογική και αναγκαστική ακολουθία της εξίσωσης του Χαμπλ. Εφόσον το σύμχαν διαστέλλεται προς την κατεύθυνση του μέλλοντος, τότε εάν προχωρήσουμε προς την κατεύθυνση του πάρε,-: ντος, αντιστρέφοντας το βέλος του χρόνου, όσο και πιο πολύ βυθίζουμε στο παρελθόν τόσο και πιο πολύ θα βρίσκουμε το σύμχαν να μικραίνει.

Επιστρέφοντας έτσι προς τα πίσω, θα φτάναμε κάποτε στο σημείο του μη περαιτέρω μικρού και ως προς το χώρο, και ως προς το χρόνο, και ως προς τη μάζα ή την ενέργεια.

Το σημείο αυτό είναι η στιγμή της Μεγάλης έκρηξης που έγινε μέσα από το μυχό του τρομαχτικά ελάχιστου και του τρομαχτικά πυκνού.

Την εικόνα της εξέλιξης και της πορείας του σύμπαντος από τότε, από εκείνο το ελάχιστο δυνατό σημείο του χώρου και του χρόνου, που υπολογίζεται μικρότερο από τα 10^{40} cm χώρου και μικρότερο από τα 10^{40} sec χρόνου, μας τη δίνει με τρόπο εποπτικό και άμεσα συλλήψιμο η εικόνα του πυροτεχνήματος ή του συντριβανιού.

Ας φανταστούμε τη στιγμή που τινάζεται στον αέρα το νερό από ένα συντριβάνι. Το παρατηρούμε που ανεβαίνει, μεγαλώνει και εκτείνεται στο σχήμα της ομπρέλλας. Ψώνεται συνέχεια, διογκώνεται ακατάπαυστα (Expansion), και δεν έχει φτάσει ακόμη στο σημείο τροπής, οπότεν θα βλέπαμε ξαφνικά να αναποδογυρίζεται η φορά του, και ν' αρχίζει να πέφτει πάλι στο σημείο απ' όπου εξεκίνησε (Kontraktion).

Αυτή είναι η εικόνα του διαστελλόμενου σύμπαντος. Ο χώρος και ο χρόνος δημιουργούνται σύγχρονα και αδιάλειπτα. Η ύλη και η ενέργεια αυξάνονται αμείωτα, και σχηματίζουν τη σάρκα του χώρου και του χρόνου. Σχηματίζουν, δηλαδή, τα γεγονότα, τα ουράνια σώματα, τις δυνάμεις που τα συνέχουν, τις κινήσεις που τα ισορροπούν, και ό,τι άλλο βρίσκεται ή συντελείται επάνω τους. Το εξακολουθητικό γίνεσθαι αυτής της δημιουργίας είναι το σύμπαν ή το σώμα του θεού.

Το τι γίνεται μέσα σ' αυτό το γίνεσθαι, σ' αυτήν την πορεία του σύμπαντος, είναι ένα πανόραμα που ποτέ δε χορταίνει ανθρώπου μάτι να το βλέπει, και ποτέ δεν κουράζεται ανθρώπου νους να το φαντάζεται. **EivaL** η αύξηση, η ζωή, η ιστορία, οι περιπέτειες και οι εκστάσεις που γνωρίζει το σώμα του θεού.

Όλες οι απορίες και όλες οι επιστήμες μας είναι, ι
γανα της ορχήστρας που αγωνίζονται και ενθουσιάζονται»*
που αγωνιούν και ενθουσιάζονται, να δώσουν τον rje
αυτής της Συμφωνίας. Αυτού του μουσικού και :

σώματος του θεού που το λέμε «κόσμο». Κόσμημα δηλαδή στολίδι, εμορφιά, τάξη. Αιδιότητα και τελειότητα.

Η δύναμη που κάνει το συντριβάνι ν' ανεβαίνει, απλώνεται συνεχώς, και να μη νικιέται από το βάρος ταβ ώστε ν' αναποδογυριστεί και ν' αρχίσει να πέφτει, η ότ-ναμη δηλαδή που το οπλίζει να νικάει τη βαρύτητα τον είναι η δύναμη της αρχικής έκρηξης. Είναι η πίεση ποί συνοδεύει ως σήμερα την αρχική έκρηξη.

Αυτή η δύναμη είναι διάχυτη σε όλο το σύμπα·
-ανακάλυψαν στα 1965 οι φυσικοί Πενζίας και Ουίλσον έχει θερμοκρασία 3 βαθμούς πάνω από το απόλυτο μ· : ί και την ονομάζουμε κοσμική ακτινοβολία υπόβαθρο". | **h** λανος σώματος 3 K.

Η ακτινοβολία υποβάθρου 3K είναι ο απόηχος τον σε-βερού κρότου της Μεγάλης έκρηξης που έφτασε σε; ∞ : : Είναι ό,τι απόμεινε ωσάν πενιχρό και αξιοθρήνητο κη λοιπό από την ασύλληπτη θερμοκρασία κατά τη στ. της Μεγάλης έκρηξης, ύστερα από δεκαοχτώ δισεκατομμύρια χρόνια.

Η ακτινοβολία υποβάθρου 3 K, που από τότε η Με-έκρηξη την αντιπαρατάσσει στη δύναμη της βαρύτητας: κάνει ώστε το συντριβάνι να συνεχίζει να υψώνεται; (Expansion), να μην γκρεμίζονται οι γαλαξίες ο ένας από-νου στον άλλο, και η φορά του κόσμου να μην επιστς : πίσω στο αρχικό σημείο της φτάνοντας στη Μεγάλη εν-δόρρηξη (big crunch). Να μην παίρνει, δηλαδή, το *ανι.ρ.. το δρόμο του γυρισμού αντιστρέφοντας το βέλος τον*):: : νου (Kontraktion).

Η ακτινοβολία υποβάθρου 3 K είναι η δύναμη που επι-στρατεύει ακαταπόνητα ο τιτάνας Άτλας, για να βαστάει στους ώμους του το βάρος του κόσμου. (Για λιγάκι το βά-σταξε και ο Ηρακλής).

Ο Αϊνστάιν πολύ ενωρίς, και κατά την έννοια ότι είχε συλλάβει το σύμπαυ σε κατάσταση στατική (steady State

και όχι εξελικτική (evolutionäres Weltall), σπρωγμένος από την ανάγκη να δώσει μίαν απάντηση στο ερώτημα, γιατί το

συντριβάνι υψώνεται συνεχώς και δεν πέφτει, εισήγαγε αυθαίρετα στη γενική Σχετικότητα τον όρο της «κοσμολογικής σταθεράς». Μιας υποθετικής δύναμης, δηλαδή, που αντιστέκεται στη βαρύτητα. Στα γερατειά του ομολόγησε ότι αυτό ήταν το μεγαλύτερο λάθος στους δημιουργικούς στοχασμούς του.

Ο γέρο σοφός θά 'νωθε μεγάλη ικανοποίηση, αν ζούσε δέκα χρόνους ακόμη και μάθ(*ινε για την ανακάλυψη της κοσμικής ακτινοβολίας υποβάθρου 3K, που ήρθε να διορθώσει τη σφαλερή του υπόθεση για την κοσμολογική σταθερά, και που είναι η πιο ισχυρή ένδειξη της διαστολής του σύμπαντος και της Μεγάλης έκρηξης.

Σιγά-σιγά και ταπεινά. Λαβαίνοντας στο χέρι την έμπυχη αρχιτεκτονική ενός ζωγράφου, τα σύνεργα του σιδερά που έγινε κυρίαρχος της φωτιάς του, ή το αδέξιο σφυρί των λιθοξόνων Λουκιανού και Σωκράτη,

ζητώντας βοήθεια από τις πολιούχους της τέχνης, τις Μούσες, και τον ευγενικό νου του ανθρώπου, που αρχίζοντας το ταξίδι του ο Δάντης τον προσφώναζε «δάσκαλο και οδηγό και αφέντη»,

δοκιμάζει ένας καλλιτέχνης να ονομάσει με λέξεις και νοήματα, με δυνάμεις και πράξεις, και την αναγκαία σιωπή στα κενά τους, ώστε να υφαίνεται ο μουσικός ιστός της Συμφωνίας,

ετούτο το πυροτέχνημα της Μεγάλης έκρηξης. Να περιγράψει, όπως θα μπορούσε καλύτερα, το συντριβάνι του κόσμου. Που δεν είναι άλλο, παρά η ιστορία και το δράμα του θεού από τότε που ξεκίνησε την πολύμοχθη ζωή του. Εδώ και δεκαοχτώ δισεκατομμύρια χρόνια.

Τι θά 'βλεπε, για να ξαναδώσει τους κόναβους και τους κρότους, τα χρώματα και τις μορφές, τα naturata και naturanta, τη γεωμετρία και τη φυσική που έδωκε με το συντριβάνι της η Μεγάλη έκρηξη;

Έχει δοθεί κιάλας από τους αστρονόμους, παλαιότερα ο Lambert στον αιώνα μας ο Charlier, η εικόνα μιας ιεράρ-

χησης στην πορεία του σύμπαντος. Ξεκινά από τις κατώτερες συστάσεις οργάνωσης, και προχωρεί σε ανώτερα συντάγματα δημιουργίας.

Σύμφωνα με την εικόνα αυτή, την ιεράρχηση τ: ι σμου την ορδινιάζουν έξι αναβαθμοί τάξης. Πρώ^: ι δορυφόροι και οι πλανήτες. Δεύτερος οι πλανήτες και ο» αστέρες. Τρίτος τα σμήνη των άστρων και τα αστρικά νεφελώματα. Τέταρτος οι γαλαξίες. Πέμπτος τα σμήνη και τα πέλαγα των γαλαξιών. Και ο έκτος είναι οι γαλαξιών, που φέρνονται σαν αστραπές προς το έσχατβ πεπερασμένο του άπειρου σύμπαντος.

Τι θα μας έδειχνε, λοιπόν, ο μέγας καλλιτέχνης:

Βλέπω, θα μας έλεγε, κινήσεις, περιστροφές, ισοο

πιες. Ένας εξαισιος χορός από ταχύτητες και μετάι από αλλαγές και σχηματισμούς νέους πηγαινει και έρχεται χωρίς αναπαημό.

Είναι η αρμονική σύσταση που λαβαίνει η ύλη :-.: μάξες, οι ενέργειες και οι δράσεις του κόσμου.

Ο χώρος δημιουργώντας πανίσχυρα βαρυτικά πεδία καμπυλώνει σε τεράστια χωνιά. Τα χωνιά αυτά μέσα σι χωροχρονικές κανονικότητες και χωροχρονικές στρεβλώσεις που φτάνουν ως την «εξάρθρωση του χρόνου», ανεβαίνουν και κατεβαίνουν, πλησιάζουν και ξέμακροι". : αλλοιώνονται και μετασχηματίζονται, εξαφανίζοι -και ξαναγεννιούνται, πατούν αθόρυβα και στραταριί: λικνιστικά. Ποτέ ωστόσο δεν παραπατούν, και ποτέ όε% ξεστρατίζουη.

Βλέπω τους πλανήτες του μακρόκοσμου να βαφτίζοιη τα στοιχεία του μικρόκοσμου. Και τα στοιχεία του μι\ κόσμου να χτίζουν τους γαλαξίες του μεγάκοσμου. Η Σελήνη, η Γη, ο Ουρανός, ο Ποσειδώνας, ο Πλούτων. Το σελήνιο, το τελλούριο, το ουράνιο, το νεπτούνιο, το π : τώνιο.

Άνθρωποι και στοιχεία κατοικούν και είναι, πο κλαίνε και δοκιμάζονται σε χώρες γαλανές και πράσινες, και σε θερμοκρασίες εκατομμύρια βαθμούς Κέλβιν. C ματα στίβων και σταδίων είναι το πολώνιο, το γερμάνιο.

το σκάνδιο, το αμερίκιο, το γάλλιο, το ευρώπιο, το δη μη-τριό, το θούλιο, το ρήνιο, το φράνκιο. Και ονόματα αθλητών είναι το προμήθιο, το νομπέλιο, το φέρμιο, το μεντε-λέβιο, το νιόβιο, το ταντάλιο.

Βλέπω το χωροχρόνο να γεννιέται και να απλώνεται, όπως η ομίχλη που την κυνηγάει ο άνεμος. Να συναυξάνεται στη δυσπρόστατη φυή του, όπως η μουσική και το φως στα δώματα του Δία, όταν τα λούζει με γέλιο η αγλαΐα των εννέα κοριτσιών του.

Το χρόνο στις τέσσερες μορφές του. Το θερμοδυναμικό χρόνο. Εκεί που η αταξία της εντροπίας αυξάνεται σταθερά, και η τάξη της νεγκεντροπίας μικραίνει σταθερά. Και μένει το «κάθε πέρσυ και καλύτερα», όπως το φωνάζουν από τον καιρό του πατέρα τους ο Οράτιος και ο Ησίοδος. Τον ψυχολογικό χρόνο, που μας φέρνει να θυμόμαστε το παρελθόν και να καρτεράμε το μέλλον. Τον κοσμολογικό χρόνο, με το σύμπαν συνέχεια να διαστέλλεται, και να ετοιμάζει το απώτατο τόξο διαστολής, οπότε ύστερα από είκοσι ή τριάντα δισεκατομμύρια χρόνια ένας καταιγισμός αναστροφής θα το αναποδογυρίσει, καθώς ο άνεμος την ομπρέλλα. Για ν' αρχίσει να συστέλλεται. Το φανταστικό χρόνο. Εκείνο το αόρατο πουλί που καταργεί τη διάκριση ανάμεσα σε παρελθόν και μέλλον. Και που τόσο τον χρειάζεται η Κβαντομηχανική, για να συμπεριλάβει τη βαρύτητα στις Μεγάλες Ενοποιημένες Θεωρίες. Εκεί που απο-τυχαίνει η θεωρία της Σχετικότητας.

Βλέπω άστρα μέσα στη νύχτα. Είναι τα διαμαντένια καρφιά του Μαγιακόβσκι που καρφώθηκαν με το σφυρί στον ουρανό, και κάνουν το μαύρο να στάζει αίμα και τρομαλέες μαρμαρυγές. Άστρα

άλλα μονάχα, άλλα δεμένα,

που λέει ο ποιητής. Σύμβολα αγάπης, νοσταλγίας, και αγνότητας που μου νεύουν.

Και τ' άστρα μ' όλο τους το φως κοιτούν μ' ερωτεμένα,

που λέει ο ποιητής. Τόσα, όσα να μη μετριοούνται.

Τοσ' άστρα δεν εγνώρισεν ο τρίσβαθος αιθέρας,

που λέει ο ποιητής. Άστρα, που τα ξανοίγει το μάτι χ« γαληνεύουν την έγνοια μου.

*Και είδα πώς ελάμπανε από πάνω μον όλα τ' άστρα,
και εξάνοιζα την Αλετροπόόα. όπου με ευφραίνει
πολύ,*

που λέει ο ποιητής. Άστρα που μας θωπεύουν τις ■ .-. ανέγγιχτα. Από του Όμηρου το τραγούδι κι από του Όριρου τον καιρό.

*Στ' ακρογιαλί αναπαύοτον ο γέρος-Στα παλιά τα
ρούχα τα σχισμένα Κι εκεί εις το πολύαστρον του
αιθέρος Τα μάτια εστριφογύριζε σβησμένα,*

που λέει ο ποιητής. Άστρα που μας φέρνουν την αγ· ; την καλή, και την αγγελία την οργισμένη. Όπως ο αρχα ος φρυκτωρός την άλωση της Τροίας, και τα ματωμεν λουτρά της Κλυταιμνήστρας:

*"Αστρον κάτοιδα νυκτέρων όμήγουριν,
και τους φέροντας χείμα και θέρος δροτοίς
λαμπρούς όυνάστας.*

Βλέπω έναν πάγκαλο κυνηγό με σπαθί και ζώνη να κι νηγά εφτά τρομαγμένα κορίτσια. Και πίσω από τις Πλει<δες, ο γιγάντιος Σκορπιός του νότου να κυνηγά τον κι γό Ωρίωνα.

Κομμάτια στο συντριβάνι του κόσμου είναι η διασποω των υπερκαι,νοφανών, και τα αντίστροφα τετράγωνα τε

Νεύτωνα. Είναι οι κοίτες και τα κήτη, τα δέντρα και ι θηρία. Όρη, κοιλάδες, ποταμοί.

Είναι τα κβάντα του Πλανκ, οι εξισώσεις του Μάξγο ελ, η Κυμαία Σίβυλλα, το όριο Καντρασεκάρ, ο όνειρ< και ο βραχνάς, και η απαγορευτική αρχή του Πάουλι. Είναι τα γκραβιτόνια και τα γλουόνια, τα μεσόνια και ι πιόνια, η ερωμένη του Κέννεντυ και η ντάτσα του Στάλι

Κομμάτια του συντριβανιού είναι οι ακλόνητες κινι σεις που βουρλίζουν τα ουράνια σώματα, και το στροσχ λοφόρο άξονα του χορευτή Νιζίνσκι. Περιφορές, στροφές, γύροι και κύκλοι και ελλειπτικές τροχιές. Ορμε

στροφές και ιδιοστροφορμές. Είναι το πρώτο κινούν ακίνητον ως ερώμενον του Δάντη και του Αριστοτέλη. Είναι ο Ήφαιστος της Αφροδίτης, και ο Ηφαιστίων του Αλέξανδρου. Η εξελικτική γραμμή Κοιλάκανθος, Αρχαιοπτέρυξ, Κυνόγναθος.

Βλέπω τη δύναμη της φύσης για ζωή, που ως τώρα έχει δημιουργήσει και στη συνέχεια αποδομήσει βιομάζα απάνου στη γη πολύ μεγαλύτερη από την ίδια τη μάζα της γης.

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω το Αλγόγκιο και τη Λαυρασία, τον Αη-Δημήτρη στη Βασιλική οδό του Ταΰγκετου, τη ρίγανη, τον αβαγιανό και το αστρολούλου-δο. Βλέπω τις Καληδόνιες και τις Ερκύνιες ορογενέσεις, και την επιτάφια επιγραφή του Αφρικανού Σκιπίωνα του Πρεσβύτερου:

Αγνώμονη πατρίδα,

θα σου στερήσω τα οστά μου.

Βλέπω τους σκλάβους με το σταυρό τους στο δρόμο του Σπάρτακου, και το «εκεί πλοία διαπορεύονται» της Γραφής.

Κομμάτια του συντριβανιού είναι η βίλλα Υπάτιεφ στα Ουράλια, η λαθροβίωση των όφρων τους χειμώνες, τα πατήματα των ζώων και η έρπυση των σκωλήκων στα απολιθώματα. Και τα άλλα βιοδηλωτικά ίχνη.

Είναι οι καλόγεροι Ρασπούτιν και Δούθηρος. Ο ένας που καίει τον πάπα στην πυρά της Ιερής Εξέτασης, για να ξαναζωντανέψει το χριστιανισμό εκεί που ξεψυχούσε. Ο άλλος, γλυκομίλητος και φαρμακοφίδης, εντέλλεται στους υπουργούς του τσάρου Ρομανώφ: «-Φρόντιζε, ηγαπητέ, όπως...». Και την άλλη νύχτα ανάμεσα σε γυναίκες, πίθηκους και ποτήρια παραγγέλνει πατερικά στους μουζίκους: «-Η γνώμη της Ουράνιας Αίθουσας είναι να μη σβήνεται το καντήλι που καίει μπροστά στο εικόνισμα του σταύλου κάθε αγελάδας. Σε όλη την αυτοκρατορία. Για να σας ευλογεί ο θεός του τσάρου και της τσαρίνας.»

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω τους προφεσοφόρους στις ακαντέμιες και στις ουνιβερσιτέες. Τους τραγομάσχα-

λους γράσωνες και τους χοιροτρόφους μουνουχαρι*ς ; στάμπα Μαρκαντώνη. Βλέπω τον τύπο τον καυκασο&Α και το νεγροειδή, και το μογγολοειδή. Τους βουσμανο*-τους πολυνήσιους, και τους αμερικανοϊνδιάνους.

Βλέπω το RNA και τα αμινοξέα. Ηρωίνη, ολ -μετά Κουμπερνταίν, και την ωχρά σπειροχάιτη. Και το μ τρο από πλατίνα στο μουσείο του Παρισιού, που μέτρα μήκος ίσο με την απόσταση που διατρέχει το φως σε νο ίσο με 0,000000003335640952 του δευτερόλεπτου.

Βλέπω την Ταρπήια Πέτρα, τους Αποθέτες τον λ κούργειου νόμου, το veto των ρωμαίων δημάρχ -ύπατους, και την παγκόσμια σταθερά στους γαλαξίες **ία** έχει ορίσει να είναι το πρωτόνιο 1830 φορές βαρύτερο as το ηλεκτρόνιο. Και μαθαίνω τη γνώση ότι δεν έχει νοη να ρωτάει κανείς, τι υπήρχε πριν από τη Μεγάλη έκρηξη Γιατί πριν από την αρχή του χρόνου δεν υπάρχει **γ** ;

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω ότι κάτω από ιδεί δεις συνθήκες θα μπορούσαν να σκεπάσουν την επιφάνεια της γης μας τα μικρόβια σε δύο ημέρες, οι μύγες σε ε χρόνο, οι ποντικοί σε οχτώ χρόνους, οι ελέφαντες **Of** χρόνια. Και ότι ο άνθρωπος σήμερα, χωρίς τις ιδεώδι

συνθήκες, έχει σχεδόν μισοσκεπάσει τη γη σε δώδεκα ;
λιάδες χρόνους ιστορικού βίου.

Εκείνο που μας σώζει από τούτη τη φρίκη είναι η αν-
στάση του φυσικού περιβάλλοντος, που δρα είτε με την *t*
λειψή τροφής, είτε με την έλλειψη χώρου, είτε με την αν-
πτύξη ανταγωνιστικών οργανισμών. Και όπου τετοί-
αντιστάσεις άμυνας της φύσης ενάντια στο σημερινό άνθο-
πο διάβαζε: καρκίνοι, λειψυδρία, οικολογική ταραχή, πάλι
ανθρώπων λαγούμια αρουραίων, ανεργία, aids, δρόγες.

Βλέπω ότι ο *homo insipiens*, ο άνθρωπος βλάκας, είναι
κραταιός, ενώ ο *homo sapiens* είναι ο ανίσχυρος. Και οτ.
πρώτος οδηγεί το δεύτερο σε ομαδικό θάνατο ταςκ Απάνου
στην ταφόπλακα διαβάζουμε κιόλας το επίγοι: μα της
βλακειάς, που σκάλισε ο γοερός ποιητής:

*Δω μια φορά ήταν άνθρωπος, κι
εκεί 'ταν ένας τόπος.*

Όμως, απέναντι από την αμάθεια, την ακράτεια, και την
αλαζονεία του σοφού ανθρώπου, μέσα σε κυπαρίσσια και
φως, διαβάζω για τον τρόπο ζωής του δίκαιου και του
μετρημένου, όπως ορίστηκε από την ελληνολατινική γλώσ-
σα: *ακίδαινος, qui cinaedus non est, sed castus et pudicus.*

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω τον ακινάκη της
Ιουδήθ, το Ρήγουλο στην Καρχηδόνα να κοιτάει καρσί τον
αφρικανικό ήλιο με κομμένα τα ματοβλέφαρα. Τις
ωμοπλάτες της Ελένης στον Ευρώτα, και τη βουερή κα-
τακλειδα του Κάτωνα του Τιμητή σε σύγχρονη γλώσσα:

ceterum censeo religionem esse delendam.

Τα άλλα και ίδια λόγια, δηλαδή, σε κάθε καιρό:

Ιερείς και θεολόγοι είναι η τάξη που πρέπει να
λείπει από τις κοινωνίες των ανθρώπων. Όπως
ακριβώς οφείλουν να λείψουν οι ξεβα-σκαντές και
οι μάγοι, οι πραχτικοί κομπο-γιανίτες, οι
καραγκιόζηδες, και οι τεκετζήδες.

Βλέπω τις Καβο-Κολόνες και τις Ηράκλειες Στήλες. Τη Ντάπια του Μάρκου στο Μεσολόγγι, το λιοντάρι του Ανδροκλή με επίδεσμο στο πόδι, τη Ντάμα Πίκα του Πούσκιν, και το ύψωμα 731 στο δρόμο για το Βεράτι, με τις δεκαεφτά ντροπιασμένες αντεπιθέσεις των ιταλών στην εαρινή αντεπίθεση του '41. Και ομάδι τη ντροπιασμένη ανασκαφή του χωριού Κάνδανος από τους γερμανούς. Αργέστης πένθιμος παραπαίρνει ακόμη τα μύρα του το Μάη:

Είδα τα σπίτια τρόχαλα, τσ' αυλές χορταριασμένες.

Στο συντριβάνι του κόσμου ανεβαίνει η ευγενικιά αυτοκτονία του Μπόλτσμαν, και τα σπασμένα δόντια του Ροβεσπιέρου, καθώς ψιθυρίζει «ευχαριστώ, κύριε», και όχι «ευχαριστώ, πολίτη». Ανεβαίνουν και καμπυλώνουν οι παράφοροι οργασμοί της Αριάδνης, και το κλήμα του θεού Διόνυσου στη Νάξο. Το φαινόμενο Ντόπλερ, οι στήλες του Κεραμεικού, και οι Σαιν-Ζυστ και Γιάκοντα σαν αρχάγγελοι θανάτου.

Ανεβαίνει και μένει το επιτύμβιο ελεγείο του Βιργιλίου, χαραγμένο απάνου στα πενήντα ένα του χρόνια:

cecini pasqua, rura, duces,

(τραγούδησα ποιίμνια, αγρούς, ἡααί.ιάς-.z

Και το «Παράδοξο Σραιίντιγκερ», και οι επτά συντροβ του Ρήγα μισότρελοι στο Δούναβη, και οι σπουργίτες ■ νησιά Γκαλάπαγκος του Δαρβίνου.

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω τους καλόγερο βράχους να λατρεύουν γονατιστοί την **ερημιά**. **Tip** -Αλ Καλίλι, και το ένα μάτι του γέροντα Κοντς _ ; Ε πω τον *Ενρίωνος Τάφον*, το Λαβουαζιέ στην καρμανκί και τα σύκα της Κλεοπάτρας.

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω το **bay**-. Φρόνυτ με την κεφαλή του Διός. Τα όνειρα στα **1900**. ι την οδό Ορέων 19, Berggasse 19, στη Βιέννη. Βλέπω τ ασπίδα του Αχιλλέα στο Σ Ιλιάδας, και το κομπολό* ι κύκλωπα στο Τζόους.

Στο συντριβάνι του κόσμου βλέπω τον πρίγκιπα **Φρ**
δερίκο Νίτσε αρπαγμένο στο λαιμό του αλόγου - γ δέρνει ο
αγωγιάτης. Εκείνο το παγωμένο πρωινό στο **I** ρίνο.

Το συντριβάνι του κόσμου είναι το θαύμα του ατλ. που
για να το βλέπουμε χρειαζόμαστε το καθαρό ue Και για να
το ακούμε, πρέπει να κρατάμε έναν στην κουβέντα του
Αϊνστάϊν: *Το ποιο ακατανόητο πρά* είναι ότι ο κόσμος
είναι κατανοητός.*

Για να κουβεντιάζουμε όπως του πρέπει το συντριβι του
κόσμου, έχουμε χρεία την ποιητική αίσθηση του : λαιού
Ανώνυμου: *«ον γαρ εις πειθώ τους άκροωμέη άλλ' εις
εκστασιν άγει τα νπερφνά».*

Και για να σταθούμε με τιμή και νοστιμάδα απ ένα του,
είναι ανάγκη να αγαπάμε την αρετή της παλ::: τας. Να
αντέχουμε τη μοίρα που φέρνει το σπαθόχο< και το
κενταύριο στους μακρυνούς απόγονους της δρα ντογενιάς.

Να περπατάμε στο φως όπως η φήμη στο **a/oxt** Ερημίτες
στολισμένοι από χέρι κοριτσιού.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΚΙΡΚΗΝ

*Ihr Fröhlichen am Isthmos,
und am Cephys und am Taygetos.
Hölderlin*

Ο Όμηρος είναι ή για τα μικρά παιδιά ή για τους πολύ γέροντες. Θα τον ακούσεις να παραμυθολογεί και θα σε δέσουν τα λόγια του, όπως σε δένουν μαύρα μάτια ή γαλανά, όταν δεν ξέρεις σχεδόν τίποτα ή όταν τα ξέρεις σχεδόν όλα.

Έλα να ιδούμε, λοιπόν, κάτω απ' αυτή τη διπλή οπτική του μικροσκοπίου και του τηλεσκοπίου τι λέει στην ιστορία της Κίρκης.

Το καράβι του Οδυσσέα με τους συντρόφους πλέει στα νερά, και βιγλίζει μακρυνά τους ορίζοντες. Ξαφνικά φαίνεται στο ραντάρ του νησί. Πλησιάζουν γλαυκοπετώντας και λάμνοντας και το νησί μεγαλώνει. Μεγαλώνει, ωσό-που παίρνει το θώρι μιας ωραίας εξωτικής παραλίας.

- Τραβάτε και ιδέστε, τι είναι εκεί, λέει ο Οδυσσέας στους ναύτες. Γιομίστε τα τουλούμια με νερό. Πάρτε και στα φλασκιά κρασί, εάν βρείτε. Φέρτε και παξιμάδια, ανανάδες, καρύδες και ότι άλλο πετύχετε φαγώσιμο για το ταξίδι. Κι ελάτε να τραβήξουμε για τη μακρυνή Ιθάκη. Άειντε, και κάμετε σύντομα.

Οι σύντροφοι βαρκαρίζονται στο νησί, κι ο βασιλιάς μένει επάνω στο καράβι φύλακας, συντηρητής, οικονόμος, και τεχνικός διαχειριστής.

Οι σύντροφοι προχωρούνε, ακροαστικά και ανιχνεύοντας, φτάνουν μπροστά σ' ένα παλάτι, και βλέπουν μια μάγισσα. Η Κίρκη είναι αυτή. Την πλησιάζουνε άφοβα, κι εκείνη τους ρωτάει το ποιος και το πώς, το πούθε, το γιατί και για που. Ακούει και μαθαίνει.

Ύστερα τους κοιτάει γλαρωτικά, σηκώνει μια ξαφνική βεργούλα, αγγίζει απάλαφρα τους συντρόφους στον ώμο και στον τράχηλο, κι αμέσως οι σύντροφοι γίνονται χοίροι. Ένα γραμμόφωνο πιο πέρα παίζει κάποιο σημαδιακό ρεμπέτικο:

Τα δυο σον χέρια πήρανε βεργούλες και με δείρανε.

Οι σύντροφοι σκορπίζονται δυο δυο, τρεις τρεις στην πρασινάδα και στις βραγιές του κήπου, και αναματιάζου-νται σαστισμένοι.

Ύστερα, μ' ένα τρελό χοροπηδητό, αρχίζουνε να τρέχουν, να στέκουνται, να πηδάνε, και να γρυλλίζουν. Θέαμα ευτυχισμένο παραδείσου.

Λουτσάνε και στα νερά, κι όπου βρούνε λάσπη πάνε και χώνουν το μουσούδι τους, και κυλιούνται πανεύτυχα. Τα τρελαίνει η λάσπη τα γουρούνια, που λέει κι ο Δημόκριτος. *Σνες επί φορντψ μαργαίνονσι!*

Ο Οδυσσέας περιμένει στο καράβι τους συντρόφους, αλλά οι σύντροφοι δεν έρχονται. Μία, δύο, πέντε, δέκα ημέρες. Αδημονεί, συγχύζεται, κακοβάλλει. Κάποτε χάνει την υπομονή του. Ξεκινάει να πάει ο ίδιος στο νησί. Και πηγαίνει και βλέπει. Και βλέπει και θιαμάζεται. Και θια-μάζεται και δεν πιστεύει.

- Σε καλό μου, Ποσειδώνα! φωνάζει. Τι μού 'στειλες πάλι!

Τότε αντικρύζει και τη μάγισσα. Τα μάτια της είναι σκοτεινά της αστραπής. Σε μαρμαρώνουν. Ένα ρίγος νιώθει να κυλάει στη ράχη του, και ξαφνικά καταλαβαίνει. Δια μιάς συλλαβαίνει ολόκληρη την κατάσταση. Εποπτικά και ακαριαία, που λένε οι ψυχολόγοι της ενορατικής μάθησης. Ξιφουλκεί τότε, το μάτι του άγριο, και σκούζει στη μάγισσα.

- Πίσω, άτιμη, και σ' έφαγα. Τη Μπαναγία σου μέσα. Κάνε γρήγορα τους συντρόφους μου ανθρώπους! Γιατί σου παίρνω το κεφάλι με το σπαθί, όπως ο Περσέας τη Γοργόνα. Και δεν έχω και καθρέφτη.

Η Κίρκη πανικοβάλλεται, ξεφωνίζει *αχ*, ζαρώνει να αφανιστεί. Σηκώνει το μαγικό ραβδάκι, αγγίζει πάλι τους συντρόφους. Ένας-ένας αρχίζει να αναδύεται μέσα από το θαμπό βάθος του κόσμου των ζώων. Αγάλι-γάλι τα γουρούνια παίρνουν ν' αλλάζουν σουσούμια, μεταμορφώ-νουνται, ξαναγίνονται άνθρωποι.

Ο βασιλιάς διατάζει τους ναύτες να στοιχηθούν τριάδες, πάντα με το σπαθί στο χέρι. Κοιτάει τη μάγισσα και η ματιά του έχει μεγάλη εξάντληση. Ψιθυριστά σχεδόν της λέει:

- Καημένη μου, σπολλάτη σου. Που δε σε κόβω λιανά λιανά με το γεντέκι, να σε ρίξω να σε φάνε τα ψάρια της πισίνας σου. Κι είσαι και γυναίκα.

Είπε, και γυρίζει στους συντρόφους, και τους δίνει το παράγγελμα: - Άντρες! εμπρός μαρς! ένα δύο, εν δυο! Παίρνει τους στρατιώτες του και ξεμακραίνει κατά το καράβι.

Αυτή είναι η ιστορία της Κίρκης. Και κάπως έτσι θα την διδάξουμε στους μαθητές μας οι δάσκαλοι. Στα παιδιά των δεκατριώ χρονών.

Θα καρυκέψουμε και λίγο το μάθημα με μια πρόχειρη γαρνιτούρα. Γραμματική, λίγη σύνταξη, λέξεις, εικόνες, στοιχεία εποχής, διαγραφή χαρακτήρων και τα συναφή. Πάει καλά.

Ένας μαθητής μικρός, μικρούτσικος, δοκιμάζει να ξηλώσει στην άκρη το στερεό ύφασμα που ύφανε ο αργαλειός της τάξης.

- Μα καλά, κυρ δάσκαλε, αυτός είν' ο Όμηρος; Ένα τέτοιο παραμύθι θα μπορούσε κι η γιαγιά μου να το πλάσει. Για να μας νανουρίζει τις νύχτες με το φεγγάρι. Λίγο αλαφροϊσκιωτη νά 'τανε, λίγο νεραϊδοπαρμένη, και φτάνει. Αυτός είν' ο Όμηρος;

Αυτός είν' ο Όμηρος; ερωτάμε κι εμείς με τη σειρά μας. Ο πατέρας των ποιητών; Όπως έλεγε κι ο ίδιος για το Δια, ο πατέρας των θεών. Ο Όμηρος, στους έλληνες ο πρώτος, η πύλη του πολιτισμού της Ευρώπης, η ακένωτη πηγή της σοφίας;

- Οι τραγωδίες μου είναι ψίχουλα από την πλούσια τράπεζα του Ομήρου, έλεγε ο Αισχύλος. Κι ένας ζωγράφος, ο Γαλάτων, εξωγράφησε ένα συμπόσιο σε πολυτελή αίθουσα. Έβαλε γύρω-τριγύρω όλους τους μεγάλους έλληνες συγγραφείς, και στη μέση ο Όμηρος. Ανοίγει το στόμα του καθώς τερακόττα, και κάνει εμετούς. Και οι άλλοι τρώνε εν χορώ τα «έμημεσμένα».

Τριάντα αιώνες τώρα τον μελετάμε. Τον διδάσκουμε, τον σπουδάζουμε, τον εξηγάμε, τον σχολιάζουμε, και στην ακρη του δεν εφθάσαμε. Κι ούτε θέλει να φτάσουμε ποτές. Αυτός λοιπόν είν' ο Όμηρος; Ένας ανοϊκός γεροντάκος; Σε καλό μας, δηλαδή,

Ο μαθητής με τα έξυπνα μάτια έχει δίκιο. Μας προκαλεί. Να αποβάλουμε τη συνδρομή αφέλεια που, χωρίς οι ίδιοι να το νιώθουμε, κατεβάζει το δάσκαλο στην ηλικία του μαθητή. Ο μαθητής μας προκαλεί να ιστορήσουμε αλ-λοιώτικα την ιστορία. Όχι πια για τα παιδιά, αλλά για τους γερόντους. Κάπως έτσι.

Στον παλιό καιρό, στα χρόνια του Τρωικού πολέμου και του Όμηρου που λένε, ένα καράβι ταξιδεύει στις θάλασσες. Οι ναύτες του είναι σκαριά και ράτσες. Γεμιτζή-δες, μούτσοι, λοστρόμοι, καμαρωτοί. Ανάμεσα τους βρίσκεται ίσως και κάποιος κοντραμπατζής.

Είναι όλοι τους άνθρωποι αγράμματοι, μεροκαματιά-ρηδες, αγροίκοι. Το ξεροβόρι και η αρμύρα έχει αργασμένο το πετσί τους. Είναι ξυπόλυτοι, χελωνόδερμοι, σκύλοι καραβίσιοι, θαλασσόλυκοι που λέει ο κόσμος. Η γλώσσα τους είναι φτηνή, οι λέξεις το πίοτερο χυδαίες. Οι βρισιές περισσεύουνε. - Μη βρίζεις σα ναύτης! που λέει η παροιμία.

Όλο ετούτο το τσούρμο ταξιδεύει στα πέλαγα μήνους, και κάποτε χρόνους. Δε βλέπουνε παρά θάλασσα και ουρανό. Και ζούνε με τους αέρηδες, τις τρικυμίες, τα κίντυ-να, τους σκορβούτους, τη ναυτία. Και οι καρχαρίες να χάσκουν στου καραβιού τις πάντες. Ο καθένας στη δουλειά του. Στο κουπί, στο βίτζι, στον αργάτη, στη γέφυρα, στο δοιάκι.

Κάθονται τα βράδυα, αστρονομίζουνται, κοιτάνε το Νότιο Ιχθύ, τον α του Κενταύρου, το Σταυρό του Νότου, και σκέφτονται το σπίτι τους. Να γυρίσουνε στα παιδιά, στη γυναίκα, στους φίλους. Το λιμάνι, η ταβέρνα. Να πιούνε το κρασάκι τους, να καλοκαρδίσουν, να τραγουδήσουνε, να ξεδώκει ο νους. Να ξαναγινούνε άνθρωποι, μωρέ.

Πολλά τους λείπουνε. Και η στέρηση κρατά την ψυχή τους φρυγμένη γη. Αλλά πάνω απ' όλα τους λείπει η γυναίκα. Αχ, το θηλυκό, η τρυφερή σάρκα, το νόστιμο φιλί, το «παίξε με».

Και είναι όλοι τους στο φόρτε της ηλικίας. Δυνατοί, νταβραντισμένοι, ακαταπόνητοι, να πλαντάξουν. Το βράδυ στυλώνουν το βλέμμα σε κάποια γυμνή καρφωμένη στον τοίχο της κουκέτας. Τότε το μάτι τους μαυρίζει. Για μια στιγμή σταματά η ανάσα τους. Ένας υδράργυρος νιώθουν να κυλάει στην πλάτη τους ως κάτω στη ραχοκοκαλιά. Οι ασκητάδες της λαγνείας, που έλεγε ο Μυριβήλης για κάποιους άλλους ναύτες σε χαρακώματα και σε αμπριά.

Τι παεί να πει γυναίκα για το ναυτικό, το ξέρει όλος ο κόσμος.

- Ο στόλος! έρχεται ο στόλος! Θυμηθείτε το σύρμα που έφεφε σε παλιότερους καιρούς στον Πειραιά, όταν έφτανε ο 6ος Στόλος. Η προκουμαία, τα μαγαζιά, τα ντερσέκια, η Τρούμπα. Όλα τα σήκωνε και τα αρμένιζε ένας άνεμος πυρετός. Σε κορμιά και σε παντελόνια, σε σάρκες και σε τσέπες συναγερμός και πόλεμος.

Τέτοιοι είναι και οι σύντροφοι του Οδυσσέα. Οι ασκητάδες της λαγνείας. Και ξαφνικά βρίσκονται σ' ένα εξωτικό νησί. Ξανοίγουν μπροστά τους μια ωραία γυναίκα. Είναι τόσο έμορφη, που μοιάζει μάγισσα. Καθώς τους πλησιάζει, περπατάει και νομίζουν πως γίνεται σεισμός.

- Παναγιά μου! θα βουλιάξει το νησί.

Μάγισσα λέμε και σήμερα μια ωραία γυναίκα. Όπως και γόη έναν αρρενωπό άντρα. Γητευτής που μαγεύει τα σουρουλία και τα φίδια. Πόσα τραγούδια δεν εσκαρώσανε ο Μάρκος και ο Μπάτης και ο Τσιτσάνης για μάγισσες και βότανα, και λαγγεμένη Ανατολή.

Αυτή λοιπόν είναι η Κίρκη. Μια γυναίκα θύελλα και καταποντισμός. Στέκεται αγνάντια, κουβεντιάζει τους ναύτες, και η ερωτική πενία αγκριφώνει άγρια τα κορμιά τους. Νιώθουν να τους χτυπάνε απανωτά ουρές από κίτρινους σκορπιούς.

Αλλά και η Κίρκη είναι μόνη. Βασίλισσα στην ερημιά σαν τη βασίλισσα του Σαβά στα ταξίδια του σοφού Σολο-μώντα. Απολησμονημένη σε μία εξωτική όαση.

Πόση εμορφιά, και πόσα καλέσματα του αίματος τριγύρω της. Κήποι, χουρμαδιές και ανανόδεντρα, λωτοί για λωτοφάγους, ίσκιои, φυλλωσιές που τις τυφλώνει το κάθετο φως, πουλιά να κελαηδούν κρυμμένα στους φοίνικες. Και οι καθαρές αμμουδιές απλωμένες ανάσκελα. Στη μέση το ωραίο παλάτι, στην άκρη το ατλάζι του πελάγου. Και κάπου κοντά οι σπηλιές της αμμουδιάς, κι οι ζωγραφιές της θάλασσας. Τόποι για εμπνοή και ποίηση.

Μέσα στις θαλασσινές σπηλιές υπάρχει μια δίψα υπάρχει μια αγάπη υπάρχει μια έκσταση!

Και η Κίρκη η σκοτεινή είναι φλεγόμενη σαν του ήλιου τις κηλίδες. Ο Όμηρος κάπου τη φωνάζει και ηλιογέννητη. Είναι δροσάτη και θαλερή. Και πάνου απ' όλα διψασμένη για άντρα.

Καθώς καίει το τζάκι κέδρα και λιβανωτούς- καθώς ανάβουν τα δαδιά και οι λαμπάδες στους λυγχοστάτες· καθώς κορώνει ψηλά ο πολυέλαιος· εκείνος ο τολμηρός του Καβάφη που

*μες στη φλόγα του την καθεμιά πυρόνει μια λάγνη πάθησις, μια
λάγνη ορμή²*

καθώς στρώνεται το πλούσιο τραπέζι με κυνήγια, με «καθαρά» ψάρια, με δυνατά κρασιά· καθώς αρχίζουν τα λιανοτράγουδα...

Οι σύντροφοι, ένας ένας, γνωρίζουν τους κόλπους της Κίρκης.

Και η δαιμονική γυναίκα είναι αχόρταγη. Ορμάει και μπαίνει στο βαθύ της στοιχείο σαν την πανσέληνο.

Ποιος αρχαίος συγγραφέας αναφέρει για την Κλεοπάτρα Σελήνη, τη γνωστή μας, ότι σε μια νύχτα έκανε στοματικό έρωτα με δεκάδες ρωμαίους ιππείς; Και ο λατίνος ιστορικός μιλά για την ακαταπόνητη Μεσσαλίνα, τη γυναίκα του Κλαύδιου, ότι σε διαγωνισμό δύναμης, ταχύτητας και αντοχής κατατρόπωσε τις πιο διαβόητες εταίρες της Ρώμης. Η Κίρκη γίνεται στέρνα ακένωτη χυμών, και βροντείο ήχων.

Έρχεται, λοιπόν, η ερωτική παννυχίδα χωρίς όρια και μέτρα. Βόγγος άγριος του πελάγου, τρικυμία τρικούβερτη στους κήπους, αστραπές και τρέμουλο στα παράθυρα, στις κάμαρες, στα φωτανάμματα. Είναι αγριολατισμένο το τραγούδι του Καΐκια και του Σκίρωνα, του Εύρου και του Λίβα. Θα υπάρχει στη θέση του αύριο το νησί; Ή θα τό 'χουν καταπιεί οι ροές του ωκεανού και η συνταραχή των άστρων;

Και τη μία νύχτα ακολούθησε άλλη. Και τη μία μέρα ακολούθησε άλλη, και άλλη. Και επέρασε καιρός πολύς σε ώρα λίγη. Και ο Οδυσσεάς περιμένει στο καράβι με την παλάμη κεραμίδι στο μέτωπο.

Δεν μπορούμε παρά να λογαριάσουμε την ψυχολογική μετάλλαξη που συντελέστηκε στα συνήθια των συντρόφων. Των άξεστων συντρόφων που βρεθήκανε καταμεσίς στη δίνη του

αρσενικού ζώου. Πού ήσανε χθες, και πού βρίσκονται τώρα; Όλο τον καιρό επαλεύανε με την κόλαση. Η βάρδια, το κουπί, η αϋπνία, η πείνα, ο κίνδυνος, η ναυτία, η ανία, το ως πότε;

Και ξαφνικά η μέρα εγύρισε φύλλο, και η σκυλίσια αίσθηση έγινε όνειρο. Παράδεισος, χορτασμός, μαγεία, όρ-γος και τελεσμός. Ένα παραμύθι ανύποπτης φαντασίας εκατέβηκε, και ετύλιξε με μουσική βαθύηχη και όραση θολή ολάκερη την ύπαρξη των συντρόφων.

Μα το να ζήσεις έτσι είναι διάταξη και σύνταξη θαυμάτων. Και να πεθάνεις έτσι είναι μεταλλείο μετεώρων που, μέσα από τα ερείπια και την τέφρα των άστρων, χύ-νουνται καταχυτά στους καταρράχτες των γαλαξιών.

Ο πιο ωραίος θάνατος, λέει κάπου ο Γκαίτε¹, είναι να στροβιλίζεσαι σ' ένα τρελό χορό με τη γυναίκα που αγαπάς, και να πέσεις απότομα ξερός.

Οι σύντροφοι σιγά σιγά βουλιάζουν σ' ένα ηδονικό αποκάρωμα. Ένας γελούμενος πυρετός, μια αίσθηση παντοδυναμίας μέσα στην τέλεια άφεση τους κυριεύει ως τις ίνες και τα κύτταρα. Σιγά σιγά τα ξεχνούν όλα.

Πάει και κυβερνήτης και καράβι. Πάει η θάλασσα, το ταξίδι, η αποστολή, ο νόστος και η Ιθάκη. Αυτά τώρα πια είναι για τους πεζούς και τους φρόνιμους. Ετούτοι το κρασί τους το πίνουνε άκρατο. Δε γίνεται να το νερώσουν. Ακριβώς σύμφωνα με την αίσθηση εκείνου του τρομαχτικού λυρικού, που πέθανε στα είκοσι εννέα του χρόνια:

*Της πον ορίζει Ποσούμιας ο νόμος τό' πε: Όπου αρέσει σας
δώθε πάρτε δρόμο νερά εσείς, τον κρασιού χαμός, τραβάτε
στονς σεμνούς. Εδώ μένει αγνός ο Βάκχος¹.*

Εάν χρωματίσουμε με λίγο ηθικό λουλάκι ετούτη τη σύρ-ριζη αλλαγή στη συμπεριφορά των συντρόφων, βλέπουμε τους εαυτούς μας αναγκασμένους να μιλήσουν για ανθρώπους που γινήκανε ζώα. Τα ξεχάσανε όλα. Και στο θόλο της ζωής τους ένας είναι ο ήλιος. Η Κίρκη με τα θέλγητρα και με τα παιχνίδια της. Ο πόλεμος του θέρου και του τρύγου.

Τη μεταμόρφωση ο Όμηρος την περιγράφει με μια απλότητα που κλονίζει. Η Κίρκη άγγιξε τους συντρόφους με τη μαγική βεργούλα. Νά 'τανε άραγε αυτό η αχνογελό-χαρη κλειτορίδα της; Κι εκείνοι γενήκανε γουρούνια.

Ο Οδυσσέας αποκαρτέρησε κάπου. Και πήρε τα βουνά και τα όρη. Ξεκινά να πάει να κάμει ο ίδιος αυτογία. Να αναγνωρίσει έδαφος και κατάσταση. Τραβάει στο νησί, διασχίζει τους κήπους, περνάει την αύλειο θύρα, μπαίνει στο παλάτι, και βλέπει. Βλέπει και δεν πιστεύει.

Εδώ οι θάλασσες περάσανε μέσα από την τρύπα της βελόνας. Πυγολαμπίδες κι ακανθουλίδες ζουν μεγάλες περιπέτειες.

Το πρώτο που τού 'ρχεται είναι ν' αρπάξει το καμου-τσί, και να γίνει Αίας μαστιγοφόρος σε πρόβατα και μοσχάρια.

- Σκυλιά! να τους φωνάξει. Ξεβράσματα και βδέλλες. Σας έστειλα στο αμπέλι για σκάψιμο, και σεις μου ξεκόψατε στο δρόμο, και γουρουνίζετε στην ταβέρνα. Εμπρός! ούλοι μπροστά και γραμμή, στο καράβι.

Όμως δεν είναι αυτή η επιλογή. Γιατί ο Οδυσσέας είναι έξυπνος.

Ο Οδυσσέας είναι ο πιο έξυπνος έλληνας του καιρού του, και των άλλων καιρών. Δέκα χρόνους επολέμησαν το κάστρο αρίφνητα ασκέρια δαναών, και δεν έφτασαν να το πάρουν. Και κείνος, ένας και μόνος, το πήρε σε μια νύχτα.

Και να ειπείς πως ήταν ο πολεμοχαρής, ή ο γεννημένος στρατηγός; Όχι. Όταν στη γενική επιστράτευση των ελλήνων επήγαν να τον πάρουν από την Ιθάκη, ο Οδυσσέας, για ν' αποφύγει, επήρε το ζευγάρι του τα βόδια κι επήγε να σπείρει τις αμμουδιές αλάτι. Για να τον πάρουμε για τρελό, και να τον προσπεράσουν.

Πολύτροπον, και πολύμητιν, και πολυμήχανον τον ονομάζει ο ποιητής. Και τον θέλει εκλεκτό της Αθηνάς, της θεάς της σοφίας.

Κάθε φορά, διηγείται ο Όμηρος, που τα πράγματα τον έριχναν στα στενά' κάθε φορά που έβρισκε μπροστά του τοίχο συμπαγή, εκεί που χρειαζότανε πόρτα για να περάσει' κάθε φορά που σήκωνε πελιδνός τα χέρια και φώναζε: - Βοηθάτε θεοί! χάνομαι' κάθε

τέτοια αμήχανη και άπορη ώρα, κατέβαινε αστραπή η Αθηνά από τον Όλυμπο, και τού 'δινε τη λύση:

- Έτσι θα κάμεις τώρα. Τούτο θα κάμεις τώρα. Πρόσεχε! από δώ. Αυτό θα κάμεις τώρα!

Μας έχει πρήξει ο Όμηρος να το λέει και να το ξαναλέει. Ο Οδυσσέας, τονίζει ο ποιητής συνέχεια, είχε άγιο και πολιούχο την Αθηνά, τη θεά της σοφίας.

Ποια Αθηνά, αναγνώστη μου; Ποια θεά, και σοφία και κουροφέξαλα; Το μυαλό του είχε προστάτη και πολιούχο. Η σκέψη του ήταν η Αθηνά. Η σκέψη του, η αστραφτερή, η θυελλώδης στην ηρεμία της, η πάντα έτοιμη, η πολύτροπη. Η σκέψη του η λυγερή σαν το φίδι, και η τρομερή σαν τον πάνθηρα. Είδες ποτέ σου στο σκοτάδι να αστράφτουν τα μαχαίρια;

Την κάθε δύσκολη κατάσταση ο Οδυσσέας την εκτιμούσε ακαριαία. Το μυαλό του ήταν ένας πολύπλοκος υπολογιστής που έφτανε από τη Γενεύη στο Παρίσι. Αυτό τού 'δινε την αστραπιαία λύση, που την edιάβαζε ως την τελική της φάση. Τη λύση τη μία, την αδιανόητη, την εξαιρετική. Η σύλληψη των ελλήνων, ότι ήταν ο πιο έξυπνος άνθρωπος και ο προστατευόμενος της Αθηνάς σοφίας, περιέκλεινε αυτό ακριβώς το νόημα.

Τώρα, μπροστά στο πρόβλημα της Κίρκης σκέφτεται απλά: Ποιος μπορεί να αποσπάσει ετούτους τους παράφρονες από αυτό το γλέντι των θεών; Έτσι και δοκιμάσω να ασκήσω βία, θα με αρπάξουν όλοι τους, θα με σκορπί-σουνε κομμάτια, και θα σπείρουν τα μέλη μου στη θάλασσα. Όχι αυτός. Άλλος πρέπει νά 'ναι ο δρόμος.

Ο Οδυσσέας κοιτάει ήρεμα τους συντρόφους. Σε μια στιγμή, και χωρίς να το νιώσει κανείς, αναποδογυρίζει το μάτι του, που να φανεί το ασπράδι. Όπως ακριβώς λένε ότι γινότανε το βλέμμα του Βοναπάρτη πριν από τις μεγάλες μάχες. Το Λόντι, το Μαρέγκο, το Αούστερλιτς.

Οπότε ο βασιλιάς της Ιθάκηςπραγαλιάζει απότομα, κοιτάει με νόημα τους συντρόφους, και το γυρίζει σε σκοπό αντάμικο.

- Ωχού, καρντάσηδες! τι κελεπούρι και θάμασμα είναι τούτο. Η καύλα της λειώνει τα χάλκινα κηροπήγια. Και το γέλιο της

καταλάμπει τον Όλυμπο. Γελάει και χαιρέται, και το ιερό όρος αστραποβολάει ολάκερο. Από το Λιτόχωρο έως το Μύτικα. Ορμάτε, κι εγώ μαζί σας.

Και ρίχνεται με τους άλλους στο γλέντι.

- Έτσι σε θέλουμε, αρχηγέ, φωνάζει το χαυνωμένο κοπάδι. Να μας ζήσεις. Και δίνουνε άγριο κρότο με τα χέρια.

Ο Οδυσσέας γνωρίζει τώρα με τη σειρά του τους κόλπους της Κίρκης. Τελευταίος, αλλά τους εγνώρισε.

Και το γλέντι τραβάει γαϊτάνι. Ωστόσο στο κλειστό σύστημα τώρα μπαίνει μια καινούργια αιτία, που θα φέρει το χαλασμό. /

Για την Κίρκη ήρθε η ώρα, τώρα να γνωρίσει τον άντρα. Ο Οδυσσέας δεν είναι λοστρόμος. Ο Οδυσσέας δεν είναι ο κυβερνήτης. Ο Οδυσσέας δεν είναι ο βασιλιάς. Ο Οδυσσέας είναι ο πιο έξυπνος άντρας. Κι αυτό δε σημαίνει απλώς πολλά. Αυτό τα σημαίνει όλα.

Η Κίρκη είναι έξυπνη. Γι' αυτό είναι τόσο έμορφη, ώστε να φαντάζει μάγισσα και μάγισσας παιδί. Γι' αυτό μαγεύει τ' άστρι και δεν περπατεί.

Αν δεν ήτανε έξυπνη η Κίρκη, δε θά 'τανε κι έμορφη. Η εμορφιά είναι δύναμη νόησης. Η εμορφιά δεν είναι απλά καμπύλες, και χρώτας, και λίκνισμα, και λαιμός και μαλλιά. Η εμορφιά είναι δαιμονική κυριαρχία στον περίγυρο από αιτίες απροσδιόριστες. Είναι το «άμήχανον κάλλος» που λέει ο Πλάτων.

Κοιτάς μια γυναίκα στο δρόμο, και γίνεσαι χάνος.

- Τι κινούμενο όραμα είναι ετούτο! φωνάζεις, και πέφτεις με το αμάξι στην κολόνα. Σταματάς, την κουβεντιάζεις λίγο, κι όπου φύγει φύγει. Πέντε λεφτά σου άρκεσαν, για να βγάλεις από μέσα της το μοσχάρι και την όρνιθα.

Το ίδιο συμβαίνει και μ' έναν άντρα που έχει επιφάνεια, αλλά από μέσα του είναι στεκόμενο έλος.

- Τι Πατούχας μου βγήκε, μωρέ, ετούτος ο ολυμπιονίκης!

Η Κίρκη, λοιπόν, τώρα γνωρίζει τον άντρα. Το διαπεραστικό της βλέμμα βγάζει από μέσα του εκείνη τη δύναμη που περνά από το ωραίο στο υπέροχο, όπως λέει ο Κάντ.

Ωραίο είναι το ρόδο, το ζουμπούλι, ο έποπας, το κελάρυσμα της πηγής, ο κήπος, το δειλινό. Αλλά ο κεραυνός, όταν σκάει δίπλα σου και σε τυφλώνει η λάμψη του και η βροντή του σε αλαλιάζει, είναι υπέροχος.

Και όσο το ωραίο τρέπεται στο υπέροχο, τόσο γίνεται και πιο επικίνδυνο. Το υπέροχο είναι τρομερό, και στις _ πολύ φηλές τιμές του σκοτώνει. Παράδειγμα η ωραία Ελένη του Μενελάου, που έσυρε ξοπίσω της χιλιάδες κουφάρια.

Η Κίρκη, λοιπόν, τώρα βρίσκει τον άντρα. Τώρα ερωτεύεται. Κυριαρχική και κυρίαρχη μένη, αφήνεται σε μια αίσθηση θριάμβου και πανικού. Αφανίζεται όλη μέσα στους εξοντωτικούς σπασμούς της ύπαρξης, και στις κα-ταλαμπές των οραμάτων της.

Γυναίκα δαιμονική, γιατί 'ναι έξυπνη, ερωτεύεται και παραδίνεται στον Οδυσσέα, όπως η θεά Καλυψώ. Η Καλυψώ εκράτησε τον Οδυσσέα επτά χρόνους στη σπηλιά της. Και έφτασε να του τάξει την αθανασία, αν αρνιότανε για το χατίρι της την Ιθάκη.

-Άσε με, θεά μου, να φύγω. Να ιδώ μια μέρα να καπνίζει το φουγάρο της καλύβας μου. Την παρακαλούσε ο Οδυσσέας, και δάκρυζε. Άσε με.

-Όχι, παλικαρά μου. Δε σ' αφήνω, γιατί μ' αρέσεις. Το βλέμμα σου με τρελαίνει, τού 'λεγε η Καλυψώ. *Εκείνος της γύρευε καπνό, κι εκείνη του ζήτηγε τσιμπούκι, λέει ο Σεφέρης*¹.

Έτσι οι σύντροφοι, σκύλοι του χασαπιού μπροστά στο λιοντάρι της σαβάνας, ένας ένας χάνουν τους κόλπους της Κίρκης. Δεν έχει μάτια να τους δει. Με μια ψυχρολουσία ανάνηψης που σοκάρει, ξυπνούν από το ναρκωτικό τους αποκάρωμα. Από το βαθύ ύπνο της ηδονής και της ακη-δίας ξανανεβαίνουν πάλι στη σφαίρα της εγρήγορσης. Τινάζουν το κεφάλι, τεντώνουν τα άκρα, ξανοίγουν τα μάτια, ξαναγίνονται άνθρωποι.

Ο Όμηρος το σημείο αυτό το παρασταίνει με την ίδια απλότητα της υψηλής ποίησης. Ο Οδυσσέας υποχρεώνει την Κίρκη με το σπαθί να ξανακάμει τα γουρούνια συντρόφους. Οι σύντροφοι λοιπόν ξυπνούν. Κι ένα πρωί...

- Ε βασιλιά, σήκω να φύγουμε. Μας περιμένει το καράβι, η θάλασσα, το ταξίδι, τα σπίτια μας. Ο πηγαίμος για την Ιθάκη.

Αλλά ο Οδυσσέας αυτό ήθελε. Μόνο που για να το πετύχει σε τούτη τη στιγμή χρειάστηκε να αλλάξει τη ρότα του τρόπου του. Κάποτε, βλέπεις, για να φτάσεις στις Ινδίες, πρέπει να τραβήξεις κατά Αμερική.

- Εμπρός στρατιώτες μου. Πάμε!

Και γυρνώντας στην ωραία γυναίκα την εκοίταξε μ' ένα τρυφερό βλέμμα που έσταζε μεγάλο πόνο.

Ο Οδυσσέας αποχωρεί από το νησί της Κίρκης περισσότερο ευλογώντας, και λιγότερο ερωτευμένος².

ΑΥΝΑΝ ΚΑΙ ΚΑΪΝ

τις γαρ ταύτην όδόν ηγεμονεύσει; Όλοι οι άντρες είμαστε αυνάνας.

Εκείνος ο άντρας που δε δέχεται τούτο το κατηγορήμα είναι ο κατεξοχήν αυνάνας. Αυτός πια είναι που αυνανίζεται με χέρια και καθρέφτες.

Εκτός πια και δεν ημπορεί. Είναι δηλαδή ανίκανος, όπως ήταν ο Καζαντζάκης. Σύμφωνα τουλάχιστον με τη μαρτυρία της γυναικαδέλφης του 'Ελλης Αλεξίου¹. Ή είναι αμποδεμένος, όπως ήταν ο ήρωας του Παλαμά στο *Θάνατος Παλικαριού*.

Το αυνοποίαστο είναι ότι σ' αυτή τη μυσταγωγία του αυνανισμού όλοι οι άντρες έχουμε παραστάτισσες και συλλειτουργούς όλες τις γυναίκες. Αυτές αποθεώνουν τις αυνανιστικές μας επιδόσεις. Ωχού! τι άχαρο ρόλο έμελλε να τους αναθέσει η αγωγή που έλαβαν από την παράδοση, και ο εκφυλισμός που γνώρισε και γνωρίζει το ανθρώπινο γένος μέσα στην προχώρηση της ιστορίας του.

Τίμια αναγνώστη, μην παραξενεύεσαι. Γιατί το άκρα παράδοξο είναι ακριβώς το άκρα φυσικό. Δεν είναι φυσικό να βρίσκεις ακίνητη τη γη που πατάς; Και όμως! που είπε ο Γαλιλαίος². Αυτή η γη που φαίνεται ακίνητη, κινείται με την ιλιγγιώδη ταχύτητα των εικοσιεννέα χιλιομέτρων στο δευτερόλεπτο. Και δεν κάνει μόνο μία, αλλά πολλές κινήσεις και όλες ταυτόχρονα.

Λέμε, λοιπόν, πως όλοι οι άντρες είμαστε αυνάνας. Ωστόσο υπάρχουν και οι ήρεμες εξαιρέσεις. Ο Σολωμός, λόγου χάρη, ή ο άγιος Παπαδιαμάντης που δεν εγνώρισαν τη γυναίκα. Αυτοί δεν είναι αυνάνας. Στέκονται μακριά από τούτη τη στιγματική ρετσίνα.

Είναι τόσο ωραίοι άνθρωποι, που δεν μπορεί παρά να ήσαν και στον ίδιο βαθμό εγκρατείς. Και όταν η ορμονική πλησμονή τους επέεζε, η ερωτική στέρηση ή η πενία όπως τη λέει ο Πλάτων, πρέπει να έβρισκαν τη βούληση να νικήσουν τον πειρασμό, και να μην ξεπέσουν στη «δουλειά του χεριού», στο έργο του χεριού ή το *χειροργεῖν*, που λέει ο Διογένης Λαέρτιος για το Διογένη Σινωπέα.

Μια φορά, γράφει ο Λαέρτιος, ξεβρακώθηκε καταμε-σίς στην Αγορά της Κορίνθου ο κυνικός Διογένης, άνοιξε τα σκέλια του, και λαγνοβοώντας άρχισε να αυνανίζεται αρειμανίως. "*Ωφθη χειρουργών*", είναι η έκφραση του Λαέρτιου. (Ωχ, τι βολή για τους μεγαλογιατρούς χειρουργούς φοροφυγάδες).

-Α να χαθείς, παρασάνταλε! δε ντρέπεσαι; του φωνάξανε οι τριγυρινοί.

-Γιατί να ντρέπομαι, μωρέ ζευζέκηδες, τους έκοψε ο Διογένης. Επειδή χορταίνω τη γενετήσια πείνα μου με την τριβή; Μακάρι να μπορούσα να χόρταινα και την πείνα της κοιλιάς μου με τον ίδιο ανέξοδο τρόπο!

Τρομερή απόκριση τρομερού ανθρώπου. Γιατί μια τέτοια πράξη λευτεριάς έχει πετάξει στα άχρηστα το Φρόνιτ, τους ψυχαναλυτές, και όλα μας τα συμπλέγματα. Και προφανώς από κάτι τέτοιες επιβολές μπορεί να καταλάβει κανείς, γιατί ο Νίτσε θεωρούσε τους Κυνικούς σπουδαιότερους από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

Ο Σολωμός, λοιπόν, και ο Παπαδιαμάντης μας πρέπει να ζήσανε στην εγκράτεια και στην πειθαρχία. Και το σπέρμα τους, μαζί με την οδύνη της βούλησης τους να μην αυνανίζονται, πρέπει να τό 'καναν ποίηση και δημιουργία.

Μη ξεχνάμε πως για τις ώρες του γενετήσιου αφόρητου η σοφή φύση έχει επινοήσει την ασφαλιστική δικλείδα της ονειρώξης. Δεν είναι αφύσικος ο άνθρωπος που ούτε συνέρχεται προς το έτερο φύλο, αλλά ούτε και αυνανίζεται. Γιατί στο πρόβλημα η ονειρώξη είναι η καθ' ύπνου ευγενική λύση της φύσης.

Μόνο για το Νίτσε, αυτό το γίγαντα της βούλησης, που δεν εγνώρισε κι αυτός τη γυναίκα, (εκείνο που πιθανώς εγνώρισε για μία μόνο φορά ήταν η σύφιλη), ευρέθηκε το βρώμικο στόμα του Ριχάρδου Βάγκνερ να ειπεί ότι ήταν ανύναος. Ένας Onanist. Από το χαρακτήρα του Βάγκνερ όμως ημπορεί κανείς να τα περιμένει όλα.

Πριν έρθουμε στα πράγματα και τις αποδείξεις, γιατί η πρόθεση μου δεν είναι να ισχυρισθώ με το μπλα-μπλά αλλά να αποδείξω με τη μέθοδο των μαθηματικών επιστημών ότι όλοι οι άντρες είμαστε ανύναος, κρίνω αναγκαίες δύο τρεις εισηγητικές πληροφορίες.

Πρώτον, ότι ο εβραϊκός πολιτισμός είναι ο μεγαλύτερος πολιτισμός της ιστορίας σε παγκόσμιο βεληνεκές. Ύστερα βέβαια από τον ελληνικό.

Λέγοντας εβραϊκός πολιτισμός δεν εννοώ το χριστιανικό του άρρωστη μα. Λόγος για τον οποίο οι ίδιοι οι εβραίοι απέρριψαν τόσο επίμονα τη χριστιανική διδασκαλία.

Λέγοντας εβραϊκός πολιτισμός εννοώ τον πολιτισμό του Ισραήλ, όπως αυτός εμφανίζεται στην Παλαιά Διαθήκη.

Η Παλαιά Διαθήκη είναι ένα μεγαλούργημα από τα ελάχιστα που έφτασε να κάμει ο άνθρωπος. Σε κάθε περίπτωση όμως μεγαλούργημα ψυχολογικό, όχι επιστημονικό όπως είναι ο πολιτισμός των ελλήνων.

Αυτό το αιώνιο μνημείο οι εβραίοι το κατασκεύασαν με βάση την ένστικτη γνώση τους. Το εργαλείο τους ήταν η ψυχή του ανθρώπου με όλο το βάθος, το μυστήριο, το σκοτάδι, την άγνοια, τον τρόπο της. Η λογική για τους εβραίους έπαιξε το ρόλο του επίκουρου παραστάτη. Ποτέ του οδηγητή, όπως εσυνέβηκε με τους έλληνες.

Εντούτοις αυτή η ψυχή, το συναίσθημα δηλαδή οι επιθυμίες το πάθος η φαντασία η διαίσθηση η βούληση, είναι μεγάλο κεφάλαιο στη δομή της ανθρώπινης φύσης.

Είναι, θά 'λεγα, ολόκληρο το σώμα και οι λειτουργίες του, αλλά του λείπουν τα κόκαλα. Του λείπει δηλαδή η σκελετική άρθρωση. Εκείνος ο σταθερός ιστός τάξης και συνοχής, που δίνει ειδή και σχήμα, διάκριση σύμπνοια και αναλογία, στην ολότητα του οργανισμού. Για να το ειπώ ποιητικά, του λείπει ο Απόλλων.

Ο εβραϊκός πολιτισμός ολόκληρος είναι ένας Διόνυσος. Μια φοβερή ανυπέρθετη δύναμη ύλης. Είναι το βρυαρό και πανίσχυρο ρεύμα ροών και δυνάμεων, ένας Αρμαγεδών κίνησης και ορμής, που πηγάζει από το μυχό της κοσμικής ουσίας και χύνεται στο σύμπαν. Ένας Αρμαγεδών όχι οργανωμένος και εύτακτος, γιατί του λείπει το απολλώνειο στοιχείο. Του λείπει δηλαδή η επιστήμη, ο γνωστικός φωτισμός, η ελεγχόμενη ανακάλυψη, η μαθηματική συμπεριφορά.

Οι εβραίοι δεν έκαναν ανακαλύψεις, έχουν μόνο Αποκάλυψη.

Γι' αυτό οι εβραίοι δεν εδημιούργησαν επιστήμη, όπως έγινε με τους έλληνες. Απέναντι στην προσωκρατική φυσική και την ευκλείδεια γεωμετρία, οι εβραίοι το μόνο που κατάφεραν ήταν να στήσουν το νοητό ναό του Ιεζεκιήλ. Απέναντι στη φιλοσοφία των ελλήνων, τη διαλεκτική τους μέθοδο δηλαδή, οι εβραίοι έστησαν το δεσποτικό λόγο των πατριαρχών, των κριτών, των βασιλέων, των προφητών. Απέναντι στο γεωμετρημένο ήθος της ελληνικής τραγωδίας, έστησαν την καρμανιόλα του μωσαϊκού δεκάλογου. Απέναντι στην ελληνική δημοκρατία τόσο του ιωνικού όσο και του δωρικού τύπου, οι εβραίοι έστησαν το αρχέτυπο του φασισμού.

(Εγώ είμαι ο κύριος ο θεός σου. Κι άλλοι θεοί έξω από μένα δεν υπάρχουν. Είναι ο πρώτος νόμος τους. Εκεί που οι έλληνες είχαν τριάντα χιλιάδες θεούς).

Το κενό που είχαν στην κοσμοθεωρία τους οι εβραίοι, λόγω της απουσίας της λογικής, ή του Απόλλωνα, το εκάλυψαν με την αυθαίρετη επινόηση του θεού. Ο Γιαχβέ γι' αυτούς είναι η σπονδυλική τους στήλη. Και ο Νόμος, η

προσήλωση τους δηλαδή στο Γιαχβέ, τους εκράτησε καθαρούς μέσα στον κλύδωνα της ιστορίας και σε όλους τους εθνικούς τους καταποντισμούς: Η καταστροφή από τον Τίτο το 70 μ.Χ., ο περιπλανώμενος Ιουδαίος, το ξεπά-τωμά τους από το Χίτλερ.

Οι εβραίοι εκαλλιέργησαν τη γη της πίστης. Οι έλληνες εκαλλιέργησαν τη γη της γνώσης. Οι εβραίοι ήσαν δήμιοι, οι έλληνες ήσαν δικαστές. Οι εβραίοι ήσαν αδίσταχτοι, οι έλληνες ήσαν ευγενικοί.

Γι' αυτό και νίκησαν οι εβραίοι τους έλληνες.

Εχρησιμοποίησαν σαν όπλο τους βέβαια το χριστιανισμό, ένα νόθο και μυσαρό παρασάρκωμα του σώματος τους, από τους ίδιους απόβλητο, και αφάνισαν την ωραία Ελλάδα. Ό,τι δεν εκατάφερε η ανδρεία, το κατάφερε ο δόλος. Η κλασική περίπτωση του έλληνα Διγενή. Ζηλεύγει ο Χάρος, με χωσιά μακρά τονε βιγλίζει, και λάβωσε του την καρδιά και την ψυχή του επήρε.

Έτσι, λοιπόν, σήμερα οι εβραίοι μέσω του αμερικάνικου λόμπυ τους οδηγούν την ιστορία του κόσμου. Στον αφανισμό βέβαια και στο διάολο. «Κατά Ισραήλ», που λέει ο λαός μας. Ωστόσο την οδηγούν.

Τι κρίμα και τι καημός. Απέναντι στους γίγαντες εβραίους επιστήμονες της εποχής μας, στο Φρόντ στο Μαρξ στον Αϊνστάιν, οι νεοέλληνες να μην έχουν να δείξουν τίποτα. Οι απόγονοι των ελλήνων, που εστάθηκαν οι γεννιότερες της επιστήμης. Εκεί μας εκατόνησαν οι παπάδες. Από τους βυζαντινούς πατριάρχες ως τους σημερινούς βαζιβουζούκους των μητροπόλεων της Αττικής και της Λάρισας.

Εμ δεν τραβάει, μάνα μου, μπροστά ο άνθρωπος με το θυμιατό και με τα κυριελέησον. Χρειάζεται και την Αθηνά. Και η Αθηνά ήταν ολόκληρη μυαλό. Την είχε γεννήσει το κεφάλι του Δία.

Καταπώς έχουν να μας διδάξουν οι σοφοί και οι ποιητές, αλλά και καταπώς έχει να μας δείξει η προσωπική

μας εμπύωση και εμπειρία, η δοκιμασία ζωής δηλαδή, δύο είναι οι ψηλότερες κορυφές της καταδρομικής πορείας του βίου μας. Η πείρα του έρωτα, και η πείρα του θανάτου.

Ο έρωτας και ο θάνατος είναι δύο στιγμές απόλυτα μοναδικές για τον καθένα μας. Ποτέ δε γίνεται να ζήσουν δύο άνθρωποι την ερωτική τους βίωση με όμοιο τρόπο. Αλλά με όμοιο τρόπο ποτέ δε γίνεται να ζήσουν και τη βίωση θανάτου.

Ο δόλιος Μάκμπεθ έζησε εντελώς διαφορετικά πράγματα στο θάνατο του από τον τραγικό Οθέλλο. Για να λάβω δύο ήρωες του Σαίκσπηρ.

Κη η Ναστάσια Φιλίπποβνα έζησε εντελώς διαφορετικά πράγματα στον έρωτα της από την Ιοκάστη. Για να λάβω δύο ηρωίδες από την τραγωδία του Ντοστογιέβσκι και του Σοφοκλή.

Κάθε φορά που ερωτεύονται δύο άνθρωποι, γεννιέται το σύμπαν. Ή, για να μικρύνω το βεληνεκές, κάθε φορά που ερωτεύονται δύο άνθρωποι γεννιέται ένας αστέρας με όλους τους πρωτοπλανήτες του.

Και κάθε φορά που πεθαίνει ένας άνθρωπος, πεθαίνει το σύμπαν. Ή, για να μικρύνω το βεληνεκές, κάθε φορά που πεθαίνει ένας άνθρωπος στη γη, στον ουρανό εκρήγνυται ένας αστέρας *supernova*.

Έτσι, από την άποψη της ουσίας ο έρωτας και ο θάνατος δεν είναι απλώς στοιχεία υποβάθρου. Δεν είναι δύο απλές καταθέσεις της ενόργανης ζωής.

Πιο πλατιά, και πιο μακρτά, και πιο βαθιά, ο έρωτας και ο θάνατος είναι δύο πανεπίσκοποι νόμοι ανάμεσα στους οποίους ξεδιπλώνεται η διαλεκτική του σύμπαντος. Το δραστικό προτσές δηλαδή ολόκληρης της ανόργανης και της ενόργανης ύλης. Είναι το Α και το Ω του σύμπαντος κόσμου και του σύμπαντος θεού. Είναι το είναι και το μηδέν του όντος. Τα δύο μισά και αδελφά συστατικά του.

Έξω από τον έρωτα και το θάνατο πρωταρχικό δεν υπάρχει τίποτα άλλο. Αλλά ούτε είναι και νοητό να υπάρχει. Τα ενενήντα δύο στοιχεία της ύλης έγινανε, για να υπηρετήσουν τον έρωτα και το θάνατο. Και οι τέσσερες θεμελιώδεις δυνάμεις της φύσης, ηλεκτρομαγνητική ασθενής ισχυρή βαρυτική, λειτουργούν για να υπηρετήσουν τον έρωτα και το θάνατο.

Όλα τα όντα, τα φαινόμενα, και οι δράσεις του κόσμου είναι εκφράσεις, σαρκώσεις, μερικότητες, συντελεσμοί, εντελέχειες του έρωτα και του θανάτου.

Γι' αυτό ο έρωτας και ο θάνατος είναι αδελφοί και ομοιότητες, είναι συμπληρώματα, και οι δύο όψεις του ίδιου προσώπου. Είναι ο έμορφος Ενδυμίων, ας πούμε. Που άλλοτε ξύπνιος ακκουμπάει το κεφάλι του τρυφερά στα στήθη της Σελήνης και την κοιτάει στα μάτια. Και άλλοτε κοιμάται τον ύπνο του νεκρού κάτω από το απέραντα αμίλητο βλέμμα της.

Με τρεις μόνο καταδηλώσεις, αλλά επιφανείς και ελληνικές, θα θυμίσω ότι ο έρωτας και ο θάνατος είναι το ίδιο πράγμα.

Πρώτο το φραγμένο 15 του Ηράκλειτου.

"Αδης και Διόνυσος εν' και ώυτό. Δεύτερος ο στίχος του Σολωμού.

Μόλις ειν' έτσι δυνατός ο έρωτας κι ο χάρος. Τρίτος ο λαμπερός δημοτικός μας δεκαπεντασύλλαβος.

Τι έρωτας, τι θάνατος, δεν έχεις να διαλέξεις.

Ο έρωτας και ο θάνατος, στον Εμπεδοκλή Φιλότητα και Νείκος, στο Φρόνντ *τιβίρπηξερ* και Τοάεβίπεϊ, είναι τα δύο μισά του «συμβόλου». Σύμβολο στην αρχαία Ελλάδα ήταν το μέταλλο που τό 'σπαζαν στα δύο, και έπαιρναν από μισό οι δυο φίλοι. Όταν μετά από καιρούς ξανασμί-γανε, συνταίριαζαν τα δύο μισά (συμβάλλειν), εγνωρίζο-νταν και βεβαίωναν την αρχαία φιλία.

Γιατί υπάρχει ο έρωτας στη φύση και στη ζωή μας; Ο έρωτας υπάρχει, για να διαιωνίζεται η συνέχεια των ειδών. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η φύση έχτισε ετούτη τη συναρπαστική λειτουργία.

Τη φύση ποσώς την ενδιαφέρει, αν υπάρχουμε εμείς σα μονάδες, σαν ατομικότητες. Αν υπάρχουν εσύ κι εγώ, και περπατάς και χαίρεσαι· αν υπάρχει μια λεμονιά στον κάμπο και στα όρη λειώνει το χιόνι για να ποτίζονται οι τρυφεροί της κλώνοι· αν υπάρχει απάνω στο δέντρο το μήλο και το ρόδι, η φύση αδιαφορεί ολοτελώς. Δε φροντίζει για σένα, τίμια αναγνώστη, η φύση περισσότερο, απ' όσο φροντίζει για σένα μια πέτρα που την πατάς μπροστά σου, ή τη βλέπεις χτισμένη στον τοίχο.

Τη φύση ένα την ενδιαφέρει, η διαιώνιση των ειδών. Να ζήσει το κάθε είδος όσο γίνεται πιο πολύ χρόνο. Δύο, πέντε, δέκα εκατομμύρια χρόνια. Κι όταν θα εξαφανισθεί το κάθε είδος, αφού συντελεσθεί ο χρόνος που του ορίστηκε να ζήσει, η φύση θα το ταφιάσει και θα το κλάψει χωρίς δάκρυα και, γόους. Και ταυτόχρονα θα μεριμνήσει να το αντικαταστήσει με το καινούριο είδος.

Θα γνωρίζεις βέβαια πως από τότε που εμφανίσθηκε η ζωή στην επιφάνεια του πλανήτη, πριν εξακόσια εκατομμύρια χρόνια, το 99% των έμβιων όντων που έζησαν και άκμασαν, σήμερα έχουν εξαφανισθεί. Τα αντικατάστησαν άλλα, και αυτά με τη σειρά τους θα παραχωρήσουν τη θέση τους σε άλλα.

Στη φύση ανώλεθρο και αγάλαστο δε μένει τίποτα, παρά μονάχα ένα: η βούληση της φύσης να οικονομεί και να φροντίζει την αλυσίδα των ειδών. Όπως φροντίζει και την αλυσίδα της ανόργανης ύλης. Την αλυσίδα των αστερών, για παράδειγμα. (Αστέρες πρώτης γενεάς, δεύτερης γενεάς κ.λ.π.).

Πώς πετυχαίνει η φύση τη διαιώνιση των ειδών; Με το πιο απλό, το πιο πανούργο, αλλά και το πιο ελκυστικό δέλεαρ. Με τη γενετήσια ηδονή. Με τον *ήμερον* των ελλήνων, τη *voluptas* και τη *libido* των λατίνων.

Επομένως η ηδονή που τρυγούν και καρπώνονται δύο δυνατοί και τρυφεροί εραστές, όταν αγκαλιάζονται μέλος με μέλος, σφιχτά και βαθιά, και γίνονται τα δύο ένα, δεν είναι ο αυτοσκοπός της γενετήσιας πράξης.

Δεν αγκαλιαζόμαστε, για να ζήσουμε εκείνο το σύντομο αλλά και ωκεάνειο αίσθημα του ίλιγγου και του αποκεφαλισμού που το λέμε ηδονή. Όχι.

Αγκαλιαζόμαστε, για να γεννήσουμε την καινούργια ζωή, το παιδί μας, που θα προωθήσει την υπόθεση του είδους μας. Του είδους άνθρωπος στο προκείμενο.

Σύμφωνα μ' αυτή την αυτονόητη και κατάδηλη θεώρηση της φυσιολογίας, οι άνθρωποι έπρεπε να ζευγαρώνουμε τόσες φορές, όσες είναι για να γεννήσουμε τη νέα ζωή. Αυτό είναι το άγιο θέλημα της φύσης. Και αυτό γίνεται με τα ζώα που ζουν φυσικά.

Οι κατσίκες, λένε οι χωρικοί μας, «ζητούν» το Σεπτέμβριο. Οι γάτες «ζητούν» το Γενάρη. Όλοι έχουμε ακούσει πόσο εύμουσα και καλεστικά νιαουρίζουν στα κεραμίδια το καταχείμωνο. Ούτε ο βιολιστής στη στέγη έτσι.

Αυτό συνέβαινε και με τον άνθρωπο. Αλλά με τον άνθρωπο εσυνέβηκε και κάτι άλλο. Ήρθε μια στιγμή μέσα στην εξελικτική του διαδρομή, που κατανόησε ότι είναι ωραίο πράγμα να αγκαλιάζεται. Είδε ότι καλόν το *ιόείν* και *κατανοήσαι*, και *ά-ψασθαι*, και *όκιμάσαι* το σώμα του έρωτα.

Από την άλλη όμως είδε ότι είναι κακό και ψυχρό και ανάποδο το προϊόν που έδινε αυτή η τερπνή ώρα, από έναν αριθμό προϊόντων και ύστερα. Είδε ότι η κύηση, ο τοκετός, το παιδί που θα 'ρχότανε είναι μελάς και μπαλαούρα, είναι σκοτούρα και έγνοια, και κίνδυνος κάποτε μεγάλος. Οι μισές γυναίκες παλαιά πεθαίνανε στη γέννα.

Ετότες λοιπόν ήταν που ο άνθρωπος έκαμε τη μοιραία επιλογή. Εψήφισε φιλί και ηδονή, και καταψήφισε τοκετό και κύηση. Έτσι edιάσπασε την ενότητα της πανιερης πράξης, και την edιαχώρισε στα δύο μισά της. Eπροσκύνησε το ένα, εβλαστήμησε το άλλο. Είπε ναι στο πήδημα, είπε όχι στο γκάστρωμα.

Ευρήκε, λοιπόν, τη λύση ο πανούργος. Αυτό το «δεινόν» τέρας, όπως λέει ο Σοφοκλής. Ο τετραπέρατος, ο μπαγαμπόντης, ο πάντα καταφερτζής. Αυτός ο καιροσκόπος και υστερόβουλος, ο πολυπράγμονος και πονηρός. Αλλά μαζί ο μωρός και ο μύωπας. Ο κωμικός και ο ασήμαντος, ο ανεύθυνος, ο άτσαλος και ο υβριστής ανθρωπάκος.

Γιατί αποφάσισε να εκτρέψει τη γενετήσια ορμή του από το φυσικό της ρείθρο. Και ελογάριασε ανόητα πως η νέα κατάσταση που θα δημιουργήσει θα είναι εξίσου έγκριτη και νόμιμη με την παλαιά. Ότι μπορεί ο ίδιος ο άνθρωπος να δημιουργήσει φύση!

Εδώ ο άνθρωπος δεν εσκέφθηκε ότι όσο μηχανικός και ευρεσιτέχνης και νά 'ναι, δεν μπορεί να υψωθεί στην περιωπή της δύναμης και της τελειότητας που έχει η φύση. Το λάθος του ήταν που πίστεψε πως θά 'φτανε να εξισώσει τη δύναμη του με τη δύναμη της φύσης.

Αλλά αυτό είναι Ύβρις με την έννοια της αττικής τραγωδίας. Είναι η μεγαλύτερη Ύβρις που διέπραξε ο άνθρωπος σε όλη την εξέλιξη της ιστορίας του. Μαζί με την άλλη, την Ύβρι του θανάτου, που θα ειπούμε.

Δε γνωρίζουμε πότε συνέβηκε αυτή η τομή. Σε ποια στιγμή της ιστορικής πορείας του ανθρώπου. Όπως δε γνωρίζουμε την ακριβή στιγμή, που ο εγκέφαλος του ζώου έγινε νους στον άνθρωπο. Τη στιγμή, δηλαδή, που ξεφεύγοντας από τη σφαίρα του ζώου ο άνθρωπος διατύπωσε την πρώτη ερώτηση. Το πρώτο τι; ή γιατί; που ο Καντ το λέει «Η στιγμή του όφι των πρωτοπλάστων».

Ωστόσο οι εβραίοι τη στιγμή διαχωρισμού της γενετήσιας πράξης στην αίρεση ή προαίρεση της ηδονής, και στην καθαίρεση ή αναίρεση της κήσης, την καταδήλωσαν με τη σήμανση μιας σπουδαίας παραβολής. Την εκάρφωσαν στο χάρτη της ποίησης, όπως ο σαυροκτόνος Απόλλων εκάρφωνε στα δέντρα τις σαύρες. Είναι η στιγμή του Αυνάν.

Ο συγγραφέας της Γένεσης στο τριάντα οχτώ κεφάλαιο διηγείται μυθικά το κοσμοϊστορικό γεγονός.

Ένας γιος του Ιούδα έλαβε γυναίκα μία νέα και τρυφερή κόρη, τη Θάμαρ. Ο άντρας νιόπαντρος ακόμη πέθανε.

Σύμφωνα με το νόμο τη χήρα έπρεπε να τη νυμφευθεί ο δευτερότοκος αδερφός του νεκρού. Αυτός ήταν ο Αυνάν.

Τον εφώναξε λοιπόν ο πατέρας του και του είπε.

- Αυνάν, ο νόμος ορίζει να πάρεις γυναίκα τη χήρα του αδερφού σου. Να συνομιλείς μαζί της, και να γεννήσεις παιδιά, που θα λάβουν το όνομα του νεκρού. Να αναστήσεις το σπέρμα του.

Έτσι και έγινε. Ο Αυνάν νυμφεύθηκε τη Θάμαρ, και ζούσε μεγάλες περιπέτειες μέσα στους ηδονικούς της κόλπους.

Σε μια στιγμή όμως σήκωσε το κεφάλι της η φαρμακερή οχιά του εγωισμού, και τού 'δωκε συμβουλή κακή.

-Είσαι λοιπόν τόσο ανυπόστατος, ώστε θα γίνεις το εργαλείο που θα γεννήσει κόρες και γιους σ' έναν ξένο; Έστω κι αν είναι ο αδερφός σου αυτός; Οχι βέβαια.

-Μα με μαγεύει της ψυχής και του κορμιού της ο τρόπος, παρατήρησε έντρομος στον εαυτό του. Έχει ένα λαιμό σαν το απάλαφρο σείσμα του κύκνου. Και οι μηροί της είναι торνευτό δαχτυλίδι μεγάλου τεχνίτη.

-Μην είσαι λιπόψυχος και προπέτης, τον αντίσκοψε η οχιά. Όλα ετούτα ημπορείς να τα χαίρεσαι και να τα τρυγάς.

-Μα πώς; απόρησε ο Αυνάν. Και το σπέρμα που θα αναστήσω στον αδερφό μου;

-Είσαι και βλακόμετρο, τον εσάρκασε η οχιά. Ησύχασε, και δε θα αναστήσεις κανένα σπέρμα στον αδερφό σου.

- Πώς;

- Να πώς: Κάθε φορά που η γιορτή σου θα γίνεται όργιο, να φροντίζεις να μη δροσίζει το σπέρμα σου τον κόλπο της. Λίγη προσοχή χρειάζεται, τετράποδο. Λίγη τέχνη, και λίγη προπόνηση. Αειντε και με σκότισες! απόσωσε η οχιά.

Και ο συγγραφέας της Γένεσης κλείνει την ιστορία: «Αυνάν όέ δταν είσήρχετο προς την γυναίκα τοῦ άδελφοῦ αὐτοῦ, έξέχεεν έπι την γήν τοῦ μη δοῦναι σπέρμα»¹.

Αυτό το «έξέχεεν έπι την γήν» ο άνθρωπος από την εποχή του Αυνάν μέχρι σήμερα το ακολουθεί με κατάνυξη. Επαναληπτικό τυφέκιο ακριβείας. Η κάννη, το κινητό ουραίο, η σκοπευτική γραμμή, ο φλογοκρύπτης, η ακίδα σκόπευσης, η σκανδάλη, το φυσίγγιο, ο πυροκροτητής, η κατά βούληση πυροδότηση.

Μόνο που σήμερα, εξαιτίας η προηγμένη τεχνολογία που λένε, έχουμε και άλλους τρόπους αποφυγής του «δούναι σπέρμα».

Έχουμε γόνατα, κνήμες, μηρούς. Έχουμε τον κάλυκα της κοιλιάς, παρειές, γλουτάκια. Έχουμε στόμα, μαλλιά, το λακκάκι του λαιμού, και ό,τι άλλο επινόησε στο μεταξú των αιώνων η δεινή τεχνosύνη του ανθρώπου.

Και πιο ψηλά πια, τα εφευρήματα του τεχνουργού κρατήρων. Έχουμε την επέμβαση του γυναικολόγου, έχουμε περικαυλίδες και κόντομς, έχουμε την αντι-μπέιμπυ-πίλλε.

Ιδού γιατί, τίμιε αναγνώστη, όλοι οι άντρες ήμαστε αυ-νάνες. Και στο έγκλημα έχουμε συνεργούς όλες τις γυναίκες. Κυριολεκτώ. Που πάει να ειπεί μεταχειρίζομαι τις λέξεις με την αρχαϊκή τους ακρίβεια και πιστότητα.

Τώρα εσύ φέρε τις αποστομωτικές αντιρρήσεις σου. Αυνάνες θα ειπείς είναι αυτοί που μαλακίζονται. Όσοι καταφεύγουν στην αυτοϊκανοποίηση. Είναι εκείνοι που δε βρίσκουν γυναίκα, που είναι ακρατείς, που δεν έχουν τα αργύρια για το πορτέλο, ανδρικό ή γυναικείο.

Εντάξει. Δε θα διαφωνήσω μαζί σου. Αλλά στο δικό μου ζητούμενο όλα ετούτα που λες είναι σκύβαλα, και τσάνταλα, και αφουσιά¹. Ανάθεσε στους δημοσιογράφους να σου τα εξηγήσουν. Και στους ιεροκήρυκες.

Εγώ το πρόβλημα το βλέπω από τη σκοπιά του στοχαζόμενου και του πάσχοντα. Γιατί, αν θέλεις να σου τελειώσω όσο μελαγχολικά αρμόζει στο θέμα, θα σου θυμίσω και τούτο:

Στη διαδικασία της ψυχικής μετάλλαξης του ανθρώπου που περιγράφουμε, και στην τροπή του από το φυσικό στο αφύσικο, ο Αυνάν είναι η αρχή. Το τέλος όμως ξέρεις ποιο είναι; Είναι το aids, φίλε.

Όπως στα περισσότερα, έτσι και εδώ η ιστορία αδίκησε τη γυναίκα. Γιατί στον ελληνικό κόσμο λέμε πλατωνικός έρωτας για τους άντρες, και λεσβιακός έρωτας για τις γυναίκες;

Έτσι, λοιπόν, και στον εβραϊκό κόσμο δίπλα στον αυνανισμό έπρεπε να υπάρχει και ο συμπληρωματικός -ισμός για τις γυναίκες. Ο όρος θαμαρισμός. Και κοντά στους ανάνες οι θαμάρες.

Αυτά για τον έρωτα και τον Αυνάν. Αλλά ποιά για τον Κάιν και το θάνατο;

Το τρίτο κεφάλαιο της Γένεσης ιστορεί πώς ο προάνθρωπος έγινε άνθρωπος. Πώς ο άλογος εγκέφαλος έγινε νους. **KaL** ακόμη ιστορεί πώς ο άνθρωπος εξορίστηκε από τον ευδαίμονα κήπο της άγνοιας του φυτού και του ζώου, και πέρασε στην επίπονη χώρα της γνώσης. Στη γη της ιστορίας του.

Την ίδια περιπέτεια στον ελληνικό κόσμο μας την έχει περιγράψει ο περίφημος μύθος του Πρωταγόρα στον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνα. Καθώς και η αττική τραγωδία με τους τρεις Προμηθείς του Αισχύλου. Εδώ μάλιστα η διήγηση είναι πολύ πιο υψηλής τέχνης. Γιατί είναι ελληνική.

Το τρίτο κεφάλαιο της Γένεσης είναι η άλλη όψη της τραγωδίας του Σοφοκλή *Οιδίπους Τύραννος*. Ο Αδάμ και η Εύα δεν εγνώριζαν, και μαθαίνουν. Ο Οιδίπους και η Ιοκάστη δεν εγνώριζαν, και μαθαίνουν.

Ο Αδάμ και η Εύα εξούσαν στη μακάρια άγνοια του ζώου και περνάνε στην επίπονη γνώση του ανθρώπου. Ο Οιδίπους και η Ιοκάστη εξούσαν στη μακάρια άγνοια της αιμομιξίας του ζώου, και περνούν στην επίπονη γνώση του δεσμού μάνας και γιού.

Ο Αδάμ και η Εύα εξορίζονται από τον ευδαίμονα κήπο της άγνοιας του ζώου. Ο Οιδίπους και η Ιοκάστη εξορίζονται από την ευδαίμονα ζωή της άγνοιας στα παλάτια της Θήβας.

Ο Αδάμ και η Εύα από το αθωωτικό σκοτάδι της άγνοιας του ζώου ανοίγουν τα μάτια τους στο καταδικαστικό φως της γνώσης του ανθρώπου. Η αλλαγή τους τυφλώνει. Όπως ετύφλωσε τους δεσμώτες στην παραβολή της σπηλιάς του Πλάτωνα. Ο Οιδίπους τυφλώνεται και η Ιοκάστη σκοτώνεται (σκότος), γιατί η νέα γνώση τους ακύρωσε την παλαιή πλάνη.

Το τέταρτο κεφάλαιο της Γένεσης είναι η ιστορία του θανάτου. Είναι η τραγωδία του Σοφοκλή *έπι Κολωνφ*. Είναι η αδερφοκτονία του Κάιν και του Άβελ. Είναι η αδερφοκτονία του Πολυνείκη και του Ετεοκλή.

Ο άνθρωπος ειδοποιήθηκε, **¶**ως αν φάγει τον καρπό της γνώσης θα πεθάνει το θάνατο.

αν ημέρα φάγητε άπ' αντου θανάτω άποθανείσθε'!

Και η απειλή, που απείλησε ο θεός τους ωραίους γυμνούς την προτεραία, πραγματοποιήθηκε την υστεραία. Παρασκευή εφάγανε, και Σάββατο πεθάνανε.

Εφόσον το θέμα του τρίτου κεφαλαίου της Γένεσης ήταν η γνώση, αναγκαία το θέμα του τέταρτου κεφαλαίου θα ήταν ο θάνατος.

Οι δύο γεωργοποιημένες αδερφοί προσφέρουνε θυσία ευχαριστίας στη φύση τις απαρχές του κόπου τους. Ο Άβελ ένα λευκό ερίφιο στην εστία, ο Κάιν ένα δράγμα αστάχια στο αλώνι.

Η φύση στρέφει αυτί και ακούει το τραγούδι του Άβελ, αποστρέφει το αυτί και σωπαίνει στην ικετήρια επίκληση

του Κάιν. Το κοπάδι του Άβελ αυξάινει, τα γεννήματα του Κάιν ξεραίνονται.

Ο άφτουρος αδερφός ζηλοφθονεί το φτούριο. Πάμε στον κάμπο, του λέει. Κι εκεί σηκώνει άγρια το αξινάρι και του το κατεβάζει στο μέτωπο¹.

Ανοίγεται στα δύο το κεφάλι. Σκορπίζονται τα αίματα και τα νεύρα. Το κορμί τσακίζεται σα δέντρο. Σωριάζεται η χαρωπή κίνηση στο χώμα. Βασιλεύει το βλέμμα του Άβελ. Γυρίζει παραπονιάρικα στο φονιά.

- Γιατί με σκότωσες, αδερφέ μου; Δε θα ξαναϊδώ πια τα πουλιά και τον ήλιο. Δε θα μου ξαναχύσει νερό, να μου πλύνει τα χέρια η λυγερή στην αυλή. Το παιδί μου και τα αρνιά δε θα τα ξαναγγίζω. Ποτέ πια! Με ακούς; *Ποτέ πια!*

Ο συγγραφέας της Γένεσης λέει πως τότε εχτύπησε κεραυνός τον Κάιν στο μέτωπο. Και τον σημάδεψε με το σημάδι του φονιά.

Δεν ήταν κεραυνός. Αλλά ήταν εκείνο το *ποτέ πια!* Ήταν οι τελευταίες λέξεις του Άβελ, και έγιναν η ρυτίδα του θανάτου που σημάδεψε το μέτωπο του ζωντανού. Είναι η ρυτίδα που όλοι τη φέρνουμε στο μέτωπο από τον Κάιν και ύστερα. Είναι η γνώση θανάτου.

Ανάμεσα σε όλα τα όντα, ζώα πτηνά φυτά ερπετά άστρα, τη γνώση θανάτου την έχει μόνον ο άνθρωπος. Είναι το ακριβό λύτρο με το οποίο εξαγοράστηκε το δώρο της γνωστικής του συνείδησης. Της νόησης.

Εκατομύρια άνθρωποι είχαν πεθάνει πριν τον Άβελ. Αλλά δεν ήξευραν ότι πεθαίνουν. Όπως δεν το ξεύρουν τα ψάρια, τα πουλιά, τα φυτά, τα ερπετά, τα άστρα. Δεν ήξευραν ότι πεθαίνουν, γιατί ζούσαν στον παράδεισο της άγνοιας του ζώου.

Ο θάνατος ήρθε στον κόσμο μαζί με τον Κάιν. Και η γνώση θανάτου είναι η πιο ακριβή κατανόηση.

Το σύννεφο του ουρανού φέρνει βροχή στους κάμπους και στα όρη χιόνι. Το σύννεφο του Κάιν έφερε και έσκασε

τον κεραυνό του τρόμου στην ύπαρξη του ανθρώπου. Η λάμψη του που ετύλιξε τη γη της ιστορίας μας, έγινε μια απέραντη γλαμούδα αίματος.

Εννοώ πως εκείνο το *ποτέ πια!*, που είπε ο Αβελ ξεψυχώντας, έγινε στον άνθρωπο ο πιο ανήμερος τρόμος στη διαλεκτική του σχέση με το θάνατο. Η φυσική γνώση ότι πεθαίνοντας ο άνθρωπος χάνεται για πάντα, και ότι δε θα ξαναζήσει ποτέ πια, έσπειρε στην ύπαρξη του τον πανικό φόβο.

Το *για πάντα!* και το *ποτέ πια!* είναι δύο φράσεις που το εκτόπισμα τους έχει τιμή απόλυτη. Και προορίστηκαν να τις μεταχειρίζεται ο άνθρωπος μόνο για το οριστικό γεγονός του θανάτου.

Αυτόν τον πανικό φόβο μπροστά στο θάνατο είναι που δεν άντεξε ο άνθρωπος. Δε βρήκε τη βούληση να τον νικήσει. Να τον παραδεχθεί, να τον αναγνωρίσει. Να υποταχθεί ευγενικά και περήφανα στο αδυσώπητο φυσικό και στο αδυσώπητο δίκιο του. Ελύγισε.

Και ελύγισε επάνω ακριβώς στο σημείο της τροπής. Έτσι το τρόπαιο το επήρε ο θάνατος. Έβαλε πια τον άνθρωπο μπροστά και τον κυνηγά προτροπάδην. Και τούτος ο βερέμης τρέχει να του ξεφύγει. Αλλόφρονας, τυφλός, ανεμοπόδαρος. Σπεύδει, με τα φυσικά του σημάδια χαμένα, να κρυφτεί στα καταφύγια.

Και τα καταφύγια του είναι τα σπήλαια και οι κατάγειες οικήσεις. Είναι οι οπές και τα πέτρινα ρήγματα, οι βαραθρωμοί και οι καταβυθίσεις στα υπόγεια του συναισθήματος και της εμπύρετης φαντασίας του.

Όλοι ετούτοι είναι τόποι κρυμμένοι στο ζόφο της ύπαρξης, χιλιάδες λεύγες βαθιά και μακριά από τη φωτε-ρή τροπόσφαιρα της λογικής μας. Για να μην ακούμε τον κεραυνό του Αβελ. Εκείνο το εκκωφαντικό *ποτέ πια!*

Την απόκρυψη και την καταφυγή από τον πανικό φόβο του θανάτου ο άνθρωπος την εβάφτισε θεούς και θρησκείες. Και ζωή μετά θάνατο.

Προπαντός αυτό. Η πίστη στη ζωή μετά θάνατο είναι το σύστημα ανάρτησης, είναι η ραχοκοκαλιά όλων των θρησκειών.

Βρες μου μια θρησκεία, που ο ιδρυτής της να μην εστέρεώσε το οικοδόμημα της απάνου στην θεμέλια πέτρα της πίστης για μια ζωή μετά θάνατο, κι εγώ θα σου δείξω πως η θρησκεία αυτή δεν έχει οπαδό ούτε τον ίδιο τον ιδρυτή της. Δε μιλώ για το Βούδα. Γιατί η νιρβάνα είναι εγκατάλειψη, δεν είναι περηφάνεια.

Με τους θεούς και τις θρησκείες ευρήκαν το δρόμο τους, κι εμπήκαν στο δρόμο τους όλα τα λερωμένα και τ' άπλυτα της ιστορίας.

Ιερατείο, συναγωγή, κατήχηση. (Δε λέω την ωραία λέξη εκκλησία, γιατί 'ν'ελληνική και δηλώνει τον αγνό και ρωμαλέο δήμο). Το αφιόνι, η παράκρουση, ο φανατισμός. Το θεολογικό μίσος, το odium theologicum. Και από κοντά η δυσειδής μορφή και η δυσώδης σάρκα όλων αυτών των λειτουργημάτων. Το κηφηνариό δηλαδή και η παρασίτιση. Οι ομφαλοσκοποί, οι θεόπτες, οι δαιμονόβλα-βοι και οι δαιμονοκρουσμένοι. **KaL** ψηλά ψηλά, εκεί πια είναι και δεν είναι. Εκεί θα ιδείς τα ινστιτούτα της αμάθειας, και τις λαμπρές ακαδημίες του σκότους. Τις θεολογικές σχολές και την ιερή Σύνοδο.

Με τους θεούς και τις θρησκείες εμπήκαν στο δρόμο τους όλα τα λερωμένα και τ' άπλυτα της ιστορίας. Από το «έλευθεροῦτε θεών τε πατρῶν εδη» του Αισχύλου ίσαμε τους σταυρούς των σταυροφόρων, τον αγκυλωτό σταυρό του Χίτλερ¹, και πρόσφατα τον ιερό πόλεμο των ιρακινών στον Κόλπο κατά των «άπιστων» αμερικανών.

Στη μετάλλαξη της ανθρώπινης φύσης η τομή του Κάιν είναι πολύ χειρότερη από την τομή του Αυνάν. Γιατί εδώ η εκτροπή από το φυσικό στο αφύσικο είναι διαστροφή μυαλού, και πνεύματος, και αξιών. **EivaL** η κιβδήλεψη ολόκληρου του πολιτισμού και της ιστορίας.

Κακά είναι και τα δύο. Αλλά πόσο κακότερο το χτύπημα της όχεντρας από το κέντρωμα της μέλισσας!

Γιατί, στο τέλος τέλος, με την τομή του Αυνάν ο άνθρωπος έγινε ο κυνηγός της αντοχής και της χαράς του. Ενώ με την τομή του Κάιν έγινε ο κυνηγημένος του τρόμου και της δειλίας του.

Με τον Αυνάν γκρεμίζεται στο βράχο τραγουδώντας. Με τον Κάιν βυθίζεται στο έλος σκούζοντας.

Ο ΑΡΣΕΝΟΚΟΙΤΗΣ

ἴυξε δ' ἄφωνήτω αχει.

Τελικά, τους πηδούσε τους μαθητές του ο Σωκράτης, ή όχι;

Με συμπαθάτε, τίμιοι αναγνώστες, που λέει ο αγνός Μακρυγιάννης¹. Αλλά δε νταγιαντώ η κακοήθεια της ζωής να γίνεται σεμνοτυφία της γλώσσας. Τέτοιες προτάσεις άσπιλες δε γράφονται αλλιώς.

Πριν από εξήντα χρόνιας ένας ήπιος έλληνας ερευνητής, που τόλμησε να ψηλαφήσει το πρόβλημα από μα-κρυνά, επήρε τα βουνά και τα κάστρα. Η παιδεία του τόπου μας και το πνεύμα της εποχής του τον έστειλαν και καταγκρεμίστηκε από τον Ακροκόρινθο.

Όχι γιατί εκείνοι που τον κινήγησαν ήσαν οι σοφοί προφασσόροι και οι θεματοφύλακες της αρετής. Σιγάτε.

Οι δυνάμεις που τον χαντάκωσαν, τον εσκότωσαν δηλαδή και τον παράχωσαν στο χαντάκι, ήσαν η ημιμάθεια, η διαστρέβλωση, ο τύφος, τα συμπλέγματα, η ανομολόγητα καταπιεσμένη ηθική τους. Απάνου σε τέτοια ματωμένα παλούκια καρφώθηκε εκείνος ο σεμνός έλληνας.

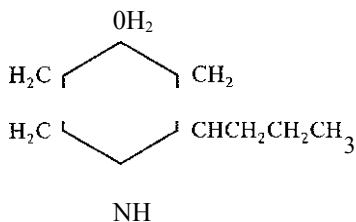
Μιλώ για τον Ιωάννη Συκουτρή, που στα 1937 εξέδωκε το Συμπόσιο του Πλάτωνα. Ένα βιβλίο που τιμά την ελληνική βιβλιογραφία. Για τους κακούργους, βέβαια, και τους γιδοφονιάδες του Συκουτρή ούτε λέξη. Τους χατζή-δες και χατζή αβάτη δεσ.

Δε μας τά 'πανε σωστά οι δάσκαλοι. Ο Σωκράτης δεν είναι μεγάλος για το ηθικό του ανάστημα, όπως μας διδάξαν στα γυμνάσια και στα πανεπιστήμια.

Όταν ο Σωκράτης εθύμωνε, γράφει ο Πορφύριος, γινότανε έξαλλος. Το πρόσωπο του έμοιαζε μια φουσκομάγουλη τερρακόττα ύφαιμη και κουκουλομάτα. Δεν υπήρχε τότε λέξη ή πράξη που να μην είναι ικανός να την ειπεί και να την κάμει.

Ότι έβρισκε ύστερα τη δύναμη και κυριαρχούσε στο μέσα του ότι ημέρωνε με το φως του λόγου τα άγρια πάθη της ψυχής του ότι έκανε να πτύξει και να κουλουρια-στεί ήσυχα στη γωνία του το θηριώδες και πολυκέφαλο θρέμμα που όλοι φέρνουμε μέσα μας, αυτό είναι μια άλλη ιστορία, που θα την ιδούμε στην ώρα της.

Ύστερα, σκεφτήκατε ποτέ, γιατί η κοινωνία του τον καταδίκασε και ήπια το κόνειο; Και με την ευκαιρία ας κοιτάξουμε το χημικό τύπο της κωνειΐνης.

Το Σωκράτη τον εκρέμασε το λαϊκό δικαστήριο της πόλης του σαν άθεο. Ποιος το φαντάστηκε ποτέ. Η Ιερή Εξέταση της Ισπανίας και του βορβορώδη Μεσαίωνα, βυζαντινού τε και φράγκικου, έλαμψε στην εκκλησία του δήμου της κλασικής Αθήνας!

Η κατηγορία που του σκαρώσανε, Λύκων λεγότανε ένας από τους εισαγγελιάδες¹ του, έλεγε το εξής: Σωκράτη φησίν άδικεΐν τους τε νέους διαφθειρόντα **και** θεούς ους ή πόλις νομΐζει ου νομΐζοντα, έτερα δε δαιμόνια καινά².

Για αθεΐα λοιπόν. Αν τον φέρουμε σήμερα στη δική μας κοινωνία, και τον δικάσουμε με βάση την κατηγορία εκείνη, ποιος θά 'ταν ο Σωκράτης; Θά 'τανε ο Ροΐδης, ο Λασκαράτος, ο σοφός Θεόφιλος Καΐρης.

Ένας, δηλαδή, από εκείνους τους ενάρετους Έλληνες που τους αφόρεσε η εκκλησία, και τους καταδίκασε να ζήσουνε στη δυστυχία, και στην κοινωνική Σπιναλόγκα. Απίστευτο! ανάμεσα μας ο Σωκράτης ένας λεπρός.

Δε θα μας πήγαινε, λοιπόν, ο Σωκράτης και η εικόνα που του στήσανε μέσα μας οι δάσκαλοι, αν τον φανταζόμασταν αφορεσμένο από τους παπάδες. Το σχήμα της αρετής του αυτόματα θα γινότανε μέσα μας αποσχηματισμός και κουρέλι.

Αυτή είναι η σύγχυση και οι αντιφάσεις μέσα στις οποίες παιδαγωγούμε τους νέους μας με την περίφημη ελληνοχριστιανική αγωγή. Ένας τρόπος ανατροφής των παιδιών μας που είναι για το τρελοκομείο και τα συρματοπλέγματα.

Δεν έγινε, λοιπόν, για τις ηθικές μεγαλουργίες του ο Σωκράτης ο ηγεμόνας των ελλήνων, καθώς μας παραστήσανε. Απάνου σε τέτοια πασαρέλα θα βρεις να περνούν χιλιάδες συχωριανοί του. Πάρε για ξαφνικό παράδειγμα τον Αριστείδη, το Νικία, το Φωκίωνα.

Δύο είναι οι αιτίες για τις οποίες ο Σωκράτης ανέβηκε και μαρμάρωσε στο περίοπτο βάθρο του, μας λέει το σπουδαίο εγγόني του στα γράμματα, που γεννήθηκε δεκαπέντε χρόνους μετά το θάνατο του Σωκράτη, ο Αριστοτέλης.

Η μία ότι edίδαξε το όριζεσθαι καθόλου, και η άλλη ότι επινόησε τους έπακτικούς λόγους¹.

Το πρώτο εξηγεί ότι ο Σωκράτης πέτυχε πρώτος να ορίσει τις έννοιες. Και ξέρεις τι άθλος είναι αυτός; Είναι πράμα τόσο σημαντικό, όσο και η θέσπιση των Ολυμπιακών αγώνων από τον Ηρακλή και το Λυκούργο.

Να ορίσεις μία έννοια είναι δυσχερέστατο έργο. Αν δεν ήταν έτσι, δε θα συνέβαινε το παράλογο που βλέπουμε σήμερα γύρω μας. Ερωτάς στην Ελλάδα τους ανθρώπους τι είναι δημοκρατία, και λαβαίνεις εννέα εκατομμύρια ορισμούς. Παρευρεθήκατε ποτέ σας στη στέψη της κασίδας και της παλάβρας; Του *αι^Ι^α^ΟΓα* που λένε οι γερμανοί φυσικοί για τους γερμανούς θεολόγους²;

Και το ίδιο συμβαίνει, αν ρωτήσεις τι είναι ελευθερία, αρετή, δικαιοσύνη, φιλότιμο και ό,τι άλλο.

Όμως ο ορισμός της κάθε έννοιας είναι ένας, edίδαξε ο Σωκράτης. Για να ορίσεις μια έννοια, μας είπε, θα την περιγράψεις με τόσες και τέτοιες λέξεις, ώστε να μην ημπορείς να προσθέσεις ούτε μία λέξη, να μην ημπορείς να αφαιρέσεις ούτε μία, και να μην ημπορείς να αλλάξεις ούτε μία. Έτσι. Κι αν καταφέρεις στο τέλος να την ορίσεις την έννοια.

Αλλά αυτό, τίμη αναγνώστη, είναι ανακάλυψη και εφεύρεση σαν εκείνες του Νεύτωνα, του Κολόμβου, του Δαρβίνου, του Αϊνστάιν, του Φρόντ. Και ο Σωκράτης είναι το πρώτο φωτομετρικό για όλους αυτούς τους μεγαλό-νοες άντρες.

Το δεύτερο που πέτυχε, λέει ο Αριστοτέλης πάντα, είναι οι «έπακτικοί λόγοι». Εισηγήθηκε δηλαδή στην έρευνα την επαγωγική μέθοδο.

Το δεύτερο τούτο είναι ακόμη σπουδαιότερο από το πρώτο. Γιατί στην ουσία σημαίνει ότι ο Σωκράτης εισήγαγε στην πνευματική ιστορία του ανθρώπου την επιστήμη, κατά την έννοια ότι εισηγήθηκε τη μέθοδο της επιστήμης.

Αυτός είναι ο λόγος που κοντά στα άλλα λέμε ότι την επιστήμη στην ιστορία του ανθρώπου την έφεραν οι έλληνες. Και κατά τούτο ξεχωρίζει ο ελληνικός απ' όλους τους άλλους πολιτισμούς.

Καθώς είμαστε ημιμαθείς, και προχειρολόγοι, και πνευματικά νεόπλουτοι, ισχυριζόμαστε πολλές φορές ότι επιστήμη έκαμαν και άλλοι αρχαίοι λαοί. Οι αιγύπτιοι, για παράδειγμα, οι αζτέκοι, οι ασσύριοι, οι κινέζοι, οι χαλ-δαίοι, οι εβραίοι, οι πέρσες, και λέγε. Λάθος. Επιστήμη έκαμαν μόνον οι έλληνες. Επιστήμη, με την έννοια ότι ανακαλύπτεις και οικοδομείς ένα σύστημα εφαρμοσμένων πληροφοριών που η οργανική τους δόμηση έχει τον ειρμό, την ακρίβεια και την αναγκαιότητα της οργανικής τάξης που υπάρχει μέσα στη φύση. Αιτία που κάνει τη φύση και τους νόμους της σύσταση αναλλοίωτη, και αιώνια, και ανώλεθη. Σε σύγκριση με τους έλληνες η επιστήμη που έκαμαν οι άλλοι είναι μία επίδοση προεμπειρική. Αστρολογία λό-γουχάρη αντί για

αστρονομία. Κομπογιαννιτισμός αντί για ιατρική. Ιερατείο και παπαδαριό αντί για φιλοσοφία. Αγροφυλακή αντί για γεωμετρία. Μαγεία και κατηχητικό αντί για ηθική. Κρυφτούλι και αμπάριζα αντί για αθλητισμός. Μουρλοβασιλιάδες από ξύλο ξερό αντί για πολιτική. Και παράβαλε αντίστοιχα.

Σήμερα την έρευνα σε όλους τους χώρους του επιστητού την υπηρετούν ενιακόσιες τόσες επιστήμες, που διδάσκονται στα πανεπιστήμια της υφηλίου.

Αρχή και πηγή και μητρίδα (όπως λέμε πατρίδα) όλου αυτού του βουερού πνευματικού οργανισμού που έφερε τον άνθρωπο «μετάρσιος να πλήξει τα άστρα», κατά το στίχο του Οράτιου, είναι η Ελλάδα. Και γενάρχης ή πρωτομάστορας αυτής της πειθαρχίας είναι ο Σωκράτης.

Βέβαια, εδώ δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς το βα-ρύηχο προανάκρουσμα της προέλασης των Προσωκρατικών. Ούτε την καταληκτήρια ιαχή των μεγάλων φιλοσο-φημάτων του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, και του Επίκουρου.

Ιδού γιατί ο Σωκράτης, ο γιος του Σωφρονίσκου και της Φαιναρέτης ο αθηναίος, είναι μεγάλος. Γιατί είναι η μαμμή που έφερε στο φως της ιστορίας την επιστήμη.

Αυτός, λοιπόν, με τη διπλή κατάθεση στην Τράπεζα του Πνεύματος, τό όρίζεσθαι καθόλου και τους έπακτι-κούς λόγους, είναι ο Σωκράτης. Ο πρωτόπλαστος της επιστήμης και ο αρχιτυροβάτης της αλήθειας. Ο σημαιοφόρος στη μεραρχία των εφευρετών του ανθρώπινου γένους.

Και γι' αυτό, λόγω του μεγέθους της παροχής δηλαδή, μας έρχεται τόσο δύσκολο να παρακολουθήσουμε πώς οικοδομεί χαλίκι χαλίκι τους συλλογισμούς του στους διάλογους του Πλάτωνα. Πόσο δύσκολο είναι να διαβάζουμε τον Πλάτωνα, και να συμπερατάμε με τη διαλεκτική του!

Έξω από τους επιστή μονές - πλατωνιστές, ποιος μπόρεσε να μελετήσει ολόκληρο τον Πλάτωνα; Όπως για παράδειγμα διαβάζουμε ολόκληρο το Θουκυδίδη ή τον Αισχύλο;

Και η δυσκολία γίνεται σκάνδαλο, αν λογαριάσεις ότι ο Σωκράτης χτίζει την επαγωγική μέθοδο με τα πιο ευτελή ονόματα

και ρήματα: σαμάρια δηλαδή και πετσία, κα-νάβια και πέταλα. "Όνους κανθηλίους λέγει και χαλκέας και σκυτοτόμους **και** δυρσοδέμας¹.

Η διαλεκτική μέθοδος του Σωκράτη είναι καθαρά Μαθηματικά. Που γίνονται ακόμη πιο δύσκολα, γιατί δεν προχωρούν με αριθμούς και σχήματα, αλλά με έννοιες. Τι σημαίνει αυτό; Αυτό σημαίνει ότι προσπαθείς να χτίσεις ένα χτίριο όχι με πέτρες και σίδερα, αλλά με ζώα και πουλιά.

Γιατί όταν λες εμορφιά, δικαιοσύνη, ευσέβεια, πολιτική, έρωτας, περιγράφεις βιώματα, εμπειρίες, προσδοκίες, λύπη, αγαλίαση. Και όλα αυτά δεν είναι στοιχεία ύλης αλλά στοιχεία ζωής. Εδώ έχεις στα χέρια σου σεισμούς, πυρκαγιές, επιστασίες ήχων, τη χλωροφύλλη, τον άνεμο, τον ποταμό. Και προσπαθείς να τα μεταχειριστείς όπως ο χτίστης τις πέτρες. Πώς θα το κάμεις όμως;

Για να καταλάβεις, πόσο λεπτή υπόθεση είναι η διαλεκτική, ο τρόπος εφαρμογής της επαγωγικής μεθόδου δηλαδή από το Σωκράτη, όταν διαβάζεις ένα πλατωνικό διάλογο, κάμε το εξής: προσπάθησε να μαντέψεις τη νέα ερώτηση που θα κάμει ο Σωκράτης, ύστερα από την απάντηση που δόθηκε στην προηγούμενη ερώτηση. Εδώ θα νιώσεις ότι σου τσακίζονται τα κόκαλα.

Κάποτε παραπονιόμουνα σ' ένα γερμανό ότι διαβάζω με πολλή δυσκολία τη γοτθική γραφή. - Αν βρίσκεις δυσκολία στο να διαβάζεις, μου λέει, φαντάσου πόσο πιο δύσκολο θα σου στεκόταν να δοκιμάσεις να γράφεις τη γοτθική γραφή. Με τελείωσε.

Το άλλο είναι κάτι άλλο. Επειδή το θετικό και το αρνητικό, η εμορφιά και η ασχήμια, η αλήθεια και το ψέμ-μα, το καθαρό και το χυδαίο είναι ενωμένα και αδιαίρετα στη φύση και στη ζωή, η μέθοδος της επιστήμης που ανακάλυψε ο Σωκράτης μαζί με την ευεργεσία μας έφερε και τη συμφορά.

Αυτό σημαίνει ότι, να μεν η μέθοδος του Σωκράτη μας έδωκε το αυτοκίνητο, την πενικιλίνη, το γραμμόφωνο, το 74

προσδόκιμο έτος ζωής, και ένα πέλαγος ανέσεων, αλλά παράλληλα μας χάρισε το καυσαέριο, τη Χιροσίμα, τους πλαστικούς έρωτες, τις καρκινογόνες τροφές, την οπή του όζοντος, και το βόθρο της Μεσογείου. Ο Σωκράτης το πρόβλεψε, και μας διηγήθηκε το μύθο του Θεού και του Θαμμούζ¹, που ήσαν στην Αίγυπτο οι πολιούχοι θεοί των εφευρετών.

Χαρίζοντας, δηλαδή, με την επιστήμη τη χαρά των απολαύσεων στον άνθρωπο, του χάρισε ταυτόχρονα και το βραχνά της τιμωρίας.

Αυτό είναι εκείνο που έσπρωξε το Φρόνυτ στις μέρες μας να μιλήσει για «τα δυσάρεστα του πολιτισμού». Ειδικότερα όμως είναι εκείνο που έφερε το Νίτσε να ονομάσει το Σωκράτη, εξαιτίας που επινόησε την επαγωγική μέθοδο, φονέα και νεκροθάφτη της αττικής τραγωδίας².

Και να σκοτώσεις την αττική τραγωδία δε σημαίνει απλά ότι σκότωσες το θεό ή τη φύση, αλλά μαζί ότι σκότωσες και τον άνθρωπο.

Και άλλη φορά τό 'χω ειπεί. Η αττική τραγωδία είναι η ευγενικότερη κατάκτηση του ανθρώπινου πνεύματος. Ποτέ ο άνθρωπος δεν έφτασε ψηλότερα.

Η αττική τραγωδία είναι η οδηγία για έναν τρόπο ζωής που, στο βαθμό που μπορεί να τον ακολουθήσει ο άνθρωπος, βάζει τη ζωή του στην τροχιά του αθάνατου ρυθμού της φύσης. Και ο ρυθμός της φύσης είναι αθάνατος, γιατί δεν έχει μέσα του την ανοησία, την αδικία, την τυ-χαιότητα, τον εγωισμό και την τύφλα που έχει ο ρυθμός των κοινωνιών και της ιστορίας. Όλα εκείνα τα άνηθ του κακού, που ο Έγγελος τά 'βαλε στο βάζο της πρότασης: οι κοινωνίες είναι ένας απέραντος θίασος μεθυσμένων.

Η γνώμη του Νίτσε ότι εξαιτίας της επιστήμης που εφεύρε ο Σωκράτης εφόνεψε την αττική τραγωδία, απλά και εμπράγματα σημαίνει το εξής:

Στην εποχή του Σωκράτη και από τον κύκλο του, Ασπασία Περικλής Φειδίας Ικτίνος Σοφοκλής Αναξαγόρας Καλλικράτης και οι άλλοι, δημιουργήθηκε το αθάνατο έργο της Ακρόπολης. Το πνευματικό Έβερεστ του πλανήτη μας.

Σήμερα την Ακρόπολη την αφανίζει σιγά σιγά η όξινη διάβρωση που με το θειικό οξύ μετατρέπει το ανθρακικό ασβέστιο σε θειικό ασβέστιο. Το μάρμαρο δηλαδή το κάνει γύψο. Αλλά τι είναι η όξινη βροχή; Η όξινη βροχή είναι το δυσάρεστο προϊόν της σύγχρονης τεχνολογίας. Και η σύγχρονη τεχνολογία είναι η ακραία συνέπεια στην οποία οδήγησε η εξέλιξη της επιστήμης, που τη μέθοδο της την ανακάλυψε ο Σωκράτης.

Αυτά για το φως και το σκοτάδι. Ωρα όμως να ιδούμε το λυκαυγές και το λυκόφως. Την αυγή που θα φέρει τη νύστα του κάμπου και το μούχρωμα που θα φέρει την αγρύπνια του όρου.

218 6 «Αφού λοιπόν, έντιμοι ακροατές, έσβησε το λυχνάρι και οι δούλοι ήσανε έξω, έκρινα ότι έπρεπε ν' αφήσω τις περιστροφές, και να του ειπώ σταράτα εκείνο ο που ένωθα. Τον εσκούνησα λοιπόν και του λέω.

-Σωκράτη, κοιμάσαι;

-Όχι ακόμη, μου είπε.

-Ξέρεις τι σκέφτομαι;

-Πες μου λοιπόν, μου κάνει.

-Μου φαίνεται, τού 'πα, ότι μόνο εσύ αξίζεις να γίνεις εραστής μου. Και νομίζω πως διστάζεις να μου το ειπείς. Εγώ όμως θα σου εξομολογηθώ ό,τι νιώθω για σένα. Θεωρώ πολύ ανόητο να μη σου χαρίσω και τούτο, και ό,τι άλλο θα μου ζητούσες, είτε

ά από την περιουσία μου είτε από τους φίλους μου. Γιατί για μένα το πιο σημαντικό είναι να γίνω όσο καλύτερος γίνεται. Και νομίζω πως πάνω σ' αυτό δε θά 'βρισκα συμπαραστάτη καλύτερο από σένα. Γιατί το να μη δινόμενα σ' έναν άντρα σαν και σένα, θά 'ταν αιτία να ντρέπομαι πολύ περισσότερο όσους έχουν μυαλό στο κεφάλι τους, απ' όσο θά 'ταν αιτία να ντρέπομαι το χυδαίο πλήθος, εάν σου δινόμενα.

Και αυτός, όταν τ' άκουσε αυτά, με τη γνωστή ειρωνεία του τη σφαγερή, και μπαίνοντας κυριολεκτικά στο στοιχείο του, μου αποκρίθηκε.

- Φίλε Αλκιβιάδη, είσαι μεγάλη ατσίδα, αν είναι αλήθεια όσα μου λες. Κι αν έχω πράγματι κάποια ε δύναμη μέσα μου, που κάνοντας της εσύ χρήση θα γινόντουσαν καλύτεροι. Γιατί, θαρρώ, πως μέσα μου βλέπεις κάποια εμορφιά δαιμονική, και ασύγκριτα ανώτερη από τη δική σου εξωτερική ωραιότητα. Αν λοιπόν βλέποντας αυτό θέλεις να μου το ειπείς, και ζητάς να ανταλλάξεις την εμορφιά μου με τη δική σου, μα την αλήθεια αποβλέπεις να λάβεις τη μερίδα του λέοντος. Γιατί βουλήθηκες να μου δώσεις τη φαινομενική και να λάβεις την πραγματική εμορφιά. Χαλκό και μπακίρι να δώσεις. Φλουρί και χρυσάφι να λάβεις. Όμως, καλότυχε, για σκέψου πιο φρόνιμα. Μήπως με μέτρησες λάθος, και στην ουσία δεν είμαι παρά ένα τίποτα; Γιατί τα μάτια του νου μας αρχίζουν τότε να βλέπουν καθαρά, όταν τα μάτια τον προσώπου μας αρχίζουν να γερνάνε. Κι εσύ είσαι πολύ μακρυνά ακόμη από την ηλικία αυτή. Όταν τ' άκουσα αυτά, του λέω.

-Εγώ ό,τι είχα να ειπώ, σου τό 'πα. Κι όπως ακριβώς το νιώθω.

Εσύ τώρα κάμε καλά. Ό,τι νομίζεις και για σένα και για μένα.

-Τώρα μιλάς σωστά, μου αποκρίθηκε. Άσε να περάσει ο καιρός. Να το σκεφτούμε πάλι. Και είμαι σίγουρος πως στο τέλος θα κάνουμε το καλύτερο, και για σένα και για μένα.

Σαν είπα και σαν άκουσα λοιπόν ετούτα, ενόμισα πως τον είχα τοξέψει με βέλη, και θά 'πεφτε. Σηκώθηκα τότε, και χωρίς να του δώσω περιθώρια αντίδρασης, τον ετύλιξα με τη χλαίνη μου (έκανε και κρύο), εχώθηκα κάτω από τον τρίβωνά του, αγκάλιασα με τα δύο μου χέρια ετούτο το δαιμόνιο και σπάνιο άνθρωπο, κι όλη τη νύχτα κοιμόμουν μαζί του. Και μη μου ειπείς, Σωκράτη, πως λέω φαντασίες. Αφού λοιπόν αυτά έκαμα, εκείνος με άντεξε. Με αγνόησε. Εταπεινώσε την εμορφιά και τα νιάτα μου. Τα ξευτέλισε. Την εμορφιά και τα

νιάτα μου, που πίστευα, ο ανόητος, πως ήσαν ακαταμάχητα, δικαστές και εισαγγελαίοι. Γιατί τώρα δικάζετε την περηφάνεια του Σωκράτη. Ε λοιπόν, ακούστε το και μάθετε το. Σας ορκίζομαι στις θεές και στους θεούς, ότι, αφού κοιμήθηκα όλη τη νύχτα μαζί του, το πρωί σηκωθήκαμε, και δεν είχα κάμει τίποτα περισσότερο. Παρά είχα κοιμηθεί, σα νά 'χα κοιμη-άθει με τον πατέρα μου ή με το μεγαλύτερο αδερφό μου.»¹

Η γιορτή έγινε στην έπαυλη του Αγάθωνα. Οι συνδαι-τυμόνες ήταν μερικοί από τους έγκριτους αθηναίους της εποχής. Ο Φαιδρός, ο Πανσανίας, ο γιατρός Ερυξίμαχος, ο κομψός οικοδεσπότης Αγάθων. Νέος αυτός και ωραίος, και στεφανωμένος εκείνη τη μέρα με τα πρωτεία σε διδασκαλία τραγωδίας. Ήσαν ακόμη ο γέρο Αριστοφάνης και ο Σωκράτης. Μεσήλικας κι αυτός, που στα νιάτα του είχε σπουδάσει τον έρωτα κοντά στη μαντική ιέρεια Διοτίμα.

Τα φαγητά ήταν νόστιμα. Και τα κρασιά εκλεκτά. Το δάπεδο της αίθουσας μάρμαρο παριανό, και οι τοίχοι με παραστάσεις τέχνης κλασικής. Η νύχτα έσταζε κρουνούς ησυχίας. Οι δούλοι, οι δίσκοι, τα κροντήρια, οι λαμπάδες, οι παρωψί-δες, τα ερεισίνωτα, οι σκίμποδες. Και το μεταξύ το μενεξεδί.

Αλλά στον αιθέρα της αίθουσας, αόρατος μονάρχης, εδέσποζε ο δαίμων. Τη λινή ατιμόσφαιρα της βραδυάς την κινούσε ο Έρωτας. Ο γιος του Πόρου και της Πενίας.

Ο καθένας από τους συγκωμαστές είτε και εκράτησε το λόγο του για τον Έρωτα. Με σοφία, με έλλογο πάθος, με φαντασία χορευτική. Περίγυρα χυνόταν η κομψότητα και η χάρη. Η ευαισθησία και η ανέρη σοβαρότητα. Πάρεδρος παντού παραστέκονταν η φινέτσα και το μουσικό θάλος.

Τελευταίος ομιλητής εμφανίστηκε το άπιαστο και το όνειρο της ζωής μας. Ήταν ο φιλοσοφικός μύθος της Διοτίμας. Ακουγες, ωσάν να άκουγες τη φωνή των αιώνων. Τον κρότο από τις τροχαλίες των άστρων. Και έβλεπες, ωσάν να έβλεπες την κόμη της θάλασσας αναδετή. Και το λύγισμα το γοργό της απηλής φλόγας να χορεύει.

Η Διοτίμα εικόνισε τους ανιόντες αναβαθμούς του έρωτα. Τα έργα του έρωτα, είπε, αναδύονται από τη γη, και ανεβαίνουν σκαλί-σκαλί ως τον ουρανό. Ο έρωτας πρώτα καρπίζει τα ωραία σώματα. Ύστερα λαξουργεί τις ωραίες ψυχές. Στη συνέχεια γεννάει τους πλουτοφόρους σκοπούς. Ωσάν την Άπτερο Νίκη ζωντανεύει τη φτερωτή βούληση.

Για να δημιουργήσει τους εϋεργους δράστες που φυλάγουν τους ανθρώπους μέσα στην κοινότητα και καλλύ-νουν τη ζωή τους. Τους νομοθέτες, όπως ο Σόλων και ο Λυκούργος. Τους ευεργέτες, όπως ο Ηρακλής και ο Θησέας. Τους τυραννοκτόνους, όπως ο Αριστογείτων και ο Αρμόδιος.

Και τέλος ψηλά ψηλά, εκεί που δεν έχει ψηλότερα, ο έρωτας γεννάει και καταστερώνει τα αθάνατα έργα της επιστήμης και της τέχνης. Τον Πολύκλειτο, τον Οβίδιο, τον Ιπποκράτη, την ουράνια μηχανική, την Ενάτη, την καταγωγή των ειδών, τη θεωρία των κβάντα, την ανακάλυψη της ακτινοβολίας υποβάθρου.

Οι εύστολοι συζητητές είχαν αποσώσει τους φιλοσοφικούς λόγους. Μισοκομισμένοι είχαν ανεγείρει στα ανάκλιτρα. Και καθώς η αυγή άρχισε να σπιθίζει αντικρυνά, ο Αριστοφάνης μόνο και ο Σωκράτης, ξεμέθυστοι πάντα και με τάξη, κουβέντιαζαν ήσυχια για τους τραγικούς και τους κωμικούς ποιητές. Τότε ήταν που στην αυλή ακούστηκε ο συχαλασμός.

Ο Αλκιβιάδης και τα συντρόφια του, θυρσοφόροι και απονύχτες, εγύριζαν τρεκλοί από κάποιο σκυλάδικο. Ο Αλκιβιάδης με τους χαροκόπους και τις αυλητρίδες, ωραίος σαν τον Αδωνι. Με βαγιόφυλλα στο κεφάλι και με κισσούς. Και στα χέρια με κύμβαλα και μαστραπάδες. Ακού-σανε που στο αρχοντικό του Αγάθωνα γινότανε συμπόσιο και ορμήζανε.

Όταν μήκε μέσα ο μοιραίος της Αθήνας με άστρα τα μάτια και σέλινια τα μαλλιά, όταν καλολόγιασε και συνέφερε, ακκούμπησε στον ορθοστάτη της στιγμής και της πρόκλησης.

Και έτσι, όπως ευρέθηκε και όπως καλέστηκε από την ώρα, μεθυσμένος, ανακοινωτικός, αυτοσχέδιος, ειλικρινής ως τον πανικό, ξέσυρε τη σπαραχτική εξομολόγηση που ακούσαμε

μπροστά σε όλους τους νυχτερινούς κωμαστές. Πριν από το Φρόνυτ, ήταν η πρώτη αυτοψυχανάλυση.

Κλείνοντας το Συμπόσιο με αυτό το επεισόδιο-σφαγείο ο Πλάτων υψώνεται κατευθείαν στις τραγικές επικράτειες του Σοφοκλή των Οιδιπόδων, και του Θουκυδίδη των Σικελικών. Μα, διάβολε, ναι. Δε γινόταν αλλιώς. Ο Πλάτων ξεκίνησε σαν τραγικός ποιητής, και είκοσι χρονώ έκαψε όλες τις τραγωδίες του.

Το επεισόδιο τελειώνει με την ηθική αποθέωση του Σωκράτη. Ο Σωκράτης δεν είναι αρσενοκοίτης. Είναι ο θρίαμβος, για όσους τον θέλουν σέμνωμα της αστικής ηθικής.

Ήμουνα είκοσι χρονώ, όταν εδιάβασα το Συμπόσιο. Ήταν ένα καλοκαίρι. Νυχτοήμερευα σ' ένα δάσος, ψηλά σ' ένα όρος, με τους ορίζοντες τριγύρω γαλάζιους. Γύρω μου κρατούσε μια ησυχία ατάραγη. Όταν τελείωσα την ανάγνωση, ένιωσα αμήχανος. Μια γεύση στυφή είχε πα-ραπομείνει στον ουρανίσκο του μυαλού μου.

Μα πώς είναι δυνατό! συλλογιόμουνα. Ο Πλάτων εδώ ή παριγράφει ηθικά συμβαίνοντα έξω από τα όρια της ανθρωπίνης φύσης, που πάει να ειπεί πως η ηθική θεωρία του είναι ουτοπία, ή λέει ψέματα. Την κουκούλωσε την αλήθεια.

Αλλά πάλι, Πλάτων είναι αυτός! Και να λέει ψέματα; Ανόσια κρίση.

Γιατί σε κείνο το κατανύχτιο κατάσαρκο αγκάλιασμα του Αλκιβιάδη και του Σωκράτη δεν έβλεπα τη διαστροφή, αλλά τη φυσικότητα.

Έβλεπα, δηλαδή, έναν ώριμο στιβαρό άντρα να αγκαλιάζει ολόγυμνο ένα θηλυκό αλάβαστρο είκοσι δύο χρονώ που άχνιζε. Έβλεπα να μαστιγώνει άγρια τα δύο σώματα η ιερή πείνα της σάρκας. Εκείνη η πολυτίμητη στέρηση, που λίγο πιο πριν η Διοτίμα την είχε ονομάσει Πενία, και τη δημοτολόγησε μητέρα του Έρωτα.

Πώς είναι λοιπόν δυνατό; ρωτιόμουνα. Κι αν είναι δυνατό, πώς είναι φυσικό; Όχι, η λύση πρέπει νά 'ναι άλλη. Και άλλη να είχε δοθεί στο δραματικό επεισόδιο έξοδος.

Δώδεκα χρόνοι πέρασαν, και η απορία με κρατούσε ακοίμητη και βασανιστική. Κι απάνω στους δεκατρείς ευ-ρήκα την απάντηση. Ήτανε τότε που διάβασα το Φαιδρό.

Στο Φαίδρο, που ας ειπωθεί ένθετα βρίσκεται το πιο βαθύ κύτταρο της φιλοσοφίας του Πλάτωνα, η θεωρία των ιδεών, βρήκα πολλά πράγματα.

Βρήκα, γιατί ο έρωτας αποβλακώνει, και γιατί ο έρωτας τρελαίνει τους ανθρώπους.

Βρήκα, γιατί οι έλληνες θελήσανε μοιχαλίδα την πιο ωραία γυναίκα που έφτασε να πλάσει η φαντασία τους, την Ελένη της Σπάρτης.

Βρήκα, πόσο υπέροχο πράγμα είναι η ελληνική αρετή, και η ηθική ελευθερία των ελλήνων. Και πόσο μοχθηρή και αφύσικη είναι η ηθική των εβραίων. Εκείνο το διαβόητο ου μοιχεύσεις του μωσαϊκού νόμου. Που το μόνο φυσικό νόημα και η μόνη κοινωνική σταθερά που το χαρακτηρίζει, είναι να παραβαίνεται ακατανίκητα από τους περισσότερους ανθρώπους σε όλες τις εποχές.

Βρήκα, πόσο βαθιά σκύψανε οι έλληνες, και είδανε και γνωρίσανε τη φύση του ανθρώπου. Δεν τη λέω ψυχή, γιατί η λέξη ψυχή είναι διαβλημένη και έχει καταντήσει ύποπτη.

Βρήκα, τι είναι η τέχνη του λόγου. Και πώς γράφονται τα πολλά ασήμαντα βιβλίδια, και τα λίγα αθάνατα έργα.

Και κυρίως αυτό. Βρήκα τον αγώνα, τη βούληση για δύναμη, τη φυσικότητα, την υγεία, τον πόνο και την εμορφιά που κρύβει η αρετή των ελλήνων. Πράγμα που την έκαμε αβάσταχτη σε όλους τους κατοπινούς. Τους ευρωπαίους, τους νεοέλληνες, τους "χριστιανούς, τους βουσμανοαμερικά-νους, και όσους άλλους. Και γι' αυτό τη διαστρέψανε. Και από την αστραφτερή τίγρη της Σουμάτρας κοιλοπονήσανε και γέννησαν και συγκατοικούν με μια ψωραλέα γάτα.

Έξω όμως από αυτά, έχω και μια κατάθεση. Διατείνομαι ότι ο Φαιδρός του Πλάτωνα είναι το ωραιότερο ερωτικό ποίημα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Στα χρόνια μας τους πλατωνικούς έφηβους τους ανάστησε ο Καβάφης. Τα νιάτα τους, την εμορφιά και τη χάρη, την αίσθηση της όρασης, την αφή, την ευφυΐα τους.

Ο Καβάφης, μέσα στον Κεραμεικό της λυπημένης φαντασίας του, ανάσκαψε ένα πλήθος από τάφους πλατωνικών εφήβων:

Ενρίωνος Τάφος, Λάνη Τάφος, Ιαση Τάφος, Ιγνατίου Τάφος, Ίμενος, Λεύκιος, Τέμεθος, Μύρης, Ρέμων, Κήμος Μενεδώρου, Ιάνθης Αντωνίου, Εν τω Μηνί Αθύρ. Έχεις προσέξει, πόσο προσέχει ο Καβάφης, ώστε κανένας από τους ηδυμελείς εφήβους του να μην περάσει τα είκοσι εννέα του χρόνια;

Ένα πρωί λοιπόν, που έξω πυρώνει θεΐος Ιούλιος μήνας, ο Σωκράτης κάθεται με τον αστραφτερό Φαιδρό στις όχθες του Ιλισού ποταμού. Εκεί όπου σήμερα είναι η οδός Καλλιρρόης, κοντά στο Καλλιμάρμαρο. Κάτω από τις σκιές των πλατανιών έχουν ξαπλώσει δίπλα-δίπλα, είναι ξυπόλυτοι, και βρέχουν τις φτέρνες τους στο νερό που κυλάει. Η σκινηή ξαναγυρίζει απόφουα στον καιρό μας:

Κι έθεσα εν τω μέσω έναν ωραϊόν νέον γυμνόν,
ερωτικόν μες στο νερό την κνήμη τη μια τον έχει ακόμη.

Ο Φαιδρός διαβάζει στο Σωκράτη ένα ερωτικό γράμμα που τού 'στειλε ο ρήτορας Λυσίας, και του προτείνει να γίνει ερωμένος του. Του Λυσία εννοείται. (Είναι άραγε ονοματική σύμπτωση που ο Καβάφης, δίπλα στους πολλούς τάφους των εφήβων του, έγραψε και το ποίημα Λυσίου Γραμματικού Τάφος;)

- Σαν το χέλι στο φλόμο έχω φλομώσει, Σωκράτη, του λέει ο Φαιδρός. Κοίτα, και πές μου. Ποιος θα μπορούσε να γράψει καλύτερο γράμμα απ' αυτό; Είμαι έτοιμος να πέσω σαν το σύκο.

- Ωραίο είναι το γράμμα, του λέει ο Σωκράτης.

-Νομίζω ότι ούτε κι εσύ θα μπορούσες να το συντάξεις με τόσο μαεστρία.

-Καημένε μου, τρομάρα σου! του κάνει ο Σωκράτης. Εγώ, βρε φτωχέ, μπορώ να σπείρω τη θάλασσα κριθάρι. Θα σου γράψω γράμμα, που θα χάσεις τα πασχαλιά σου. Θα κοιμάσαι ζύπνιος, και θα το βλέπεις όνειρο.

-Εμπρός, λοιπόν, τι κάθεται; τον προκαλεί ο Φαιδρός. Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα.

-Προπαντός το πήδημα. Του λέει ο Σωκράτης, και κάθεται και γράφει το γράμμα.

Ψυχρά, έντεχνα, με λογική τετράγωνη, όλα υπολογισμένα. Του υποδειχνει, γιατί πρέπει να τον προτιμήσει σαν εραστή σε σύγκριση με το Λυσία.

Θά 'χεις να λάβεις ετούτα, κι ετούτα, κι ετούτα τα ωφέλη του λέει. Τι θα πάρεις, τι θα δώσεις, ποιό θά 'ναι το διάφορο.

Επρόκειτο για μια αγοραπωλησία σε ζωοπανήγυρη πρώτης τάξεως. Ο Σωκράτης, δηλαδή, γράφει το γράμμα πάνω στα πατήματα της επιστολής του Λυσία. Το πνεύμα των δύο επιστολών είναι να κάνεις έρωτα μόνο για την ηδονή. Μηχανικό αλισβέρισι και σύμβαση στυνγή.-Χωρίς το άρωμα της ψυχής. Χωρίς το φτέρωμα και τη φτερνιά, την ιερή μανία, το άγριο μεθύσι, την παραφροσύνη. Χωρίς εκείνους τους σπασμούς των οραμάτων, που κατεβάζουν την ερωτική βίωση στη ρίζα του κοσμολογικού γίνεσθαι.

Σαν ετελείωσε το γράμμα ο Σωκράτης, σαν τό 'δωκε στο Φαιδρό, σαν το διάβασε ο νέος, ο κόσμος τον συνεπή-ρε σαν ένας τροχός μες στο χάος. Έμεινε μαγεμένος και άλαλος. Έτοιμος να παραδώσει την πύλη, όπου είχαν κοιμηθεί όλες οι φρουρές.

Τότε, σε μια από κείνες τις άγριες μεταστροφές που αναποδογυρίζουν τη σωκρατική ειρωνεία σε τραγική, ο Σωκράτης πέφτει στα πόδια του Φαιδρού ικέτης.

- Την ασέβεια, του φωνάζει σεληνιασμένος. Την ασέβεια και την ύβρι να μου συχωρέσεις. Και συ και ο Έρωτας. Γιατί μ' αυτά που έγραψα τον ύβρισα τον έρωτα. Κι είναι φόβος να πάθω το πάθημα του Στησίχορου. Που τυφλώθηκε, όταν έγραψε οδή και έβρισε την Ελένη για άπιστη.

Τώρα ο Σωκράτης αλλάζει τρόπο μουσικό. Αφήνει τις μειζολυδιστί και περνά στις δωριστί αρμονίες. Αναποδογυρίζει τη γης, και μέσα της καθρεφτίζει τον ουρανό. Κάνει την «παλινωδία» του, και μιλά για τον αληθινό έρωτα.

Μονομιάς, τα πουλιά και τα τζιτζίκια, τα νερά και τα δέντρα σωπαίνουν. Και ακούνε ακούσματα ανάκουστα.

Εμάς των ανθρώπων η ύπαρξη, λέει, μοιάζει με άρμα που το σέρνουν δυο άλογα. Και στη μέση ο ηνίοχος που τα οδηγεί.

Είναι ένας αρματηλάτης σαν εκείνον, που πενήντα χρόνια παλιότερα είχε χαλκουργήσει στους Δελφούς ο Πυθαγόρας από το Ρήγιο.

Το ένα άλογο είναι το κακό. Είναι το Επιθυμητικό, τα πάθη μας, η δύναμη που μας τραβά στην αδικία και στην άνομη ηδονή. Μια μέρα θα το ειπύνε id.

Το άλλο άλογο είναι το καλό. Είναι το Θυμοειδές, η βούληση μας, η δύναμη να αντισταθούμε στον πειρασμό, να νικήσουμε τα πάθη μας, να μην κάνουμε το ανήθικο. Μια μέρα οι άνθρωποι θα το ειπύνε ego.

Ο ηνίοχος είναι το Λογιστικό. Είναι η νόηση, η σύνεση και η φρονιμάδα μας, που με το φως του λόγου προσπαθεί να ημερώνει τα πάθη μας. Μας υποδείχνει πάντα την επιλογή του ενάρετου και του δίκαιου δρόμου. Μια μέρα θα το ειπύνε **superego** ο I άνθρωποι.

Με τέτοια άρθρωση στοιχείων και δυνάμεων ζωγραφίζει ο Σωκράτης τον εραστή και τον ερωμένο, και τους ρίχνει στη μεγάλη πάλη.

Θα πηδοπηδηχτούν τα δύο ακόλαστα άλογα; 'Επι-πηδάν' είναι το ρήμα του αγνού πρωτότυπου. Θα κυλιστούν ο εραστής και ο ερωμένος στη δροσερή κόλαση της σάρκας και της ηδονής. Η λύση που θα δώσει εδώ ο Σωκράτης θά 'ναι εκείνη του Συμποσίου, ή άλλη; Πιο κοντινή στον άνθρωπο και στη φύση του;

Για να τοποθετηθούμε σωστά απέναντι σε τούτη τη φονική καταιγίδα, όπου η ψυχή μας ιδρώνει και παθαίνεται, και φρικιά και τρέμει, πρέπει να μεταβάλουμε τις προοπτικές. Από τον αρχαίο καιρό να τις φέρουμε στο χωριό μας και στο σήμερα. Να τις ιδούμε να ζωντανεύουν.

Ας υποθέσουμε, λοιπόν, πως εκείνοι που στέκονται αντίκρα έτοιμοι να κατασπαραχθούν μέσα στην εγκράτεια και στην αντίσταση, ή στο παράδομα και την ηδονή τους, και τα δύο σημαίνουν το ίδιο πράγμα, δεν είναι ο εραστής στα σαράντα του

και ο ερωμένος στα δεκαοχτώ του χρόνια, αλλά ένας άντρας και μια γυναίκα της εποχής μας.

Είναι και οι δύο έγγαμοι, φρόνιμοι, θαλεροί, με οικογένειες χαρούμενες. Και έμορφοι σαν τη Φραντζέσκα και τον Πάολο Μαλατέστα. Αυτά λοιπόν τα συμβατικά δείγματα συναντιούνται ξαφνικά, γνωρίζονται, μαγεύονται ο ένας από τον άλλο. Ερωτεύονται με σεισμό και με πλημμύρα. Τι θα κάνουν; Θα παραδοθούν στην ένοχη επιθυμία; Θα απιστήσουν στους συντρόφους τους; Θα νικήσουν το πάθος που πλησιάζει με γλώσσες πυρκαγιάς; Θα μπορέσουν να σφαγιάσουν μέσα τους το πανέμορφο αγρίμι της ανομίας;

Σιγά σιγά, μη σπεύδετε! Η λύση είναι κοντά. Προσέχετε, πώς το λίγο λίγο γίνεται πολύ. Η πλατιά κινήση των δύο ψυχών γράφει το χορό της πέστροφας στα νερά. Άλλοτε φέρνει στην αντίσταση με τη χαρά της νίκης, άλλοτε στο παράδομα με την αγωνία της μάχης. Προσέχετε τη σύνδεση του ευγενικού με το χυδαίο στην παντοδύναμη Αρχή της πραγματικότητας. Την ανάγκη για υπαρκτική εγγήγορη σε όλη μας τη ζωή. Κολυμπήστε μέσα στα κα-ταιγιδοφόρα σύννεφα. Μιλά ο Σωκράτης:

«Και από τα δύο άλογα είπαμε πως το ένα είναι το d253 καλό, το άλλο όμως όχι. Μα ποια είναι η καλοσύνη του καλού και ποια η κακοσύνη του κακού, αυτό δεν το είπαμε, και θα το ειπούμε τώρα.

Το ένα λοιπόν από αυτά, πού 'ναι της μοίρας της καλής, έχει όρθιο το παράστημα, είναι καλοδεμένο στην άρθρωση, και έχει τον αυχένα ψηλά. Έχει γρυπά τα ρουθούνια, είναι ολόλευκο και με μάτια κατάμαυρα. Είναι φιλότιμο, με φρονιμάα και με αιδώ, και αγαπά τη γνώμη την αληθινή. Δε δέχεται καθόλου το μαστίγιο, και υπακούει πρόθυμα στο λόγο του ηνίοχου.

Το άλλο όμως είναι ένας σωρός από κρέατα, στρα- e δόκορμο και παχύσαρκο. Είναι σκληροτράχηλο και κοντόλαιμο, με ρουθούνια πλακουτσωτά, και μαυρει-δερό. Και τα μάτια του σε ανοιχτό χρώμα ξεχυμένο στάζουνε αίμα.

Είναι ακόλαστο και αλαζονικό, με αυτιά τριχωτά και βαράκονα. Με δυσκολία δαμάζεται από τα σπηρούνια και το μαστίγιο.

Όταν λοιπόν ο ηνίοχος ιδεί το βλέμμα το ερωτικό, και καθώς το αντικρύζει πυρώνεται η ψυχή του και κατακλύζεται από τον οίστρο και την άγρια συνταρα-χή του πόθου, το καλό από τα δύο άλογα, όπως πά-

ντα έτσι και τώρα, συγκρατιέται από τη φυσική του 254 αιδώ, για να μην πηδήσει τον ερωμένο. Το άλλο όμως ούτε τα σπηρούνια νιώθει ούτε το μαστίγιο του ηνίοχου. Αλλά συνταράζεται όλο, και ορμά βίαια, και προκαλεί αταξία μεγάλη και στον ομόζυγα ίππο και στον ηνίοχο. Και τους αναγκάζει να ορμήσουν στον ερωμένο, καθώς τους υπενθυμίζει λάγνα την ηδονή του έρωτα. Αυτοί οι δύο όμως αντιστέκονται στην αρχή, γιατί σπρώχνουν-ται να τολμήσουν πράγματα ανομολόγητα και φοβερά. Στο τέλος όμως, επειδή το κακό δεν έχει κράτο, υπακούουν 6 και ακολουθούν, στέργουν και ομολογούν ότι θα πράξουν εκείνο που ζητά τόσο επίμονα ο κακός ίππος.

Έτσι πλησιάζουν τον ερωμένο, και ατενίζουν την αστραφτερή του όψη. Καθώς λοιπόν την αντικρύζει ο ηνίοχος, ο νους του έρχεται στη φύση της εμορ-φιάς, που στοχαστικά την ξαναβλέπει να κάθεται απάνω σε βάθρο αγνό.

Και καθώς τη βλέπει, τονε κυριεύει τρόμος, και ο αναπηδά προς τα πίσω σαστισμένος. Έτσι πέφτοντας πίσω συνέλκει με τόση σφοδρότητα τα ηνία, ώστε τα δύο άλογα λυγίζουν τα καπούλια τους ως το χώμα. Το ένα το κάνει εκούσια, γιατί δεν αντιστέκεται. Το άλλο όμως το κάνει με μεγάλη δυσαρέσκεια.

Και σαν ξεμακρύνουνε λίγο, το ένα από κατάπληξη και αιδώ βρέχει με ιδρώτα όλη του την ψυχή. Το άλλο όμως, σαν του περάσει ο πόνος που ένιωσε από το πέσιμο και τα γκέμια, παίρνει ανάσα, και αρχίζει ύστερα με πολύ θυμό να βρίζει και τον ηνίοχο και τον ομόζυγα, γιατί λιποταχτήσανε άνανδρα και δει-ά λά, και δεν εκράτησαν το λόγο τους.

Και τους σπρώχνει πάλι να πλησιάσουν τον ερωμένο, κι εκείνοι δε θέλουν, και παρακαλούν να το αναβάλουν

για μια άλλη φορά. Και σαν έρθει η στιγμή που συμφώνησαν, ο ηνίοχος και ο καλός ομόζυγας κάνουν πως το ξεχνούν. Ο κακός όμως ίππος τους το θυμίζει και τους βιάζει. Χλιμιντράει και τους τραβάει βίαια, να ξαναπλησιάσουν τον ερωμένο για το ίδιο πράγμα. Και όταν τον πλησιάσουν, σκύβει κάτω το κεφάλι, ανασηκώνει λεπιδωτή την ουρά, δαγκώνει τους χαλινούς, και τραβάει ακράτητο.

Ο ηνίοχος όμως παθαίνει πάλι, και πιο έντονα τώρα, εκείνο που έπαθε και πρωτότερα. Ορθώνεται προς τα πίσω, σα να βρήκε μπροστά του τεντωμένο σκοινί, και μέσα από τα δόντια του λάγνου αλόγου τραβάει με μεγαλύτερη ορμή το χαλινάρι προς τα πίσω. Ματώνουν τότε τα σαγόνια και η κακόλογη γλώσσα, και το αναγκάζει να ακκουμπήσει βίαια τα καπούλια στο χόμα. Και το κάνει να πονάει.

Αφού λοιπόν πάθει το ίδιο πράγμα πολλές φορές ο πονηρός ίππος, στο τέλος υποτάζεται ταπεινωμένα, και πια ακολουθεί πειθήνια τον ηνίοχο. Και σα βλέπει πια τον ερωμένο, χάνεται από τον τρόμο του. Έτσι, η ψυχή τον εραστή, χωρίς την κακή ενόχληση, ακολουθεί με αιδώ και με φόβο τον ερωμένο.

Ο ερωμένος τότε δέχεται όλη τη λατρεία τον εραστή του, και τιμάται σα να 'τανε θεός. Όχι προσποιητά, αλλά αληθινά και γνήσια. Και επειδή έχει από την ίδια τη φύση του συγγένεια με τον εραστή του, εάν οι σύντροφοι τον πρωτότερα ή κάποιοι άλλοι τον έκαναν να νποψιάζεται, λέγοντας τον πως δεν είναι καλό να πλησιάζει κάποιον που είναι ερωτεν-μένος μαζί τον, και γι' αυτό απωθούσε τον εραστή, τώρα καθώς περνά ο καιρός, η ανάγκη και η ηλικία τον φέρνουν να πλησιάζει μπιστεμένα τον εραστή. Γιατί δεν είναι προορισμένο ο κακός να δένει φιλία με τον κακό, ούτε ο καλός να μη δένει φιλία με τον καλό.

Καθώς λοιπόν τον πλησιάζει τώρα και σγυροκον-βεντιάζει μαζί τον, η εικόνα που τον δείχνει ο εραστής τον εκπλήσσει. Έτσι, σιγά σιγά κατανοεί πως η φιλία που τον δείχνουν όλοι οι

άλλοι φίλοι και οι συγγενείς τον είναι ένα μικρό μέρος, μπροστά στη φιλία που νιώθει γι' αυτόν ο ένθεος εραστής τον.

Όταν λοιπόν κάνουν πολύ καιρό συντροφιά, και ο πλησιάζουν και αγγίζουν ο ένας τον άλλο στη γυμναστική και στις άλλες επαφές, τότε η φορά εκείνου του ρεύματος, που ο Δίας όταν αγαπούσε το Γα-νυμήδη την είπε ίμερο, φέρνεται με πολλή ορμή στον εραστή, και ένα μέρος της χύνεται στην ψυχή του. Ένα άλλο, όταν γιομίσει η ψυχή τον, χύνεται έξω.

Και όπως ο άνεμος ή ο ήχος αντιδονεί, όταν προσπέσει σε λείο και στέρεο σώμα, και επιστρέφει εκεί απ' όπου ξεκίνησε, έτσι γίνεται και με τη ροή της εμορφιάς. Γιατί ξαναγυρίζει πίσω στον έμορφο ερωμένο μέσα από τα μάτια του, που η φύση τα προόρισε να οδηγούν στην ψυχή. Κι άμα φτάσει και ά την αναφερώσει, ποτίζει τους πόρους των φτερών, τα κινάει να μεγαλώσουν, και γιομίζει και την ψυχή του ερωμένου με έρωτα.

Αγαπάει λοιπόν ο ερωμένος τώρα, αλλά δεν ξέρει ποιόνε. Κι ούτε καλολογιάζει τι έπαθε, ούτε ημπορεί να το παραστήσει. Αλλά σα να του μεταδόθηκε αρρώστεια στα μάτια από κάποιον άλλο, δεν ημπορεί να ειπεί πώς. Και δεν καταλαβαίνει ότι μέσα στον εραστή βλέπει τον εαυτό του σαν μέσα σε καθρέφτη.

Όταν λοιπόν ο εραστής είναι κοντά του, του περνά ο πόνος, όπως περνά και σ' εκείνον. Όταν όμως είναι μακριά, ζητούν ο ένας τον άλλο, γιατί έχει τον αντέρωτα είδωλο του έρωτα. Και αυτό το λέει β και το νομίζει όχι έρωτα αλλά φιλία. Και επιθυμεί όμοια με τον εραστή, αλλά πιο αδύνατα, να τον βλέπει, να τον αγγίζει, να τον φιλάει και να ξαπλώνει δίπλα του. Κι όπως είναι φυσικό αυτό το κάνει όλο και πιο συχνά.

Όταν λοιπόν είναι ξαπλωμένοι δίπλα δίπλα, ο πονηρός ίππος του εραστή όλο και κάτι έχει να ειπεί στον ηνίοχο, και του ζητάει σε αντάλλαγμα της μεγάλης στέρησης να 'χει και μια μικρή απολαγή. 256 Αλλά και τον ερωμένου ο λάγνος ίππος δεν έχει να ειπεί τίποτα. Αλλά γιομάτος πόθο και κέντρισμα αγκαλιάζει και φιλάει τον εραστή, σα να φιλάει κάποιον πολύ έμπιστο φίλο.

Και καθώς είναι ξάπλα μπορεί να γίνει να μην αρνηθεί να δοθεί στον εραστή, εάν τον το ζητήσει. Ωστόσο ο ομόζυγος ίππος και ο ηνίοχος εξακολον-θούν να αντιστέκονται με αιδώ και με φρόνηση.

Εάν λοιπόν επικρατήσει η ανώτερη σφαίρα της ύπαρξης και τονς οδηγήσει σε ζωή φιλοσοφημένη και πειθαρχική, περνούν τη ζωή τους εδώ ομοιοησι-κή και καλόζηλη. Γιατί και οι δύο είναι εγκρατείς και κόσμιοι. Και πετνχαίνονν να κνριαρχούν στο κακό κομμάτι της ψυχής τους, και να ελενθερώνονν το ενάρετο. Και σαν φθάσονν στο τέλος της ζωής, γίνοννται απάλαφροι και φτερωμένοι. Γιατί έχονν νικήσει στο ένα από τα τρία αγωνίσματα, τα αληθινά Ολυμπιακά. Και αγαθό μεγαλύτερο από τούτο δεν ημπορεί να δώσει στον άνθρωπο ούτε η ανθρώπινη φρονιμάδα ούτε η θεία εμπνοή.

Αν όμως ζονν πολνάσχολη ζωή και αφιλοσόφη-τη, και από κοντά φιλόδοξη, τότε θα τύχει κάποτε, σ' ένα μεθύσι ή σε μια ώρα απρόσεχτη και ννσταγ-μένη, και οι δύο ακόλαστοι ίπποι θα σνλλάβονν αφρούρητη την ύπαρξη τους. Τότε θα σνναγροικη-θούν σε σμίξιμο. Και πια θα διαλέξονν και θα κά-νονν εκείνη την πράξη, πον το άκριτο πλήθος τη λογαριάζει ενδαίμονη.

Και σαν το κάνονν μια φορά, θα το ξανακάνονν. Πλην όμως πολύ σπανίως. Γιατί κάνονν πράξη πον δεν την αποδέχοννται με όλη τους την ύπαρξη. Και τούτοι βέβαια είναι αγαπημένοι μεταξύ τους, αλλά λιγότερο από τους άλλονς που δεν το κάνανε. Γιατί και τις ώρες πον σννεενρίσκοννται και τις άλλες περνούν τη ζωή τους με την αίσθηση ότι δίνονν και λαβαίνονν μεταξύ τους τις μεγαλύτερες εγγνήσεις. Και θεωρούν άνέντιμο να λύσονν το δεσμό τους και να καταντήσονν σε έχθρα. Και στο τέλος της ζωής τους πεθαίνονν χωρίς βέβαια φτερά, αλλά διατηρώνντας την ορμή πον είχανε να αποχτήσονν φτερά.

Ωστόσο δεν είναι μικρό το έπαθλο που λαβαίνονν για την τέτοια ερωτική τους δίαιτα. Γιατί ο νόμος ορίζει πως δεν είναι να πάνε στα σκοτάδια και στους δρόμους του Άδη εκείνοι που

άρχισαν την ουράνια πορεία τους. Αλλά να είναι ευδαίμο-ε νες, και να διάγουν ζωή φωτεινή. Έτσι θα περπατούν ο ένας δίπλα στον άλλο, έως ότου έρθει ο καιρός να γίνουν φτερωτοί. Εξαιτίας που αγαπήθηκαν πολύ.»¹

Μέσα σε τούτες τις τρεις παραγράφους του Φαιδρού ο Πλάτων ιστόρησε τον Άτλαντα της ύπαρξης του ανθρώπου. Εγκλείουν ατελείωτη ενέργεια φλόγας και βασάνου και λαχτάρας.

Το διαβασίδι σε τούτους τους τόπους είναι υπόθεση τραχιά. Ευκολότερο θα 'ρχότανε στον πεζοπόρο να περπατήσει ξυπόλυτος τους ακανθώνες της Λυκίας, παρά να περάσει από δω.

Στην όλη διήγηση τα σημεία που αγγίζουν τα όρια είναι δύο.

Το ένα λέει: τήν υπό των πολλών μακαριστήν αίρεσιν ειλέσθην τε και διεπραξάσθην. Δηλαδή, διαλέγουν και κάνουν την πράξη, που το άκριτο πλήθος τη λογαριάζει ευ-δαίμονη. Αυτό σημαίνει ότι στο ερώτημα, εάν ο Σωκράτης υπήρξε αρσενοκοίτης, ο ίδιος ο Σωκράτης απαντά: δε θα το απέκλεια.

Βέβαια, θά 'τανε αλλόκοτο, και σε κάθε περίπτωση τρόπος γραφής μη ελληνικός, εάν ο Πλάτων πιανότανε να μας διηγηθεί ένα πήδημα του Σωκράτη. Ο Πλάτων είναι ποιητής. Δεν είναι Εμπειρικός. Είναι ένας επώνυμος μεγάλος και πρώτος στην ιστόρηση της ύπαρξης. Δεν είναι η φιλήδονη μαϊμού στη μεταχείριση της σάρκας.

Το δεύτερο λέει: σπανία δέ. Δηλαδή, αφού το κάνανε μια φορά, θα το ξανακάνουν, αλλά πολύ σπανίως.

Αυτό σημαίνει πως, εάν οι παράνομοι εραστής δίνου-νται ο ένας στον άλλο για μια νύχτα κάθε έξι ή δώδεκα μήνες, το τίμημα που πληρώνουν είναι πολύ ακριβό. Ο πόνος, δηλαδή, και η οδύνη από τη στέρηση και το βασανισμό που γιομίζει τα χάσματα της απουσίας από τη μία έως την άλλη φορά, είναι πολύ μεγαλύτερος από τη χαρά που χαιρούνται, όταν πολύ σπανίως χαρίζονται ο ένας στον άλλο.

Εδώ έχουμε μια καίρια στιγμή της διήγησης. Γιατί προσδιορίζει την ανθρωπιά και την ελευθερία της ελληνικής αρετής. Τη σπανιότητα δηλαδή του νά 'σαι και να μένεις

άνθρωπος, χωρίς να παραβιάζονται ούτε τα όρια των νόμων της φύσης ούτε τα όρια των νόμων των ανθρώπων. Είναι ένα ακόμη νοητικό παράδειγμα, όπου εφαρμόζεται η θεωρία της απροσδιοριστίας του Χάιζενμπεργκ.

Σύμφωνα με το πνεύμα του Σωκράτη εδώ, το νά 'σαι και να μένεις άνθρωπος δηλώνει ότι δεν κρεουργείς το φυσικό της ανθρώπινης ύπαρξης με διαταγές-γιαταγά-νια του τύπου «ου μοιχεύσεις» των εβραίων. Το «ου μοι-χεύσεις» απεργάζεται καταπίεση, απωθήσεις, νευρώσεις, τροπές διαστροφές, το ξερίζωμα του φυσικού ελιξήριου, την καταχέρσωση του ψυχικού τοπίου, την ερωτική τε-ρατογένεση και τερατουργία, και όχι μόνο. Μία Βαστίλ-λη χτίζει για σένα και για τους άλλους, όπου φυλακίζεται το κελαηδητό του βίου μας μέσα στα βάσανα και τη βία του.

Η οδηγία αρετής του ελληνικού τρόπου, όπως την καταθέτει ο Πλάτων σ' αυτές τις τρεις παραγράφους του Φαιδρού, μας λέει:

Να χαίρεσαι τη ζωή σου τη σύντομη και την ανεπίστροφη. Αλλά μέσα στο ρυθμό και την τάξη. Φυσική και ελεύθερη, να κρατάς την εμορφιά των παθών, ένα κύπελλο στο χέρι σου από αγνό ασήμι. Αλλά με γνώση και με πειθαρχία. Εκείνο που θα σε κρίνει δεν είναι η ηθική σου πτώση, αλλά η βούληση για δύναμη που θα βρίσκει το δρόμο να σε ανεβάξει ξανά στην καθαρή σου αρχικό-τητα.

Η ζωή μας είναι ένας τελεστήριος αγνισμός απάνου στη φλόγα της αρετής. Την παρασταίνει η πράξη που επιχειρήσαν η Δήμητρα και η Θέτις για το Δημοφώντα και τον Αχιλλέα. Οι θεές για τα μωρά. Και που τη διακόψανε έντρομοι η Μετάνειρα και. ο Πηλέας. Οι θνητοί για τα μωρά.

Ο Σωκράτης ήταν ένα τραγικό πρόσωπο. Όχι γιατί ήπια το κώνειο, αλλά γιατί ήξερε ότι στη φύση υπάρχει και το κώνειο. Όχι γιατί τον δικάσανε οι συμπολίτες του, αλλά γιατί ήξερε ότι η φύση δικάζει το λευκό γιασεμί στον κήπο να μαραίνεται το χειμώνα, και το λευκό χιόνι στο όρος να λειώνει το καλοκαίρι.

Ο Σωκράτης ήτανε τραγικός. Όχι γιατί κατηγορήθηκε ότι διαφθείρει τους νέους. Αλλά γιατί έβλεπε ότι, παρότι σοφός και

με ωραία ψυχή, ήτανε άσχημος και γέρος. Και οι έφηβοι, παρότι με άπλαστη ακόμη ψυχή, ήτανε νέοι και ωραίοι.

Ο Σωκράτης ήτανε τραγικός. Όχι γιατί δε φορούσε τους χιτώνες και τις χλαμύδες του σοφιστή Πρωταγόρα, και δε μοσκοβολούσε τις πομάδες του. Αλλά γιατί ήξερε ότι μέσα στη φύση, δίπλα στην ευωδιά της ματζουράνας και του βασιλικού, υπάρχει η ανυπόφορη δυσωδία του ανθρώπινου σώματος, όταν σαν πτώμα το αποδομούν τα σκουλήκια.

Ο Σωκράτης ήτανε τραγικός. Όχι γιατί τον καταδίκασε ανόητα η Ηλιαία να πει το φαρμάκι, αλλά γιατί μόνος του καταδίκασε τον εαυτό του να πει φρόνιμα το φαρμάκι. Γέρος πια, για να γλυτώσει από την άχρηστη ζωή και το άθλιο γήρας.

Δεν εξαπατήθηκαν οι αθηναίοι να τον δικάσουνε άδικα. Ο ίδιος εξαπάτησε τους αθηναίους να τον δικάσουνε δίκαια.

Ο αρχιτέκτονας της καταδίκης του Σωκράτη δεν ήταν η δικαστική πλάνη ενός λαού που δεν ήξερε. Αλλά η τραγική σοφία ενός ανθρώπου που ήξερε.

Ο φρόνιμος ένας μεταχειρίστηκε σαν εργαλείο τους άφρονες πολλούς.

Γνωρίζεις, τίμια αναγνώστη, ποιες ήσαν οι τελευταίες λέξεις του Σωκράτη;

Όταν πια είχε ενεργήσει το δηλητήριο· όταν είχαν εκταθεί και άρχισαν να παγώνουν τα σκέλη· όταν το πανέξυπνο βλέμμα άρχισε να γίνεται ατενές· και ο φύλακας δακρυσμένος ανάγειρε κατάλληλα το σώμα, για να ξεψυχήσει όσο γινότανε πιο ανώδυνα.

Τότε ο Σωκράτης κοιτάζε βασιλεμένα ολόγυρα τους μαθητές του. Εστράφηκε στον αγέρα, που άρχισε στα μάτια του να πήζει, και είπε τα στερνά λόγια: ώ Κρίτων, τω Ασκληπιό) όφείλομεν άλεκτρνόνα- άλλ' άπόδοτε και μη αμελή ση τ ε¹. Ε' Κρίτων, να προσφέρουμε θυσία ευχαριστίας στον Ασκληπιό έναν άλεκτρνόνα. Μα να το κάμετε. Μην ξεχαστείτε.

Τι υπονοεί τούτη η παράξενη κουβέντα;

Ολάκερη η ζωή μου εστάθηκε μια αρρώστεια· τώρα που φεύγω, εκείνο που στην ουσία φεύγει δεν είναι η ζωή αλλά η

αρρώστεια. Σε ποιον άλλο λοιπόν χρωστώ να ομολογήσω χάρη, παρά στο γιατρό που με γιάτρεψε; Στον Ασκληπιό, το θεό της υγείας!

Μόνο που ο Σωκράτης εκείνη την ώρα δε μιλούσε για λογαριασμό του μόνο. Μιλούσε για κείνους, που ενώ γεννιούνται ζώα όπως όλοι μας, καθώς τελειώνουν, φτάνουν να γίνουν άνθρωποι, όπως οι λίγοι από μας.

Η ΚΥΚΛΩΠΕΙΑ

per la spietata e p'érfida noverca.

Είναι και η ιστορία του Κύκλωπα μια γραμμική γραφή στις πινακίδες της Πύλου. Αν είναι για να την αποκρυπτογραφήσεις, θα αναγκαστείς να βουτήξεις σε βαθιά νερά. Πιο βαθιά απ' ό,τι βούτηξες στην ιστορία της Κίρκης. Εδώ το φροντιστήριο χρειάζεται να 'ναι διεπιστημονικό. Interdisciplinäres Seminar, που λένε.

Πρέπει η αρμάδα σου να 'ναι λαμπρή και τρικάρτη. Για την επιχείρηση δε δικάνε¹ οι στρατιώτες μόνο και οι λοχαγοί. Τέτοιος πόλεμος είναι πολύ σπουδαία υπόθεση, παρά ώστε να τον εμπιστευθούμε στους στρατηγούς, που έλεγε ένας συνετός πολιτικός.

Και κύρια δεν πρέπει να μας ξεφύγει το ασήμαντο. Γιατί τότε αλλίμονο στη χώρα. Το ελάχιστο θα σώσει το πλείστο. Σύμφωνα και με το παλιό υποβλητικό σχήμα του πολύπειρου γυρολόγου: Για το καρφί εχάθηκε το πέταλο· για το πέταλο εχάθηκε το άλογο· για το άλογο εχάθηκε ο ιππέας· για τον ιππέα εχάθηκε η μάχη· για τη μάχη εχάθηκε ο πόλεμος· για τον πόλεμο εχάθηκε η αυτοκρατορία.

Ν' αρχίσουμε, λοιπόν μέτρια, ταπεινά και δίκαια. Με τάξη και κλιτότητα, που λέει ο Ερωτόκριτος.

Εκαθότανε μια φορά κοντά στα βούρλα, δίπλα σε μια πηγή, η Μέριμνα. Cura τηνε γράφει ο λατίνος μυθοποιός², Κι εμείς οι νεοέλληνες, ή ελληνοεβραίοι αλλιώς, τηνε λέμε Φροντίδα, ή Έγνοια.

Η Μέριμνα εσύμπαιζε στα δάχτυλα της τον πηλό.

Και με το χάζι και το παίζοντας έπλασε ένα αγαλματάκι. Εστέκοταν και το θωρούσε.

Περνάει τότε από μπροστά της ο Δίας, ο Jupiter. Και τηνε βλέπει με το παιχνίδι της¹.

-Καλώς τα πολεμάς, βασιλαρχόντισσα, τη χαιρετάει.

-Καλό νά 'χεις, κι η αφεντιά σου, τον αντιχαιρετάει.

-Και σαν τι τάχατες καμώματα σκαρώνεις αυτού δα;

-Να! του λέει η Μέριμνα. Επιάστηκα να κάμω ένα πλασματάκι. Αλλά το καημενούλι μου είναι ξερό και άλαλο. Εσύ, πού 'σαι ο άρχος κι ο ταγός σε ούλα, κάμε να το φυσήξεις. Να ψυχωθεί και να μιλήσει. Για να σε προσκυνάει ύστερα.

-Μετά χαράς, αρχοντοπούλα μου, της απαντάει ο Δίας. Πιάνει, φυσάει τη λάσπη. Κι αμέσως το πλάσμα εζωντάνεψε.

Καθόντανε κι οι δύο, και χαίρουνταν το έργο τους.

-Και πώς να το βαφτίσουμε; ρωτά η Μέριμνα. Λέω να του δώσω τ' όνομα μου. Εγώ δεν τό 'πλασα;

-Όχι, και να σου λείπει η χάρη! της κραίνει ο Δίας. Το δικό μου τ' όνομα θα δώσουμε. Γιατί εγώ του φύσηξα ζωή.

Έτσι, επιάστηκαν οι δύο θεοί, και τράβαγαν, ο ένας από δω ο άλλος από κει. Δεν έβρισκαν την άκρη. Τότε σηκώνεται από τα χώματα η Γη, η Humus, και με το στόμα του Κρόνου, του Saturnus, δικάζει, και δίνει τη λύση.

- Ούτε το δικό σου, ούτε το δικό σου. Το δικό μου όνομα θα λάβει, εδίκασε. Εσύ, Μέριμνα, που τό 'πλασες, θα το δυναστεύεις και θα το κατέχεις σε όλη του τη ζωή. Εσύ, Δία, που τού 'δωκες ζωή και γνώση, θα το οδηγάς και θα πλουταίνεις το μυαλό του. Για να σε δοξολογά, και να σε σέβεται. Κι όταν θα πεθαίνει, η πνοή του θα γυρίζει σε σένα. Το όνομα όμως θα το λάβει από μένα. Γιατί από δικά μου στοιχεία συντελέστηκε. **Έξ' ών συνετέθη.** Έτσι θα λένε. Και σαν στερέψει ο χρόνος που του

ορίστηκε, πάλι σε μένα θα ξαναγυρίζει. **Και εις γήν άπελενσει.** Έτσι θα λένε. Από μένα λοιπόν, τη Humus, θα το φωνάζουμε homo. Που πάει να ειπεί άνθρωπος¹.

Από τις τρεις κατανομές του μύθου εμείς θα κρατήσουμε την πρώτη. Γιατί αυτή έχει το μάμαλο. Όπως ακριβώς συμβαίνει και με τις κατανομές των βουλευτικών εκλογών.

(Οι υπουργοί κι οι βουλευτάδες που μας κυβερνούν όλη τους τη φαιά ουσία τη σπαταλάνε στον εκλογικό νόμο. Αυτοί, μάτια μου, δεν είναι για να νοιαστούν τον τόπο. Αυτοί είναι μάγεροι μόνο. Και αρχιμάγεροι και αρχι-τρίκλινοι. Το μόνο που τους πονάει είναι ο εκλογικός νόμος, οι τρεις κατανομές, το βουλευτικί τους. Το σαμάρι του γάιδαρου, δηλαδή, με το στρώμα, τη μπροστελίνα, τα κολιτσάκια, τις σαμαροπαΐδες του. Ο γάιδαρος ας ψοφήσει. Η δική τους Μέριμνα δε φτάνει μακρύτερα από την κοιλιά και τα σκέλια τους).

Το ότι όρισε, λοιπόν, η φύση τη ζωή μας να την κατέχει η μέριμνα είναι εύκολο να το καταλάβουμε. Αρκεί να ρίξουμε ένα βλέμμα στους σκοπούς και τους στόχους που θέτει ο καθένας μας. Από τη στιγμή που θα νοήσει ως τη στιγμή που θα τα κλείσει, περνά τη ζωή του μέσα σε στόχους.

Κάθε φορά που θα πετύχουμε το στόχο που έχουμε, αμέσως έχει εμφανισθεί στον ορίζοντα καινούργιος. Η ζωή μας είναι μια παραπομπή σε συνεχώς εμφανιζόμενους στόχους, κατά το ακόλουθο σχήμα.

Πρώτο επίπεδο. Να τελειώσω το Λύκειο να πετύχω στις πανελλήνιες να λάβω το πτυχίο να βρω δουλειά να παντρευτώ να γεννήσω ένα ή δύο παιδιά να χτίσω σπίτι να αγοράσω αυτοκίνητο να κάνω διακοπές στη Σιθωνία.

Δεύτερο επίπεδο. Να χτίσω και εξοχικό να βελτιώσω τους τροχούς μου από τη Φάου-Βε στη Μπι-Εμ-Τά-μπλιγιου να κάνω διακοπές στην Καζαμπλάνκα να γραφτώ και στους μασόνους.

¹ Άνθρωπος από το άνδρες + ώψ (πρόσωπο). Το άλλο τάχα από το άνω+θρώσκη+όπωπα, είναι αγράμματο και κακότηδες. Κοίτα τα Λεξικά. Ο Ερρίκος Στέφανος έτυμολογεί από το *άναθρεϊν*.

Τρίτο επίπεδο. Ν' αποχτήσω κοινωνική επιφάνεια· να δημοσιογραφήσω στον κίτρινο τύπο· να ιδούν ο κόσμος τη μουσούδα μου και στο τελεβίζιο, να θαγμάζουν να διασκεδάσω στο καμπαρέ του Παρισιού «Λατινικός Παράδεισος».

Τέταρτο επίπεδο. Εδώ οι γεύσεις είναι ντελικάτες, οι επιδόσεις ανώτερες, και η τεχνολογία προηγμένη. Να διχτυωθώ σε διασυνδέσεις διεθνείς· να γίνω μέλος της Ακαδημίας των αθάνατων κρανίων, της ζωντανής κοκαλίστρας αλλιώς· νά 'χω οδηγό στη λιμουζίνα μου· νά 'χω και τη φρουρά μου από γορίλλες και χωροφυλάκους· να δοκιμάσω και τη λεγόμενη «δημιουργική μοιχεία», μέσω ειδικών πολυτελών γραφείων. Τον περίφημο Schöpferischen Ehebruch, που λένε οι γερμανοί.

Μ' ένα λόγο, οι συνεχώς εμφανιζόμενοι νέοι στόχοι κάνουν τη ζωή μας κάπως όμοια με την Ανάβαση των Μυθρίων από τις Σάρδεις στα Κούναξα, και από τα Κούναξα στο «θάλαττα θάλαττα» του Ξενοφώντα. Κάθε στόχος στην πορεία μας είναι κι ένας σταθμός. Και η απόσταση ανάμεσα στους σταθμούς μετριέται με παρασάγγες. Τριάντα στάδια ο καθένας. Ήγουν χιλιόμετρα πέντε κόμμα τέσσερα.

Έρχεται, λοιπόν, μια ωραία πρωΐα στις δυσμές του βίου μας, κι έχουμε θέσει ακόμη ένα σκοπό. Όμως ο σκοπός αυτός βρίσκεται στην αντίπερα όχθη. Γκρεμιζόμαστε απότομα μέσα στον άπατο χάνδακα του θανάτου μας, κι έχουμε καρφωμένα τα μάτια μας αντίκρα. Τι τύφλωση! Πεθαίνουμε, δηλαδή, χωρίς να καταλάβουμε ότι πεθάναμε. Όπως ακριβώς εξήσα-με, χωρίς να υπάρξουμε. (Ζει το ζώο, υπάρχει ο άνθρωπος).

Μ' ερωτάς πώς εξήσα χωρίς να υπάρξω; Μα είναι απλό. Γιατί στην προσπάθεια και στον αγώνα μου να πετύχω όλους τους στόχους που συνεχώς έθετα, ήμουν τόσο απορροφημένος από τη φροντίδα τους, ώστε δεν είχα μάτια για τίποτα βαθύτερο. Και αυτό είναι το νόημα των λόγων που είπε ο Κρόνος στη Μέρμινα: «Κι εσύ, Μέρμινα, θα τον κατέχεις και θα τον δυναστεύεις όσο ζεις».

Αλλά εδώ ακριβώς είναι το στίγμα και η στιγμή, που εμφανίζεται το σύμπτωμα του υποστασιακού μας καρκίνου.

Κοιτάζει ο στοχαστής γιατρός την ακτινογραφία του πνευματικού μας θώρακα, και με μια μελαγχολική ηρεμία ψιθυρίζει σιγά:

- Μωρέ μπράβο σου! Που το 'κονόμησες ετούτο το παράσημο; Κι είσαι μόλις δεκαοχτώ χρονώ!

Η παραβολή σημαίνει: Απορροφημένοι από τους στόχους και τη μέριμνα να τους πετύχουμε, λησμονούμε πως η ζωή μας είναι και κάτι άλλο. Κάτι περισσότερο από μια κίνηση μπίλιας σε λεία επιφάνεια. Και μη νομίζεις ότι, αν πας στην Επίδαυρο να ιδείς Αισχύλο, ή αν ακούς τα βρά-δυνα μουσική δωματίου, κυλάς έξω από αυτή τη λεία επιφάνεια.

Η μέριμνα δε μας αφήνει να σκεφθούμε πάνω σε κάποια ερωτήματα ουσίας και βάσης: Ποιοι είμαστε, από πού ερχόμαστε, για πού τραβάμε; Γιατί πεθαίνουμε; Τι θα γίνουμε όταν πεθάνουμε; Ποιος όρισε τέτοια τη φύση και τη μοίρα της ζωής μας; Και τι λογής είναι αυτός που την όρισε τέτοια; Γιατί υπάρχει το φυσικό κακό και το ηθικό κακό; Το *malum physicum* και το *malum morale*, που λένε; Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε αποτελεσματικά τον άνθρωπο με βάση τη γνώση, και όχι με βάση την ψευτιά και το δόλο των παπάδων; Μήπως η ζωή μας γίνεται να γίνει αλλιώτικη; Και τι πρέπει να κάνουμε για να πετύχουμε αυτό το έργο της ανάγκης;

Αυτά τα βαθύτερα προβλήματα τα βλέπουμε όλοι και τα βρίσκουμε απλά. Όπως βλέπουμε συνηθισμένη την κορυφή του Έβερεστ με μάτι τόσο αυτονόητο. Για δοκίμασε όμως, παλικάρα μου, να την ανεβείς!

Και αυτό είναι το κακό. Η δυσκολία τους μας σπρώχνει να τα προσπερνάμε. Ή να τα λύνουμε με μια μονοκοντυλιά. Εννοώ ότι υιοθετούμε αμέσως και αβασάνιστα τις ακαταμέτρητα γελοίες παραστάσεις που φυτεύουν μέσα μας οι θρησκείες. Και ο δόλος τους βέβαια.

Συμπέρασμα. Η αδιάκοπη μέριμνα να πραγματώσουμε τους στόχους που θέτουμε, σκεπάζει τη ζωή μας έτσι, ώστε όλα τα βαθύτερα της να βυθίζονται στο σκότος. Μπαίνουμε σ' ένα είδος οντολογικής ομίχλης, που κρύβει το τοπίο της ύπαρξης μας. Και να ζεις μες στη λήθη σημαίνει ότι δε ζεις στην α-λήθεια.

Τι είναι η αλήθεια; Είναι εκείνο που βλέπεις και ζεις, όταν αναδυθείς από τη λήθη¹. Το α- είναι στερητικό. Η αλήθεια είναι το έξω από τη λήθη, που μέσα της μας βυθίζει συνέχεια η μέριμνα να πραγματώσουμε τους στόχους μας.

Ζώντας μέσα στην οντολογική λήθη ζούμε σαν πεθαμένοι. Τούτη τη ζοφερή πραγματικότητα οι ποιητές την ιστόρησαν ανάγλυφα και ζαλιστικά. Θυμηθείτε τον Έλιοτ της *Έρημης Χώρας*. Κάθεται σ' ένα γιοφύρι του Τάμεση, παρατηρεί όλους αυτούς που τρέχουν στη δουλειά τους με τη φροντίδα της, και βλέπει νεκρούς να περπατάνε. Για την Αθήνα μας, λ.χ., με το ανάλογο μάτι θά 'βλεπες στην οδό Πανεπιστημίου μέρα νύχτα στρατιές από κυλιόμενα φέρετρα.

Ανύπαρκτη Πολιτεία,

*Μέσα στην καστανή καταχνιά μιας χειμωνιάτικης αυγής,
Χύνονταν στο Γιοφύρι της Λόντρας ένα πλήθος, τόσοι πολλοί, Δεν
τό 'χα σκεφτεί πως ο θάνατος είχε ξεκάνει τόσους πολλούς².*

Είναι γνωστό ότι ο Έλιοτ αυτή την εικόνα των νεκρών στο γιοφύρι της Λόντρας τη δανείστηκε από το Δάντη. Ο μεγάλος φλωρεντινός φτάνει σε μια κοιλάδα στην Κόλαση, και βλέπει τόσες σκιές πεθαμένων, που παγώνει το αίμα του. Το στόμα του γίνεται παπούτσι με γλώσσα. Όταν τον συνεφέρει ο Βιργίλιος, καταφέρνει να αρθρώσει: πόσοι νεκροί, θεέ μου! δεν είχα σκεφτεί ότι ο θάνατος έχει ξεκάνει τόσους πολλούς².

Πάνω σ' αυτή την άλλη όψη της πραγματικότητας δεν έχουμε εικόνα. Γιατί η μελέτη της ιστορίας κακόμαθε τη σκέψη μας να σταματάει σε πρόσωπα που μετριούνται.

Λέμε, για παράδειγμα, Κάννες ίσον ο ανόητος ύπατος Τερέντιος Ουάρρων. Στάλινγκραντ ίσον ο τραγικός στρατάρχης φον Πάουλους και ο Γκαίρινγκ που τον πήρε στο λαιμό του. Για προσπάθησε όμως να ιδείς έναν-έναν τους πενήντα χιλιάδες ρωμαίους λεγεωνάριους και ιπείς που έπεσαν στις Κάννες, ή τους ενενήντα χιλιάδες στρατιώτες που πάγωσαν στο Στάλινγκραντ; Και που ο καθένας τους σαν ύπαρξη βαραίνει όσο ο Ουάρρων και ο φον Πάουλους!

Και κατά προέκταση, για προσπάθησε να αντικρύσεις όλους τους ανθρώπους της γης που έχουν πεθάνει από την εποχή των

τελευταίων παγετώνων μέχρι σήμερα; Και βέβαια που θα παγώσει το αίμα σου, σαν του Δάντη.

Όταν, λοιπόν, κάτω από την πίεση της μέριμνας ζούμε σ' αυτή την οντολογική λήθη, είμαστε στην ουσία πεθαμένοι και ανύπαρκτοι. Όπως ουσιαστικά είμαστε ανύπαρκτοι ο κάθε έλληνας για τους κατοίκους της Γουατεμάλας.

Και για να το ειπώ αντίστροφα. Σε ρωτώ, αναγνώστη μου, ποιόνε ξεύρεις από τα είκοσι εκατομμύρια της Πόλης του Μεξικού; Ποιόνε ξεύρεις από τη χώρα του Πακιστάν με τα εκατόν δέκα εκατομμύρια της; Κανέναν.

Έξω από τις πέντε δέκα εκατοντάδες ανθρώπους που γνωρίζουμε και μας γνωρίζουν, ο καθένας από μας για τους άλλους κι ο καθένας από τους άλλους για μας είναι ο κανένας. Και ταχιά θα λείψουν κι αυτές οι πέντε δέκα εκατοντάδες. *Λίγο ακόμη και θα τα ξεχάσεις όλα. Λίγο ακόμη και θα σε ξεχάσουν όλα*, που έλεγε ο Μάρκος Αυρήλιος.

Ο Μαρτίνος Χάιντεγκερ, ο δάσκαλος του Σαρτρ, ο πιο γνήσιος από τους πέντε φιλοσόφους της Φιλοσοφίας της Υπαρξης, είναι ο κατεξοχήν φιλόσοφος που είδε τους ανθρώπους στη σχέση τους με τη μέριμνα. Και με βάση τη σχέση του κάθε ανθρώπου με τη μέριμνα, τους διαιρεί σε δύο κατηγορίες.

Η μια κατηγορία είναι οι Πλείστοι. Είναι αυτοί που τους έχει απορροφήσει η μέριμνα. Την κατηγορία αυτή ο Χάιντεγκερ την ονομάζει «Ο δημόδης υποστασιακός τύπος», ή το Man. Η λέξη man στη γερμανική γλώσσα είναι αόριστη αντωνυμία και σημαίνει τις, κάποιος.

Η δεύτερη κατηγορία είναι οι Ελάχιστοι. Ποσοστό ένας στους μύριους ή ένας στις εκατό μυριάδες.

Είναι εκείνοι που ο καημός και το μεράκι τους για τον άνθρωπο και τη μοίρα του τους απορροφά σε τέτοιο βαθμό, ώστε αντιστρέφοντας το σχήμα ζουν έξω από τη μέριμνα και την οντολογική λήθη. Ζουν, δηλαδή, μέσα στην αλήθεια της ύπαρξης.

Ετούτοι, οι δεύτεροι, ζουν και τους δέρνει μια τρέλα ιερή. Βασανίζονται, υποφέρουν, αγωνιούν. Βοούν μόνοι τους στην ερημιά, στα άγρια μεσάνυχτα, στις από-γκρεμνες σπηλιές

του «τί είναι;» και στις κόγχες του «τί πρέπει;» Είναι η φυσική σχιζοφρένεια της μεγαλοφυΐας.

Οι περισσότεροι μένουν έξω από την ευδοκίμηση και την πρόοδο, όπως την εννοεί ο πολύς κόσμος. Άλλοι τρε-λαίνονται, άλλοι αυτοκτονούν, άλλοι κόβουν το αυτί τους σαν το Βαν Γκογκ, που πέθανε στα τριάντα εφτά του από «πυρετό ύπαρξης».

Αυτή τη δεύτερη κατηγορία ο Χάιντεγγερ την ονομάζει «Η με αυθεντικό τρόπο εννοούμενη ύπαρξη», ή η Existenz.

Η πρώτη κατηγορία, το man που σημαίνει κάποιος, σημαίνει και κανείς. Λέμε λ.χ. την πρόταση: ημπορεί να ειπεί *κάποιος* ότι η ζωή είναι έμορφη. Αλλά την ίδια πρόταση τη λέμε κι έτσι: ημπορεί να ειπεί *κανείς* ότι η ζωή είναι έμορφη.

Επομένως το man, το κάποιος του Χάιντεγγερ, είναι και το κανένας.

Αυτή είναι η έννοια ότι ζούμε στην οντολογική λήθη, ότι ζούμε αλλά δεν υπάρχουμε. Ότι είμαστε ο κανένας.

Φιλοσοφικά, τη θεώρηση της ζωής μας από τη σκοπιά του ένας ή του κανένας, του *τις* ή του *οντις*, μας την έδωσε με τρόπο ακραία αδρό και λακωνίζοντα ο Πίνδαρος στον όγδοο Πυθιόνικο. Εκεί, αυτός ο πρίγκιπας ανάμεσα στους εννέα επιφανείς έλληνες λυρικούς, σε μια στιγμή του υψηλή λέει,

έπάμεροι- τί δε τις; τί δ' ου τις; σκιάς δναρ άνθρωπος¹.

Δηλαδή: είμαστε της στιγμής: τι είναι, τι δεν είναι κανείς; ο άνθρωπος είναι ίσκιος ονείρου².

Όταν ο Οδυσσέας έφτασε στο νησί του κύκλωπα Πολύφημου, έμελλε να ζήσει μια περιπέτεια φρίκης που δεν είχε το όμοιο της.

Καθότανε και κοιτάζε ετούτον το θηριάνθρωπο, που 'χε στη μέση το κούτελο ένα μάτι σα μαύρο φεγγάρι. Περιδιάβαζε την ατελείωτη κατεβασιά της κεφάλας του, και τις ζαρωματιές της που κατέβαιναν σα ρέματα, και πάσχιζε να τηνε ξεχωρίσει από τους γύρω βράχους. Έκανε να κοιτάξει τα δέρματα των αυτιών του, και κατέβαζε τα μάτια σα δαρμένο σκυλί. Κι όταν άνοιγε το

²το «σκιάς δναρ» εμείς οι λεβέντες το κάνανε «περί ονου σκιάς»!

στόμα του, όταν άνοιγε εκείνο τον καιάδα, χασμουρητά ρινόκερου και κροκόδειλου τον έκαναν να πισωπατά.

Αλλά σαν είδε σε λίγο το γιγάντιο εκτόπισμα ν' αρπάζει τα συντρόφια του δύο δύο, να τα χτυπά στην πέτρα σαν κουτάβια, να συντριβούνται και να καταρρέουν τα κόκαλα τους με το σαλαγητό σπιτιού που θρουβαλιάζεται συθέμελο· σαν είδε να ρουφάει από το σπασμένο κρανίο τα μυαλά τους, σα νά 'πινε το γάλα καρύδας, τότε... Έ' τότε ήταν που του λύθηκαν τα μέλη. Χέρια, πόδια, μυαλό, γλώσσα, νεύρα, τά 'χασε ούλα. Και τα δόντια του να χτυπάνε σα βουρλισμένα κρόταλα.

- Τώρα... βατάρισε. Τώρα ούτε η Αθηνά δε με σώνει.

Ζάρωσε απόμακρα, καθότανε, και περίμενε χωρίς να περιμένει.

Και το μάτι του Κύκλωπα να λουχτουκιά ανάμεσα στα τσίνορα από φύλλα φραγκοσυκιάς. Και το στόμα του, λαγκάδα σκοτεινή, να ξερνοβολά ογκανητά, ερευγμούς, ανθρώπινα κρέατα και κρασιά.

- Ποσειδώνα μου, η χάρη σου. Τι πήγες και γέννησες! τραύλισε. Με ποια δράκαινα έσμιξες και τό 'καμες ετούτο το αμπλάκημα; Ετούτο το κολοσσαίον πανικού;

Εκοίταζε πολλή ώρα, και συλλογιότανε πάλι.

- Κι ακούς εκεί; Να τονε λένε Πολύφημο! Εξακουστό, δηλαδή, και φημισμένο στο ντουριά. Αυτό δεν είναι όνομα, μπόγια μου. Αυτό είναι ο ανθός των ονομάτων. Σαν όλους τους δοξασμένους ανθρώπους της εποχής μου. Που τους ακούει ο κόσμος στα ράδια και στις εφημερίδες. Το όνομα του είναι τίτλος και κατάθεση της φήμης και της δόξας.

Ετότες ήταν που βρήκε το δικό του όνομα. Από ψυχολογία φόβου και εναντίωσης τού 'ρθε η έμπνευση για το δικό του όνομα, που θά 'λεγε στον Κύκλωπα, εάν τον ερωτούσε. Αφού αυτός είναι το άπαντο της φήμης, εγώ θα είμαι το τίποτα'!

Εκεί τον εξεχώρισε ο Κύκλωπας ανάμεσα στο παραλοϊ-σμένο κοπάδι των συντρόφων του. Και τον ερώτησε.

- Και πώς σε λένε εσένα, λεβέντη μου; Πού 'σαι και τσιρβελής.

Ο Οδυσσέας μάτιασε καρσί το χαλκωματένιο ταγί της μουσούδας του Κύκλωπα και αποκρίθηκε.

- **Κανένα. Κανένα με φωνάζουνε, Κύκλωπα, η μάνα κι ο πατέρας μου, κι όλοι μου οι σύντροφοι.**

Ούτις εμοί γ' όνομα. Οντιν δέ με κυκλήσκουσι μήτηρ ήδε πατήρ ήδ' άλλοι πάντες εταίροι¹.

Ο Κύκλωπας εγέλασε με τη σαγόνα, με τις πλάτες, και με την παραντίδα του.

- Όνομα και τούτο. Ακούς Κανένας! Μα κι ο βλάκας στους βλάκες να ήσουνε, καημένε, κι ο βασιλιάς των ποντικών, θά 'χες ένα όνομα της προκοπής.

Ύστερα τα πράγματα επήρανε κατεβασιά ορυμαγδού. Ο Οδυσσέας έβλεπε και μέτραε. Μια βραδυά δύο σύντροφοι. Δύο βραδυές τέσσερες σύντροφοι. Τρεις βραδυές έξι σύντροφοι. Και τελευταίος εγώ, απόσωσε αχνός σαν την άχνα. Έτσι μου είπε.

Σαν τους αμερικανούς τό 'μοιασα, όταν σκαράνανε «τον πόλεμο των άστρων», συλλογίστηκε πικρόχολα. Θα ιδούμε στο τελεβίζιο όλο τον πλανήτη να γίνεται παρανάλωμα του πυρός, θα ευφρανθεί η ψυχή μας το θέαμα, θα φωνάξουμε: ωραία! κι ύστερα θα πεθάνουμε κι εμείς. Τελευταίοι και με εικόνα.

Τότες ήρθε ο *καιρός*, για να μπει στο μυαλό του η Αθηνά. Ο *καιρός*, με την έννοια που το λέγανε οι έλληνες. Η κατάλληλη στιγμή, που αλλίμονό σου αν την αφήσεις και προσπεράσει.

Γιατί βρέθηκε σ' εκείνη την πίεση, που έπρεπε να συμπιεστεί το ασυμπιεστο. Να σφιχτεί το μάρμαρο.

Έτσι άρχισε ο μεγάλος αγώνας του Οδυσσέα. Ο μεγάλος αγώνας, ο Kampf, η μια από τις τέσσερες οριακές καταστάσεις του ανθρώπου, που λένε στη Φιλοσοφία της Ύπαρξης. Αλλά μήπως δεν το λέει κι ο Πλάτων; *"Ενθα δή πόνος τε και άγων έσχατος ψυχῷ πρόκειται².*

Το μυαλό του εγίνηκε εκείνη η χιονοστιβάδα από τα δέκα χιλιάδες άρματα του Κόνιεφ και του Ζούκωφ, που εκατέβαιναν και ισοπέδωναν τα όρη.

Κουβαλάει το δυνατό κρασί από τα ασκιά· μεθάει κουνουπίδι τον Κύκλωπα· περιμένει να βουλιάξει στον υδράργυρο του ύπνου· ξύνει με το μπαλταδάκι κοφτερά τη μύτη του παλουκιού· τι παλούκι, δηλαδή, αυτό ήταν ολόκληρο κατάρτι· και ύστερα το καίει στη φωτιά.

Κι όταν ο Πολύφημος ξερνοβολά και ροχαλίζει, σα να κατακυλάνε στη ροβόλα δέντρα ξερριζωμένα και χαλικο-σιές, του το μπήγει στο μάτι μ' ένα ουαά! που το παλούκι έφτασε ως το μυαλό. Έτσι έκαμε τον κόκλη καίκο. Το μονόφθαλμο τυφλό.

Αχνιζε και καιγότανε και τσιτσιρίζε το ξύλο και η σάρκα. Και η γλήνα του ασπραδιού περέχυνε ολάκερη την προσκαμουσιά του ανθρωποφάγου.

Ακκούμπησε στην άκρη της σπηλιάς ξεπνοημένος.

- Ούτε για να κυριέψω την Τροία δεν ίδρωσα τόσο! απόσωσε.

Και σαν μέρωσε η μέρα και χάραξε η αυγή, γατζώνε-ται αυτός και το κάθε συντρόφι ένα κριάρι στην κοιλιά, και ξαναβγαίνουν στο φως από τη γούφα της φοβερής κλεισμάρας. Σα να ξαναβγήκαν από την κόλαση. Όπως θα ιστορήσει σε μια παρακατιανή ραψωδία, τη Νέκυια.

Ο Κύκλωπας σκούζει, τινάζεται, βλάστη μά, σπαρταράει. Χτυπιέται και παραγουλιάζεται απάνω στους βράχους, σαν ένα πέλωριο χταπόδι, που μόνο ο πατέρας του με την τρίαινα θα δύνοταν να καμακώσει.

Ο Οδυσσέας δύο λιθοπέτια μακρυνά, καβάλα στο καράβι του, σα να 'τανε καβάλα στην ευνή της Κίρκης, γυρίζει και κοιτάει στο νησί. Βλέπει το μόστρο να ασπαί-ρει, και με τις οιμαγωγές και τις βλαστήμιες του να ξεγδέρ-νει στα τυφλά τους δεκαέξι αέριδες. Βάζει τότε τις δύο απαλάμες στο στόμα του χωνί, και του φωνάζει.

- Εεεέ, Πολύφημε. Άτσαλε και χάχα! Αν σε ρωτήσουνε ποτές, ποιος σου πούλησε την άγρια τυφλομάρα στο φεγγί σου, που ένα τό 'χες και κείνο όρτσα, να τους ειπείς ο Οδυσσέας. Ο γιος- του Λαέρτη. Ο καστροκα-ταλύτης...

Κύκλωψ, αἰ κέν τις σε καταθητών ανθρώπων ὀφθαλμοῦ εἴρηται ἀεικελίην ἀλαωτὴν φάσθαι Ὀδυσσῆα ποτιλιπόρθιον ἐξαλαώσαι!.

Την περιπέτεια την άρχισε ο Κανένας και την ετελείωσε ο Οδυσσέας. Η ιστορία αυτή στο νησί του Κύκλωπα είναι η ζωή του καθένα μας. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ο κάθε άνθρωπος του μέλεται να ζήσει τη δική του Κυκλώπεια. Είτε στο ρόλο του Οδυσσέα, είτε στο ρόλο των συντρόφων. Όχι βέβαια του Κύκλωπα. Γιατί ο Κύκλωπας είναι ο λόγος της φύσης και ο ορισμός της μοίρας μας.

Ξεκινάμε τη ζωή μας ανυπόστατοι, αδοκίμαστοι, ανύπαρκτοι, ανώνυμοι. Ξεκινάμε μέσα στην οντολογική λήθη, και μέσα στην αδιαφανή ομίχλη της μέριμνας. Αυτή μας παλεύει, να μη δέσουμε δεσμούς συναγωγούς φιλίας με τη βαθύτερη ουσία της ύπαρξης μας. Ο καθένας μας ξεκινά με το όνομα Κανένας.

Αν ξεφύγουμε ετούτη την πανίσχυρη βαρυντική δύναμη, που μας τη φόρτωσαν οι θεοί, ο Δίας η Μέριμνα η Γη, φενάκη και δόλωμα, για να μη νιώθουμε άκοπα και χάρισμα το πολύτιμο νόημα της ίδιας της ζωής μας· αν φτάσουμε να πληρώσουμε το ακριβό λύτρο που αξιώνει η φύση και η ουσία της ανθρώπινης μοίρας μας· αν αλλάξουμε το μουσικό μας τρόπο, πηδώντας από τον απλοϊκό υποστασιακό στον αυθεντικά υπαρκτικό άνθρωπο, από τη φλογέρα του βοσκού στο φλάουτο του Μότσαρτ (Zauberflöte), από το Man στην Existenz, από το Ουτίς στο Οδυσσέας· αν γίνει να κινήσουμε λειτουργικά τη διαλεκτική μας σχέση με το πρόβλημα της ουσίας και του βάθους της ζωής μας· αν περπατήσουμε το βραχύ μας βίο έξυπνοι και εγρήγοροι, και όχι κοιμισμένοι και νεκροί που σαλαγιού-νται σαν πρόβατα στο Γιοφύρι της Λόντρας ή στην οδό Πανεπιστημίου,

τότε έχουμε νικήσει το φοβερό Κύκλωπα και τη φυλακή της σπηλιάς του. Ελαξουργήσαμε την άμορφη και άσχημη πέτρα του Κανένας, και μέσα από το σκοτάδι της ανεβάσαμε στο φως τον άνθρωπο με όνομα. Ένα άγαλμα ορατό και ωραίο ωσάν το Δορυφόρο του Πολύκλειτου.

Ποιοι είναι οι σύντροφοι του Οδυσσέα; Είναι εκείνοι που ο καθένας τους είναι ένας Κανένας, και Κανένας θα μείνει. Μας είναι και θα μας μείνουν τόσο άφαντοι και άγνωστοι όσο και οι

κάτοικοι του Λάγκος και της Μοζαμβίκης σήμερα, ή οι κάτοικοι της Σκυθίας και της Βαι-τικής εχθές.

Οι σύντροφοι του Οδυσσέα είναι κάποιοι «ομογενείς», κατά την πολεμένη έκφραση του Μυριβήλη, που έζησαν στο χωριό και στον καιρό του Σολωμού, του Καποδίστρια, του Βενιζέλου, του Καβάφη, και όποιου άλλου μεγάλου και τιμημένου επώνυμου¹. Είναι οι χιλιάδες και μυριάδες άνθρωποι που έζησαν και βουλιάζανε άγνωστοι και ανώνυμοι για μας στην άπειρη λήθη του σύμπαντος.

Όμοια, όπως εβούλιαξε ο παπούς του παπού μου και η γιαγιά της γιαγιάς σου. Γνωρίζεις, τίμια αναγνώστη, να μου ειπείς ποιο ήταν το όνομα της γιαγιάς της γιαγιάς σου; Την εσκέφθηκες ποτέ σου έστω και μία φορά; Που μπορεί να ήταν και έμορφη, σαν τη Μπαλαττινού! Πού ξέρεις;

Ο Σολωμός όμως και ο Κολοκοτρώνης, ο Βενιζέλος ο Κάλβος, και οι άλλοι μεγάλοι και τίμιοι επώνυμοι είναι ο Κανένας που ενίκησε τον κύκλωπα της Μέρμνας, και κα-ταστάθηκε να γίνει ο ένας με τ' όνομα.

Είναι οι άνθρωποι, που, ένας ένας στο πόστο του, εκά-μανε τον αγώνα και ζήσανε την αγωνία, που έκαμε και έζησε στην αρχή της Κυκλώπειας ο Κανένας, για να γίνει στο τέλος ο Οδυσσέας.

Δρόμος, ε!

Στον Ηλ. Αν.

Ο ΕΛΛΗΝΟΕΛΛΗΝΑΣ

*Τόξων έμων απερ³
Τροία δεν πέφτει.*

Εχάσαμε τότε στεριές μεγάλες και θάλασσες πλατιές, που για τριάντα αιώνες ήσαν απόφρα Ελλάδα. Σήμερα τις κοιτάμε από μακριά, όπως εκοίταγε ο Θοδωράκης Κολοκοτρώνης από τη Ζάκυνθο το Μοριά, και έκλαιγε.

Και με το κυάλι αγνάντενε, και με το κυάλι βλέπει, Βλέπει τη θάλασσα πλατιά και τη στεριά μεγάλη. Τον πήρε σαν παράπονο.

Τις κοιτάμε με βαριά την οδύνη ότι τις χάσαμε, και με ελάχιστη την ελπίδα ότι θα τις ξαναπάρουμε. Κι αφήστε την κυρα-Δέσποινα να πολυδακρύζει.

Και ο Ατατούρκ, που έδωξε το φερετζέ από τις τούρ-κισσες και έφερε το λατινικό αλφάβητο στα τουρκόπουλα, έκαμε και κάτι άλλο. Εδασκάλεψε τους δασκάλους και τους ξεναγούς να λένε στη Φραγκιά, που τουριστολογάει στη Μίλητο και στις Κλαζομενές, ότι δεν ήταν Όμηρος εκείνος ο τυφλός τραγουδιστής αλλά Ομέρ. Όπως λέμε Ομέρ-Βρυώνης, πασάς του Ζητουιού, που παττάλεψε τον Αθανάση Διάκο στο ποτάμι της Αλαμάνας.

Και τι να ειπείς για το χαμπέρι; Που έρχεται το πρωί, και το δείλι πίνουμε το ουζάκι μας στο Κατακάλι και στην Πειραιϊκή Ακτή. «Ω σύντροφε, πώς πέσαμε στο λαγούμι του φόβου;»

Όλα καλά και περικόλα τά 'χουμε με την πατρίδα. Με το έθνος, την ιστορία μας, και τους «αρχαίους ημών πρόγονοι».

Μόνο που ξεχάσαμε ένα. Πως εμείς οι νέοι με τους αρχαίους έλληνες έχουμε τόσα κοινά, όσα ο χασαποσφαγέας με τις κορδέλες, και η μοδίστρα με τα κριάρια.

Κι από την άλλη φουσκώνουμε και κορδώνουμε, και ταρτουφίζουμε για «τσι γενναίοι προγονοί» σαν τι; Όπως εκείνος ο τράγος του Σικελιανού που εσήκωνε το απανω-χειλί του, εβέλαζε μαρκαλιστικά, και οσφραϊνότανε όλο το δείλι την αρμύρα στη θάλασσα της Κινέττας.

Αλλίμονο. Η δάφνη κατεμαράνθη. Έτσι δεν εφιθύριζε ο Σολωμός στο *Διάλογο* κλαίγοντας; Η δάφνη κατεμαράνθη.

Όταν είσαι μέσα στο μάτι του κυκλώνα, είναι δύσκολο νά 'χεις εικόνα για τα γύρω σου. Και ζώντας μέσα στη χώρα δεν έχουμε εικόνα για τη σημερινή Ελλάδα.

Αρχές του 1993 έγινε μια εκδήλωση στο Παρίσι από έλληνες καλλιτέχνες για την ασβολερή Κύπρο. Εκείνο το θαλασσοφίλητο νησί.

Εκεί, ένας δημοσιογράφος ερώτησε τρεις τέσσερες έγκριτους έλληνες που ζουν μόνιμα στη Γαλλία μια ερώτηση καίρια.

- Για ειπέτε μου, τους είπε, εσείς που όντας μακριά από την Ελλάδα βλέπετε με άλλο μάτι, το αληθινό του νοσταλγού και του πάσχοντα. Με το μάτι του Οδυσσέα. Τι γνώμη έχει το παγκόσμιο κοινό για τη σύγχρονη Ελλάδα; Τη βλέπει τάχατες και τη νομίζει όπως εμείς εκεί κάτω στο Κακασάλεσι και την Αθήνα;

Η απόκριση που του δώσανε και οι τέσσερες ξαναζωντάνεψε, τίμια αναγνώστη, τις σπαθιές που δίνανε οι ντελή δεσ του Κιουταχί στη μάχη του Ανάλατου. Όταν πια είχε πέσει ο τρανός Καραϊσκάκης.

- Ποια Ελλάδα, μακάριε άνθρωπε, του είπανε. Μιλάς για ίσκιους στη συννεφιά. Και για σύννεφα στην αιθρία. Για τον έξω κόσμο Ελλάδα δεν υπάρχει. Κανείς δε την ξέρει, κανείς δεν τη μελετάει, κανείς δεν τη συλλογάται. Δεν άκουσες το παλιό μοιρολόι;

*Κλάψε με, μάννα, κλάψε με, Και
πεθαμένο γράψε με.*

Άκουσε λοιπόν, και μάθε το. Και κει που θα γυρίσεις, να το ειπείς και να το μολογήσεις. Η Ελλάδα είναι σβησμένη από τον κατάλογο των εθνών. Αν στείλει κάποτε στους ξένους κανένα παράπονο ή κανένα παρακαλετό, το συζητούν πέντε δέκα άνθρωποι της διπλωματίας σε κάποιο γραφείο, και παίρνουνε την απόφαση, όπως εμείς παραγγέλνουμε καφέ στο καφενείο και στα μπυλιάρδα.

Αυτή είναι η εικόνα που έχουνε οι ξένοι για την Ελλάδα. Κι ο σουλτάνος το γομάρι δεν ξέρει τι του γίνεται. Έτσι δεν είπε ο

πασάς της Σκόντρας, όταν ακούστηκε ότι οι ραγιαδες σηκωθήκανε στο Μοριά¹; Τώρα γυρίστηκε η τάξη. Σουλτάνος είναι ο έλληνας πολιτικός.

Λάβε τη σύγχρονη Ελλάδα σαν ποσότητα και σαν ποιότητα, για να μιλήσουμε με «κατηγορίες». Κι έλα να μας περιγράψεις τι βλέπεις.

Σαν ποσότητα πρώτα. Αν αντικρύσουμε τον πληθυσμό της γης σε κλίμακα μικρογραφική ένα προς πέντε εκατομμύρια, 1: 5 χ ΙΟ⁶, θα βρούμε πως ο πληθυσμός του πλανήτη μας είναι ένα χωριό από χίλιους κατοίκους. Ανάμεσα σ' αυτούς τους χίλιους οι έλληνες είμαστε δύο άνθρωποι, που τρεκλοπατάμε και αρκουδίζουμε μέσα στο πλήθος. Ζαλισμένοι και φουκαράδες ξετρέχουμε να συναντηθούν μεταξύ τους. Αν τα καταφέρουν να μη σκυλοφαγωθούν, ζητούν να συνεννοηθούν με τους άλλους. Σε μια γλώσσα που δε μιλιέται, και σε μια γραφή που δε διαβάζεται. Λίγο μουστάκι, λίγο πρικοιούλι, χρώμα τέτζερη αγάνωτου, ζουνάρι, βέλεσι, φούντα, κι αμάν αμάν. Σερβιτόροι και αγωγιάτες όλοι μας. Και κακοί σαράφηδες του μάρμαρου, του ήλιου, και της θάλασσας.

Σαν ποιότητα ύστερα. Είμαστε ένας λαός χωρίς ταυτότητα. Με μια ιστορία που ο ίδιος τη νομίζει λαμπρή. Και απορεί, πώς και δεν πέφτουν οι ξένοι ξεροί μπροστά στο μεγαλείο της.

Οι ξένοι όμως, σαν συλλογιούνται την ελληνική ιστορία, την αρχαία εννοώ, γιατί για τη νέα δεν έχουν ακούσει, και βάλουν απέναντι της εμάς τους νεοέλληνες, φέρνουν στο μυαλό τους άλλες παραστάσεις. Φέρνουν στο μυαλό τους κάποιους καμηλιέρηδες που περπατούν στο Καρνάκ και στη Γκίζα. Τι σχέση ημπορεί να 'χουν, συλλογιούνται, ετούτοι οι φελλάχοι του Μισιριού σήμερα με τους αρχαίους Φαραά, και το βασιλικό ήθος των πυραμίδων τους;

Την ίδια σχέση βρίσκουν οι ξένοι στους σημερινούς έλληνες με τους αρχαίους. Οι θεωρίες των διάφορων Φαλμε-ράυερ έχουν περάσει στους φράγκους. Εμείς θέλουμε να πιστεύουμε ότι τους αποσβολώσαμε με τους ιστορικούς, τους γλωσσολόγους, και τους λαογράφους μας. Λάθος. Κρύβουμε το κεφάλι με το λιανό μας δάχτυλο.

Και βέβαια. Πώς μπορούσε να γίνει αλλιώς, αφού ο μέγας γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκις έλεγε αυτά που έλεγε, -ορθά- κι από

την άλλη έβριζε το Σολωμό μας αγράμματο, και τη γλώσσα του σκύβαλα και μαλλιαρά μαλλιά;

Σχέση με τους αρχαίους έλληνες έχουμε εμείς, λένε οι γάλλοι, οι εγγλέζοι και οι γερμανοί. Εμείς, που τους ανακαλύψαμε, τους αναστυλώσαμε, τους εξηγήσαμε.

Για τους ευρωπαίους οι νεοέλληνες είμαστε μια δράκα ανθρώπων απρόσωπη, ανάμεσα σε βαλκανιλίκι¹, τουρκο-λογιά και αράπηδες. Είμαστε οι ορτοντόξ. Με το ρούσικο τυπικό στη γραφή, με τους κουμπέδες και τους τρούλλους πάνω από τα σπίτια των χωριών μας, με ακτινογραφίες σωμάτων και σκουληκόμορφες φιγούρες αγίων στους τοίχους των εκκλησιών.

Οι ευρωπαίοι βλέπουνε τους πολιτικούς μας να ψηφίζουν στη Βουλή να μπει το «ορθόδοξος» στην ευρωπαϊκή μας ταυτότητα, κατά τη διαταγή των παπάδων, και κοιτάνε ανακατωμένοι και ναυτιάζοντας κατά το θεοκρατικό Ιράν και τους Αγιατολάχους.

Τέτοιοι οι βουλευτές μας, ακόμη και της Αριστεράς. «Αυτοί οι πολιτικοί, αυτοί οι βουλευταί (sic) εκατάστρε-ψαν το έθνος». Έτσι γράφει ο Παπαδιαμάντης².

Θέλεις νά 'χεις πιστή την εικόνα του νεοέλληνα; Λάβε το ράσο του γύπα και του κόρακα. Λάβε τις ασπιδωτές κοιλιές των ιερέων, το καλυμμαύκι Μακαρίου Β' της Κύπρου. Και τα γένεια τα καλογερικά, που κρύβουν το πρόσωπο, καθώς άκοσμοι αγκαθεροί φράχτες τους αγρούς. Και τις κουκουλωμένες καλόγριες, την άλλη έκδοση του φερετζέ της τούρκισσας, και έχεις το νεοέλληνα φωτογραφία στον τοίχο.

Απέναντι σε τούτη τη μελανή και γανιασμένη φοβέρα, φέρε την εικόνα του αρχαίου έλληνα, για να μετρήσεις τη διαφορά.

Φέρε τις μορφές των νέων σωμάτων, τις ευσταλείς και τις διακριτές. Να ανεβαίνουν από την Ολυμπία και τους Δελφούς, καθώς λευκοί αργυρόχοι κρότοι κυμβάλων. Τους ωραίους χιτώνες τους χειριδωτούς, και τα λευκά ιμάτια τα πυχωτά και τα ποδήρη. Τα πέδιλα από δέρματα μαροκινά, αρμοσμένα στις δυνατές φτέρνες.

Φέρε την εικόνα που μας αφήσανε οι γυναίκες της αρχαίας Ελλάδας. Οι κοντυλογραμμένες, με τις λεπτές ζώνες, τον κυανό κεφαλόδεσμο, και το ζαρκαδένιο τόνο του κορμιού. Οι ελληνίδες

του Αργού και της Ιωνίας, οι λινές και οι φαινομηρίδες. Τρέχουνε στα όρη μαζί με την Αταλάντη. Και κοιμούνται στα κοιμητήρια σαν την Κόρη του Ευθυδίκου.

Όλες και όλοι στηριγμένοι χαρούμενα σε κάποια μαρμάρινη στήλη, σ' ένα λιτό κιονόκρανο, σε μια κρήνη λευκή της Αγοράς. Με περίγυρα τους ωραίους γεωμετρημένους ναούς, αναπαμένους στο φως και στην αιθρία. Άνθρωποι, και θεοί, και αγάλματα ένα.

Όλα ετούτα, για να συγκρίνεις την παλαιή και τη νέα Ελλάδα, να τα βάλεις και να τα παραβάλεις. Και στήσε το φράγκο από δίπλα, να τα κοιτάει και να τα αποτιμά. Με το δίκιο του θά 'χει να σου ειπεί: άλλο πράμα η μέρα και το φως, και άλλο η νύχτα και οι μαύροι βρυκολάκοι. Δε γίνεται να βάλεις στο ίδιο βάζο υάκινθους και βάτα.

Και κάπου θα αποσώσουν επιτιμητικά την κρίση τους:

- Ακούς αναίδεια; Να μας ζητούν κι από πάνω τα ελγίνεια μάρμαρα. Ποιοι μωρέ; Οι χριστιανοχομεινήδες;

Αλλά είναι καιρός από τις ασκήσεις επί χάρτου να περάσουμε στα πεδία των επιχειρήσεων. Να κοιτάξουμε την πυρκαγιά που αποτεφρώνει το σπιτάκι μας.

Γιατί είμαστε σβησμένοι από τον κατάλογο των εθνών; Γιατί η Μακεδονία γίνεται Σκόπια, η Κύπρος γίνεται τουρκιά, το Αιγαίο διεκδικείται ως το mare nostrum των Οθωμανών; Γιατί ο πρόεδρος της Τουρκίας είπε πρόσφατα στην Αθήνα, ότι είμαστε μια επαρχία του παλιού οθωμανικού κράτους, που αποσχίσθηκε και πρέπει να μας ξανα-προσαρτήσουν; Γιατί ο Μπερίσα της Αλβανίας έχει να λέει πως οι έλληνες κάνουν διπλωματία που έρχεται από το Μεσαίωνα και τους παπάδες; Γιατί ο Αλέξανδρος βαφτίζεται Ισκεντέρ, και ο Όμηρος Ομέρ Βρυώνης; Γιατί οι διακόσιες χιλιάδες έλληνες της Πόλης¹ γίνανε χίλιοι, και οι τούρκοι της Δυτικής Θράκης θρασομανούν, και γίνου-νται όγκος κακοήθης που 'τοιμάζει μεταστάσεις;

Γιατί δύο από τους πιο σημαντικούς ποιητές μας, ο μέτριος Σεφέρης κι ο μεγάλος Καβάφης, καταγράφονται στις διεθνείς ανθολογίες και τους ποιητικούς καταλόγους μισό έλληνες μισό τούρκοι²;

Γιατί όλα τα αυτονόητα εθνικά μας δίκαια ευρωπαϊοί και αλβανοί, βούλγαροι και εβραίοι, ορθόδοξοι και ρούσοι, τούρκοι και βουρμανοαμερικανοί τα βλέπουν σαν ανόητες και μίζερες προκλήσεις, σαν υλακές και κλεφτοε-παιτείες; Ποια τύφλωση μας φέρνει να μη βλέπουμε ότι στα μάτια των ξένων εκαταντήσαμε πάλοι παλαιοί εκείνοι γραικολιγούρηδες; Οι esurientes graeculi του Γιουβενά-λη και του Κικέρωνα;

Το πράγμα έχει και περιγραφή και ερμηνεία.

Μέσα στη χώρα, μέσα στην παιδεία δηλαδή και την παράδοση μας, εμείς περνάμε τους εαυτούς μας λιοντάρια, εκεί που οι έξω από τη χώρα μας βλέπουνε ποντίκια. Θαρρούμε πως είμαστε τα παιδόγγονα του Αριστοτέλη και του Αλέξανδρου. Οι ξένοι όμως σε μας βλέπουνε τις μούμιες που βρεθήκανε σε κάποια ασήμαντα Μασταβά. Γιατί;

Τα διότι είναι πολλά. Όλα όμως συρρέουν σε μια κοίτη. Σε μια απλή εξίσωση με δύο όρους και ένα ίσον. Είναι 'τη: νεοέλληνες ίσον ελληνοεβραίοι.

Αν εφαρμόσουμε αυτή την εξίσωση στα πράγματα, θα μας δώσει δύο γινόμενα. Το πρώτο είναι ότι ζούμε σε εθνική πόλωση. Το δεύτερο, ακολουθία του πρώτου, ότι ζούμε χωρίς εθνική ταυτότητα.

Οι νεοέλληνες είμαστε ένα γέννημα μπασταρδεμένο και νόθο. Ούτε ίπποι ούτε όνοι, ούτε όνισσες ούτε φοράδες. Είμαστε μούλοι. Δηλαδή μουλάρια. Και τα μουλάρια δε γεννούν.

Ότι οι νεοέλληνες είμαστε ελληνοεβραίοι σημαίνει το εξής: ενώ λέμε και φωνάζουμε και κηρύχνουμε ότι είμαστε έλληνες, στην ουσία κινιόμαστε και υπάρχουμε και μιλάμε σα να είμαστε εβραίοι.

Αυτή είναι η αντίφαση. Είναι η σύγκρουση και η αντινομία που παράγει την πόλωση. Και η πόλωση στην πράξη γίνεται απώλεια της εθνικής ταυτότητας. Και το τελευταίο τούτο σημαίνει πολλά.

Στην πιο απλή διατύπωση, σημαίνει νά 'σαι τουρκόγυ-φτας, και να ζητάς να σε βλέπουν οι άλλοι πρίγκιπα. Σημαίνει νά 'σαι η μούμια των Μασταβά, και να ζητάς από τους ευρωπαίους να σε βλέπουν ιδιοκτήτη της Ακρόπολης. Σημαίνει να σε θεωρείς λιοντάρι, και οι ξένοι να σε λογαριάζουνε πόντικα.

*Τι λαμπρός πού 'ν' ο καιρός, πόσο
εγώ 'μαι ωραίος/ Έφαγα έναν
πόντικα, δόξα νά 'χει ο θέ.οζ'ι*

Ποτέ δεν εσταθήκαμε να μελετήσουμε το Βάρναλη, που γράφει τέτοια τετράστιχα για μας, κατάμονοι και με το φως του λύχνου.

Απώλεια της εθνικής ταυτότητας είναι να σε βλέπουν οι άλλοι αρκουδόρεμα, και συ να τους φωνάζεις πως ντε και καλά είσαι η Ολυμπία. Και ύστερα να τους ζητάς Ολυμπιακούς αγώνες στην καλογρέζα. Χλευαστικό του καλογριά.

Είναι μεγάλη ιστορία να πιαστώ να σε πείσω, ότι οι νεοέλληνες από τους αρχαίους έχουμε μόνο το τομάρι που κρέμεται στο τσιγκέλι του σφαγέα, θέλει κότσια το πράμα. Θέλει καιρό και κόπο. Θέλει σκύψιμο μέσα μας, και σκάψιμο βαθύ. Και κυρίως αυτό: θέλει το μεγάλο πόνο.

Θα σε καλέσω όμως σ' έναν απλό περίπατο. Θα κάνουμε ένα πείραμα, που λένε οι φυσικοί. Για νά 'χουμε αποτέλεσμα έμπεδο. Και η γνώση που θα κερδίσουμε νά 'ναι σίγουρη.

Θα επιχειρήσουμε μια στατιστική έρευνα. Θα διατρέξουμε τη χώρα απ' άκρη σ' άκρη. Από το χωριό Πυρσό-γιαννη της Ηπείρου ως την επαρχία Βιάνου της Κρήτης. Από τη Νίσα και τις Σάπες της Θράκης ως το Παραλί-μνι της Κύπρου, κι ως την άκρη το Ταίναρο.

Θα ρωτήσουμε νεοέλληνες απ' όλες τις τάξεις και όλα τα επίπεδα. Γυναίκες και άντρες, γερόντους και παιδιά, αγράμματους και επιστήμονες, φτωχούς και πλούσιους, ακοινώνη-τους και αριστοκράτες, πουτάνες και καλόγριες, ξωχάρηδες και αστούς, φιλήρημους και χαροκόπους. Για νά 'ναι το δείγμα μας ευρύ και πλήρες, που λένε οι γραφειοκράτες.

Όλα ετούτα τα αθώα και ανυποψίαστα πλήθη θα τα ρωτήσουμε δυό τρεις ερωτήσεις από το Ελληνικό, κι άλλες τόσες από το Εβραϊκό.

Στο Ελληνικό λοιπόν. Να μας ειπούν τι γνωρίζουν για την αρχαία Ελλάδα. Ζητούμε μια γνώση σοβαρή και υποψιασμένη. Όχι φολκλόρ και γραφικότητες.

Γιατί γνώση της Ελλάδας είναι εκείνο που ξέρουμε να το ζούμε κιόλας. Όχι δηλαδή ο Ηρακλής μωρό έπνιξε τα φίδια· ότι ο Αρχιμήδης εχάραζε κύκλους στην άμμο· ούτε *τάν ή επί τάς, μέτρον άριστον*, ο Μινώταυρος στην Κρήτη και το πιθάρι του Διογένη· ούτε αν ξέρουν πως η ψωλή του Δία εγίνηκε κεραυνός και χτύπησε τους σχιστούς λειμώνες της Ολυμπιάδας, για να γεννήσει στο Φίλιππο τον Αλέξανδρο¹.

Τέτοια γνώση της κλασικής Ελλάδας θά 'τανε τουρισμός στην Τυνησία. Η φουστανέλα και το κόκκινο φέσι στη Μελβούρνη και στην Πέμπτη Λεωφόρο κατά τις εθνικές γιορτές. Θα ζητήσουμε γνώση ουσίας.

Να μας ειπούνε, δηλαδή, αν έχουνε ακουστά τα ονόματα Εμπεδοκλής, Αναξίμανδρος, Αριστόξενος ο Ταραντί-νος, Διογένης Λαέρτιος, Αγελάδας, Λεύκιππος, Πυθαγόρας ο Ρηγίνος, Πυθέας, που στον καιρό μας αντίστοιχα σημαίνουν Αϊνστάϊν, Δαρβίνος, Μπετόβεν, Έγκελος, Μιχαήλ Άγγελος, Μαξ Πλανκ, Ροντέν, Κολόμβος.

Να μας μιλήσουν για κάποιους όρους σειράς και βάσης, όπως *σφαίρος* στον Εμπεδοκλή, *κενό* στο Δημόκριτο, *εκπύρωση* στον Ηράκλειτο, *μηδέν* στον Παρμενίδη, *κατηγορία* στον Αριστοτέλη, *τόνος* στους Στωικούς.

Να μας ειπούν οι κάθε λογής έλληνες επιστήμονες τι τους λέει η λέξη ■ *ψυχρά φλογί* στον Πίνδαρο, *μεταδάλλον αναπαύεται* στον Ηράκλειτο, *δακρυόεν γελάσασα* στον Όμηρο, *χαλεπώς μετεχείρισαν* στο Θουκυδίδη.

Να μας ειπούνε, πόσοι φιλόλογοι, έξω από τα σχολικά κολυβογράμματα, έχουν διαβάσει στο πρωτότυπο τρεις διάλογους του Πλάτωνα, δύο Νεμεόνικους του Πινδάρου, την Ωδή στην αρετή του Αριστοτέλη, έναν Ομηρικό Ύμνο. (Και αυτό δεν είναι ραψωδία).

Και για να μας πιάσει τεταρταίος και καλπάζουσα, να μας ειπεί ποιος γνωρίζει και διδάσκει από τους ειδικούς προφασσόρους στα πανεπιστήμια ότι οι τρεις τραγικοί ποιητές μας στη βάση τους είναι φυσικοί επιστήμονες· ότι στη διάλεξη του για την αρετή ο Πλάτων έκαμε στους ακροατές του ένα μάθημα γεωμετρίας¹· ότι η Ακρόπολη των Αθηνών είναι δωρικό, και όχι

ιωνικό καλλιτέχνημα ότι η διδασκαλία τραγωδίας στο θέατρο ήταν κήρυγμα από άμβωνος ότι η θρησκεία των ελλήνων ήταν αισθητική προσέγγιση των φυσικών φαινομένων.

Δε νομίζω, αναγνώστη μου, ότι σε όλα αυτά τα επίπεδα η έρευνα μας θα δώσει ποσοστά γνώσης και κατοχής σε βάθος του κλασικού κόσμου από τους νεοέλληνες που να υπερβαίνουν τους δύο στους χίλιους.

Τι φωνάζουμε τότε, και φουσκώνουμε, και χτυπάμε το κούτελο στο μάρμαρο ότι είμαστε έλληνες; Για το θεό δηλαδή. Παράκρουση και παραφροσύνη.

*Το πλήθος τον σκουντά, τον σέρνει, τον βροντά,
Κι όταν πια τέλεια σαστισμένος, Τι είναι η τρέλα αυτή; ρωτά,
ένας του ρίχνει κι αυτουνού τη γιγαντιαία ψευτιά
του παλατιού-που στην Ελλάδα ο Αντώνιος νικά.*

Δεν ενίκησε ο Αντώνιος στο Άκτιο της Ελλάδας. Ο Οκταβιανός ενίκησε, και τη Νικόπολη έχτισε. Θα μου ειπείτε:

- Μήπως και οι ευρωπαίοι γνωρίζουν σε τέτοιο βάθος την αρχαία Ελλάδα;

Θα σας ειπώ:

- Όχι. Αλλά οι ευρωπαίοι δεν καυχούνται ότι είναι έλληνες, όπως εμείς. Καυχούνται ότι είναι γάλλοι, και ιταλοί, και βέλγοι.

Γιατί αυτό είναι στην ουσία της η αρχαία Ελλάδα. Δεν είναι τα πασουμάκια του Ηρακλή στο παλάτι της Ομφάλης. Ούτε ο Οδυσσέας με το παλούκι του στη σπηλιά του Κύκλωπα.

Η αρχαία Ελλάδα είναι ένας πολιτισμός ασύγκριτος. Μια κοσμοθεωρία πλήρης. Ένας τρόπος ζωής ολοκληρωμένος και τέλειος. Είναι η πιο κοντά στη φύση και στη φυσική αιδιότητα κοινωνία, που έσωσε να δημιουργήσει ο άνθρωπος.

Δεν είναι τυχαίο που λέξεις ελληνικές, όπως *μουσική, θέατρο, οργανισμός, φιλοσοφία, μαθηματικά, φυσική, δημοκρατία, γεωμετρία, πολιτική*, περάσανε σε όλες τις γλώσσες των εθνών του ΟΗΕ σήμερα. Και με τις λέξεις αυτές ζουν και δηλώνουν τις βαθύτερες ουσίες του ανθρώπινου βίου τα δισεκατομμύρια του πλανήτη.

Δεν είναι τυχαίο, που όχι μόνο ο πλανήτης αλλά και ο ουρανός, το σύμπαν ολόκληρο είναι κατάσπαρτο με τις ελληνικές λέξεις και

με τα ελληνικά γράμματα που ονομάζουν διεθνώς τους αστερισμούς, και τους φωτεινότερους αστέρες του κάθε αστερισμού. Κοίτα πρόχειρα το εξώφυλλο της Γκέμμας.

Όχι. Δεν είναι καθόλου τυχαίο. Εκείνο που είναι τυχαίο, είναι πως ο λαός που κατοικεί σήμερα στη χώρα που παλαιά την εκατοίκησαν οι έλληνες, ονομάζονται έλληνες. Η έρευνα μας έδειξε ότι μόνο έλληνες δεν είναι. Γιατί τους έλληνες ούτε τους βλέπουν ούτε τους γνωρίζουν.

Φευ, και παπαϊ, και ουαί, και άλλοι. Φελλάχοι, και πα-πούας, και βουσμάνοι, και αλήδες.

Από το Ελληνικό ερχόμαστε στό Εβραϊκό. Ερωτάμε το ίδιο στατιστικό δείγμα, το ευρύ και το πλήρες, αν έχουν ακουστά τα ονόματα Μωϋσής, Αβραάμ, Ησαΐας, Ηλίας με το άρμα, Νώε, Βαφτιστής, Εύα η πρωτόπλαστη, Ιώβ, ο Δαναήλ στο λάκκο, η Σάρα που γέννησε με εξωσωματική. Και όχι μόνο τα ονόματα, αλλά και τις πράξεις ή τις αξίες που εκφράζουν αυτά τα ονόματα.

Υπάρχει γριά στην επικράτεια που να μην τους ξεύρει τούτους τους εβραίους; Δεν υπάρχει ούτε γριά, ούτε ορνι-θοκλόπος στις Σποράδες, ούτε κλεφτογιδάς στην Κρήτη. Εδώ τα ποσοστά αντιστρέφονται. Στους χίλιους νεοέλληνες τα ναι γίνονται ενιακόσια τόσα, και τα όχι δύο. Και δεν ξεύρουν μόνο τα ονόματα, αλλά είναι έτοιμοι να σου κάνουν αναλύσεις στην ουνιβερσιτά και στην ακαντέμια για τις ηθικές και άλλες αξίες που εκφράζει το κάθε όνομα.

Το ίδιο συμβαίνει και για φράσεις όπως *Προς Κολασσαεΐς*, *Προς Κορινθίους*, *Έκ τού κατά Λουκαν*. Εδώ μάλιστα μεγάλος αριθμός νεοελλήνων ξεύρει απόξω ολόκληρα χωρία και περικοπές. Μόνο που συμβαίνει κάποτε να ακούσετε τους ψαλτάδες στις εκκλησίες το Χριστός Ανέστη να το ψέλνουν, όπως εκείνος ο απόστρατος χωροφύλακας του Παπαδιαμάντη μας:

*Κστό-μπρε- Κ'στος ανέστη εκ
νεκρών θανάτων θάνατον
μπατήσας κ' έντοις-έντοις
μνήμασι ζωήν παμμακάριστε.*

Και το άλαλα τα χείλη των ασεβών,

Άλαλα τα χείλη, οι κερατάδες.

Και δόστου να το γυρίζουν άλλοτε στον αμανέ και άλλοτε στο κλέφτικο¹.

Το ίδιο συμβαίνει, αν τους ειπείς για τόπους όπως Ιορδάνης, Γαλιλαία, Γεσθημανή (sic), Όρος Σινά, Καπερναούμ, Τιβεριάς. Αν όμως τους ειπείς για Βάσσεσ ή Φιγαλία, για Αργινούσες ή Πλημμύριον, για Περίπατο ή Κήπο (περιπατητικοί, επικούρειοι), σου απαντούν, όπως ο Μακρυγιάννης. Όταν είδε το Σκούρτη και τους άλλους ναύαρχους στα όρη να οδηγούν σε μάχη τους στρατιώτες του Νικηταρά με ναυτικά παραγγέλματα:

- *Τι όρτζα, πότζα, και γαμώ το κανλί τον μας λέει ο κερατάς¹;*

Το ίδιο συμβαίνει, αν ζητήσεις να σου αναλύσουν την επί του Όρους Ομιλία, ή να σου τραβήξουνε διάλεξη περί νηστείας, περί προσευχής, περί του «Δεύτε οι ευλογημένοι...». Ο κάθε νεοέλληνας εδώ είναι πτυχιούχος και ειδήμονας. Είναι κληρονόμος και καθηγητής. Ξέρει να ταΐσει άχυρα το σκυλί του, και κόκαλα το γαϊδούρι του. Γνώση και πίστη και σοφία, που να ιδούν τα μάτια σου και να μην πιστεύει ο νους σου.

Ήρθε τις προάλλες φίλος καλός στην εξοχή, γιατρός από τη Μυτιλήνη, και ρωτούσε τη γυναίκα μου, αν εγνώ-ριζε κανέναν αγιογράφο.

-Τι να τον κάμεις; του λέει.

-Να μου ζωγραφίσει μιαν άγια Πηνελόπη για την πεθερά μου, να τη χαρίσω στην ονομαστική της γιορτή.

-Και γιατί δεν της ζωγραφίζεις «την κυρά-Πηνελόπη με την ηλακάτη», που λέει και ο πατριώτης σου ο Ελύτης; τον έκοψα γκιγμένος.

-Τι; μου κάνει.

-Ναι, γιατρέ μου. Την Πηνελόπη του Ομήρου, την ελληνική. Δεν ξεύρεις αυτή την περίφημη νοητική εποπτεία της παγκόσμιας ποίησης;

Με κοίταξε, γούρλωσε το μάτι, και λέει.

-Όταν είπα στην πεθερά μου πως θα της φέρω την αγία Πηνελόπη, έκαμε δύο μέρες να κοιμηθεί από τη συγκίνηση. Κι εσύ μου λες τώρα για Πηνελόπη και μνηστήρες;

-Να τη χαίρεσαι κι εκείνη και τον ύπνο σου, εβραίε και ανέλληνα, του είπα. Παρά που σ' αγαπώ. Και μάλιστα πολύ.

Άλλο.

Ένας παπάς, και κρητικός μάλιστα, στη μητρόπολη Κορίνθου, με κοίταζε κάποτε γλαρωμένος.

-Τι βλέπεις παπά;

-Έχω ένα όραμα, μου λέει. Να μαζέψω καπότες λεφτά από τους ομογενήδες. Να σηκώσω εδώ στον Ισθμό, μπαίνοντας στο Μοριά να το βλέπουν ούλος ο κόσμος, ένα άγαλμα του απόστολου Παύλου. Ίσαμε πενήντα πήχες ψήλος, και βάλει.

-Σαν το άγαλμα της Ελευθερίας ε; του κάνω.

-Έτσι, μου λέει. Κι όλο έπαιρνε φωτιά.

-Και γιατί του Παύλου, δηλαδή; Και τόσο πελώριο.

-Μα... για τις *Προς Κορινθίους* ντε!

-Τον ξέρεις τον Κολοσσό της Ρόδου; τον ερωτώ.

-Ναι. Τέτοιον θέλω και τον Παύλο.

-Τον Κολοσσό του Μαρουσιού τον ξέρεις;

-Εννοείς το βιβλίο για τον Κατσίμπαλη; Το ξέρω.

-Τον κώλο του Μαρουσιού, παπά, τον ξέρεις;

-Άστα αυτά, του λέω. Είναι της αριστερής διανόησης.

-Εμ, λέω κι εγώ. Γι' αυτό δεν τον ξέρω. Μου απαντάει.

- Γιατί, βρε αρκουδόπαπα, ξέσπασα, δε στήνεις ένα άγαλμα του Νικητάρá' ή του Κολοκοτρώνη, που μας λευ-τερώσανε και είδαμε μοίρα στον ήλιο; Και να το κάμεις ψηλό και βαρύ ωσάν τον Ακροκόρινθο που βλέπεις αντί-κρια σου; Όπως θα ταίριαζε στους παλικαράδες μας; Μόνε μου θέλεις τον εβραίο. Δεν ξέρεις ότι με τους εβραίους οι έλληνες είμαστε η φωτιά με το νερό; Όχι από εθνικό μίσος, όπως με άλλους, αλλά από αντιπαράθεση κοσμοθεωριών; Δεν άκουσες ποτέ την ιερή βρισιά του λαού μας: «Γαμώ τον εβραίο σου!». Δεν άκουσες ποτέ το δημοτικό μας τραγούδι,

Και κείνη η σκύλα η άνομη, Οβρέσσας θυγατέρα; Άειντε, καημένε μου. Που να ζεις και νά είσαι. Κι είσαι κι από τα χωριά του Ερωτόκριτου και του Βενιζέλου.

Μ' ένα λόγο, ο μέγας και ο βαθύς εβραϊκός πολιτισμός -δεν ειρωνεύομαι, κυριολεκτώ- μέσα από τη χριστιανική του μετάλλαξη, κι αυτή πια δεν είναι ούτε μεγάλη ούτε βαθιά, πέρασε ως το μυελό των οστών και στη διπλή σπείρα του DNA όλων των νεοελλήνων.

Ένα μόνο δε γνωρίζουν. Ότι ο σπουδαίος αυτός πολιτισμός είναι εντελώς αντίθετος με τον πολιτισμό της κλασικής Ελλάδας. Το αρνί και ο λύκος. Ο πάμφωτος ναός της Αφαιάς στην Αίγινα, και το μονύδριο της αγίας Ελε-ούσας στο νησί της λίμνης των Ιωαννίνων, με την αγράμματη καλόγρια που κυνηγά τις έγκυες και τις λεχώνες, γιατί 'ναι μαγαρισμένες, λέει.

Αλλά δεν είναι εδώ ο καιρός και ο τόπος για τέτοιες εξηγήσεις. Το θηρίο το καταπάλαιψα σε άλλες εκστρατείες¹. Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης που ξαστόχησε, λέει ο ποιητής.

Τέτοιας λογής αποτέλεσμα θα μας δώσει η στατιστική έρευνα στον πληθυσμό της χώρας αναφορικά με την απόδραση του Ελληνικού, και την επίδραση του Εβραϊκού. Στην επιφάνεια και στον τύπο και στο όνομα είμαστε έλληνες. Στο βυθό όμως και στην ουσία και στην ύλη είμαστε εβραίοι.

Και μη μας παραπλανά το απλοϊκό δικηγορίκι, που κανοναρχούν ιεροκήρυκες και ιερολόγοι, ότι τάχατες άλλο εβραίοι κι άλλο χριστιανοί. Άλλο ορθόδοξοι κι άλλο ρωμαιοκαθολικοί. Ο ισχυρισμός αυτός είναι δόλιο σόφισμα, και αφέλεια ξεχειλωμένη.

Όσοι λένε τούτη την παλαβομάρα, είναι σα να λένε: Άλλο εταίρα κι άλλο πουτάνα. Μα σε σεμνεία δουλεύουνε και οι δύο. Άλλο δρομέας κι άλλο δισκοβόλος. Μα αθλητές είναι και οι δύο. Άλλο λέμφωμα, άλλο λευχαιμία, κι άλλο νεοπλασία του λάρυγγα. Μα καρκίνοι είναι όλοι τους. Και κακά σπυριά, που σκοτώσανε Καβάφη και Φρόνυτ.

Οι νεοέλληνες εκρατήσαμε το σχήμα μόνο από τους έλληνες. Η μάζα όμως, το πι που λένε οι φυσικοί, είναι καθαρά εβραϊκή. Και ο χώρος, το βραύνιπι ή β που λένε οι φυσικοί, μέσα στον οποίο

συντελέστηκε η αφελληνίση των ελλήνων είναι το χριστιανικό βυζάντιο. Και ο χρόνος, ο Ιειτριβ ή το ἴ που λένε οι φυσικοί, που στη διάρκεια του συντελέστηκε ο εξεβραϊσμός των ελλήνων είναι από τον καιρό του Θεοδόσιου μέχρι σήμερα.

Ο Θεοδόσιος εγκρέμισε τους ναούς, έσπασε τα αγάλματα, έκλεισε τα στάδια, τα θέατρα, τα ελληνικά σχολεία. Όλες τις πηγές που ποτίζανε την ελληνική αντίληψη ζωής. Γι' αυτό τον εβαφτίσανε Μέγας. Όπως εβαφτίσανε Μέγας και τον προαγωγό του, με τη διπλή σημασία η λέξη, τον Κωνσταντίνο. Τον καίσαρα που έσφαξε τη γυναίκα του και το γιό του. Και τους εβάφτισαν Μέγας, εκείνοι που εβάφτισαν Μέγας και τους Αθανάσιους, τους Βασίλειους, και όσους τέτοιους. Όλοι τους γκρεμιστάδες, παραχαράκτες, αλάριχοι, βάνδαλοι της ελληνικής ιδέας.

Η άλλη φωνή, που λέει ότι τίποτα δεν εσήμαιναν ετούτες οι φρικαλεότητες των χριστιανών κατά των ελλήνων, για όσους δεν εξεφτίσανε σε εβραιοέλληνες αλλά έμειναν ελλη-νοέλληνες, έρχεται από πολύ μακριά και την ακούνε λίγοι:

Γιατί τα σπάσαμε τ' αγάλματα των, γιατί τους οίωζαμεν απ' τους ναούς των, διόλου δεν πέθαναν γι' αυτό οι θεοί.

Καβάφης ει' αυτός, αναγνώστη μου, δεν είναι σαράφης. Ούτε Βούδας και Κούδας. Και το ποίημα λέγεται *Ιωνι-κόν*. Δε λέγεται Χερουβικόν.

Ο κακουργημός και η εξόντωση του κλασικού έλληνα από τον εβραιοφρόνα χριστιανό εκράτησε από το Θεοδόσιο ως την αυγούστα Ευδοξία. Ως το 843 που έγινε η επίσημη αναστύλωση των εικόνων.

Η γιορτή της Ορθοδοξίας που γιορτάζεται κάθε χρόνο από τότε, στο έμπα της άνοιξης!, πολύ λαμπρά και με την παρουσία όλης της επιφάνειας του κράτους, ως και οι ξένοι πρεσβευτάδες!, στο θετικό της συμβολίζει το θρίαμβο των χριστιανών. Στο αρνητικό της όμως δηλώνει την τελική κατακρευούργηση κάθε Ελληνικού. Είναι η ταφόπετρα της ελληνικής ιδέας.

Η τελευταία αντίσταση του μετρημένου «έλληνα» στο ασιατικό τέρας ήταν ο Λέων Γ' ο Ίσαυρος. Εξυπνη σε ο άνθρωπος ένα πρωί, και είδε το μισό πληθυσμό της χώρας τουρλωτούς παπάδες και παχυμουλαράτους καλόγερους. Τότε, σαν το Χριστό με το

φραγγέλιο, σήκωσε αυτό που το λένε Εικονομαχία. Και ετελείωσε με το χαμό του φωτός και το σωσμό του σκότους. Με την Κυριακή της Ορθοδοξίας, ή την ταυτότητα του νεοέλληνα.

Έλληνες λοιπόν στο δέρμα. Και εβραίοι στα κόκαλα και στο αίμα, στην καρδιά, στα άντερα και στη χολή. Ιδού το κλειδί, η αιτία, ο λόγος της εθνικής σχιζοφρένειας.

Πίσω από τα Σκόπια, από το Αιγαίο, τις Ολυμπιάδες, την Κύπρο· πίσω από τους κατσιβελισμούς, τα δάνεια και τις ψωροκόσταινες· πίσω από Εξαρχόπουλους, Μεταξάδες και Παπαδοπουλέους· πίσω από μαρίκες και μιμίκες και κατσίκες, και κοσκωτάδες και σκατάδες· πίσω από κορυ-δαλούς και κοριούς και καθάρσεις και λοιμοκαθαρτήρια· πίσω από ρουσφέτια και βιλαέτια και κασαβέτια, βρίσκεται η εθνική μας σχιζοφρένεια. Αυτή απεργάστηκε την εθνική πόλωση, και την εθνική αταυτότητα.

Στο χωριό των χιλίων κατοίκων του πλανήτη μας σήμερα οι δύο έλληνες πηδοκοπούν κατά μπροστά, κι έχουν βιδωμένο το κεφάλι να βλέπει κατά πίσω. Τους κοιτάνε οι ξένοι, ανοίγουν διάπλατα τα μάτια, και τους προγκάνε.

- Στραβομάρα και πάλαβρα. Βρε ούστ!

Στους χρόνους της Άλωσης οι στρατιώτες του Παλαιολόγου που υπεράσπισαν τα τείχη ήσαν οχτώ χιλιάδες. Την ίδια ώρα που στα μοναστήρια του κράτους βρίσκονταν τριακόσιες χιλιάδες καλόγεροι στην άλκιμη ηλικία του μάχιμου άντρα. Να τρώνε και να πέρδονται και να τρέφουνε πρωκτό¹.

Και ο αρχηγός του κράτους την Κυριακή έψελνε πατριάρχης στην αγια-Σοφία, και τη Δευτέρα γονάτιζε τσα-νακογλείφτης στο σαράι.

Έτσι, μιλώντας για πατριάρχη και για σουλτάνο, φτάνουμε στους πρώτους κύκλους της *Κόλασης* του Δάντη.

Κάποτε πρέπει να ξεκλειδώσουμε το κατώγι της ιστορίας μας. Και να φέρουμε στο φως «τους όφεις και τα φίδια» που είναι μέσα κλεισμένα.

Να ειπούμε, δηλαδή, ότι το πρώτο μέλημα του πορθητή της Πόλης ήταν να θρονιάσει στο στασίδι των σκλάβων τουρκόφρονα πατριάρχη. Όχι για να προστατέψει τα νιτε-ρέσα του δούλου γένους,

όπως μας λένε αιώνες τώρα οι δάσκαλοι και τα βιβλία. Αλλά για να τον έχει δόλιο και χθόνιο συνεργάτη στο αρειμάνιο οθωμανιλίκι του. Στο να μη σηκώσουνε, δηλαδή, ποτές κεφάλι οι ραγιάδες.

- Εσύ από τη μεριά σου, παπά, είπε ο Πορθητής στον πατριάρχη Γεννάδιο, αυτόν που διάταξε να κάψουν τα βιβλία του Πλήθωνα για τον Πλάτωνα, θά'σαι το δικό μου μούτρο με τη μουστακοφόρα και τη ραγιάδικη προβοσκίδα. Ο κρυφός πολυχρονεμένος πατισάχ. Θα τους λες, μαζί με την κυρα-Δέσποινα, υπομονή και κουράγιο, και «πάλε με χρόνους με καιρούς...». Και θα τους κρατάς καλά στους χαλκάδες και τις άλυσες. Με τον καιρό θα μάθεις. Και η συμπεριφορά σου θα γενεί πολιτική σκεπαστή, και υψηλή διπλωματία.

»Με τους δραγομάνους και τους οσποδάρους που θα σου φτιάξω, και δίπλα στους ιδικούς μου τζοχανταραίους, τον πασά και το μουφτή, τον κατή και το βοΐβοντα, θα οργανώσουμε ένα τέλειο σύστημα διοίκησης. Τη συντήρηση, δηλαδή, και το διαιωνισμό της σκλαβιάς. Και τού 'κλεισε το μάτι.

»Εγώ από τη μεριά μου, υποσχέθηκε, θα σ'έχω στα χρυσά και στην πορφύρα, θα τρως, και θα πίνεις, και θα παχαίνεις. Όπως το λέει και το τραγούδι

*Καρδιά μου, τι ξαλάφρωμα, τι
πρήξιμο, κοιλιά μου.*

Και τα «οθωμανικά» τερτίπια μου, αν το βαστά η καρδούλα σου, και κείνα δικά σου. Παπαδάκια και γιουσουφά-κια. Μόνε πρόσεχε! Στο κρυφό και στο σκεπασμένο. Θά 'χεις τις εκκλησιές σου, τις πισκοπέδες και τα μοναστήρια σου. Δίσκους, κεριά, λιβάνια, τάματα, διαθήκες, άσπρα και γρόσια, βακούφια και χτήματα μοναστηριακά, ούλα αφορολόγητα. Θα τα γιομίζεις με διάκους, και με καλόγερους τίγκα. Κι αμάν αμάν. Αλλά τη συμφωνία μας και τα μάτια σου. Γιατί θα σε κρεμάσω με τ' άντερα σου.

Έχεις ακουστά, τίμια αναγνώστη, για τα μοναστηρίσια γεύματα και τα μοναστηρίσια τραπέζια; Ακόμη αποκρατά ο απόηχος. Ο Ανώνυμος της *Ελληνικής Νομαρχίας* διη-γάται πως ο δεσπότης Ιωαννίνων είχε μια κοιλιά σαν εξά-μετρο βαγένι. Και πως σαν εστρωνότανε για πρόγευμα, έτρωγε δύο οκάδες γιαούρτι σακούλας, και μισή οκά σαρ-δέλλα παστωμένη με το χουλιάρι την καθησιά¹.

Έτσι, λοιπόν, από τούτη τη συμφωνία του πατριάρχη με το σουλτάνο, πέρα από τους τέσσερες αιώνες της φοβέρας και της σκλαβιάς, τι βγήκε; Βγήκε η περίφημη ρασοφόρα διπλωματία του ραγιά και του καγιά. Σήμερα τη λέμε φανάρι και φαναριωτισμό.

Είναι οι φαναριώτες. Οι αόρατοι τουρκολάτρες. Οι πρί-ντζιπες και οι ηγεμόνες της Βλαχομπογδανίας που λέει ο Ρήγας. Οι καρατζάδες, οι μουρούζηδες, οι σούτσοι, οι ρα-γκαβήδες, οι μαυροκορδάτοι, και οι πανάθλιοι κωλέττηδες.

Αυτή η λύμη και η συφορά. Το θρεφτάρι του πατριάρχη και του σουλτάνου. Το θρεφτάρι του ελληνοεβραϊκού φυράματος, δηλαδή, στην καινούργια του μετάλλαξη, που όταν θα 'ρθεί η ώρα του μεγάλου Σηκωμού, θα παίξει τον ολέθριο ρόλο του.

Θα δημιουργήσει τη μοιραία αντιπαράθεση ανάμεσα στους γνήσιους έλληνες, τους ελληνοέλληνες αλλιώς, και στους μούλους έλληνες, τους ελληνοεβραίους αλλιώς. Ανάμεσα, δηλαδή, «στα συνήθια της Ιλιάδας» που αποκρα-τούν ακόμη, όπως έγραφε ο Σολωμός, την ουσία, και στη δουλόφρονα και μουλωχτή πολιτική του κλήρου, τον τύπο.

Το σχήμα ελληνοέλληνες και ελληνοεβραίοι στο μεγάλο Σηκωμό θα λάβει τη διπλή διάταξη. Από δω οι αγωνιστές και οι αγράμματοι, από κει οι πολιτικοί και οι κοντυλο-φόροι φαναριώτες.

Φιλικοί και Ρήγας και Υψηλάντες· Μαρκομπότσαρης και Κολοκοτρωνάιοι· Αντρούτσος, Παπαφλέσσας, Νικηταράς και Μακρυγιάννης· ο Αθανάσης Διάκος, ο Κανάρης, ο μεγάλος Καραϊσκάκης, ο Καποδίστριας· οι σουλιώτες και οι μανιάτες. Αυτή είναι η κρυστάλλινη πηγή του ελ-ληνοέλληνα, που δεν κατεβαίνει από τα συναξάρια και το Οκτώηχι της εκκλησίας. (Μη σε ξεγελά, που ο Κολοκοτρώνης γραφή και ανάγνωση έμαθε από το Οκταήχι). Αλλά ροβολάει από τον Όλυμπο και τον Αλφειό και την Κασταλία βρύση. Από τον Κιθαιρώνα, το Βριλησσό και τον Ευρώτα. Είναι η αρχαία αρετή και η νέα λεβεντιά. Είναι η εμορφάδα και το φιλότιμο, η μπέσα, και ο λόγος σπαθί. Το καθαρό μάτι, και το τίμιο χέρι.

Όταν η Διοίκηση, το φαναριωτικί δηλαδή, μας λέει ο Σολωμός, για να διασπάσει τους οπλαρχηγούς του Βάλτου, έστειλε είκοσι διπλώματα στρατηγών, εκεί που ήταν μόνο ο

Μαρκομπότσαρης, ο Μάρκος τους εκάλεσε, έσκιασε μπροστά στα μάτια τους το δίπλωμα του, και είπε:

- Ο Σκόντρα πασάς τα δίνει τα διπλώματα. Κι όποιος είναι παλικάρι, ταχιά το παίρνει από τα χέρια του.

Είπε και τράβηξε κατά το Κεφαλόβρυσο του Καρπενησίου. Εσκοτώθηκαν τούρκοι έως οχτακόσιοι. Από τους δικούς του δεκατρείς. Και τριάντα λαβωμένοι. Τον έφεραν από το Καρπενήσι στο Μεσολόγγι στον ώμο. Και τον τα-φιάσανε με μοιρολόγια και κλάηματα. Όπως παλαιά οι αχαιοί τον Πάτροκλο.

*Τον κλαίει ο γερο-Νοταράς,
Γονατιστός τον έκλαιγε.*

Κι από την άλλη στο σχήμα το κηφηνariό του πατριάρχη. Οι πρίντζιπες, οι καλαμαράδες, οι σπουδαγμένοι στην Ευρώπη με τα ψαλιδοκέρια και τις βελάδες. Οι φαναριώτες που προσφονάζουνταν Εξοχότατε και Γενναϊότατε! Κι όσες φορές πέτυχαν να ηγηθούν στις μάχες, έσπειραν στους έλληνες το θρήνο και τη συφορά. Μαυροκορδάτος, Νέγρης, ο άθλιος Κωλέττης, κι όλη η συναφής κουλουμωτή μύγα.

Θα κατεβούν στη σηκωμένη χώρα σα θολωμένα ρέματα και λασπουριά. Θα κοιταχτούν πονηρά με τα δύο και τα τέσσερα στραβά τους. Θα συναγροικηθούν αστραπιαία στις γωνίες και στα σκοτεινά. Και θ' αμολήσουν στον τόπο τις όχεντρες.

Δεκαπέντε μήνους επολέμησαν οι έλληνες τον τύραννο. Κι αν ήθελαν βαστάξει μονιασμένοι ως το τέλος, θα τον εφτάνανε στην Κόκκινη Μηλιά. Αλλά τους άλλους πεντέμισυ χρόνους σφαζόντανε μεταξύ τους. Και το σπαθί να βυθίζεται στη λαβή. Αυτό ήταν το έργο των φαναριωτών, των δεσποτάδων, και της ελληνοεβραϊκής ανομίας.

-Τι κοιτάς, Κολοκοτρόνη μου, με το μάτι σου στυλωμένο τόση ώρα εκεί, κατά τα βουνά;

-Α! βλέπω πίσω από τα βουνά. Εκεί στην πόρτα τ' Αναπλιού. Και τους καλαμαράδες να πλέκουν ένα γαϊτανάκι. Μα ένα γαϊτανάκι!

Κι άλλη φορά σε μια σύναξη γυρίζει άγρια ο Γέρος κατά το δεσπότη της Άρτας:

- Μη μου βροντάς, παπά, το πασουμάκι στο τραπέζι, γιατί βροντώ το σπαθί, και σου κόβω το κεφάλι.

Πήρε φόρα το ράσο του δεσπότη, κι ακόμη λακάει. Από το Μοριά στην Άρτα με τα πόδια. Και με τα πασου-μάκια¹.

Ποιος είναι ο Γρηγόριος ο Ε'; Είναι εκείνος που σύνταξε το κείμενο του αφορισμού στα 1799. Και η εκκλησία το βρόντηξε αργότερα στην ανθρωπιά του Καΐρη, όπως η κατάρα τον κεραυνό στο μέτωπο του Κάιν. Του φωτισμένου σοφού, και του ήρωα στους ιερούς αγώνες Καΐρη. Γιατί άρχισε να ξεμπροστιάζει τους παπάδες, και να φωτίζει τον κοσμάκη.

Ποιος είναι ο Γρηγόριος ο Ε'; Είναι ο ίδιος που αφορίσε τον Υψηλάντη και τους Φιλικούς. Το μεγαλείο και το μυστήριο της Εταιρείας.

Θα μου ειπείς πως τον εκρέμασε ο σουλτάνος. Θα σου ειπώ, μα πώς αλλιώς λοιπόν; Επρόδωσε την καταχθόνια συμφωνία τους. Εκοιμήθηκε. Και χωρίς να το νιώσει άφη-κε να ξεσφίξει η θηλιά στο λαιμό του ραγιά. Εφούσκωσε στο σκαφίδι το προζύμι του εθνικού άρτου, και πια δεν ημπορούσε να το κρατήσει με τίποτα.

Ποιος είναι ο Γρηγόριος ο Ε'; Είναι αυτός που στα 1819 με πατριαρχικό φερμάνι απαγόρευσε στους παπάδες να βαφτίζουν τα παιδιά μας με ονόματα ελληνικά. Καταλαβαίνεις τι σου λέω, τίμια αναγνώστη;

Ποιος είναι ο Γρηγόριος ο Ε'; Είναι ο πατριάρχης που έσκασε από το κακό του, γιατί τον εμπόδισαν και δεν επρό-φταξε να αφορίσει το Ρήγα. Το μεγαλομάρτυρα Ρήγα.

Ποιος είναι ο Γρηγόριος ο Ε'; Είναι ο πατριάρχης που βλέπουμε τον ανδριάντα του μπροστά στο εθνικό πανεπιστήμιο. Δίπλα στο Ρήγα. Πού ξανακούστηκε τέτοιο κυλώ-ναιο άγος! Ο Λεωνίδας κι ο Εφιάλτης αγκαλιά. Η ελληνική σχιζοφρένεια αγαματοποιημένη μπροστά στα πόδια της ελληνικής παιδείας. Μπροστά στο αγνό βάθρο του μέλλοντος των παιδιών μας.

Αυτή η συμβολική στιγμή και εικόνα, ο Γρηγόριος Ε' δίπλα στο Ρήγα μπροστά στο πανεπιστήμιο, είναι το σύμβολο παλλάδιο της μουλαροσποράς μας.

Ο καημένος ο Κολοκοτρώνης. Είπε κάποτε πως μια μέρα το πανεπιστήμιο θα γκρεμίσει το παλάτι. Λάθος, σοφέ μου γέρο.

Γιατί αφόντας εστήσανε μπροστά στο πανεπιστήμιο τον πατριάρχη, η νεότερη Ελλάδα είχε παίξει πια τη ζαριά της στο Ρουβίκωνα. Είχε πάρει το δρόμο της. Τη στράτα του κακού και της ανεμοζάλης. Η Ελλαδοελλάδα αποσύρθηκε, άκρα πικραμένη και περήφανη. Και άφηκε την Εβραιοελ-λάδα να ξερογλείφεται σα μαϊμού απάνου στη σκηνή του καραγκιόζη:

Γειά σου, μάνα μου Ελλάς, είμαι κλεφτοφουκαράς.

Η σμαρδή και φαναριώτικη πολιτική στον Αγώνα, με Μαυροκορδάτο και Κωλέττη και παπάδες, θα περάσει ύστερα, και θα δώσει το ρυθμό και τον τόνο της στην πολιτική ιστορία της «νεότερης Ελλάς».

Φατρίες, κομματισμός, αρριβισμός, βουλευτοτσιφλικά-δικα. Εθνική αφασία, ξενοκίνητα νήματα της μαριονέτ-τας, το αγγλόφιλο, το γαλλόφιλο, το ρωσόφιλο. Πολιτική του ρουσφετιού και της ασυδοσίας, δουλοφροσύνη, λεονταρισμοί, απαξία, ιδιοτέλεια. Ό,τι ανθίζει πια, κι ό,τι καρπίζει σήμερα στη χώρα. Νούλες και κουλούρηδες, χά-χηδες και σάκηδες, ντόρες και ντορήδες. Περάστε κόσμε.

Έξω από τα λίγα αργά φωτεινά διαλείμματα. Το αγγελικό και μαύρο φως του ποιητή. Που ο ένας θα περάσει μια Κυριακή πρωί μπροστά στον αη-Σπυρίδωνα¹. Που ο άλλος θα ειπεί κατάδακρυς: ώστε λοιπόν, ανθ' ημών Γου-λιμής! Και ο τρίτος θα σημειώσει σιωπηλά στο καλεντάρι του: 1 Νοεμβρίου 1920.

Η τελευταία πράξη της τραγωδίας, η ταφόπλακα δηλαδή που σκέπασε το φονικό, ανάλογη με την ταφόπλακα του 843 που έθαψε την αρχαία Ελλάδα, ήταν το διάταγμα του ελληνικού κράτους να ονομάσει το Υπουργείο για τη μόρφωση των παιδιών μας Υπουργείο των εκκλησιαστικών. Και λίγο αργότερα Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων. Και τούτο το άνομο όνομα και νόημα τέρας το φέρνει μέχρι σήμερα. Η εθνική σχιζοφρένια υπογράφηκε και σφραγίστηκε με τη μεγάλη του Κράτους σφραγίδα.

Ακούσατε πουθενά σε Ευρώπη ή σε Αμερική, σε Σα-χαλίνη, Ταγκανίκα ή Εσκιμώους, η παιδεία ενός έθνους, η μεγάλη ελπίδα και το μυστήριο των μυστηρίων του, να μπερδεύεται με το αντερί και το ράσο;

Οι ελληνοεβραίοι πολλοί θεωρούν ακίνητοι τον πατριάρχη μπροστά στο πανεπιστήμιο, και φουσκώνουν σά διάνοι. Οι ελληνοέλληνες λίγοι μιλούν για την εθνική σχιζοφρένεια, και ψιθυρίζουν σαν το μεγάλο Σολωμό: «*Αλλίμονον, η δάφνη κατεμαράνθη!*». Και κλαίνει. Και ο άγιος Παπαδιαμάντης μας ετούτο το τουρλού τουρλού της Εβραίοελ-λάδας, με τους δημάρχους, τους λιμενάρχες, τους τηλεγραφητές, τον ειρηνοδίκη, τον έφορο και τον αστυνόμο, τό 'χυσε μέσα στην κατάλληλη σχιζοφρενική του φόρμα:

Καλέ, τους εκάλεσαμε στο γάμο μας. Δημαρχέους και λιμενάρχους, ντελιγραφιστάδες, νεροδίκη, τελώνη και αστρονόμο!

Κι εγώ κι εσύ και ο δίπλα σου τεθηπώς, και χάσκων, και ταφών.

Αλλά πέστε να πάνουν επάνω οι φωνές των γυναικών. Και σταματήστε τα δάκρυα για τον Ορέστη. Γιατί κάπου βαθιά στον καθένα μας υπάρχουν κρυμμένοι οι έλληνες. Και περιμένουν.

Τό 'δειξε ο ©οδωράκης και ο Σολωμός. Τό 'δειξε ο Καποδίστριας και η Λιογέννητη. Τό 'δειξε το Δώδεκα δεκατρία και ο Τρικούπης. Τό 'δειξε ο Γοργοπόταμος, ο Καβάφης, και το ύψωμα 731 κοντά στο Βεράτι.

Έλληνες θα ειπεί δύο και δύο τέσσερα στη γη. Όχι δύο και δύο είκοσι δύο στον ουρανό.

Έλληνες θα ειπεί να τελείς στους νεκρούς τις χοές της Ηλέκτρας. Όχι κεριά στους νεκρόλακκους, και δηνάρια στο σακούλι του τουρκόπαπα.

Έλληνες θα ειπεί να προσκυνάς τακτικά στους Δελφούς το γνόθι σαντόν. Όχι να κάνεις την εξομολόγηση στους αγράμματους πνευματικούς και στους μαύρους ψυχοσώστες.

Έλληνες θα ειπεί να σταθείς μπροστά στη στήλη του Κεραμεικού και να διαβάσεις το επιτύμβιο: *στάθι και οϊκτιρον*.

Σταμάτα, και δάκρυσε· γιατί δε ζω πιά. Κι όχι να σκαλίζεις πάνω σε σταυρούς κορακίστικα λόγια και νοήματα: προσδοκώ ανάσταση νεκρών.

Έλληνες θα ειπεί το πρωί να γελάς σαν παιδί. Το μεσημέρι να κουβεντιάζεις φρόνιμα. Και το δείλι να δακρύζεις περήφανα. Κι όχι το πρωί να κάνεις μετάνοιες στα τούβλα. Το μεσημέρι να γίνεσαι φοροφυγάς στο κράτος και επίτροπος στην ενορία σου. Και το βράδυ να κρύβεσαι στην κώχη του φόβου σου, και να ολολύζεις σα βερέμης.

Ακόμη κι ο Ελύτης, καθώς εγέρασε, τό 'ριξε στους αγγέλους και στα σουδάρια¹. Τι απογοήτευση...

Έλληνες θα ειπεί όσο ζεις, να δοξάζεις με τους γείτονες τον ήλιο και τον άνθρωπο. Και να παλεύεις με τους συντρόφους τη γη και τη θάλασσα. Και σαν πεθάνεις, να μαζεύονται οι φίλοι γύρω από τη μνήμη σου, να πίνουνε παλιό κρασί, και να σε τραγουδάνε:

Τρεις αντρειωμένοι εβούλησαν να βγουν από τον Άδη, Ένας το Μάη θέλει να βγει κι άλλος τον Αλωνάρη, Κι ο Δήμος τ' αγια-Δη μητριού ν' ανοίξει γιοματάρι. Μια λυγερή τους άκουσε, γυρεύει να την πάρουν. - Κόρη, βροντούν τ' ασήμια σου, το φελλοκάλιγό σου, και τα χρυσά γιορντάνια σου, θα μας ακούσει ο Χάρος.

Του Δη. Αρ.

ΔρΔς ^ h

*Ολίγο φως και μάκρυνα σε
μέγα σκότος κι έρμιο.*

**Όπου Δr το σφάλμα στον προσδιορισμό της ορμής του
σωματιδίου. Όπου Aq το σφάλμα στον προσδιορισμό της θέσης
του σωματιδίου. Όπου h η σταθερά του Πλανκ. Δηλαδή ποσό
ενέργειας ίσο με $6,6 \cdot 10^{34}$ Watt-sec².**

*«Το παρατηρητό περιεχόμενο της κβαντοθεωρητικής
Κινηματικής και Μηχανικής¹.*

*Τον Β. Χάιζενμπεργκ Κοπεγχάγη. Με 2
εικόνες. (23 Μαρτίου 1927).*

Στην προκείμενη εργασία παρουσιάζεται για πρώτη φορά ο ακριβής καθορισμός των λέξεων: τόπος, ταχύτητα, ενέργεια κλπ. (π.χ. του ηλεκτρόνιου), που ισχύουν στην Κβαντομηχανική, και φανερώνεται ότι μεγέθη συνεζυγμένα μεταξύ τους σύμφωνα με την κρατούσα αντίληψη ημπορούν να προσδιορισθούν ταυτόχρονα, αλλά μόνο με μια χαρακτηριστική ανακρίβεια (§1).

Αυτή η ανακρίβεια είναι ή βασική αιτία για το πώς εμφανίζονται οι ποσοτικά μετρήσιμες συσχετίσεις στην Κβαντομηχανική. Η μαθηματική τους διατύπωση γίνεται κατορθωτή χάρη στη θεωρία του Ντιράκ και του Γιόρνταν (§2).

Ξεκινώντας από τις θεμελιώδεις προτάσεις που μας δίνονται από δώ, φανερώνεται πώς μπορούν να κατανοηθούν τα συμβαίνοντα στον ορατό κόσμο με βάση την Κβαντομηχανική (§3).

Για την εξήγηση της θεωρίας γίνεται συζήτηση απάνου σε κάποια ιδιαίτερα «θεωρητικά πειράματα» (§4).

*Über den anschaulichen Inhalt der
quantentheoretischen Kinematik und Mechanik.*

*Von W. Heisenberg in Kopenhagen. Mit 2
Abbildungen. (Eingegangen am 23. März 1927).*

In der vorliegenden Arbeit werden zunächst exakte Definitionen der Worte: Ort, Geschwindigkeit, Energie usw. (z. B. des Elektrons) aufgestellt, die auch in der Quantenmechanik Gültigkeit behalten, und es wird gezeigt, daß kanonisch konjugierte Größen simultan nur mit einer charakteristischen Ungenauigkeit bestimmt werden können (§ 1). Diese Ungenauigkeit ist der eigentliche Grund für das Auftreten statistischer Zusammenhänge in der Quantenmechanik. Ihre mathematische Formulierung gelingt mittels der Dirac—Jordanschen Theorie (§ 2). Von den so gewonnenen Grundsätzen ausgehend wird gezeigt, wie die makroskopischen Vorgänge aus der Quantenmechanik heraus verstanden werden können (§ 3). Zur Erläuterung der Theorie werden einige besondere Gedankenexperimente diskutiert (§ 4).

Ένα λευκό τσακάλι κυηγά ένα λευκό λαγουδάκι. Στις απέραντες χιονισμένες στέπες του Καναδά. Το σαρκοβόρο είναι πεινασμένο και άγριο ως την άκρη των νυχιών κι ως την άκρη της

τρίχας του. Το λαγουδάκι το αλαλιάζει τρελός ο φόβος του θανάτου. Τρέχει σα σφαίρα.

Το ένστικτο του ολέθρου, που πλακώνει, πολλαπλασιάζει τις δυνάμεις φυγής στο αθώο ζώο. Η οργή της πείνας, που δεν αντέχεται, πολλαπλασιάζει τις δυνάμεις καταδίωξης του αγριμιού. Πόλεμος φρικαλέος χωρίς όρια και χωρίς όρους ξετυλίγεται στο πεδίο της φύσης.

Παρακολουθούμε τη σκηνή στην οθόνη. Ένα μόλις πήδημα χωρίζει το χορτοφάγο από το σαρκοβόρο. Τα δόντια του κακού ζουλαπιού λάμπουνε λευκοπυρωμένα καρφιά στην παγωνιά. Το δέρμα του τρυφερού λαγού το ταράζουν ριπές από έξαλλες φρικιάσεις. Νιώθει κιόλας στη ράχη του το αγκομαχητό του αγριμιού.

- Μη! φωνάζουμε έντρομοι. Όχι! Να σωθεί το αθώο άκακο ζώο. Να μην ιδούμε να το σπαράζουν τα ιδρωμένα δόντια. Να μην ιδούμε τη σάρκα του πώς ξεσκίζεται. Τα ποδαράκια του να τρέμουν τρομαλέα, και να τινάζονται στον αέρα σφαδάζοντας. Το αγριστό αίμα πώς θα βάφει το αλέκιστο χιόνι.

Ορμόψυχα και αυθόρμητα, σα να μας κυνηγά τους ίδιους η τρομάρα, ψηφίζουμε σωτηρία για το λαγό και αστοχία για το τσακάλι. Φωνάζουμε, βόηθα, θεέ! Πάψε το κακό και το άδικο που συντελείται τώρα στη φύση! Πάψε την οργή σου!

Ξαφνικά και ενώ το αγρίμι αγγίζει με το μουσούδι του την ουρά του λαγού, γίνεται το απρόσμενο. Η δύναμη όρασης του τσακαλιού μπερδεύεται με το χιόνι. Σε μια στροφή του λαγού το τσακάλι τραβάει ευθεία. Χάνει απότομα το ρυθμό του. Αποσυντονίζεται το τέμπο της κίνησης. Η κάθετη ευθυβολία στο στόχο, που η φύση χωρίς οίκτο και χωρίς λύπηση αξιώνει για τη στιγμή, ταράζεται.

Αυτό ήταν. Ο λαγός κερδίζει απόσταση. Ξεμακραίνει. Όλο και ξεμακραίνει. Ένα, δύο, πέντε, δέκα μέτρα. Σε λίγο έχει χαθεί από το οπτικό πεδίο βολής του τσακαλιού.

Το σαρκοβόρο σταματά. Κοιτάζει ατενώς. Τίποτα. Ο λευκός ορίζοντας μπροστά του έχει γίνει ένα αδιάφορο χάος. Άβυσσος ερημιάς και ολέθρου. Το απλανές βλέμμα του τσακαλιού, ξέψυχο ανάμεσα στην ηλιθιότητα και στην ανεξήγητη απορία, είναι ό,τι απόμεινε από τη σκηνή.

- Μπράβο! φωνάζουμε, και φτεροκοπάμε τα χέρια και τα πόδια μας. Λύνεται ο κακός μας βραχνάς. Η ανάσα μας ξαναγυρίζει. Ένα αίσθημα λύτρωσης χτυπά σαν το γέλιο τη διάθεση μας. Δόξα στον κόσμο και στο θεό. Το λαγου-δάκι εγλύτωσε.

Λάθος, τίμια αναγνώστη. Το λαγουδάκι εγλύτωσε, αλλά το τσακάλι θα πεθάνει από την πείνα.

Αυτό δεν τό 'χαμε σκεφθεί.

Η ιστορία μας χαρίζει δύο συμπεράσματα. Το ένα είναι συμπέρασμα περί της μεθόδου. Ότι η σκέψη μας είναι μονόδρομος. Όλοι πονάμε το λαγουδάκι. Γιατί είναι το υπονήφιο αναίτιο θύμα. Το αδύναμο πλάσμα της φύσης. Κανείς δεν συμπονά το τσακάλι. Το αιμοδιψές και το αιμοβόρο. Γιατί κανείς δε σκέφτεται ότι και κείνο είναι το υπονήφιο αναίτιο θύμα, στην περίπτωση που θα του ξεφύγει ο λαγός. Όπως και έγινε, δηλαδή.

Εμάθαμε να σκεφτόμαστε με οδηγό το ακρατές μας συναίσθημα. Ανάλατα και πλαδαρά. Ευνουχισμένα, γελοία, και μονόφθαλμα. Και παροπλίσσαμε τη λογική και τη γνώση.

Το άλλο είναι συμπέρασμα περί της ουσίας.

Μπροστά στα μάτια μας ξετυλίχτηκε ένα επεισόδιο της φύσης με δύο όρους ισοσθενείς και αντίρροπους. Και ως προς την αγριότητα ακραίους.

Εδώ είναι για να ζήσει το ένα από τα δύο. Ή το τσακάλι ή ο λαγός. Ή ο λαγός ή το τσακάλι. Ούτε και τα δύο γίνεται να ζήσουν, ούτε και τα δύο γίνεται να πεθάνουν. Αλλά ή το ένα ή το άλλο. Τρίτον δε δίδεται. *Tertium non datur.*

Όστόσο, αν φύγουμε από τη λογική του είτε... είτε, και πάμε στη λογική του τόσο... όσο, ο συλλογισμός μας θα ξετυλιχθεί εντελώς διαφορετικά. Από αντιθετικός γίνεται συμπληρωματικός.

Θέλω να ειπώ: για να ζήσει το τσακάλι πρέπει να πεθάνει ο λαγός· και αντίστροφα, για να ζήσει ο λαγός πρέπει να πεθάνει το τσακάλι.

Με άλλα λόγια, η ζωή στο προκείμενο είναι συνάρτηση του θανάτου, και ο θάνατος είναι συνάρτηση της ζωής. Ζει το τσακάλι; αυτό σημαίνει ότι χρεωστά τη ζωή του στο θάνατο του λαγού. Ζει ο

λαγός; αυτό σημαίνει ότι χρεωστά τη ζωή του στο θάνατο του τσακαλιού. Το ένα ζει χάρη στο θάνατο. Το άλλο πεθαίνει χάρη στη ζωή.

Το εξαγόμενο είναι πως η βάση σε κάθε μορφή ζωής είναι ο θάνατος. Ο θάνατος είναι το θεμέλιο και η αιτία και η σωτηρία της ζωής. Χωρίς θάνατο δεν υπάρχει ζωή. Ζωή και θάνατος είναι τα δύο μισά που δίνουν εκείνο το απλό και απόλυτο φαινόμενο, που το ονομάζουμε φύση, φύεσθαι, γέννηση, natura.

Ο βαθύτερος, δηλαδή, νόμος της φύσης δεν είναι ή το ένα ή το άλλο ανεξάρτητα από το ένα ή το άλλο. Αλλά είναι ή το ένα ή το άλλο μέσα από το ένα ή το άλλο. Είναι η ζωή του λαγού μέσα από το θάνατο του τσακαλιού, ή η ζωή του τσακαλιού μέσα από το θάνατο του λαγού. Δε δίνεται, δηλαδή, ούτε το πρώτο ούτε το δεύτερο, αλλά μόνο το τρίτο δίνεται, που προκύπτει σαν απροσδιοριστία του πρώτου και του δευτέρου. Μόνον *tertium datur*.

Αυτή η κυρίαρχη τάξη μέσα στη φύση καταργεί τον ένα από τους τέσσερες νόμους της κλασικής λογικής. Καταργεί το νόμο του τρίτου ή μέσου αποκλείσεως. *Prin-cipium exclusi tertii sive medii*¹.

Και νά 'τανε μόνο αυτό! Γιατί όχι μόνο καταργεί το νόμο του τρίτου ή μέσου αποκλείσεως, αλλά αντίστροφα ιδρύει και επιβάλλει τον αντίθετο του σαν τον κυρίαρχο νόμο της λογικής απάνου στον οποίο στηρίζεται και ο πρώτος νόμος της ταυτότητας (A είναι A), και ο δεύτερος νόμος της αντίφασης (A δεν είναι όχι A)².

Ο νέος νόμος της μη αποκλείσεως του μέσου ή του τρίτου, *Principium non exclusi tertii sive medii*, μετά το 1927 που ο Χαίζενμπεργκ διατύπωσε την αρχή της Απροσδιοριστίας (*Unschärferelation*) γίνεται ο υπερνόμος και της λογικής του ανθρώπου και της φύσης του κόσμου.

Όλα υπακούουν και όλα υποτάσσονται, όλα χρεωστι-ούνται και χρεώνονται στη λογική και κοσμολογική και οντολογική εντολή του τρίτον δίδεται. Τβηίιιιι *άΑίχιτ*.

Με την αρχή της Απροσδιοριστίας αναποδογυρίστηκε ολόκληρο το σύμπαν της λογικής του ανθρώπου.

Όπως η θεωρία της γενικής Σχετικότητας του Αϊνστάιν υπερκέρασε την κλασική Μηχανική του Νεύτωνα, ύ⁻¹⁰¹¹μ[^] έδειξε ότι

σ' ένα πιο υψηλό επίπεδο της πραγματικότητας, στον μεγάκοσμο με αποστάσεις σε παρσέκ και με ταχύτητες σε κλάσμα της ταχύτητας του φωτός, δεν ισχύουν οι νόμοι της κλασικής Μηχανικής του μακρόκοσμου,

έτσι και η θεωρία της Απροσδιοριστίας του Χάιζενμπεργκ υπερκέρασε την κλασική Λογική του Αριστοτέλη, γιατί έδειξε ότι σ' ένα πιο χαμηλό επίπεδο της πραγματικότητας, στο μικρόκοσμο με μάζες διαστάσεων ατόμου και ταχύτητες κλάσμα της ταχύτητας του φωτός, δεν ισχύουν οι νόμοι της κλασικής λογικής του Αριστοτέλη.

Στα είκοσι πέντε του χρόνια ο Χάιζενμπεργκ έκανε τα πειράματα του στο μικρόκοσμο του ατόμου. Έπαιξε και επάλευε με γέλιο και αγωνία να αναγνώσει επακριβώς και ταυτόχρονα τη θέση και την κίνηση του ηλεκτρονίου.

Στις τρεις μετά το μεσονύχτι, την ώρα των λύκων, άφηνε εργαστήριο και σπουδαστήριο και έβγαине να περπατήσει στο πάρκο της πόλης. Να πάρει ολίγο τον αέρα του. Η τρικυμία του μυαλού του να μπουνατσάρει κομμάτι.

Συλλογιότανε το νόημα που μπορεί νά 'χαν για την τάξη και τη δομή του κόσμου τα αποτελέσματα από τις μετρήσεις του. Στεκότανε τότε ώρα ακίνητος. Απορροφημένα αφηρημένος. Σαν το Σωκράτη στην Ποτειδαία. Ύστερα σαλτάριζε ξαφνικά απάνου στην πρώτη φιλύρα που βρισκόταν μπροστά του, και φώναζε:

- Είναι δυνατόν η φύση νά 'ναι τρελή¹;

Αλλοτε, περισσότερο κυρίαρχος, αισθανότανε τον εαυτό του συνεργό ή πρωταγωνιστή στα ασύλληπτα τεκταινόμενα της φύσης, της έρευνας και του ανθρώπινου νου. Τότε σα νά 'βλεπε να καταρρέει ολόκληρο το στατικό οικοδό-

μημα του Λαπλάς για το ντετερμινιστικό σύμπαν, εφώναζε με περηφάνεια παράφορη, αλλά καθόλου αλαζονική:

- Κατάλυσα το νόμο της αιτιότητας¹. (Της ατιοκρατίας ήθελε να ειπεί).

Το πείραμα του Βέρνερ Χάιζενμπεργκ, να προσδιορίσει ταυτόχρονα και ακριβώς τη θέση και την ορμή του ηλεκτρονίου ενός ατόμου, το συνόδευε η ακόλουθη δυσκολία:

Όταν το ποσό της ενέργειας που έπεφτε επάνω στο ηλεκτρόνιο ήταν χαμηλής συχνότητας, ραδιοακτινοβολία μικροκυμάτων 10^1 επί ας πούμε, τότε η θέση και η κίνηση του ηλεκτρονίου μπορούσε να προσδιορισθεί ταυτόχρονα και ακριβώς, αλλά και δε μπορούσε. Γιατί η ενέργεια ήταν τόσο ασθενής, ώστε να μη διαταράζεται η κατάσταση του ηλεκτρονίου. Όμως η ενέργεια ήταν και τόσο ασθενής, ώστε να μένει σχεδόν αόρατο το ηλεκτρόνιο. Κρατούσε την ορμή αλλά έχασε τη θέση.

Όταν το ποσό της ενέργειας που έπεφτε επάνω στο ηλεκτρόνιο ήταν υψηλής συχνότητας, ακτινοβολία γ ραδιενεργού σώματος ας πούμε, τότε η θέση και η κίνηση του ηλεκτρονίου μπορούσε να προσδιορισθεί ταυτόχρονα και ακριβώς, αλλά και δε μπορούσε. Γιατί η ενέργεια ήταν τόσο ισχυρή, ώστε να γίνεται καθαρά ορατό το ηλεκτρόνιο. Όμως η ενέργεια ήταν και τόσο ισχυρή, ώστε να διαταράζεται η κατάσταση του ηλεκτρονίου. Κρατούσε τη θέση αλλά έχανε την ορμή.

Όταν το ποσό της ενέργειας που έπεφτε επάνω στο ηλεκτρόνιο ήταν μέτριας συχνότητας, ακτινοβολία ανάμεσα στο ορατό φάσμα 10^4 οπι και στο υπεριώδες 10^{16} οτη ας πούμε, τότε η θέση και η κίνηση του ηλεκτρονίου μπορούσε να προσδιορισθεί ταυτόχρονα και ακριβώς, αλλά με το ελάχιστο δυνατό σφάλμα. Γιατί η ενέργεια ήταν τόσο ασθενοίσχυρή, ώστε μόλις να διαταράζεται η κατάσταση του ηλεκτρονίου, και τόσο ισχυροασθενής, ώστε μόλις να γίνεται ορατό.

Μόλις που κρατούσε τη θέση του και μόλις που κρατούσε την ορμή του.

Αυτό το μόλις είναι το ελάχιστο δυνατό σφάλμα στον προσδιορισμό της θέσης Δr και το ελάχιστο δυνατό σφάλμα στον προσδιορισμό της κίνησης Δs του ηλεκτρονίου.

Αυτό το *μόλις* είναι η αρχή της Απροσδιοριστίας που ανακάλυψε ο Χάιζενμπεργκ μέσα στη δομή των χημικών στοιχείων. Μέσα στη δομή, δηλαδή, των λίθων με τους οποίους είναι χτισμένο το σύμπαν.

Αυτό το μόλις, εκατό ακριβώς χρόνια πριν από το Χάιζενμπεργκ το είχε ανακαλύψει ο Σολωμός μας, ωσάν το μέσο διάμεσο άπειρης δύναμης ανάμεσα στο q του έρωτα και στο p του θανάτου:

Μόλις είν' έτσι δυνατός, ο Έρωτας κι ο Χάρος.

Το γινόμενο του σφάλματος στον προσδιορισμό της θέσης και της ορμής του ηλεκτρονίου δε μπορούσε σε καμία περίπτωση να είναι μικρότερο από τη σταθερά του Πλάνκ. Από την Plank-Konstante για το Wirkungsquantum.

Εάν μεγαλώνει η τιμή του σφάλματος στον προσδιορισμό της θέσης (ακτινοβολία προς το ασθενές του φάσματος), τότε μικραίνει ανάλογα η τιμή του σφάλματος στον προσδιορισμό της ορμής. Εάν μεγαλώσει η τιμή του σφάλματος στον προσδιορισμό της ορμής (ακτινοβολία προς το ισχυρό του φάσματος), τότε μικραίνει ανάλογα η τιμή του σφάλματος στον προσδιορισμό της θέσης. Όσο καθαρότερα βλέπω το ηλεκτρόνιο, τόσο περισσότερο διαταράζεται η κατάσταση του. Όσο πιο ανενόχλητο μένει το ηλεκτρόνιο, τόσο δυσκολότερα το διακρίνω.

Όσο περισσότερο πλησιάζει το τσακάλι το λαγό και ξεμακρύνει ο λαγός από το τσακάλι, τόσο περισσότερο προσεγγίζεται η δυνατότητα να μην πεθάνει ούτε το ένα ούτε το άλλο. Η ζωή οντοποιείται και αποθεώνεται ταυτόχρονα και για τα δύο ζώα ανάμεσα στη στιγμή της αστραπής. Αυτή η στιγμή της αστραπής μετρήθηκε από το Χάιζενμπεργκ, και ή ελάχιστη δυνατή τιμή της βρέθηκε να φτάνει ως το όριο της σταθεράς του Πλάνκ. Όχι παρακάτω.

Απροσδιοριστία είναι η στιγμή της αστραπής, που πάλι ο Σολωμός μας την εκράτησε γκέμι στα χέρια του μ' έναν όψιμο στίχο του:

Άστραψε φως, κ' εγνώρισεν ο νιος τον εαυτό του.

Αυτή η σολωμική αστραπή που χωρίζει τον κολυμπιστή από τον καρχαρία, και που μέσα της μπορούμε να γνωρίσουμε τον εαυτό μας τόσο φωτεινά, ώστε να γίνουμε ολόκληροι φως, έχει την ίδια τιμή με το κβάντο ενέργειας, $h = 6,6 \cdot 10^{-34}$ Watt. sec².

Η πρώτη ανάγνωση της θεωρίας της Απροσδιοριστίας από τους φυσικούς έδωσε συγκομιδή ξυλοκαρπίας. Σκέψεις αλλόκοτες, συμπεράσματα παλαβά. Λίγη σύγχυση, πολλή αμηχανία. Μέχρι και για ελευθερία στη βούληση της πέτρας, και απόδειξη της ύπαρξης του θεού έφτασαν να μιλούν οι χριστιανοί, οι σακάτηδες και οι άλλοι κουλο-κουτσόστραβοι. Αλλά κάπου και οι έντρομες υποψίες για μεγαλουργικές κατακτήσεις άρχισαν να ξεμυτίζουν.

-Τι να θέλει πάλι να μας ειπεί ετούτος ο νέος Καπα-δόκης; ερώταγαν οι λιγότερο στοχαστικοί. Το πράγμα ξα-νάκαμε επίκαιρη την αρβυλλολογία του 1905 με την ειδική Σχετικότητα:

-Πάρτε μια ζυγαριά να ζυγίσουμε το φως. Συναγερμός! γιατί το λεπτό ευρίσκεται σε κίνδυνο. Από τους δύο δίδυμους ο ένας γέρασε, και ο άλλος κόλλησε στα νήπια. Ζουρλομανδύα! φέρτε το ζουρλομανδύα να φορέσουμε στον Αϊνστάιν και στις παλάβρες του.

Μέσα σ' εκείνο το σαλαγητό και την αντάρα, ένας φυσικός έδωσε την απλή εξήγηση που χρειαζότανε:

Εκείνο που θέλεις να ειπείς με την αρχή της Απροσδιοριστίας, με τα πε κιου και τα Δέλτα σου, έγραφε στα 1926 ο Πάουλι σε μια επιστολή του στο Χάιζενμπεργκ, εγώ το παρασταίνω έτσι:

Ημπορεί κανείς να κοιτάζει τον κόσμο με τον οφθαλμό ρ και να 'χει εικόνα- ημπορεί ανάποδα να τον κοιτάζει με τον οφθαλμό q και να 'χει πάλι εικόνα· αν όμως ανοίξει και τα δυο μάτια τον ταυτόχρονα, τότε δεν έχει εικόνα. Θα πλανηθεί.

Αυτή την παραβολή στο δικό μου παράδειγμα τη διαβάζω έτσι:

Ημπορείς να κοιτάς το τσακάλι να πεθαίνει και το λαγό να ζει. Έχεις εικόνα. Ημπορείς ανάποδα να κοιτάς το τσακάλι να ζει και το λαγό να πεθαίνει. Έχεις εικόνα. Αν όμως θέλεις να ιδείς ταυτόχρονα να ζουν ή να πεθαίνουν και ο λαγός και το τσακάλι, τότε δεν έχεις εικόνα. Θα πλανηθείς.

Την πειραματική απόδειξη της αρχής της Απροσδιοριστίας μας την έδωσε το πιο παράδοξο πείραμα που έγινε ποτέ. Είναι το θρυλικό πείραμα του Έρβιν Σραϊντιγκερ.

Έλαβε ένα κλουβί γυάλινο στεγανό που στα εσωτερικά του τοιχώματα είχε υδροχιτώνια. Στο κάτω μέρος σε κάθε υδροχιτώνιο υπήρχε μια οπή που βούλωνε με μια βαλβίδα, πολύ εύκολη να ανοίγει. Εγέμισε τα υδροχιτώνια με υδροκυάνιο. Δηλητήριο που η εισπνοή του προκαλεί ακαριαίο θάνατο. Έκλεισε τις βαλβίδες. Και έβαλε μέσα στο κλουβί μια γάτα και τό 'σφράγισε. Όμοια όπως ο Κουτούζωφ έκλεισε στο κλουβί το Βοναπάρτη μαζί με την αρκούδα του ρωσικού χειμώνα. Ετοποθέτησε παράμερα το κλουβί, ώστε να μην το βλέπεις. Και ύστερα από δέκα ή είκοσι λεπτά, γυρίζει και σε ρωτάει:

- Για ειπέ μου, τίμει αναγνώστη, η γάτα μέσα στο κλουβί είναι ζωντανή ή νεκρή;

Τι θ' απαντήσεις;

Να ειπείς είναι νεκρή; Αλλά μπορεί να μην έχει πατήσει ακόμη τη βαλβίδα. Να ειπείς είναι ζωντανή; Αλλά μπορεί νά 'χει κιάλας πατήσει τη μοιραία βαλβίδα.

Τι θ' απαντήσεις;

Ούτε η μία ούτε η άλλη απάντηση είναι δυνατή. Γιατί κοιτάς, και η γάτα είναι νεκρή (οφθαλμός ρ, έχεις εικόνα), κι εσύ απάντησες ότι είναι ζωντανή. Γιατί κοιτάς και η γάτα είναι ζωντανή (οφθαλμός q, έχεις εικόνα), κι εσύ απάντησες ότι η γάτα είναι νεκρή.

Τι θ' απαντήσεις;

Μία μόνο απάντηση είναι δυνατή. Ούτε η απάντηση Α (η γάτα είναι ζωντανή), ούτε η απάντηση Β (η γάτα είναι νεκρή), αλλά η απάντηση Γ:

Η γάτα είναι νεκροζώντανη.

Το ένα μάτι ρ και η εικόνα του είναι η νεκρή γάτα. Είναι η μισή πιθανότητα που κερδίζει, ή ο ακριβής προσδιορισμός της θέσης του ηλεκτρόνιου. Το άλλο μάτι q εί-

ναι η ζωντανή γάτα. Είναι η αντίστροφη μισή πιθανότητα που κερδίζει, ή ο ακριβής προσδιορισμός της κίνησης του ηλεκτρόνιου.

Κοιτάς και με τα δύο μάτια θα ειπεί ότι δεν κοιτάς με κανένα, και ωστόσο είσαι αναγκασμένος ν' απαντήσεις τι γίνεται μέσα στο κλουβί. Ο ταυτόχρονος προσδιορισμός της κίνησης και της θέσης

του ηλεκτρόνιου δεν ημπορεί να είναι ακριβής αλλά απροσδιόριστος. Η γάτα είναι νεκροζώντανη.

Αυτή τη μόνη δυνατή κατάσταση της γάτας στο κλουβί, τη νεκροζώντανη δηλαδή, ο Σραίντιγκερ την εχαρα-κτήρισε με τους τρεις δοξασμένους χαρακτηρισμούς του.

Πρώτο, η γάτα είναι σε κατάσταση *δαιμονική*. Μη συλ-ληπτή δηλαδή από το φτωχό μυαλό του ανθρώπου. Ή τα αφανή του κόσμου είναι αληθινότερα από τα φαινόμενα.

Δεύτερο η γάτα είναι σε κατάσταση *υβριδική*. Τραμ με τροχούς και λεωφορείο με ηλεκτρικό σύρμα. Τρόλλευ δηλαδή. Κένταυρος, Χίμαιρα, Τρίτωνας, Γοργόνα, Σφίγγα.

Και τρίτο η γάτα είναι σε κατάσταση *σχιζοφρενική*. Δηλαδή είναι για να κρεπάρεις, αν δοκιμάσεις να την κατανοήσεις και να την περιγράψεις.

Αυτός είναι ο λόγος, που όλα τα σπουδαία έργα στην ιστορία του ανθρώπου είναι παρανοϊκά και ακατανόητα. Τερατουργικές μεγαλουργίες και μεγαλουργικές τερατουρ-γίες. Αλέξανδρος, Καίσαρας, Βοναπάρτης, Στάλιν.

Και αυτός είναι ο λόγος, που όλοι οι σπουδαίοι άνθρωποι της γης, όσοι προσέγγισαν δηλαδή το βυθό της αλήθειας για τη φύση και για τη ζωή, υπήρξαν σχιζοφρενικοί.

Είναι απλός και κοινός και αρχαίος ο λόγος ότι μεγα-λοφυία σημαίνει παραφροσύνη.

Γιατί όλα τα μεγάλα έργα γεννιούνται και μεγαλώνουν απάνου στη στιγμή της αστραπής του Δρ επί Αq. Και όλοι οι μεγάλοι άνθρωποι ζουν και περπατούν απάνου στην κόψη της αστραπής Δρ επί Αq.

Τους γνωρίζουμε από την κόψη του σπαθιού την τρομερή. Όπως και τη λευτεριά Ελλάδα.

Η Απροσδιοριστία είναι το Αλφαβητάριο του βιβλίου της φύσης. Ο μέγας κόσμος την κρύβει στο υποθετικό σημείο αναστροφής του βέλους του χρόνου. Όταν θα συμβεί η αντιστροφή από τη διαστολή στη συστολή της πορείας του σύμπαντος. Ο μακρόκοσμος τη λέγει σ' ένα εκατομμύριο εκατομμύρια παραδείγματα. Ο μικρόκοσμος τη σημαίνει στα Δέλτα του πε και του κίου του ηλεκτρόνιου.

Η Απροσδιοριστία *«ούτε λέγει ούτε κρύπτει, άλλα σημαίνει»*. Σύμφωνα και με την πρώτη σύλληψη της από τον Ηράκλειτο.

Ολόκληρο το σύμπαν διηγείται τη δύναμη και τη δόξα της. Τα δεινά και τα δώρα της φύσης διορίζουν το δείκτη, την οδηγία, και το δείγμα της. Διαρκώς μας διαβιβάζει τη διαταγή της, και διαρκώς μας δίνεται η διαθήκη της. Με τα Δέλτα του ρ και του q.

Η ύλη, στην πιο απλή της μορφή, άλλοτε μας πάει να την παίρνουμε σωμάτιο και άλλοτε κυμάτιο. Είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Η ακμή του ξυραφιού και η κόψη του σπαθιού είναι μια ακατόρθωτη διάσταση που συνέχεια τείνει να μονιάσει τις δύο κοφτερές όψεις του ρ και του q.

Ο Καιρός του χρόνου, το αέριο νυν της ροής του, που πριν φτάσει πέρασε κιόλας, εκείνο το έκπληκτο σημείο ανάμεσα στο *ούκέτι* και στο *οὔπω*, στο όχι ακόμη και στο όχι πια, είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Τα νερά στον ποταμό του Ηράκλειτου, που ποτέ δεν τα πατάς, γιατί πριν ακόμη φτάσουν έφυγαν κιόλας, είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Το *'μεταδάλλον ἀναπαύεται'* στον Ηράκλειτο, πως όλα δηλαδή στον κόσμο αλλάζουν εκτός από τον ίδιο το νόμο της αλλαγής, είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Το *'ἀθάνατοι θνητοί, θνητοί ἀθάνατοι'* στον Ηράκλειτο είναι η πιλάλα του τσακαλιού και του λαγού στο χιόνι, ή η γάτα του Στραϊντιγκερ στο κλουβί.

Τα *'άνω κάτω οδός μία'*, ή *'ἀρχή και πέρας ἐπί κύκλου κοινόν'*, του Ηράκλειτου είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Η γνώση του Παρμενίδη ότι *'πρέπει να είναι το μη εί-ναι'*, υποδηλώνει τα Δέλτα του ρ και του q.

Το νερό στον ουρανίσκο μας ανάμεσα στο ασταθές δι-ψοξεδιψώ είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Η καταποσία το φαγί στον ουρανίσκο του πεινασμένου, που την παλεύουν από δω η νόστιμη παραμονή στο στόμα και από κει η ελκτική αδημονία της κατάποσης, είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Η ανάβαση στο ακραίο άκρο της ηδονής κατά τη γενετήσια σμίξη, που στο θηλυκό βιώνεται οροπέδιο αλλά στον άντρα κορυφογραμμική, είναι ο ίλιγγος ανάμεσα στη λάμψη της στέρησης και στο σβήσιμο της πλήρωσης. Είναι τα Δέλτα στο ρ της πλατωνικής Πενίας και στο q του πλατωνικού Πόρου, που γέννησαν τον Έρωτα.

Η ισόπαλη πάλι, ανάμεσα στα γκραβιτόνια των βαρυ-τικών και στα φωτόνια των ηλεκτρομαγνητικών δυνάμεων στη διελκυστίδα του ήλιου, είναι τα Δέλτα του ρ και του ζ , που μας χαρίζουν τη ζωή, το φως, και το θάνατο.

Το μεσημέρι και τα μεσάνυχτα, τα "νυκτερινά φέγγη" του Πλάτωνα σε μεγαλογραφική χαρτογράφηση, είναι τα Δέλτα του ρ και του q των ωρών.

Ο Φθινόπωρος να καταλεί την Άνοιξη για να τη χρεωθεί και ο Θέρος να κηδεύει το Χειμώνα στον τάφο του κηδευτή, κατά το 'Το ζωντανό κιβούρι μου' του Παπαδιαμάντη, είναι τα Δέλτα του ρ και του q των εποχών.

Το 'τι δέ τις; τι δ' ου τις; και ψυχρά φλογί» του Πίνδαρου είναι τα Δέλτα του ρ και του q . Ίσκιος ονειρού ο βίος μας.

Το 'δακρυόεν γελάσασα' της Ανδρομάχης, και η χαρμολύπη του Ερμή στην Ολυμπία, με τη μία παρειά γελαστή και την άλλη θλιμμένη, είναι τα Δέλτα του ρ και του q .

Το 'στοναχή κατά δώματ' όρώρει' του Όμηρου¹, ανάμεσα στο γέροντα Πρίαμο που θρηνεί το νεκρό του γιο, και το λαμπρό Αχιλλέα που θρηνεί το ζωντανό γέροντα πατέρα του, είναι τα Δέλτα του ρ και του q .

Οι "επαγγελματίες επαναστάτες" του Λένιν, για να μη γίνεται ύπνος το 'γρηγορείτε' και κατεστημένο η επανάσταση' οι εκκαθαρίσεις των παλαιών (και νέων) μολοσεβικών από τον ατσάλινο Στάλιν, για να μην παγώνουν οι άρχοντες στο μπετόν της συνήθειας και της αλαζονείας, είναι τα Δέλτα στο ρ και στο q .

Ο λάλος στο ικρίωμα από το στόμα τον Δαντόν: 'Σε βλέπω να πατάς οπού πατώ' σαν αντίλαλος στα αυτιά του Ροβεσπιέρου είναι τα Δέλτα στο ρ και στο q .

Ο Κολοκοτρώνης νικητής στο Δερβενάκι και δικασμένος στ' Ανάπλι, κι ο Παπαφλέσσας υπουργός στο Κουβέρ-νο και πεσόντας στο Μανιάκι είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Ο στίχος 426 της Πέμπτης ελεγείας του Ντουίνο στο Ρίλκε είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Ο *Νηφομανής*, που περπατά στου ξυραφιού την κόψη, έχει από δω το ρ του νηφάλιου κριτικού κι από κει το q του εμπνευσμένου από τη μανία των Μουσών ποιητή.

Το τρίτο είδος, το μιχτό αλλά νόμιμο, του Σολωμού, με το ρ του ρομαντισμού της Ευρώπης και το q του κλασικού της Ελλάδας, δηλώνει το ακατόρθωτο αλλά και ανεξίτηλο ύφος της πιο υψηλής ποίησης.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα, στον *Ηλίθιο* του Ντοστογιέβ-σκι, ανάμεσα στη λάσπη του εραστή Ραγκόζιν που τη χρειάζονται τα καρποφόρα δέντρα, και στον αιθέρα του ερωτευμένου πρίγκιπα Μύσκιν που τόσο δυσκολεύει την αναπνοή, είναι τά Δέλτα του ρ και του q.

Η Γεθσημανή του Ιησού με τον ιδρώτα του 'ώσει *θρόμβους αίματος*' στη μέση της πορείας από τα βαγιόφυλλα της Κυριακής ως το *'λιμά σβαχθανί'* του λόφου, είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Ο *'φανός δίος'* του ασκητή αρσενοκοίτη Σωκράτη, ανάμεσα στην υπόγεια και στην ουράνια πορεία, είναι τα Δέλτα του ρ και του q. Οδός Πουργατόριου ανάμεσα σε Κόλαση και Παράδεισο.

Η άπιστη πίστη και η πιστή απιστία του Ερρίκου Φάουστ και του Νικολάι Σταυρόγκιν είναι τα Δέλτα του ρ και του q.

Στις Νέκυιες του Οδυσσέα του Αινεία και του Δάντη, ο ζωντανός που περπατεί με την τρομάρα του Αδη, είναι ο αγγελοκρουμός ανάμεσα στο ρ της ζωής και στο q του θανάτου.

Η αττική τραγωδία των ελλήνων, με το διονυσιακό και το απολλώνειο στοιχείο της, είναι τα κατορθωμένα Δέλτα

της στιγμικής ισορροπίας ανάμεσα στο ρ του φόβου και στο q του ελέου.

Και ακόμη ετούτο:

Το «προδίνω τον εαυτό μου» που ψιθυρίζει και κλαίει η μικρή παντρεμένη με τα φεγγερά γόνατα, καθώς τη νύχτα πλαγιάζει με τον άντρα της και τη μέρα κυλιέται με τον εραστή της, είναι τα Δέλτα ανάμεσα στο φρικαλέο εξάισιο ρ του τσακαλιού αν είναι να μην πεθάνει, και στο φρικαλέο εξάισιο ρ του λαγού αν είναι να μην εξοντωθεί.

(Μόνε πρόσεχε την κλαγγή των σπαθιών: δε μιλώ για την ανόητη άπιστη που κάθε τρίμηνο ή τέρμινο φροντίζει να αλλάζει τα κέρατα στο μέτωπο του συζύγου άντρα της. Ούτε για τον παραλυμένο μοιχό, που σε όποια πόλη κι αν ταξιδέψει δε βαστά να μη λύσει τον ακυβέρνητο φαλλό του. Γιατί αλλίμονο στην εμορφιά της αγωνίας, όταν κα-τανταίνει πλήξη συνήθειας. Τότε είναι νεκρά και ο λαγός και το τσακάλι, και η μοιχαλίδα και ο κερατάς της. Και προπαντός ο έρωτας).

Πριν από χρόνους είχα τη χάρη να συντύχω για μία φορά το Βέρνερ Χάιζενμπεργκ. Ήταν ένα αποσπέρο στη Σάλα Μπετόβεν στη Βόννη. Ιούλιος του 1972.

Είδα μπροστά μου ένα γεροντάκο στα 71 του χρόνια. Τα μάτια του ήσαν ανοιχτόχρωμα. Είχαν μια λαμπυρότητα που την έσκιαζε κάπως ο καιρός, ο κόπος, και μια μακρυ-νή ενατένιση. Ωσάν ιδέα θησαυρισμένης φροντίδας.

Μέτριος στο ανάστημα, φορώντας τη γινομένη σάρκωση της τρίτης ηλικίας, ωστόσο στυλός, ανάδινε την αίσθηση μιας ξεχασμένης υλαρότητας. Οι κινήσεις του ήσαν ήμερες. Τα χαρακτηριστικά του αδρά παλαιωμένα. Στην έκφραση του ανέβαινες να αποκρυπτογραφήσεις το αντι-λάρισμα μιας μακrunής νικηφόρας αποστρατείας, που κούρνιαζε μετέωρη, όπως η γλαύκα στο σούρουπο. Ήταν ντυμένος το ύφος της φτασμένης ηρεμίας. Τον εκόντεψα, άπλωσε το χέρι.

- Oh! video hominem, είπα.

- Όρω τον άνδρα. Ja, ich verstehe das Lateinische und antworte griechisch, αποκρίθηκε.

Μέσα στα εκατομμύρια της Αγοράς του αιώνα μου είδα για μια στιγμή έναν άνθρωπο, χωρίς να χρειάζεται να κρατήσω το μεσημεριανό φανάρι του αρχαίου Διογένη.

Φεύγοντας κυμάτιζα όπως ο Κάραγιαν με τα κλειστά μάτια, όταν κυβερνούσε την Pastorale του Μπετόβεν. Ανάμεσα στην καταγίδα του καιρού από δω, κι από κει στο ποιμενικό τραγούδι της απλότητας. Στο Gewitter - Sturm, και στο Hirtengesang.

ΕΛΩ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ!

1

*Parcarumque
propinquat.*

*dies
Vergili*

Τρανώματα γλώσσης, και γόμοις καταστόργους, και μήδεα
λαχνήεντα (αρχίδια βαρβάτα και βάρβαρα εξηγάνε).

Και νυκτός έρημαίης άλαώπιδος, και φιλότητα σχεδύ-νην, και
νηστεύσαι κακότητος, και θάνατον... άλοίτην, (ήγουν εκδικητήν
και τιμωρόν).

Και εύηκέα βάζιν, και οϋκέτι θνητός, και ταινίαις τε
περίστεπτος, και άσυνήθεα χώρον, και κλαύσά τε και κώ-κυσα
(έκλαιγα σκούζοντας).

ΚαL όλος ο Φρόνυτ με τη libido και το Todestrieb. Και όλος ο
Ηράκλειτος με τον πόλεμο, τον πατέρα και βασιλιά των
πλασμάτων.

Πολύ έμορφα, και πολύ απλά ο λαός μας τον έκλεισε
σ' ένα τραγούδι του τον ιανό έρωτα και πόλεμο πάτερα. Όλοι κι
όλοι ίαμβοι εφτά δωδεκασύλλαβοι.

*Αντα ημαν παλικάρι δώδεκα χρονω στα
σίδερα πατούσα κι έβγαζαν νερό, στα
μάρμαρα πατούσα και κουρνιαχτιζαν.*

*Γιανίτσαρο με πήραν πέρα στη
Φραγκιά να μάθω το δοζάριν και τον
πόλεμο. Κι ουδέ δοζάρι εμάθα και ουδέ
πόλεμον, μόν' μάθα την αγάπην την
παντέρημη.*

Οχτώ χρόνους εμάθαινε την αγάπη το παλικάρι την έρημη.
Οχτώ χρόνους τό 'λειωνε στο κρεβάτι η φάγουσα. Πού 'ταν

γραμματισμένο. Και διωματάρικο, και λιγνό. Έν' αφηλό κυπαρισσάκι.

Και το μάργωνε η πύρα της αγάπης και κρύωνε. Κι όλο συχοπαράκάλει μάνα κι αδερφή. - Ανάψτε στο τζάκι τη φωτιά να ζεσταθούν τα χέρια μου, λέω.

Κι οι, που δεν ήξεραν, μάνα κι αδερφή δεν άναβαν έτσι τη φωτιά. Μονε τού 'φεραν και χίλιους δυό γιατρούς. Για να γειάνει από τη βασιλική αρρώστεια.

Κι απάνου στους οχτώ χρόνους εκλείστηκε ο κύκλος. Έγειανε ο λεβέντης! Έδεσε με το δικό του σπαθί το γόρδιο δεσμό στον κύκλο του. Έτσι, που κανείς να μη μπορεί να τον λύσει. Έγινε ένας μικρός αντι-Αλέξανδρος. Και πια η φυλλάδα τραγουδεί την ιστορία του ολάκερη. Ακόμη δέκα ενδεκασύλλαβοι τροχαιοί. Όλοι κι όλοι.

Ένα παλικάρι είκοσι χρονώ τ' άρματα τον όώσαν για τον πόλεμο. Πόλεμο δε βρήκε πίσω γύρισε, μεσ' στη μέση το δρόμο κάπον δίψασε. Έσκυψε να πιεί νερό στο Γκιούλ Μπαζέ, σφαιρά τονε βρήκε και τον λάβωσε. - Σύρε πες στη μάνα μ' τη μπαμπόγρια και στην αδερφή μου την καλόγρια, θέλει ας βάλει μαύρα, θέλει ας παντρευτεί. Μένα με σκοτώσανε στο Γκιούλ Μπαζέ.

Το τρίτο βιβλίο του, που δεν πρόφταζε να γράψει ο Εμπεδοκλής, ήθελε να φέρνει τον τίτλο 'Τελλούριον'. Γραφή ταπεινή. Για πράγματα απλά. Ήθελε να ειπεί για τα νουκλεόνια. Για τους επαγγελματίες επαναστάτες, όπως τους έκραζε ο Βλαδίμιρος Ουλιάνωφ. Και ο Τσε Γκεβά-ρα. Ήθελε να εξηγήσει στα παιδιά εκείνη την αρχαία του πρόταση,

οτι φυσικώς και αόιδάκτως το ζων φεύγει μεν την άλγηδόνα, διώκει δε την ήδονήν. (TJiels, 31B118)

Που, γιατί δεν την κατανόησαν οι άνθρωποι και οι δάσκαλοι, θα γίνει η αιτία να καταστραφεί από τον πλανήτη ο homo sapiens.

Ήθελε, δηλαδή, να εξηγήσει ότι είναι χρεία να μαθαίνουμε το παιδί στα σχολεία να αντιμάχεται τη φυσική του τάση προς την ευκολία και τον ευδαιμονισμό. Ότι η χρυσή οδηγία κάθε αγωγής κλείνεται στην πρόταση: η ζωή μας είναι υπόθεση δύσκολη και

τραχιά. Απέναντι σε κάθε χαρά που δοκιμάζουμε, στέκεται αναγκαία μία ισόποση λύπη. Ο άνθρωπος που δεν πληρώνει την κάθε ηδονή του με ίση σε ποσότητα αλγηδόνα, ζει μια ζωή αφύσικη. Δηλαδή ψεύτικη ως τη ρίζα της. Και ότι θα ρθει η μέρα, ο *dies irae* που λέγανε, που αυτή την ψευτιά θα την πληρώσει με τον αφανισμό του από τον πλανήτη μας. Αλλίμονο σε κείνες τις δύομισυ γενεές που θα τους λάχει το λαχνί.

Ήθελε λοιπόν να ειπεί για τα αδρόνια και τα νουκλεό-νια, και για το πώς πεθαίνει ένα αστέρι. Πώς ξαναγίνεται δηλαδή πολύ λαμπερό, πολύ νέο (*super nova*).

Δεν πρόφταξε. Δεν θέλησε να προφτάξει.

Όταν ανέβηκε για πρώτη φορά ο Εμπεδοκλής το όρος, άλλο επερίμενε και άλλο είδε.

Όσάν περπάτησε τους πρώτους λόφους· ωσάν έπιασε ν' ανηφορίζει τις απανωτές υπώρειες, τέσσερες πέντε η μία όλο και πιο ψηλά από την άλλη· ωσάν εκαβάληκε την τελευταία δειράδα και πάτησε την ακρώρειά της, εκεί αντίκρουσε την κορφή. Ξαφνικά.

Μανούλα μου! τί 'ταν εκείνο που ένιωσε τότες. Η ψυχή του εβούλιαξε. Πώς βουλιάζει φθόνος στη λάσπη, αν τύχει και τον πατήσει υποπόταμος; Του κόπηκαν τα ήπατα.

Ο τεράστιος φωτερός όγκος, που σαν τον αντίκρυζε από τον κάμπο εφάνταζε στα μάτια του απέραντα μακρυ-νός, χαμένος στα ύψη και στον ουρανό, άλλοτε να τον τρέχουν τα σύννεφα με βιαστικό διαβασίδι, άλλοτε μπαμπακε-ρή απανωσιά να τον σκεπάζει ημέρες πολλές 'ί αντάρα, άλλοτε να λάμπει στην αιθρία όρθιος, καμαροφρύδης, ατε-μπίχιαστος¹, σα μαρμάρινος ώμος λευκού θεού,

αυτός ο τεράστιος φωτερός όγκος τινάχτηκε τώρα μπροστά στα μάτια του ζωντανός. Τον ένιωσε ένα ολοκάθαρο επίμονο βλέμμα αντίπαλου βλοσυρού, που σε κοιτάει ασκαρδαμυκτί. Να σε λυγίσει. Να σπείρει μέσα σου τον πανικό φόβο. Να σε κάμει να τρεκλίσεις και να σου διπλωθούν τα γόνατα. Να καταρένεις στη γη και να ικετέψεις:

- Έλεος, βουνέ! δε σε υποφέρω.

Όταν αντίκρυσε για πρώτη φορά ο Εμπεδοκλής το όρος, το αισθάνθηκε συμπαγές ν' ακκουμπάει στη ράχη του.

- Θεοί! εφώναξε. Πού είναι η δύναμη που μου χρειάζεται τώρα, να αντέξω ετούτο το ατλαντικό βάρος; Άνθρωπος είμαι. Και μου ζητάτε τα δάνεια τιτάνα. Μα πώς γίνεται λοιπόν να το κάμω να γίνει; Πού το βλέπω καθαρά. Αν δεν κρατήξω το όρος στους ώμους μου, δε θα βρεθεί ο τρόπος για να το ανεβώ. Να πατήσω την κορφή του. Να πηδήξω τον κρατήρα. Αχ! εδώ που με φέρατε, ποιος θα με συδράμει τώρα;

Είναι μεγάλος ο κόσμος. Και το σώμα μας να τον χωρέσει τόσο μικρό. Είναι πλατιά η σκέψη μας. Όμως δε φτάνει να διοδέψει τον άπειρο ουρανό. Και το μέτρο της ύπαρξης μας της φωτεινής είναι η γνώριμη πυγολαμπίδα μέσα στην ατελεύτητη λάμψη του ήλιου.

- Μα ποιος είμαι λοιπόν;

Έτσι εγύρισε τότε να ρωτήσει ο ορεινός στρατοκόπος, μέσα στη νικητήρια σιωπή που τον κύκλωνε. Και άκουσε την ίδια απόκριση. Σε γλώσσες διαφορετικές, και σε καιρούς άλλους:

- *"Όσε εκείνος εγώ! άθλων Οϊόπόδαν.*

Και σαν από μακρύτερα και ακατάληπτα κάπως,

- *This is I, Hamlet the Dane.*

Όταν αντίκρυσε για πρώτη φορά ο Εμπεδοκλής το όρος από την ψηλότερη ακρόρεια της τελευταίας δειράδας, ήταν η τρίτη μέρα μεσουντος του μήνα Πυανεψκόνα, ή Δαματρίου, ή Αθύρ¹.

Εμπεδοκλής πάει να ειπεί ο άντρας που κατέχει έμπεδο κλέος. Εκείνος, δηλαδή, που η καλή του υπόληψη μένει σταθερή.

Θέλεις γιατί η φύση έτσι τον μοίρανε· θέλεις για τον αγώνα του να προσφέρει στο βαθύτερο κύτταρο του κόσμου και της ανθρώπινης ύπαρξης την τιμή που τους αρμόζει- θέλεις για το τίμημα που πλήρωσε για να ξεχρεώσει το δώρο της ζωής, το δώρο δηλαδή που κάνει η φύση στον καθένα μας με το να μας γεννήσει άνθρωπο και όχι ζώο κάποιου άλλου είδους· θέλεις για το έργο που εδημι-ούργησε, και το άφηκε διαθέκη ευεργεσίας και χάρης στις ερχόμενες γενεές, ο Εμπεδοκλής είναι ο άντρας που προορίστηκε ν' αφήκει τη δόξα του ανέλεθρη στη μνήμη των

ανθρώπων. Όσο χρόνο, εννοείται, θα υπάρχουν οι άνθρωποι σε τούτο το γαλαζοπράσινο πλανήτη, που χορεύει στα κοντινά κράσπεδα του αστέρα μας. Τεσσερεσήμισυ τώρα δισεκατομμύρια χρόνια.

Ειδικά, ο Εμπεδοκλής ο Ακραγαντίνος, που έζησε στη Σικελία στον καιρό από τη μάχη του Μαραθώνα (490;) ως τις ημέρες που ετελειώθηκε στην Ακρόπολη το χτίσιμο του Παρθενώνα (434;), τη δόξα που έλαβε, γνώριζε ότι την αφήνει σταθερή χάρη στο έργο που εδημιούργησε. Τις δε-κατέσσερες Ολυμπιάδες που έζησε. Ο πολεμιστής. Και που το κρανίο του βρέθηκε με όλα τα δόντια.

Και καθώς φαίνεται, εκτός από τον εαυτό του, άντρες σαν τον Εμπεδοκλή είχε στο νού του ο Οράτιος, όταν ύστερα από τέσσερες αιώνες ετραγούδησε την περίφημη *Ωδή στην Αθανασία*:

*Όρθωσα ένα μνημείο από το χαλκό μονιμότερο,
κι από το βασιλικό ήθος των Πυραμίδων πιο ψηλό.
Ετούτο ούτε οι άγριες μπόρες ούτε ο βίαιος βοριάς
θα μπορέσουν να το σκορπίσουν. Ούτε οι αναρίθμητες
διαδοχές των ετών και η φυγή των αιώνων.
Δε θα πεθάνω ολόκληρος, κι ένα μεγάλο κομμάτι μου
θα ξεφύγει τον Αδη. Συνέχεια στο μέλλον
έπαινος θα με πλουτάνει καινούργιος, όσον καιρό
ο ιερέας θ' ανηφορίζει στο λόφο του Καπιτωλίνου Δία
με τη συνοδεία της αμίλητης Παρθένου.*

*Exegi monumentum aere perennius, regalique situ
Pyramidum altius, quod non imper edax non Aquilo
impotens possit diruere aut innumerabilis annorum
series, et fuga temporum. Non omnis moriar,
multaque pars mei*

*vitabit Libitinam. Usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium
scandet cum tacita virgine portifex.*

Το ονομαστικό του Εμπεδοκλή τον διατάζει, λοιπόν, έναν στη λίστα των ονομάτων της δόξας. Σ' έναν κώδικα προσφωνήσεων

έκτακτα θαλερό στην κλασική Ελλάδα. Γιατί είναι τόσα τα ονόματα τα σημαντικά της δόξας, όσα περίπου και τα ονόματα των αστερισμών στον ουρανό.

Το δεδομένο τούτο υποδηλώνει την προαίρεση των ελλήνων, αντί για την αθανασία της ψυχής, ή τη ζωή μετά θάνατο στους ουραμούς και τη δόλια δειλία που τα γέννησε, να ψηφίσουν τη δόξα των προσώπων στη γη και στη μνήμη των ανθρώπων. Αυτό που απλά το λέμε ενδο-κοσμική αθανασία.

Δίνω, λοιπόν, πρώτη την καταδήλωση της δόξας που οφείλεται στην τιμότητα και στην υπεροχή. Αγνοκλής, Αγαθοκλής, Αμεινοκλής, Αριστοκλής, Λαμπροκλής, Τιμο-κλής, Κρατησικλής, Ιεροκλής.

Ύστερα φέρνω τη δόξα που χάριζε στους έλληνες ο δύσκολος και γνήσιος δεσμός τους με την πόλη. Η ανταύγεια, ας πούμε, που άφηναν στα πρόσωπα οι δυνατές και καθαρτήριες αστραπές της Αγοράς και του Δήμου¹. Αγο-ρακλής, Δαμοκλής, Δημοκλής, Δικαιοκλής, Ηγησικλής, Στασικλής, Στρατοκλής, Ανδροκλής, Ξενοκλής, Νικοκλής, Φιλοκλής.

Μετά συμπροπέμνω τη δόξα που κατάγεται από τη χωρητικότητα, από την κατατσούνη, από τη ελεύθερη και πλατιά αναπνοή των ελλήνων, που την έκαμνε τέτοια η απευδής σχέση τους με την άπειρη φύση. Βαθυκλής, Ευ-ρυκλής, Μεγακλής, Ευθυκλής, Παντακλής, Τηλεκλής, Φα-νοκλής, Μενεκλής, Εχεκλής, Φερεκλής, Νεοκλής.

Ακολουθεί η δόξα που στεφάνωνε τον τίμιο ορίζοντα των επαγγελματιών. Η εργασία στους έλληνες, που δεν εγνώριζαν από αεριτζήδες και παρασιτοδίαιτους. Ούτε από κομπίνες και μηχανές, και φοροδιαφυγάδες. Ιππο-κλής, Ιατροκλής, Ναυσικλής, Ιεροκλής, Πυθοκλής, Ναυκλής, Θηριακλής, Εργοκλής, Λυσικλής, Αλεξικλής, Κτη-σικλής.

Στο πλάγι της στέκει η δόξα που έστελνε απόηχο στα πρόσωπα η ρωμαλέα γλώσσα των ελλήνων, ωσάν το σύστοιχο του ρωμαλέου βίου τους. Εδώ το δείγμα ανεβαίνει μέσα από τις προθέσεις της γραμματικής τέχνης. Αμφι-κλής, Προκλής, Αντικλής, Επικλής.

Ακόμη ευρίσκουμε τη δόξα των προσώπων που αντιδονούσε σαν ευαρέσκεια και ευγνωμοσύνη στους τόπους και στους θεούς. Αθηνοκλής, Λεσβοκλής, Διοκλής, Θεο-κλής, Μοιρακλής.

Από κοντά αποκρατά η δόξα που κατασημαίνει την ποικιλία αιτίων και αιτιατών μιας κοινωνίας ελεύθερης. Πατροκλής, Μητροκλής, Ονομακλής, Αυτοκλής, Τερψι-κλής, Θουκλής, Θυμοκλής, Χαρικλής, Οϊκλής.

Και τελευταία περπατεί η δόξα του θηλυκού γένους, που δεν απουσίασε ποτέ από τις καθημερινές και τις σκόλες της ζωής μας. Η Αμφίκλεια του θηλυκού δισυπόστατου, η Κρατησίκλεια της επιβολής, η Χαρίκλεια της αγα-λίας, η Πολύκλεια της αφθονίας, η Ιερόκλεια της ευσέβειας, η Πρόκλεια της τάξης, η Ροδόκλεια της ευωδιάς, οι Ευρύκλεια και Αμφίκλεια τροφός και μάνα του μεγάλου Οδυσσέα.

Αυτά είναι τα ονόματα της δόξας που τιμούν ακόμη και την ανωνυμία ενός λαού, που ήτανε δήμος και σπάνια εκαταστάθηκε όγλος. Που ήτανε εκκλησία και δεν εκατά-ντησε ποτέ εκκλησιά.

Εάν ερευνήσεις την ατομικότητα στο καθένα από τα ονόματα αυτά, θα ανακαλύψεις μια άρτια δράση ανθρώπου μέσα στο κοινωνικό εορτολόγιο των ελλήνων. Γιατί το καθένα τους ονομάζει κι ένα λειτουργό. Ονομάζει το γλύπτη, τον ολυμπιονίκη, τον ιατρό, το μαθηματικό, τον ποιητή, το ρήτορα, το στρατηγό, τον αιρετό άρχοντα, τον πολιτικό αναμορφωτή, το ζωγράφο, τον πολεμιστή, τον εφευρέτη, τον ιδρυτή αποικίας, το μηχανικό, τον αστρονόμο, τον ενάρετο πολίτη.

Πέρα όμως από τούτο το ονομαστικό προσκλητήριο πεσόντων, υπάρχει και η επωνυμία των περίλαμπρων ηρώων. Ετούτοι είναι μετρημένοι, είναι όλοι τους ακέραιοι, και προσωπικά ακουστοί.

Πρώτος στην τάξη είναι ο Ηρακλής, ο ευφυής ευεργέτης των ανθρώπων. Τη δόξα του κρίνουμε πως δεν την έλαβε από τους άθλους που ετέλεσε. Την έλαβε κυρίως από την ορθή κρίση του, όταν ευρέθηκε στο αφεύγατο σταυροδρόμι να διαλέξει ανάμεσα

στη στάση ζωής που τη λέμε κακία, και στη στάση ζωής που τη λέμε αρετή. Την ιστορία τη διηγείται ο Πρόδικος από τη Τζιά. Εκείνος ο σπουδαίος σοφιστής που δικάστηκε για αθεΐα και ήπιε το κώνειο. Ο Ηρακλής είπε, κατά και τον Καβάφη, το μεγάλο Όχι¹ στην κακία, και έδειξε στον άνθρωπο το δρόμο τον παντοτεινό. Η επιλογή αυτή, όταν διόδεψε ως το τέλος την ιδική του Οδύσεια, έφερε τον Ηρακλή να πεθάνει ένα θάνατο παρόμοιο μ' εκείνον του Εμπεδοκλή. Διαλύθηκε στην κορυφή του όρους, καθώς τον έκρινε η καταλυτήρια λειτουργία της φωτιάς. Ο Ηρακλής δένει τη δόξα του με το όνομα της σεβαστής πρωτοθεάς Ήρας, με το θείο μαστό της, και με το Γαλαξία μας. Γιατί, καθώς τη θήλαζε, σαν δάγκωσε τη θηλή και την πόνεσε, τού 'σπρωξε πέρα το κεφαλάκι η θεά, τινάχτηκε το γάλα της, και έγινε ο Γαλαξίας.

Δεύτερος στέκεται ο Θεμιστοκλής, που θέμις και νόμος, ορίζουν να δοξάζεται στην ελληνική ιστορία για δύο λόγους. Πρώτα γιατί εστάθηκε ο αρχιτέκτονας της σωτηρίας των ελλήνων στη φοβερή ώρα των Μηδικών. Και ύστερα, γιατί 'ναι ο ένας από τους ελάχιστους μέγιστος εφευρέτης των ελληνικών στρατηγημάτων. Και την Ελλάδα μέσα στη λαίλαπα του χρόνου γνωρίζουμε πως την έσωσαν τα στρατηγήματα. Οδυσσέας και δούρειος ίππος στην Τροία. Κολοκοτρώνης και Δερβενάκι στη μεγάλη Επανάσταση. Θεμιστοκλής και Ξέρξου απάτη στη Σαλαμίνα.

Τρίτος είναι ο Περικλής Ξανθίππου. Τον περιβάλλει η δόξα, όπως ο ίδιος περιβάλλει με κύκλο την εποχή που έζησε. Ο χρυσός αιώνας του Περικλή, που λένε. Έγινε ονομαστός, γιατί υλοποίησε την ιδέα της εταίρας Ασπασίας να χτίσει την Ακρόπολη. Και γιατί εκφώνησε για νέους νεκρούς μπροστά σε κενοτάφιο ένα λόγο σπουδαίο, που είχε αττική τη γλώσσα και το ήθος δωρικό. Όπως ακριβώς και ο Παρθενώνας του, που είναι δωρική οικοδομή ίωνα εργολάβου. Η Ακρόπολη του ωραία σαν το άνθος του μενεξέ. Και ο Επιτάφιος του ωραίος σαν τον έφηβο Μενέξενο. Τον επιτάφιο λόγο της Ασπασίας, που κατάγραψε ο Πλάτων.

Είναι ακόμη ο Μνησικλής, ο αρχιτέκτονας των Προπυλαίων. Το όνομα του μένει μνήμη της δόξας του σε όσους περνούν την πύλη της Ακρόπολης.

Είναι ο Ευκλής του «*Χαίρετε! νενικήκαμεν*». Εκλεκτός ανάμεσα σε όλους τους χαρωπούς πεσόντες, που τους υμνούν τα Ηρώα των πόλεων. Και ο πρώτος μαραθωνοδρόμος ολυμπιονίκης, που τίμησε με αυτοθάνατο το αθλητικό του ιδεώδες. Όπως με αυτοθάνατο είχε τιμήσει και ο Λυκούργος το έργο της νομοθεσίας του.

Είναι ο Καλλικλής, δεινός συζητητής στα ρητορικά του πλατωνικού Γοργία, και αναϊμική φιγούρα στο μυθιστόρημα του Σεφέρη.

Είναι ο Ετεοκλής, το όνομα της αληθινής δόξας. Είχε πατέρα τον ακριβό Οιδίποδα, και αδερφό το μεταίχμιο Πολυνείκη. Τον Πολυνείκη τον εκατασπάραξαν οι γύπες και τα όρνεα μέσα στην παγωνιά και το φως. Αφανίστηκε τον ελληνικό αφανισμό θανάτου. Έτσι όπως είχε ικετέψει κάποτε βλοσυρά ο Αϊάντας το Δία:

αφάνισε μας μες στο φως!

Ετούτο τον ελληνικό αφανισμό τον είχε κιόλας καθιερώσει από παλιά η διαλεκτική του Προμηθέα με το γύπα του στο όρος του Καυκάσου.

Αφησα τελευταίο το Σοφοκλή, τον ποιητή των δύο Οιδιπόδων. Του *Οιδίποδα τυράννου* που είναι της ζωής, και του *Οιδίποδα επί Κολωνώ* που είναι του θανάτου.

Από τους εβδομήκοντα έλληνες σε -κλής που ονομάτι-σα, για να σχολιάσω το όνομα Εμπεδοκλής, ο Σοφοκλής είναι ο πιο σιμοτινός του.

Ο τραγικός ποιητής της Αττικής και ο προσωκρατικός φιλόσοφος της Σικελίας είναι οι δύο ζεμένοι στο άρμα, που έχει ηνίοχο τον αθάνατο Θάνατο. Ο Σοφοκλής με τον Οιδίποδα στον Κολωνώ ετραγούδησε το πήδημα του Εμπεδοκλή στην Αίτνα, ύστερα από είκοσι πέντε χρόνους.

Το σημείο που τους φέρνει σιμά είναι η σύμφωνη γνώμη τους για τη στιγμή του θανάτου. Την ώρα που θα ζήσει ο άνθρωπος την απόλυτα προσωπική βίωση του θανάτου του, μας λένε, θα είναι απόλυτα μόνος, και θα αφανίσει το σώμα του σε άφαντο τόπο.

Το σώμα του νεκρού δε θα το ιδεί ανθρώπου μάτι¹.
Γιατί ο θάνατος δεν είναι τσερεμόνια, και χυδαία περιέργεια, και ανακουφιστική χαιρεκακία. Ο θάνατος είναι κεραυνός που σκάζει από τον ουρανό στη γη, και την κατα-πληρεί με έκσταση και τρόμο.

Ο Σοφοκλής την απόλυτη μοναδικότητα της ύπαρξης στην ώρα του θανάτου την εξωγράφησε με το θάνατο του Οιδίποδα στο σκοτεινό φαράγγι του φωτερού Κολωνού.

Το πιο ωραίο χορικό της αττικής τραγωδίας που σώθηκε περιγράφει το τοπίο της ώρας του θανάτου για τον κάθε άνθρωπο.

Είναι ο τόπος με τους κήπους και τ' αηδόνια στην κοιλάδα του Κολωνού, που κατεβαίνει στη θάλασσα ψηλά από την Κηφισιά. Με τις χλωρασιές, τους καρπούς, τα νερά και τα θροίσματα. Μέσα στις τροφούς και τις βυζά-στρες του θεού έρωτα Διόνυσου. Μέσα στα λαμπερά και ξεκάπουλα άλογα, που σαν τα κύματα τρέχουνε λίμπερδα στους αγρούς. Μέσα στους κισσούς, τους νάρκισσους, τους χρυσαυγείς κρόκους και τη χρυσοχάλινη Αφροδίτη. Όλα τελούνται εδώ, στη συμβασιλεία του ελληνικού φωτός. Στην παντοτινή και άπεφθη γαλήνη της διαύγειας:

*Ενίππον, ξένε, τάσσε χώρας ἴκου τα
κράτιστα γης επαυλα τον άργητα
Κολωνόν, ενθ' α λίγεια μιννρεται
θαμίζονσα μάλιστ' αηδών χλωραις
νπό δάσσαϊς.*

Αυτός είναι ο τόπος, όπου ο Σοφοκλής καλεί τον άνθρωπο, ξένο του και μαθητή στο μέγιστο μάθημα, για να 'ρθεί και να πεθάνει.

Να πεθάνει. Να αναγνωρίσει, δηλαδή, να παραδεχθεί και να χαιρετήσει τον περίγυρο της ώρας του θανάτου του. Μέσα στα επίλοιπα αληθινά, το πιο αληθινό τοπίο του βίου μας.

Εκεί. Κάπου στη μενεξεδένια και ξανθιά χώρα της κοιλάδας του Κηφισού. Δίπλα στα ιερά θεμέλια της δικαιοσύνης, στο βιωμό των Ερινυών και των Ευμενίδων, ο Οιδίπους θα πεθάνει μόνος. Κανείς δε θα μάθει το πώς και το τι ετούτης της ακραίας του ώρας.

Σύμφωνα με τη σύλληψη και το σχεδιασμό του Σοφοκλή η αόρατη πράξη θανάτου και το αόρατο ταξίδι θανάτου του Οιδίποδα είναι η στιγμή της Ανάληψης του στην ίδια τη ζωή.

Η Ανάληψη του Οιδίποδα δε γίνεται ούτε στον ουρανό της έντρομης και της βλακώδους φαντασίας του ανθρώπου, ούτε στον άδη του ωμού και του σκουληκοφόρου εξευτελισμού του.

Ο θάνατος του Οιδίποδα είναι η ώρα της Ανάληψης του ανθρώπου, που έσωσε να γίνει άνθρωπος μέσα στο χρόνο και μέσα στο φως. Είναι η κατάθεση μνήμης του βασανισμένου, που έζησε και έδειξε, και έμαθε και έπαθε, και πέρασε.

Η Ανάληψη του Οιδίποδα δηλώνει τη χαρούμενη αγγελία της δικαίωσης του δικαίου. Είναι το ουλτιμάτο σήμα, που στερεώνει ασφαλές το μέλλον της ανθρωπότητας από-νου στην πέτρα της δοκιμασίας του ανθρώπου, που γίνεται στο τέλος νικητήρια, γιατί στη διαδρομή εστάθηκε ηρωική.

Η Ανάληψη του Οιδίποδα είναι το απολυτήριο μάθημα για την αλήθεια και το νόημα της ζωής μας, μαζί με τα πριν και μαζί με τα μετά της. Είναι ένα νεύμα κατανόησης, και μία χειρονομία αποδοχής του αλάλητου πόνου και του αλάλητου λυτρωμού.

Προσοχή όμως! όλα γίνονται και τελούνται εδώ. Καμία μεταφυσική, κανένα επέκεινα και εκείθεν και υπερβατικό και υπερουράνιο. Όχι ανοησίες. Όχι δειλία, πανουργία, και αθλιότητα τη φρικτή στιγμή του θανάτου σου.

Με την τραγωδία του Κολωνού η διαθήκη που άφηκε ο Σοφοκλής στους ανθρώπους έχει μία μόνο πρόταση:

Μάθε έτσι να ζεις και συ, και ειπέ έτσι να ζουν και οι μετά από σένα: γήινα, μέτρια, και εξαγνισμένα.

Γήινα, μέτρια, και προπαντός εξαγνισμένα για τα λάθη που έκαμες όταν εξούσες. Γιατί άνθρωπος στη βάση του σημαίνει λάθος και στην κορφή του εξαγνισμός. Οι *Καθαρμοί* ήταν ο ένας από τους δύο τίτλους των βιβλίων που έγραψε ο Εμπεδοκλής.

Ο θάνατος στον Κολωνό, ο ανείδωτος και ο αφανής, είναι η Ανάληψη της δικαιωμένης Μνήμης στον τόπο και στο χρόνο της αιώνιας δοκιμασίας του κάθε ερχόμενου ανθρώπου.

Ο κλασικός κόσμος των ελλήνων είναι σιωπηλή ανάγνωση θανάτου. Όλα τα έργα τους, είτε ωσάν ενεργήματα ζωής είτε ωσάν καταθέσεις στοχασμού, τα διατάζει και τα διοικεί η κατανόηση ότι πεθαίνουν και χάνονται.

Μη το άλας της απορητικής θανάτου, ο πολιτισμός των ελλήνων θά 'τανε ένα άγαλμα από χαλκό ή μάρμαρο, που θα τού 'λειπε ο χαλκός ή το μάρμαρο. *Gravitas imaginata*, δηλαδή. Ήγουν ανεμογκάστρι.

Εκείνη η παράδοξη αντίληψη που είχαν οι έλληνες, πως ο νεκρός πρέπει να καίγεται ή να ταφιάζεται χωρίς χρονοτριβή, λαβαίνει νόημα μόνον όταν αντικρυσθεί σαν αλληγορία.

Η εξήγηση που έδιναν φαινομενικά, με την έννοια της ποιητικής άδειας δηλαδή, ήταν πως η ψυχή του άθαφτου βασανίζεται, γιατί βρίσκεται έξω από τον οικείο της τόπο. Πράγμα κατανοητό. Γιατί ή είσαι ζωντανός και περπατάς στο φως του ήλιου, ή είσαι θαμμένος και ακινητείς στο σκοτάδι του τάφου.

Ο άθαφτος νεκρός όμως, όντας ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι, κρέμεται σε σημείο μεταίχμιο. Βρίσκεται στη διαχωριστική γραμμή του δυνατού αδύνατου. Σ' έναν τόπο άτοπο, σ' ένα αζεπέραστο πέρασμα, στο επίπονο πουθενά. Επομένως, για να ξεφύγει την αγωνία του άτοπου και της ουτοπίας, είναι χρεία να θαφτεί το γρηγορότερο. Ο νεκρός που μένει άθαφτος στο φως είναι το ανάποδο του ζωντανού που τον έχουν θαμμένο στο φέρετρο.

- Σταμάτα πια να σκοτώνεις τους Τρώες, και να πυρπολείς το ποτάμι! φωνάζει πικρά ο Πάτροκλος στον Αχιλλέα, όταν του φανερώνεται στο όνειρο. Σταμάτα το κακό, και πάψε την οργή σου! Εννιά μέρες τώρα με κρατάς άθαφτο στη σκηνή, να με σκίξει στα δύο από δω το σκοτάδι, και από κει το φως. Θάψε με γρήγορα, να περάσω τις πόρτες του Άδη.

θάπτε με δτι τάχιστα, πνλας Αΐδαο περήσω.¹

Παρόμοια και ο Σοφοκλής. Τον ιστό του μύθου της *Αντιγόνης* τον υφαίνει πάνω στη σύγκρουση τού αν θα τα-φιασθεί, ή αν θα μείνει άθαφτος ο νεκρός του Πολυνείκη.

Η ιδέα μου είναι πως εκείνο που ήθελαν να σημάνουν οι έλληνες με την πίστη τους στο περιεχόμενο τούτο της ταφής του άταφου είναι η έγνοια τους για τους ζωντανούς, και όχι για τους πεθαμένους. Οι έλληνες δεν ήσαν αφελείς. Ούτε πρωτόγονοι και σπηλιολόγοι. Οι έλληνες έγιναν άφταστοι καλλιτέχνες, γιατί ήσαν φτασμένοι ρεαλιστές.

Δεν είναι ο άταφος νεκρός, δηλαδή, που τους πονεί και τους σφάζει. Αλλά ο ετοιμοθάνατος. Ο ανήμπορος ζωντανός που μπαίνει στην τελική ευθεία του θανάτου του. Γι' αυτόν προβληματίζονται, και γι' αυτόν απορούν.

Τι θέλω να ειπώ:

Πες ότι σου λέει η επιστήμη με τη γλώσσα της αμετάκλητης δήλωσης ότι σε χτύπησε ένας ραγδαίος καρκίνος. Σε δύο μήνες το αργότερο δε θα λογαριάζεσαι πια με τους ζωντανούς.

Τι σημαίνει αυτό σαν εκτίμηση κατάστασης;

Αυτό, τίμια αναγνώστη, σημαίνει ότι edιάβηκες οριστικά και μηήκες αμετάκλητα στην πορεία της αντίστροφης μέτρησης. Τώρα μέσα στο μυαλό σου παλεύει για σένα το φως με το σκοτάδι. Την πραγματικότητα τούτη δεν τη φαντάζεσαι, αλλά τη ζεις. Ξύπνιος, έξυπνος, και με μάτια τέσσερα και ολάνοιχτα.

Είναι άλλο η φαντασία, κι άλλο η πραγματικότητα. Μη ξεχνάς πως όσο έντονα και να προσπαθείς να φαντασθείς ότι σου κόβουν το πόδι, είναι άλλο πράγμα από το να στο κόψουν. Η βίωση μιας ψυχικής μετάθεσης ποτέ δεν υψώνεται στην τιμή της πραγματικότητας.

Κάπως έτσι. Τέτοιους ετοιμοθάνατους, με το μάτι πελώριο και αλλόφρονα σαστισμένο, που να τρέμουν και να λουχτουκιούν παραμονή της αγίας Στάχτης, πρέπει να ιδούμε στον Πάτροκλο, και στον Πολυνείκη. Τους ετοιμοθάνατους, και όχι τους άταφους νεκρούς.

Ο Πάτροκλος και ο Πολυνείκης δε ζητούν να ταφια-σθούν. Θά 'τανε χωρίς νόημα και γελοίο. Ζητούν να πεθάνουν το γρηγορότερο, για να πάψει μέσα στα φριχτά το πιο φριχτό μαρτύριο που μπορεί να ζήσει ο άνθρωπος. Να γλυτώσουνε, δηλαδή, από το σωματικό και κυρίως από τον ψυχικό πόνο

μπροστά στον επερχόμενο θάνατο. Τον πόνο του κορμιού που έχει ηλεκτρική, και τον πόνο του μυαλού που έχει πυρηνική τιμή.

Την ενάτη ισταμένου του μήνα Μαιμακτηριώνα ο Εμπεδοκλής επιχείρησε τη δεύτερη ανέβαση στο όρος.

Παρότι χιονοδρόμος στα πρώτα του νιάτα, εβιάστηκε να προφτάξει τα χιόνια. Γιατί σε λίγο θα σκέπαζαν τις κορφές. Και σε τούτο το ανηφόρισμα λογάριαζε να μη συναντήσει εξωτερικές αλκόντιες¹. Του έφτανε ο μέσα του αγώνας.

Ωστόσο σε τούτη τη δεύτερη πορεία ένιωθε πολύ πιο ασφαλής σε σύγκριση με την προηγούμενη φορά. Εκείνο το πρώτο, το αρχαίο βάρος του όρους, τώρα είχε αλλάξει μέσα του αίσθηση. Ωσάν τα δισεκατομμύρια οι τόννοι της ύλης να είχαν σκορπίσει. Να είχαν μεταστοιχειωθεί σε στοιχεία πολύ ελαφριά. Το ποσό της ενέργειας που εκλύθηκε όμως είχε περάσει στη ματιά του σαν ένα είδος κυρίαρχης ιδιότητας. Αν ήθελες να ονομάσεις το ύφος που είχε το βλέμμα του τώρα, θα τό 'λεγες πέτρωση του ανέμου. Ή ανίατη εμμονή.

Προτού φτάσει ν' ανηφορίσει την πρώτη απαγανιά, επέρασε μια μικρή κοιλάδα που την έλεγαν Στο Μύλο. Εκοίταζε τον παλαιό νερόμυλο με το βαγένι, με τη φτερωτή, και με τη χειλιδόνα του. Το μασούρι, το βαρδάρι, οι μυλόπετρες. Και ύστερα εστράφηκε κατά τη φορά του μυλαύλακου, όσο να φτάσει στην αρχή του. Εκεί στη Δέση των νερών, ακκούμπησε στον όχθο του αυλακιού και θυμήθηκε το τραγούδι που άκουγε παιδί να τραγουδάνε οι δύο μυλωνάδες, ο γέρο Γιαννακός, κι ο γέρο Δημητρώ-νης, την ώρα που έπαιρνε να δειλιάζει η μέρα, και γέρναν τ' απόσκια στις αυλές. Όταν τα κορίτσια ποτίζανε στη γλάστρα το βασιλικό και τα γεράνια τους:

*Ποταμέ μου, όταν γιομίζεις και
βαρείς και κυματίζεις, πάρε με στα
κύματα σου στα βεργολυγίσματά
σον, να με πας στη δύση - δύση και
στης Αργαστής τη βρύση.*

Ο Εμπεδοκλής άφηκε πίσω το Μύλο, κι έπιασε ν' ανηφορίζει με δύναμη και ήρεμο τλακ την πρώτη πλαγιά. Κάποτε έφτασε σ' ένα πλατύ πρανές που τό 'λεγαν Στους Τρά-φους. Εκεί, ακκούμπησε στη ρίζα της αγριαχλαδιάς, και πήρε να θυμηθεί το όνειρο που είδε πριν μήνες. Ήτανε τόσο ζωντανό, που θυμάται πως είχε φωνάξει καθώς ξυπνούσε:

- Μα δεν ήταν ενύπνιο τούτο. Ετούτος ήταν ο ξύπνος.

Πως ευρέθηκε, λέει, σ' ένα λειβάδι με αραποσυκιές και σφενδάμους. Εκεί ένας σκαντζόχοιρος, με κίτρινα αγκάθια ξεδιπλωμένα, ζευγάρωνε μικρή πλουμιστή όχεντρα μπροστά στο γιατάκι μιας νυφίτσας, που κοίταζε μέσα από την αφάνα με δύο χυμένες φωτιές. Πιο κει ήτανε πεταμένα τα συρμάτινα γυαλιά του Γκάντι και του Καλίνιν. Δίπλα σε μια πηγή ένα αγοράκι ίσα με εφτά χρονώ, με χέρια νοήμονα και μαλλιά σέλινα, παράστεκε κάποιον που έμοιαζε ζωγράφος. Ο ζωγράφος είχε το δεξί του ποδάρι κατσικίσιο. Και στα δόντια του έφεγγε μία ουλή. Εδοκίμαζε, και είχε χαράξει πάνω στην ακονόπετρα πεντ' έξι φωνές. Εδιάβαξες τάχατε σαν «ο κίονας», «έτσι», «- το Σταυρό σας!», «έκαμες και δεν είπες», «μα φτάνω», «τα γελούμενα», «τότε», «ο γεμιτζής καλλίνικος». Το αγόρι, λάμποντας δύο λαμπήθρες τα μάτια του, εκοίταζε τον καλλιτέχνη ξαστοχισμένα. Όμως κάποτε κάποτε κατέβαιναν από τη μυτούλα του μικρά σκουλήκια αργυρά. Εκύλαγαν στο λαϊμό, και προχωρώντας εσβήσανε στο στέρνο του. Πιο αλάργα ήτανε το καμπαναριό πάνω σ' ένα ξωκλήσι. Σαν στον αη -Σώστη, σαν στον αη - Νείλο; Το καμπαναριό έμοιαζε κρανίο ανθρώπου σκισμένο στα δύο. Από βίαιη τάχατες σπαθιά αρχαίου σελτζούκου ή βυζαντινού απελάτη. Τι τρομάρα! Από τα σφαγμένα νεύρα του μυαλού στάζανε ρινίσματα λάβας. Πιο πέρα κρατούσε θέση στη γης ένα κυπαρίσσι φυτεμένο ανάποδα. Στη ρίζα του οι Συμμίας και Κέβης έπαιζαν κόρνο ο πρώτος και τσέμπαλο ο άλλος. Η μουσική τους είχε μαζέψει ολόγυρα πεντ' έξι γύφτισσες από το Χασανάκι. Παίζαν τα παλαμάκια, έκαναν πως πάνε να γελάσουν, και άλλοτε σειόντανε σαν αρκούδες κουρασμένες. Και φώναζαν όλες μαζί «λιούμπα! λιούμπα!». Ώσπου ήρθε η αρχαία χορεύτρια. Εκείνη η θρυλική Ηστόμινα. Αργά, με κίνηση βασιλική, αναμέριασε τη γυφτουριά, και άρχισε

να χορεύει στον ήχο των οργάνων του Σιμίια και του Κέβη. Μ' ένα σείσμα ηδύοινο ξεκόρμισε τα χέρια της, το ένα μπροστά, το άλλο στο πλάγι, ετσάκισε ήρεμα τα νικητήρια γόνατα, ξαγρίεψε τα σφυρά της. Και ύστερα άφηκε γλαρω-τικό το βλέμμα της να πλαγιάσει στα μάκρυνα. Ωσάν το αργό πηλαλητό των κυμάτων. Έτοιμη, επιάστηκε πια να δια-γέρνει κροταλιστά το κορμί της με αποτρόπαιη λαμπυρότη και έλκυση. Η κάθε στροφή και αντιστροφή που τελούσε ήτανε μία περιφορά του ήλιου γύρω στο Γαλαξία. Σε διάρκεια καιρού εκατομμύρια χρόνια. Το τάνυσμα της Ηστόμι-νας τα μεταμόρφωνε όλα στον παντοκράτορα στυτικό ιστό. Στον τόνο του σύμπαντος. Αργά αργά, το όνειρο εχώνεψε στη φωτοσυρμή της πιο κυριαρχημένης νοσταλγίας.

Ο ορεινός ναυβάτης άφηκε το όνειρο *Στους Τράφους*, και πήρε ν' ανηφορίζει την πλαγιά. Όσο να στοχαστείς πάνω σε δύο φραγμένα από τους *Καθαρούς* του, το 124 και το 127 για παράδειγμα¹, επάτησε ένα διάσελο λεγόμενο *Το Καπετανάκι*. Εκεί τον εχτύπησε το μεράκι της ερωτιάς. Ωσάν τα περιστέρια φτερουγισαν γύρω του οι μετρημένες μνήμες από τους καταρράχτες της νιότης του. Εθυμήθηκε την ώρα που οι νοικοκυρές έβγαζαν αχνιστό το ψωμί από το φούρνο. Πώς έσκαζε αγκάθι ο ήλιος, Οχτώβρη μήνα, πίσω από τ' αμπέλια του Τίβουλλου και τον αντίκρυνό κυπαρισσώνα. Και τους πεταλωτήδες τη μέρα που σέλλωναν τα ασέλλινα πουλάρια. Ξαναντίκρυσε τις καταλαμπές των διαπτόντων από τον αστερισμό του Περσέα να χύνονται πέντε δέκα οργιές αστέρια, και να βυθίζονται στιλέτα στο αίμα του. Τις ζητωκραυγές των στρατιωτιών για τον αρχηγό. Τον αχαμνό γίγαντα, τον Καραϊσκάκη τους:

- *Ο άντρακλας, ο πελαγίσιος, ο αρχιδαράς!*

Ήτανε ο καιρός, και η πύρη του καιρού, όταν έγραφε για τους *σχιστούς λειμώνας Αφροδίτης*. Την κεφαλή της Μέδουσας. «Μέλανες οπές» θα τις βαφτίσουν οι αστροφυσικοί του μέλλοντος, είπε. Και θα τις λογαριάζουν για τα σημεία στο σύμπαν, που ρουφάνε και αφανίζουν το χρόνο. Η κάθε μία θα σκοτώνει κι από ένα αστέρι. Για να γίνεται ύστερα το μνήμα του.

Και από την άλλη ετραγούδησε το θείο ραβδί του άντρα. Ο τρυφερός λοστός, που προορίστηκε να δέρνει ασταμάτητα ετούτον τον μυχό του κόσμου με την άπειρη βαρύτητα. Πλέοντας τους μισοανοιγμένους μηρούς, ωσάν ανάμεσα στη Χάρυβδη και τη Σκύλλα. Για το δράμα τούτο έγραψε τον αθάνατο στίχο:

έξείης πελεμίζετο γνία θεοίο,

τα μέλη του θεού, δηλαδή, που καταπαλεύοντας το βουερό όργο του θηλυκού καταπαλεύονται από τον ίδιο, όσο να λειώσουν. Τέτοιες εθυμήθηκε τις γενετήσιες καταιγίδες της νιότης του. Όταν εφύτευε το δέντρο της φθοράς, και μεταμόρφωσε τον καιρό στη θάλασσα των κρυστάλλων. Με το Δίγαμμα και με το Χα, με το Λάμβδα και με το Ρώ. Ω εκείνος ο ήλιος του Αούστερλιτς στις 2 Δεκεμβρίου. Η γνώση πως η τάξη ορίζει οι σπουργίτες να χτυπούν τελικά τον αετό, ήρθε πολύ αργά. Και παρότι στην ώρα της, ήταν το πιο πικρό αλλίμονο. Ο Εμπεδοκλής εκάθισε στην πέτρα, έγειρε στην αγκαλιά της αλισφακιάς και της ρίγανης, και τραγούδησε το αρχαίο τραγούδι:

Μία φορά ειν' η λεβεντιά, και δνό και τρεις τα νιάτα. Μία φορά περπάτησα και 'γώ με δνό κορίτσια. Κι ήταν αγγελικός μπαζές κι ολάσπρο περιβόλι.

Και τότες εδάκρυσε για ώρα πολλή.

Το επόμενο σημείο που στάθηκε ήταν το οροθέσιο λε-γόμενον *Αρχοντικό*. Δίπλα σε μια καρυδιά ήταν μια γούρνα γιομάτη νερό. Έλαμπε καθαρό και ακίνητο. Εκοίταξε μέσα και είδε στον πάτο πέντε χρυσά νομίσματα πεσμένα. Τι φρόνιμο που θά 'ταν, συλλογίστηκε, βρίσκοντας οι άνθρωποι το χρυσάφι μέσα στο νερό να λογαριάζανε πολυτιμότερο το δεύτερο και ευτελέστερο το πρώτο. Όμως ετούτοι θαμπώνονται από το χρυσάφι, και αλησμονούν το νερό. Μέσα στο μυαλό τους έχουν αναποδογυρισμένη την τάξη. Γι' αυτό η ιστορία τους δεν τραβάει φυσικά. Όπως, λόγου χάρη, τραβάνε τα βουνά. Που κάθε άνοιξη βλέπου-νε ν' ανθίζει σταθερά στις πλαγιές τους ο γαύρος και η οξυά. Έσκυψε, πήρε στο χέρι του ένα φλουρί και κοίταξε προσεχτικά το ωραίο κεφάλι που είχε χαράξει ο αρχαίος

χαράκτης. Το καλολόγιαζε και το θεωρούσε. Σα να διάβαζε τους στίχους του μακρυνού ποιητή:

*Αυτός που εις το τετράδραχμον επάνω μια χάρη αφήκε
απ' τα ωραία του νιάτα, απ' την ποιητική εμορφιά τον
ένα φώς.*

Αφηκε το νερό της στέρνας και τα φλουριά, και πιάστηκε ν' ανηφορίζει πάλι τα ψηλώματα.

Έτσι παίρνοντας ν' ανεβαίνει την αντικρυνή ροβόλα έφτασε σε θέση λεγόμενη *Ο Αντράχειλος*. Η σπηλιά με το μεγάλο άνοιγμα. Εκεί που εκλείστηκε κυνηγημένος να γλυτώσει ο Κωσταντής Κολοκοτρώνης. Τον καιρό του μεγάλου κλεισμού, όντας ο καπετάν Πασάς εκάπνισε σαν το μελίτσι στον πύργο του το φοβερό Παναγιώταρο. Τον εχάλασαν σαν το θεριό στην τρούπα. Μετά από μήνους οι έλληνες εγνώρι-σαν το σώμα του από τη σπαθιά που τού 'χε σημαδεμένο το μεγάλο δάκτυλο του χεριού. Κι από το μαύρι νύχι του, μισό πήχυ μάκρος. Ωσάν το φτερό του γερακιού. Αφηνε στην ορφάνια την απροσκύνητη Μάνη, και το γιο του Θεodorάκη, δέκα χρονώ παιδί. Που έμελλε μια μέρα να σκιάζει την τουρκιά, το δεσπότη της Άρτας, και όλους τους μουραχασήδες.

Ωσάν ανέβηκε έναν κύκλο ψηλότερα ο Εμπεδοκλής και επάτησε τον τόπο που οι ξωχάρηδες τον έλεγαν *Στα Παινέσια*, εκεί στάθηκε πάλι. Εκάθισε σ' ένα πεζούλι χτισμένο στην ξερολιθιά. Ήταν στην άκρη σ' ένα άπλωμα τικλωμέ-νο με σχιστόλιθο. Ένα γύρω βρίσκονταν σκόρπια μισο-χωμένα στη γης μερικά κομμάτια μάρμαρο. Υπολείμματα κάποιου βωμού χτισμένου με λίθο κροκεάτη. Καθώς εκοί-τάξε μπροστά, έβλεπε στα δεξιά του ένα μικρό πλάτωμα που το λέγανε *Λαστράτη*, και αριστερά του κατέβαινε μια ήπια ρεματιά γνωστή στους κυνηγούς με το όνομα *Στον Κορωνιού τη Βρύση*. Εκεί έβγαλε από την πτύχωση της χειρίδας του μία σκυτάλη, την ξετύλιξε, και διάβασε το χαμπέρι που τού 'στειλε ο παλιός φίλος του Χαρίδας ο Ακουμένου. Ανάγνωσε τα γράμματα:

«Φίλε Εμπεδοκλή, να χαίρεσαι. Στην τελευταία εκκλησία που συγκάλεσαν οι άρχοντες του Ακράγαντα, οι πολίτες της χώρας

καταδικάσανε δια βοής τις ιδέες σου. Ξεχωριστά, εξηγήθηκαν από τους ρήτορες με οργή και κρίθηκαν αμεταμέλητα εκείνοι οι στοχασμοί σου, που τους διατύπωνες στα τελευταία σου κείμενα με τη μαθηματική μορφή των αντίστροφων τετραγώνων: 'Ο λόγος να πιστεύουν οι άνθρωποι σε ορισμένο επώνυμο θεό είναι αντίστροφα ανάλογος προς το λόγο να οδηγούν τον εαυτό τους στην αληθινή ουσία και στην πραγματική φύση του αν-θρώπου'. Πάεις να ειπείς, εάν καταλαβαίνω ορθά, και ορθά καταλαβαίνω, πως όσο βαθύτερα πιστεύει ο άνθρωπος σε μία από τις ιστορικά παραδομένες θρησκείες και το θεό τους (Βούδας, Χριστός, Μωάμεθ, Ράμα-Κρίσνα, Γιαχ-βέ και οι όμοιοι) τόσο περισσότερο πλησιάζει το ζώο, και τόσο περισσότερο το μυαλό του ομοιάζει το μυαλό του ζώου. (Το μυαλό της σαύρας, πες, της χελώνας, της κουρούνας, του κριαριού και των όμοιων). Και αντίστροφα, πως όσο περισσότερο αποστρέφεται ο άνθρωπος και καταμάχε-ται αυτές τις μαζικές δεισιδαιμονίες, αναζητώντας την ιδέα του θεού στην ενική και ασύλληπτη αρχή που είναι ο δημιουργός και ο κοσμήτορας του σύμπαντος κόσμου, τόσο περισσότερο τείνει να αποκαταστήσει τον κατορθωμένο και τον ολόκληρο εαυτό του. Πως αυτός είναι ο ένας και μόνος άσφαλτος δρόμος που οδηγεί στον κόσμο και στην τάξη των κοινωνιών. Στην τάξη και στον κόσμο των κοινωνιών, με την έννοια της κόσμησης και της κλιτότητας. Δικαιοσύνη, πολιτική ισορρόπηση, και υγιής διάρκεια των πολιτευμάτων.

»Το δεύτερο που θλίβομαι να σε πληροφορήσω είναι πως, μετά την καταδίκη των ιδεών σου από την εκκλησία του δήμου, οι πολίτες του Ακράγαντα φηφίσανε να καθαιρεθεί από την Αγορά ο ανδριάντας που σου στήσανε πριν από τέσσερες χρόνους. Πρωτοστάτες στο κανιβάλι-σμα της εικόνας σου εστάθηκαν οι πολίτες Ασπιδίων, Δη-λητίας και Λυκομήδης. Μένω και μένε».

Εκεί, στο οροθέσιο *Τα Παινέσια*, ο Εμπεδοκλής άφηκε να πέσουν και να σκορπίσουν τα γράμματα του φίλου του Χαρίδα του Ακουμένου. Άφηκε και τα ανόσια έργα των πολιτών του Ακράγαντα. Και γέλασε αγαληνά. Εκείνο το πικρόγελο της παραδοχής, που το φτάνει πολύ σπάνια ο άνθρωπος. Όταν έχει προχωρήσει πια στην άκρια της συλλογής και της κατανόησης.

Σηκώθηκε από το πέτρινο ντουράκι, και τράβηξε για την
-ψηλότερη πλαγιά.

Μετά από ώρα έφτασε σ' έναν κοίλο τόπο κατάσπαρτο με
μεγάλες πέτρες. Ωσάν να τις είχε σπείρει το χέρι του γίγαντα
Εφιάλτη στην εποχή της καληδόνιας ορογένεσης. Οι άνθρωποι
ετούτο τον υποσελήνιο τόπο τον έλεγαν *Στους Ξερακάδες*.
Στεκότανε όρθιος και αγνάντευε τα κατάγματα του πελώριου
πέτρωνα, όταν αιφνίδια ένας κρο-ταλιστός άραβος στον αγέρα τον
ετράβηξε να σηκώσει τα μάτια του στον ουρανό. Τότε είδε τους
γερανούς. Ήταν ένα σμάρι μαύρα πουλιά που πέτονταν αραδαριά
σε διπλή ζυγιά. Μαύρα φτερά, λευκές κοκαλένιες μύτες και νυ-
χοπόδαρα ακιστρωτά και γανιασμένα, σαν την κουκούλα
δοσίλογου ή δημίου. Και κράζανε, όμοια οι γύπες και τα
κουρουνοπούλια, όταν μυρίζονται πτωματική βορά. Θυμήθηκε
τότε την ιστορία του ποιητή Ιβύκου που τον εσκό-τωσαν οι
ληστές. Ατένισε το κοπάδι τα πουλιά, και ξαναφώναξε
μεγαλόφωνα την παλαιή επίκληση:

- ~ Ω γερανοί, ύμεις καταμηνύσετε και κολάσετε τους λτ|στάς.

Ύστερα ακκούμπησε στη σκιά ενός πέτρινου όγκου, μπροστά
σ' ένα πλάτωμα που θύμιζε αρχαίο θέατρο, και οι ντόπιοι το
λέγανε *Στο Πετράλωνο*. Εκεί παραδόθηκε σε ερωτηματικά
μελλοντικά και λύσεις περασμένες:

-Και τι σημαίνει, που ο Ηρακλής εκάηκε αυτοθέλητα στην
Οίτη;

-Και τι σημαίνει, που ο Οιδίπους αφανίστηκε αυτοθέλητα
στον Κολωνό;

-Και τι σημαίνει που ο Ηράκλειτος, ο βαθύς και ο μόνος,
ξεπάτησε στα όρη της Ιωνίας, και πέθανε αυτοθέλητα έρημος;

Οι έλληνες, συλλογίστηκε, σε ερχόμενους καιρούς θα
δώσουνε απάντηση στα ερωτηματικά τούτα με την ποιητική
εικόνα του Διγενή Ακρίτα. Πού τον επάλαιψε ο Χάρος. Που δεν
εμπόρεσε να τον νικήσει. Που τον ελάβωσε με μπαμπεσιά και
δόλο. Και πήρε την ψυχή του. Το κλειδί που ξεκλειδώνει το
σύμβολο τούτο βρίσκεται στη λέξη «αυτοθέλητα», σκέφτηκε.
Αυτοθέλητα θα ειπεί, είπε ο Ακραγαντίνος¹, ότι ο Ακρίτας δεν
έδωκε στο Θάνατο καιρό να τον πάρει, γιατί αποφάσισε να

πεθάνει ο ίδιος, κατά την ιδική του βούληση, και όχι κατά τη βούληση του θανάτου. Απλά, δηλαδή, ο Ακρίτας στοχάστηκε και έπραξε τοιούτως:

- Θα πεθάνω, Θάνατε, όχι όταν θελήσεις εσύ, αλλά όταν εγώ θελήσω². Σε τούτη την έσχατη ολική πράξη, δε θα γίνει το δικό σου, αλλά το δικό μου. Παλεύω τη θέληση σου. Παλεύω τη δύναμη σου. Σε καταπαλεύω ολόκληρο-ρον. Μπαίνω μέσα στη γη, όταν εγώ αποφασίσω, όχι όταν αποφασίσεις εσύ. Και σένανε σε αφήνω ρέστο και ταπί. Με βλέπεις κατεβασμένο στον άδη αφεαυτού μου και αυτοθέλητα. Και ανατριχιάζεις εσύ και το βασίλειο σου. Ο τάφος, η ταφόπλακα, το σκοτάδι, το ποτέ πια, και όλα σου τα υπάρχοντα μπροστά στην πράξη μου και στην επιλογή μου μένουν εμβρόντητα και χάσκουν.

*Ο Διγενής ψυχομαχεί, Κ' η γη τότε
τρομάσσει. Βροντά κι' αστράφτει ο
ουρανός. Κι' ο κάτω κόσμος άνοιξε.
Κ' η πλάκα τον ανατριχιά.*

*Πώς θα σκεπάσει τον αϊτό τση
γης τον αντρειωμένο.*

Αυτά εστοχάστηκε ο Εμπεδοκλής στο *Πετράλωνο*. Και αι-σθάνθηκε τη βαριά περηφάνεια και τη δίκαιη. Τη μόνη μορφή περηφάνειας πού 'ναι μέσα στα μέτρα του ανθρώπου. Επειδή είναι η μόνη περηφάνεια που έχει νικήσει τον υβριστικό του εγωισμό. Τότε, μέσα στις πέτρες του όρους, ο Εμπεδοκλής εφώναξε. Και η φωνή του αντήχησε ιαχή. Και γλώσσα θριάμβου:

- Μονάχα όποιος ενίκησε τον εγωισμό του δε φοβάται θάνατο. Ο φόβος του θανάτου στον άνθρωπο είναι η σκεπασμένη όψη του εγωισμού του. Ο εγωισμός των ανθρώπων κρατά ολοζωής το εγώ τους αποκομμένο από τη διαλεκτική του σμίξη με την ιερή φύση. Όπως το ψάρι που το πέταξες στη στεριά, αποκομμένο από τη θάλασσα, σπαρταράει και φρίσσει. Όμοια και ο άνθρωπος που δεν από-σβεσε τον εγωισμό του, αποκομμένος από την ιερή φύση, μπροστά στο θάνατο σπαρταράει και φρίσσει. Και πεθαίνει αισchrός και ατιμασμένος. Η ζωή μας είναι σωστή πορεία προς το τέλος της, κατά την έννοια ότι είναι συνεχής απόσβεση του

εγωισμού μας. Ο εγωισμός στο ηθικό επίπεδο, στην περιοχή δηλαδή της ιστορίας, είναι η μετεξέλιξη εκείνης της ρίζας και της ορμής που στο φυσικό επίπεδο, στην περιοχή δηλαδή της φύσης, την ονομάζουμε ένστικτο αυτοσυντήρησης ή ορμή προς διατήρηση του είδους.

Η εξήγηση που έδωσε ο Εμπεδοκλής στο θάνατο του Διγενή Ακρίτα τον οδήγησε στην πιο μεγάλη αποκάλυψη. Στην ελληνική Αποκάλυψη: Αποκάλυψε, δηλαδή, πως οι ποιητές, η πιο υψηλή σάρκωση του ανθρώπινου είδους, δεν είναι οι φυτουργοί του όντος, αλλά οι ειδωλοποιοί του¹. Ότι δεν ιδρύουν τα αρχέτυπα, αλλά κατασκευάζουν τα παραδείγματα των αρχέτυπων. Τα έργα τους είναι από δεύτερο χέρι, και μαϊμούδες. Οι ποιητές δεν δημιουργούν πράγματα. Κατασκευάζουν τους ίσκιους των πραγμάτων. Αυτό βέβαια δεν αφαιρεί κεραία από την αξία τους. Πάντα τους απέχουν σε τιμή και σε ευγένεια σαράντα χιλιάδες λεύγες απ' όλους τους άλλους ανθρώπους. Οι αληθινοί ποιητές.

Όσάν έφτασε σε τούτη την κατανόηση ο Εμπεδοκλής, επήδηξε στη μέση το *Πετράλωνο*. Εστάθηκε ατάραχος στη στάση του φρουρού της πόλης μπροστά στη πιο μεγάλη πύλη. Εκοίταζε κατά την Ανατολή, και είπε δυνατά τα τελευταία λόγια:

-Δε σε στεφανώνω, πολίτη Αισχύλε, γιατί έπλασες τον Προμηθέα Δεσμώτη. Όφειλες ο ίδιος εσύ να πασσαλωθείς στο βράχο του Καυκάσου!

-Δε σε στεφανώνω, θείε Πλάτωνα, γιατί ιστόρησες το θάνατο του Σωκράτη. Όφειλες ο ίδιος εσύ να πεθάνεις το θάνατο του Σωκράτη!

-Δε σε στεφανώνω, άρχοντα Σοφοκλή, με στεφάνι δάφνης, γιατί παράστησες το θάνατο του Οιδίποδα στον Κολωνό. Όφειλες ο ίδιος εσύ να πεθάνεις το θάνατο του Οιδίποδα στον Κολωνό!

-Δε σε στεφανώνω, κόμη Σολωμέ, γιατί τραγούδησες με τη δίκαιη λύρα την Έξοδο του Μεσολογγίου. Χρεώ-σταγες ο ίδιος εσύ να πηδήξεις στο χάσμα της Εξόδου. Με το σπαθί του αρχάγγελου στο χέρι να σκίσεις τη νύχτα, και να σφάζεις το σκοτάδι!

Ειπώντας ετούτους τους λόγους ο Εμπεδοκλής στη μέση το *Πετράλωνο*, λίγο πιο κάτω από την κορυφή του τόπου, εστράφηκε πίσω του. Και χωρίς αναβολή πήρε να κατηφοράει τα τρόχαλα του όρους. Ωσάν ο Καταιβάτης.

Εγνώριζε πια πως τον καρτέρειγε η τελευταία ανέβα-ση. Εκείνη η πρώτη.

Στιγμές στιγμές άκουγε πεντακάθαρα, πώς το όρος το τράνταζε συθέμελο ο οργανισμός της θύελλας. Η θύελλα του οργανισμού.

Ήταν η έβδομη μέρα τελευτώντος του μήνα Σκιροφο-ριώνα.

Το ηφαίστειο αστροβολάει και σειέται. Λειώνουν τα σπλάχνα και τα στοιχεία μέσα στα τρανώματα του κρατήρα.

Το χιόνι κυκλώνει το όρος ως τα ριζώματα. Μέσα στην πάλλευκη στίλβη του έχουν αφανιστεί όλα τα ξετραχηλι-σμένα του κόσμου.

Οι σίχοι, ω εκείνοι οι σίχοι, του χρηστηριασμένου ποιητή χτυπάνε με αστροπελέκια τους βράχους:

Η κατάρρευση των αποθεώσεων ανταμώνει τους αγρούς των υψωμάτων, όπου σεραφικές γυναίκες κένταυροι ζετυλίζονται ανάμεσα στις χιονοστοιβάδες.

Ο Εμπεδοκλής ανεβαίνει τα ύψη κάθετα. Σε τέμπο ανήμερο. Μουσική με εξαίσια όργανα συνοδεύει το δρόμο του. Είναι εκείνη η άλλη Εγοίσα. Ο μεγάλος Κωφός δεν έχει χρεία πια να σκίσει την αφιέρωση του. Γιατί ο ήρωας δε θα φενακίσει τώρα την ελπίδα των ανθρώπων. Και το *magica funebre* ακούγεται για πάντα τραγούδι του πένθους. Στο δρόμο θανάτου που δεν έχει γυρισμό.

Το βήμα του αστροβάτη αφήνει πίσω τις πλαγιές, μαζί με το φως του ήλιου που βασιλεύει αντίκρα. Μια γραμμή καθαρή χωρίζει το φωτιζόμενο που καταδιώκεται, και ανεβαίνει, και λιγοστεύει. Από τη σκιά που καταδιώκει, και ανεβαίνει, και περισσεύει. Ωσπου ο ίσκιος να σκεπάσει την τελευταία άκρια της κορυφής του όρους. Την ώρα που η στερνή αχτίνα του ήλιου από πέρα θα βυθίσει στο βύθος των οριζόντων.

Το πήδημα του Εμπεδοκλή στη μήτρα του Χάους άγγιξε την πιο ανθρώπινη πράξη που έπραξε άνθρωπος.

Γιατί; Γιατί εκεί και τότε παίχτηκε στα ζάρια το αρχέτυπο, και όχι το παράδειγμα.

Πώς; Το πώς μας το άφηκε αίνιγμα και δώρο.

Την άλλη χρονιά η λάβα ξέβρασε από τα έγκατα του κρατήρα του χάλκινο πέδιλο του άντρα.

Ήταν, είπανε, η εμβάδα, το σανδάλιο, η κρηπίδα, η αμύκλα του αιώνιου πηδηχτή.

Όχι. Δεν ήταν η κρηπίδα ούτε η εμβάδα. Δεν ήταν το σανδάλιο και η αμύκλα.

Ήταν ο πρίγκιπας, που μεταστοιχειώθηκε μέσα του η ύλη σε λάμψη. Ο Κούλιναν, πες, ο Ορλώφ, ο Μεγάλος Μογγόλος, ο Τίφανυ, ο Σάχης, ο Φλωρεντινός, ο Αστέρας του Νότου.

Ήτανε το αγχάρι που τύπωσε το πέλμα του ήρωα απάνου στην πέτρα του καιρού, και στο σωρό τα χαλάσματα του κόσμου.

Αγχάρι και τύπος, που το καμαρώνουν τα βλέμματα της γης, και το χειροκροτεί η σιγή του ουρανού.

Η εικόνα του αριστογείτονα Κάλβου ευρήκε τη δικαίωση που περίμενε:

*Επί το μέγα ερείπιον η
ελευθερία ολόρθη προσφέρει
δύο στεφάνους· έν' από γήινα
φύλλα κι άλλον απ' άστρα.*

Και η Κόρη που μένει καταστερίζει με όλα τα πρεπά το Σήμα.

*

Απάνου στη στήλη του μάρμαρου διαβάζεις το επίγραμμα του τύμβου:

*Ελλάδα και ήλιο, Ο
πρώτος να βλέπω-**

ΜΙΚΡΟΣ ΚΡΙΤΗΣ

*beatae conjugis additum
stellis honorem.*

Δέκα μυριάδες ορισμούς μπορείς να δώσεις στον έρωτα. Και οι ποιητές όλοι, από τον Όμηρο ως τον Καβάφη, δουλεύοντας ετούτο το μεταλλείο της άνοιξης, μας δείχνουν κάθε φορά κι από μία του όψη. Ο καθένας με τον τρόπο του.

*Όμως ο έρωτας επιμένει να μένει αόριστος. Και αλλί-μονό μας, εάν γεννιόταν ο υπερποιητής που θα πετύχαινε να τον ορίσει. Τι θα γινότανε! Την άλλη μέρα όλοι **οι** άνθρωποι, ουρές και κοπάδια και φάλαγγες κατά μιλλεούνια, θα σπουδαζαν να επισκεφθούν τον τόπο, όπου χτίστηκε το πιο σπουδαίο μνημείο επί γης: ο Έρωτος Τάφος. Να προσκυνήσουν το περίτεχνο επιτύμβιο, και να αποθέσουν μπροστά του ένα λευκό τριαντάφυλλο.*

Όχι. Να μας λείπει ένας τέτοιος ποιητής. Ένας δεύτερος ατίλας Φειδίας.

Γιατί ο Φειδίας που έχτισε τον Παρθενώνα, την ίδια στιγμή, και χωρίς να το υποψιάζεται, είχε χτίσει και τον τάφο της σοφίας του ανθρώπου της Αθηνάς σοφίας. Ο Παρθενώνας είναι το ταφικό μνημείο της κλασικής Ελλάδας. Την άλλη μέρα άρχισε ο πελοποννησιακός πόλεμος. Αρχισε το τέλος της κλασικής Ελλάδας. Και την παράλλη έρχονταν οι ελληνιστικοί χρόνοι της κάμψης. Και η κλασική Ελλάδα είναι όλων των εποχών του ανθρώπου η πιο αληθινή εποχή.

Ωστόσο εδόθηκε από τους ποιητές ο ορισμός του έρωτα. Ο πλήρης και ο ακριβής. Εκείνη η έννοια του ορισμού, δηλαδή, που τόσο βασανίστηκε ο Σωκράτης να την ανακαλύψει. Και που σαν την ανακάλυψε, είχε ταυτόχρονα ανακαλύψει και την επιστήμη. Την επιστήμη. Που σαν άλλος Φαέθοντας ανέβασε τον άνθρωπο στον ουρανό. Κι από κει κρατώντας στα δύο χέρια του τα γκέμια του φωτός και της φωτιάς μέλλει να τον καταγκρεμίσει στα Τάρταρα.

Ο ορισμός, λοιπόν, που εδόθηκε στον έρωτα, και που όλοι οι ποιητές τον διατύπωσαν με τα δικά του λόγια ο καθένας, είναι ο ακόλουθος: έρωτας είναι η τέχνη του να φεύγεις.

Να φεύγεις, αλλά πώς να φεύγεις! Το πράγμα θέλει μεγάλη προσοχή. Γιατί ο ορισμός αυτός είναι τορπίλλι που το παίζει στα χέρια του μικρό παιδί. Το παίζει στα χέρια του και δεν ξέρει τι είναι... Ο Γιωργής τ' Αποδέλοιπο, που λέει ο Μυριβήλης.

Έρωτας είναι η τέχνη του να φεύγεις έτσι, που η σφαγή που θα νιώθεις να είναι πολύ πιο σφαγή από τη σφαγή που νιώθει ο σύντροφος που αφήνεις. Αν εκείνος πονάει τρεις, εσύ να πονέσεις εννιά. Εδώ σε θέλω, κάβουρα, που λένε, να περπατάς στα κάρβουνα. Χόρευες ποτέ σου το χορό του αναστενάρη, χωρίς νά 'σαι αναστενάρης;

Το λοιπόν, στα χρόνια που γύριζα στις Ευρώπες, φίλος παλιός και γενναίος, ο γερο-Παπότης, σαράντα χρονών έφηβος, μου διηγείτο ότι κατά καιρούς του λέγανε τα θηλυκά στην Εσπερία πως οι έλληνες είναι οι χειρότεροι εραστές. (Ο κανόνας της εξαίρεσης πάντα ισχύει). Αφού έπαιρνα για καλά την κρυάδα μου, έλεγε, γύριζα και τις ρωτούσα:

-Και ποιοι είναι οι καλύτεροι, δηλαδή;

-Οι καλύτεροι εραστές είναι οι ισπανοί, οι Γιουγκοσλάβοι, οι γάλλοι, ιταλοί, γερμανοί κλπ. Εσείς οι έλληνες πάτε σειρά με τους τούρκους, Κοίλη Συρία, Πετραία Αραβία, αγύπτιοι, λιβανέζοι, Τούντζι και Μπαρμπαριά.

-Το Χριστό σας, πουτάνες, μη βρίζετε τη φυλή μου, τους έλεγα. Και χολιασμένος άγρια τους έδινα να καταλάβουν.

»Ξομολογιέμαι όμως ότι έπασχα. Μ' έπιανε εκείνο το έρμιο το σωβινιστικό μου. Το σύμπλεγμα του κλεφτοφουκαρά. Από την άλλη όμως σα συλλογιόμουνα την εθνική μας βιτρίνα στην Ευρώπη...

»Εργάτες από τα Γκράβαρα, και τα Παπαμανταμαδο-χώρια, που σαν έφταναν στη Γερμανία και το Βέλγιο και περνούσαν στις επιτροπές υγείας, οι γιατροί τους έβρισκαν με λερωμένους πισινούς- ξερακιανοί μεγαλοαστοί, νε-όπλουτοι ντενεκεδόμυαλοι, με βλέμμα μαντάμ Σουσούς Κατακουζηνού, και το ύφος του «πάμε Γενεύη, πάμε Ζυρίχη;»· πολιτικοί και πρεσβευτάδες στα συνέδρια και στις διασκέψεις αμήχανοι, αδέξιοι, αδιάβαγοι, χατζηαβάτηδες και μακρυκωσταρέοι, παλιά γενιά κομματαρχών και κα-λατζήδων (Αχ! πού 'σαι, πατέρα Βενιζέλο)· στρατιωτικοί ακόλουθοι, να περπατούν στις στράσσες και στις γκάσσες με γυαλισμένη τη στολάρα και το λοφίο, και στο μάτι την έκφραση: «Αναμεριάστε, ρε, ο Μεγαλέξαντρος περνά»· νεαροί επιστήμονες, προλότες, και υποψήφιοι διδάκτορες, που κίναγαν από το φυλάκιο της

Κακαβιάς και τ' Ανάβρυντα του Κοκό, για να ξεπορθήσουν Βαστίλλη και Σορβόνη. Κι απέ να γυρίσουνε στην Ελλάδα, για να το παί-ζουνε μεγαλόσχημοι προφεσσόροι, με τα κεφάλια τους άλαλα και ξερά. Γράσωνες τραγομάσχαλοι, και χοιροτρόφοι μουνουχάροι με στάμπα Μαρκαντώνη. Το είπαμε.

»Καθώς συλλογιόμουνα, λοιπόν, ετούτα τα εθνικά μας εκθέματα στην Ευρώπη, περιεντυμένα με όλη την οδονηρή ερμηνευτική τους κουρελοσύνη, αναρωτιόμουνα σε τι ποσοστό μπορεί νά 'χανε δίκιο εκείνα τα κοριτσόπουλα για τους έλληνες εραστάδες.

»Γιατί ό,τι με γιόμιζε ταραχή, ήτανε κάτι πολύ σοβαρότερο. Ήτανε η βαθύτερη γνώση μου για το πόσο επιπόλαιη φάρα είμαστε οι νεοέλληνες. Εαυτούληδες, εγωκεντρικοί, ματαιόδοξοι, μεσοβέζικοι, σαλίγκαροι στο καύκαλό τους, αγράμματοι, λαθρανασκαφείς των Αρχαίων, φοροφυγάδες, ανάγωγοι. Και μια αλαζονεία δώδεκα μποφόρ. Καράβι να μη μείνει στο Αιγαίο μας. Έφαγε ο λιγούρης και του βγήκε η ψείρα στο λαιμό.

»Μα για ρίξε μια ματιά στο σκουπιδαριό σε όλα τα περιγιάλια μας. Και στους λερούς ασήμαντους δρόμους με τα λαμπρά μεγάλα ονόματα τους, που έκλαιγε ο Καρνωτάκης. Εκείνα τα σκυθοβαρβαρικά «Εμένα θα μου ειπείς τώρα, καημένε!» και «Ξέρεις ποιος είμαι 'γώ, ρε;» Ουά, οι γυσοκεφαλές και οι χλιμπίκουλες!

»Αν δε βλέπεις, τι σχέση ημπορεί νά 'χουνε αυτά με την ερωτική μας συμπεριφορά, είναι γιατί δε βλέπεις τη σχέση που έχουν τα κόκαλα των οσίων με τις τσέπες των δεσποτάδων. Οι τριανταεφτά γαϊδουροκεφαλές του τάδε αγίου, που προσκυνιούνται εδώ, κι εκεί, κι εκεί. Βγήκε γιουρούσι από το Όρος στην Αθήνα ο μαύρος καλόγερος, και εν μια νυκτί μάζεψε ογδόντα εκατομμύρια δραχμές. Κρούταγοι και τσάροι της Βουργαριάς, που λέει ο Παλαμάς.

»Θέλω να ειπώ πως ο έρωτας είναι γνώση. Πως ο έρωτας είναι ευγένεια και αρχοντιά. Είναι το μειδίαμα της σπατάλης ενός φρόνιμου Ασωτου. Πως η φύση ορίζει το αρσενικό να γίνεται ατελείωτη προσφορά, και θεία στέρηση για το θηλυκό. Και το θηλυκό να κυνηγάει τις τύψεις του. Στον έρωτα όλα γίνονται για το θηλυκό. Η μάχη και η σφαγή του έρωτα έχει το νόημα να πεθάνεις το θηλυκό, και να το αναστήσεις μέσα στα λαμπερά ερείπια των ημερών σου. Πάντα σου μελαγχολικός και ακατάδεχτος».

Αυτά έλεγε ο φίλος μου ο γερο - Παπότης. Έφηβος ίουλος σαράντα χρονώ.

Κι εγώ, για να γίνω ευχάριστος στις πικρές αλήθειες του, του διηγήθηκα μια παλαιή ιστορία. Ένα σοφό μάθημα που έρχεται από τους προγόνους μας¹. Και που, όπως και όλα τα άλλα τους μαθήματα, σπουδάξαμε να το βάλουμε αρχείο. Είκοσι αιώνες τώρα το τρώει και τούτο η σκόνη και η μούχλα.

Ήτανε μια φορά, μάτια μου, που η Ήρα και ο Δίας μέσα στα γελαστά δώματα της έπαυλης τους ήπιανε άφθονο το φαλέρνο κρασί, φτάσανε στο τσακίρικο κέφι, και πιάσανε τις αθιβολές.

Απάνου λοιπόν στα κανάκια και στα παιχνίδια, αυτό που το λέμε προσάναμμα της φωτιάς, ή το κυνήγι της πέρδικας από το μερακλή αβτζή, γυρίζει η Ήρα και λαλεί στο θεϊκό εραστή της:

- Καλός και περικόλος είσαι, άντρα μου και παλικαρά μου. Και κάθε φορά που τυλίγεις το κορμί μου με την κομμένη ανάσα σου, αστράφτει και βροντάει, να καταποντιστεί ο Όλυμπος. Αλλά μου κάνεις πολλές μουντारीές.

- Για πες, για πες! της λέει ο παμπόνηρος.

- Να! του διαμαρτύρεται η Ήρα. Δεν είναι ν' απαντήσεις έμορφο θηλυκό στη γης, και να μην παλαβώσεις. Λύσσα σε πιάνει. Και δεν ησυχάζεις, αν δεν της κόψεις το λωτό. Από τα σαράντα κύματα τις περνάς. Όσο να λιγοθυμίσουν. Θα σου μείνει στα χέρια καμιά μέρα καμιά.

- Μη μου πεις πως ξέρεις και ονόματα;

- Απλώς ονόματα! και πούθε ν' αρχίσω. Πρώτη εκείνη η μεθυσμένη Σεμέλη. Άλλοτε να λειώνεις το σταφύλι της να το πίνεις κρασί, άλλοτε φορώντας τις προβιές του τίγρη να την ξεσκίζεις ελαφάκι στις λόχμες του Κιθαιρώνα.

Ύστερα η απαλή Αητώ η καλλίζωνη. Εμ τί 'ναι τούτη! Προτού λύσεις τη ζώνη της, τρέμει και σπαρταράει σα μι-σοσκοτωμένο πουλί.

Να ειπώ και για τη δάμαλι την Ευρώπη με τα торνευτά καπούλια; Αθλιε, θα πάρεις στο λαιμό σου τους θνητούς, σαν θα τους μάθεις τις κτηνοβασίες.

Και για τη Αήδα, που χάνεται να της λες παραμύθια; Και δε χορταίνεις, κάτω στα νερά και τα καλάμια του Ευρώτα, να τυλίγεται στους μηρούς της με το λαιμό του κύκνου.

Να σου ειπώ ακόμη για την Αλκμήνη; Εκείνη τη δα-γκανιάρα με το αγορίστικο σώμα.

Η για την αρκουδίτσα Καλλιστώ; Πώς μουγκρίζει τις νύχτες στα όρη της Αρκαδίας. Ως του Βοριά το παραθύρι και το Βοράστρι ανεβαίνουν και χάνονται τα βογγητά της.

Και για την Ολυμπία, τη ζαρκαδόκορμη; Ωρες και ώρες γλυστράς και πλέεις μέσα της με την ουρά του Τρίτωνα.

Για τη Δανάη, που την έλουζες με τη χρυσή βροχή σου; Να σου γελάει μαζί και να σου κοκκινίζει από ντροπή νύχτες και νύχτες. Κι ο πατέρας της, το κοθώνι, τη λογάριαζε κόρη στην κάμαρη της.

Η για την αγόρταγη Ιώ τη λυσσάρα; Ακόμη αποκρατά η αγά από τις φωνές και τα χεί της, στον Καύκασο και στις ακτές της Λιβύης. Θέλεις κι άλλες;

-Σιώπα, να σε χαρώ! της λέει ο Δίας, και της έκλεισε τρυφερά το στόμα.

-Γιατί τα κάνεις; Γιατί σε ξελογιάζουν οι δαιμονισμένες; Δε σου φτάνω εγώ;

-Στάσου, τρυγόνα μου, λίγο να ζαποστάσω. Μου φτάνεις, αλλά δε μου περισσεύεις!

-Κι από κοντά σε τρελαίνουν και τ' αγόρια. Μας κουβάλησες τις προάλλες εκείνο τον έμορφο Γανυμήδη. Για να χύνεις το κρασί στον αμφορέα του. Κατάντησες χειρότερος κι από κείνον το γερο-παλαβιάρη, το γιο του λιθο-ξόου στην Αθήνα.

Ο Δίας σοβαρεύτηκε.

-Σταμάτα μου, ζουμπούλι και λεβάντα μου, της λέει. Σταμάτα μου, λαλέ και κατηφέ μου. Μη μου παραπονεύε-σαι.

-Πώς να μην παραπονεθώ! Ή μήπως θά 'θελες να σου κάνω τα ίδια;

-Όχι. Ούτε το θέλω να μου κάνεις τα ίδια, ούτε σου πρέπει, κι ούτε το μπορείς. Για θυμήσου εκείνο τον ανόητο θνητό, τον Ιξίωνα, που τόλμησε να σε κοιτάξει πονηρά. Είδες τι έπαθε; Σκύψε τα μάτια σου κάτω, να ιδείς πώς στροβιλίζεται στο χάος δεμένος στον τροχό.

-Και γιατί εσύ να μπορείς κι εγώ όχι; Η Ήρα είμαι τέλος πάντων. Δεν είμαι η Μπαλατινού! Η Ήρα η θεά. Που πάλαιψα την Αφροδίτη στη χάρη και στη φλόγα, και θα τη νικούσα, αν δεν ήτανε ο διαγωνισμός σικέ.

-Όχι, σου λέω. Δε σου πρέπει.

-Μη με φουρκίζεις. Γιατί θα σε πληρώσω με το ίδιο χρυσάφι.

-Δε σου πρέπει. Κι άκου που ξέρω. Αν καμιά φορά σ' απατώ, το κάνω για να παίρνω το δικό μου.

-Ποιο δικό σου;

-Να! το κάνω για να ισορροπώ τα πράγματα, και να κρατώ την τάξη. Αφήνω που και πάλι εγώ είμαι αποκάτου.

-Μα τι λες τώρα; Να με τρελάνεις βάλθηκες;

- Όχι. Το πράγμα είναι απλό, της λέει ο Δίας. Κάθε φορά που σμίγουμε, η συμμετοχή μας στο ερωτικό αγαθό είναι άνιση. Γιατί εσύ παίρνεις το πολύ, κι εγώ το λίγο. Έτσι τά 'χει κανονισμένα η φύση.

Η Ήρα κοίταζε το Δία ζαφνιασμένη. Ύστερα γέλασε, και του είπε:

- Έτσι λοιπόν. Δοκιμάζεις, τώρα να κατακυρώσεις και νομικά τις πομπές σου. Όχι, λοιπόν βασιλικέ πετρίτη μου. Κάθε φορά που αγαπιόμαστε, χαιρόμαστε μισή-μισή τη χαρά της ηδονής.

- Λάθος. Εσύ το πολύ, κι εγώ το λίγο. Και ησύχασε. Η Ήρα βουρλίστηκε.

- Μη με τρελαίνεις, θείο τραγί. Που το παίζεις τώρα και θύμα!

Πιαστήκανε και μαλώνανε. Και δεν έβρισκαν άκρη. Ένας κανγάς στον ουρανό με βροντές και αστροπελέκια αλαλιάζει πατοθέμελα τη γη. Και ζαφνικά ο Δίας εγέλασε χαρούμενα, ζαστέρωσε η φύση, και έγενεψε στην Ήρα να ηρεμήσει.

-Θα σου δείξω πως το δίκιο είναι με μένα, της είπε. Φώναζε έναν τρίτο να μας λύσει τη διαφορά.

-Άλλο και τούτο! τον κάνει η Ήρα. Και πια μουρλή γυναίκα θα βρεθεί να υπογράψει τις μουρνταριές σας; Και ποιος χαϊνης άντρας δε θά 'λεγε να στις απιστίες σας; Που δε θά 'δινε το πιστοποιητικό νομιμότητας; Σε τέτοια δίκη δεν υπάρχει δικαστής. Όλες οι γυναίκες είναι με το μέρος μου. Όλοι οι άντρες θά 'ναι με το μέρος σου.

-Ακου, κανάρι μου, της λέει τρυφερά ο Δίας. Ο θεϊκός σου σύντροφος που όλα τα γνωρίζει, θα δώσει λύση. Θα κράζουμε έναν, που τά 'χει γνωρίσει και τα δύο. Τον Τειρεσία, λέω.

-Τον Τειρεσία;

-Ναι. Τον Τειρεσία με τα μαστάρια. Και της είπε την ιστορία του Τειρεσία.

-Ο Τειρεσίας, που λες, είναι ο μόνος που αγκάλιασε σαν άντρας, και μαζί αγκαλιάστηκε σα γυναίκα. *Vir omnium mulierum, et mulier omnium virorum*. Στην αρχή ήταν άντρας νταβραντής, και ζούσε στις επτάπυλες Θήβες.

Έλυσε τον «προύχοντα πόδα», που λένε οι ποιητές, και αγκάλιαζε τις γυναίκες κατά την όρεξη του.

»Μια μέρα, καθώς περπατούσε στο λειβάδι, βλέπει δύο φίδια ζευγαρωμένα. Θέλεις από ζάφνιασμα, θέλεις από φόβο, χτυπά με το ραβδί του και τα χωρίζει. Διατάραξε μια ιερή στιγμή της φύσης.

Δυο φιδία ωραία κι αλαργινά, τον χωρισμού πλοκάμια σέρνονται και γνρεύονται στη νύχτα των δέντρων, για μιαν αγάπη μυστική σ' ανεύρετα θολάμια ακοίμητα γυρεύονται δεν πίνουν και δεν τρών.

Επειδή, λοιπόν, διατάραξε μια ιερή στιγμή της φύσης, η φύση τον τιμωρεί. Αστραπιαία αλλάζει φύλο. Γίνεται γυναικα. Εφτά χρόνους έζησε στην Κρήτη σα μια διαβόητη πόρνη.

»Απάνου στους εφτά χρόνους ξανασυναντά στην εζοχή τα φίδια ζευγαρωμένα. Θέλεις από ζάφνιασμα, θέλεις από φόβο, τα ξαναχτυπά με το ραβδί του και τα χωρίζει. Επειδή διατάραξε μια ιερή στιγμή της φύσης, η φύση τον τιμωρεί. Αστραπιαία αλλάζει φύλο. Ξαναγίνεται άντρας. Αυτόνε να καλέσουμε, να μας λύσει τη διαφορά.

Η Ήρα συμφωνεί.

- Φώναζε τονε!

Έρχεται ο Τειρεσίας. Στέκεται δειλά εμπροστά στους Παντοδύναμους.

- Πες μας, Τειρεσία! του λέει ο Δίας. Άντρας και γυναικα εσύ, γνώρισες την ηδονή, και κατέχεις γνώση διπλή. Στη διάρκεια της ερωτικής σμίξης ποιος χαίρεται περισσότερο, η γυναικα ή ο άντρας;

Ο Τειρεσίας εξάρωσε. Κατέβασε τα μάτια. Στράφηκε στην Ήρα.

-Να ειπώ;

-Να ειπείς! αλλά την αλήθεια.

-Να μη με τιμωρήσετε!

- Όχι, του λέει η Ήρα. Φτάνει να ειπείς την αλήθεια. Ο Τειρεσίας εθάρρευε. Μίλησε.

- Μου ζητάτε κρίση για τη σωστή ερωτική σμίξη ή για τη λάθος;

- Και ποια είναι η λάθος;

- Η λάθος είναι από τις απωθήσεις, τα τραύματα, τις νευρώσεις, την άγνοια. Από το φόβο, την απαγόρευση, την ευνουχιστική ηθική. Και χίλια άλλα στραβοπατήματα, που θα μάθουνε στους ανθρώπους ανόητοι νομοθέτες και αρρωστημένοι οδηγητές. Και που μια μέρα, για να θεραπεύσει όλες ετούτες τις πανούκλες ο άνθρωπος, θα σκαρώσει πολλές επιστήμες

υποστόλωσης. Ψυχολογία, ψυχιατρική, ψυχανάλυση, νευρολογία, ψυχοσωματική, σεξολογία, ανδρολογία, γεροντολογία κ.ά.

- Πες μας τώρα και για τη σωστή.

- Ω εδώ τα πράγματα είναι για τα γκατζελοειδή και τους ντελκανήδες. Θέλει ξεκίνημα τσιρβελίδικο, και να περάσεις με προσοχή και σέβαση τα σκαλούνια:

Εις το πρώτο είν' το χαρμανλίκι, Και στο δεύτερο το
μαστονρλίκι, Και στο τρίτο είν' το νταηλίκι, Και στο
τέταρτο, καλέ, το ζοριλίκι,

που έλεγε ο παλιός ρεμπέτης. Στη σωστή ερωτική ομιλία το θηλυκό δίνει το ύφος της σάρκας, και το αρσενικό δίνει τη σύνεση της δύναμης. Μιλώ για τα καράτια κοντά στα εικοσιτέσσερα. Για στήσιμο πολύ μεταξωτό. Και το μετάξι μόνο ζωικό, παρακαλώ. Κουκουλάρικο. Και η κλω-νά μπιρσιμμένα.

Κι είναι σκοτάδι... Που είναι ο τόπος κι' η γύμνια σον ως
τη μέση, θεέ μου, κι η πιο ακριβή μου θέση και της
-ψυχής σου ο τρόπος!

που έλεγε ο ποιητής στα νιάτα του.

»Το πρώτο, λοιπόν, είναι πως, όταν το θηλυκό είναι θηλυκό, την ευθύνη για να γίνει και να μείνει ως το τέλος σωστή η ερωτική σμίξη, την έχει ο άντρας. Πάντα, όταν φεύγει η γυναίκα, θα φταίει ο άντρας. Να το γράψετε να μείνει στον αστικό κώδικα.

»Στου θηλυκού το μυριστικό ξεχείλισμα και την αχόρταγη δοχή ο άντρας ανταποκρίνεται με φαντασία και ποίη ση. Ευκνησία, ευελιξία, και μεταμόρφωση. Επίνοιες που ν' ανακαλύπτονται επ' άπειρον, ανανεωτικοί αιφνιδιασμοί. Αίσθηση του κοντινού που δραπετεύει, και του μακρινού που πιάνεται, όπως το πουλί στο ζώβεργο. Επώδυνη εγκράτεια και βασιανιστική ετοιμασία. Γύμναση και προπόνηση μυρίζοντας τους θάμνους, μελετώντας τα άστρα, και ακούγοντας τους ήχους του άνεμου και των νερών. Παιχνι-δίσματα με τις φωτιές, και σάλτοι στην άκρη του βράχου. Αποξένωση οικειότητας, ανακάλυψη του παλαιού, κελαη-δητά πουλιών που ακούγονται πολυβόλα σε ώρα πολέμου. Θέλει προαίσθημα κακού, που να γίνεται ανεπαίσθητα χαρούμενη αγγελία. Και κείνη την αλλόφρονη αίσθηση της τελευταίας φοράς. Οι κλειδωμένες λέξεις, όλες και με την πρόπουσα μουσική, να βγαίνουν στο περιβόλι περίπατο, για να εξαγνίζουν τη γλώσσα τιμωρώντας τη χυδαιότητα της ψυχής. Ζήλεια όση η κόλαση. Ελεγχόμενη

όμως, καθώς οι αντιδράσεις στον πυρηνικό αντιδραστήρα. Θέλει βίωση τραγικότητας και φτερουγητά θανάτου. Πορεία στο τούνελ με εμμονή στην αντοχή. Και κυρίως αυτό: ο αστερισμός της Διάρκειας πάντα να μεσουραναί. Πώς αγωνίζεται ώρες ο ναυαγός να ξεφύγει τα σαγόνια της θάλασσας; »Κι όταν το θηλυκό ξεδιπλωθεί σημαία στα τείχη, που τη μαστιγώνει ο άνεμος να την ξεσκίσει· κι όταν το θηλυκό σέρνει και βαρεί φουρτουνιασμένους πόντους ταράζοντας τα φύκη στο βυθό, και χτυπώντας με αρμύρα και αλισιά-χνη τα κοτρώνια της ακτής, τότε να ξεβράζεται ο ναυαγός στην άμμο. Ζωντανός ακόμη. Να σέρνεται ως τη σπηλιά, να σκεπάζεται με ξερά φύλλα, για να κοιμηθεί επτά μέρες κι' επτά νύχτες ανεξύπνητος.

Ακούγοντας ο Δίας τον έκοψε.

-Σταμάτα, Τειρεσία! σε θεούς ομιλείς.

-Ας μου δώσει η θεότη σας να παραστήσω και τούτο. Της γυναίκας το σώμα είναι το μουσικό όργανο. Η αρρε-νωπία του άντρα είναι ο οργανοπαίχτης. Όσο πιο έμορφη είναι η εικόνα του θηλυκού, να την ειπείς στο μισοφώς αλάβαστρο, να την ειπείς δέρμα δορκάδας τρελαμένο στα μύρα του άνεμου, να την ειπείς αστέρι της βροχής που στάζει αχτίνες, όσο πιο έμορφη είναι η όψη του θηλυκού, σώμα και πρόσωπο και νόηση ένα, τόσο πιο σπάνιο και ακριβό είναι το μουσικό όργανο που ζητά να το παίζει ο καλλιτέχνης του. Βιολί στραντιβάριους είναι της γυναίκας το σώμα. Λουδοβίκος Μπετόβεν είναι ο βιολιστής του. Και η πράξη του έρωτα, το μουσικό γινόμενο που ακούγεται, είναι η Σονάτα Kreutzer. Η ενάτη σονάτα. Ιδές που η νύχτα πηχτή γκρεμίζεται σε καταρράχτες άστρων.

- Πάγε σου λέω, Τειρεσία! μην ανεβαίνεις στον Όλυμπο.

-Σταματώ, δέντρο βασιλικό του σύμπαντος. Το ερωτικό σμίξιμο το σωστό του άντρα και της γυναίκας είναι η άγρια μάχη που κάνουν τα στρατέματα της φύσης. Είναι οπλές και κρότος αγρίων ζώων, που επελαύνουν στο Μασαίμαρα και στο Σερεγκέτι. Είναι με το όνειρο να διασπάσεις τα όρια και τους νόμους της φύσης, όπως με το νετρόνιο διασπούν τα άτομα του πλουτώνιου, και ελευθερώνουν τις πανίσχυρες πυρηνικές δυνάμεις. Είναι η κυριαρχία μιας ορατής βοής απάνου στις τάξεις του θανάτου. Με την πρόελαση που γίνεται μέσα από τις γραμμές του θανάτου.

-Πες μας τώρα και για τη μετοχή των φύλων στον καρπό της ηδονής.

Εκεί ο Τειρεσίας edίκασε:

- Από τα δέκα μερίσματα του καρπού της ηδονής για τη γυναίκα προορίστηκαν τα εννέα, και για τον άντρα το ένα. «Δέκα μοιρών ούσών εννέα τέρπεσθαι την γυναίκα, οϊην δε τον άνδρα»¹.

Η Ήρα ν' ακούσει τέτοια κρίση, έκαμε έτσι με το ωραίο της χέρι μπροστά στο πρόσωπο του Τειρεσία. Γιομάτη θυμό. Τον επήρε ο αέρας και τον ετύφλωσε. *Aeterna damnavit lumina nocte**.

Και επειδή, όταν εδιάταζε θεός ποιή σε θνητό, δεν ημπορούσε κανείς να τη σηκώσει, ας ήταν κι ο Δίας, ο γιός του Κρόνου για να πραΰνει τη συφορά, τού 'δωκε το μέσα φως. Να βλέπει με το νου το αδήλο μέλλον. *Pro lumine adempto scire futura dedit**2*. Έτσι έγινε προφήτης ο Τειρεσίας.

Δίκασε τα μάτια του σε αιώνια νύκτα.

Για το φαις που του πήρε, του 'δωκε να γνωρίζει τα μέλλοντα.

Η άλλη παρόλα των ελλήνων λέει πως δεν τον ετύφλω-σε η Ήρα, μόνη έχασε το φως του, γιατί είδε την Αθηνά γυμνή την ώρα που λουζόταν. Που πάει να ειπεί πως στο γυμνό κορμί της Αθηνάς ο Τειρεσίας αντίκρουσε τέτοιο άφραστο θαύμα, που πια δεν ήθελε να ξαναϊδέι τίποτα στον κόσμο.

Κι αν έπαθε τέτοιο χουνέρι με την Αθηνά, φαντάσου τι θα πάθαινε αν έβλεπε γυμνή την Ήρα. Που κάθε φορά που την πλάγιαζε τρυφερά στις χλωρασιές του Όλυμπου ο Δίας, ανάβανε σαν την ξερή φτέρη όλες οι λάκκες. Και το μάτι της πάντα βαρό.

Αυτός εστάθηκε ο φτωχός Τειρεσίας. Γιατί μπλέχτηκε στις μωλόπετρες των θεών, την ώρα που αλέθουνε το στάρι. Για να δίνουν στον κόσμο τον Άρτο.

Ήτανε ο ίδιος που αργότερα είχε Τρωάδα τον πόλεμο στις Θήβες με κάποιον Οιδίποδα. Μεγάλο και κείνον εραστή. Ως και με τη μάνα του έσμιζε στην παστάδα. Έτσι λένε.

Και αυτή ήταν η κρίση του για το πλούτος του θηλυκού στα ερωτικά. Και για τον πένητα άντρα. Με το φτω-χούλι, και με το λιγούλακι του. Χαλάλι του όμως. Που μπορεί να χαρίζει τόση χαρά στο θηλυκό. Γιατί αυτό είναι που κύει και τίκτει.

Κι ας λένε, πως ο οργανισμός είναι η ανάποδη γραφή του εγωισμού. Οι εννέα φορές δηλαδή για τη γυναίκα, και η μία για τον άντρα.

Amor fati.
Nietzsche

Στην αρχή είναι τα πρόσωπα της φάμπουλας. Ο Οδυσσέας του Ομήρου. Ο Αινείας του Βιργιλίου. Ο Ιησούς του κατά Ιωάννη ν. Ο Δάντης της Κωμωδίας. Τελευταίος είναι ο Φρόντ του Φρόντ.

Αμα γυρίσεις φύλο (sic), καθαιρέσεις δηλαδή από τη βασιλική σκηνή το φαλλό και στη θέση του αναγορέφεις το αιδούο, τότε θα παρουσιαστεί μπροστά σου μια πλειάδα από σπάνιες γυναίκες. Η Πλειάς δηλώνει αγριοπερίστερα που καταστερώθηκαν στον ουρανό. Όπως και τα άστρα των Υάδων δηλώνουν βροχοκόριτσα. Είναι η Κίρκη, η Σίβυλλα, η Μαγδαληνή, η Βεατρίκη, η Λιβιδώ.

Όλες τους είναι νέες και στην ώρα τους. Ευφρείς και ωραίες έως την άκρη. Έχουνε μια σκληράδα τρομερή, πλην ευαίσθητη όσο και το δέρμα του πρωινού σύκου. Και η κάθε μία δείχνει στο λαιμό μια ρυτίδα, που την παίρνεις για ουλή.

Κακό σημάδεμα. Παρότι δε βγάζει αίμα, μένει πάντα νοπά ανοιχτή. Δεν εννοεί να πεθάνει. Αι, της αγάπης μαχαιριά! που λένε οι βαρεμένοι.

Με άλλες γραμμές, σχηματίζω την ίδια εικόνα που φιλοτέχνησε ο Πετρώνιος στο Σατυρικό του για τη Σίβυλλα. Είδα, μας λέει, τη Σίβυλλα να κρέμεται και να κυματίζει στη λύκηθο. Και κάθε φορά που τα παιδιά τη ρωτούσαν: «Σίβυλλα, τι θέλεις;» εκείνη αποκρινόταν: «άποθανεῖν θέλω».

Δοκιμάζω να εξηγήσω ότι ο πόνος αυτών των γυναικών έρχεται από τη γνώση και από την πείρα τους, που κατευόδωσαν ετούτους τους εξαίρετους άντρες στο ταξίδι τους για τον Άδη. Τόσο και μέχρις εκεί τους εστάθηκε να κοινωνήσουν τον πόνο του θανάτου. Για τα άλλα μη ρωτάς. Γιατί 'ναι άλλο να ζεύρεις και να λές, κι άλλο να μοπορείς και να κάνεις, Ma guarda e passa.

Έτσι λαβαίνω τη Σίβυλλα παράδειγμα για τη θηλυκά-δα των πέντε γυναικών. Για να δείξω ότι δεν εννοώ ούτε τη Λιβυκή, ούτε την Κυμαία, ούτε την Ερυθραία, ούτε την Περσικά αλλά τη Δελφική Σίβυλλα. Όπως την έχει ζωγραφισμένα ο Μιχαήλ Άγγελος στο παρεκκλήσι του Βατικανού.

Με το ειλητάρι της να ζετυλίζει το μέλλον σα βουή απειλής. Με τα πελώρια μάτια του χαλαζία. Και το συνετό κεφαλομάντηλο από πράσινο λαχούρι που μοιάζει στέμμα. Να πάψει λέω να με κυνηγά μια ζωή. Σαν ο Σκορπιός τον Ωρίωνα στον ουρανό τις νύχτες.

Δεν είναι μόνο οι πέντε επώνυμοι που κατέβηκαν στον Άδη. Είναι κι άλλοι. Είναι ο Πειρίθσας λόγου χάρη ή ο Θησέας. Είναι ο Ηρακλής από την Πελοπόννησο. Ο Ορφέας, όταν δοκίμασε να ζαναφέρει την Ευρυδίκη στο φως. Είναι ο Πλάτων, ο γιος του Αρίστωνα, στο δέκατο βιβλίο της Πολιτείας του. Που συνάντησε κι εκείνος τον Οδυσσέα στον Κάτω Κόσμο. Και τον άθλιο Αρδιαίο να ξεγδέρνεται στα παλούκια των ασπαλάθων.

Ακόμη είναι ο Λάμπρος του Σολωμού. Εκείνος που κλείστηκε ανήμερα τη Λαμπρή στον τάφο της δαφνοφό-ρας εκκλησιάς, και κυνηγιότανε από τα πεθαμένα παιδιά του με τα σαπισμένα χείλια και τα νεκρικά βαμπάκια. Όσπου να του φιλήσουν στανικάς το στόμα. Και μια σειρά από άλλους άντρες και ήρωες και θεούς.

Η απόσταση από τον άντρα στον ήρωα και από τον ήρωα στο θεό είναι μεγάλη. Όμως με μέτρο τη μονάδα της λύπης, που παράγει η αληθινή γνώση για τη μοίρα του ανθρώπου, τη μετράς αστραπή:

Άντρας (κι η μοίρα ό,τι κι α θέλει ας γράφει) Τον εαυτού του είναι θεός, και δειχτεί

Στην άκρα δυστυχία· μες στην ψυχή μου Κάβου κρυμμένη, απελπισία, και κοίμου^λ.

Όλους αυτούς δεν τους διαγράφω, για να αναγράψω αριστίνδην τούτες τις πέντε νέκυιες. Όμως η κάθε μία από αυτές τις πέντε πορείες στα έθνη των νεκρών είναι από δικού της ξενοματισμένη, αυτόνομη, και ολόκληρη.

Η τελευταία, η περίπτωση του Σιγμούνδου Φρόνντ, συνιστά απόκλιση. Γιατί ο Φρόνντ δεν εκατέβηκε στον Άδη. Ωστόσο ο Φρόνντ μπαίνει «με το δικαίωμα του» στην πόλη των νεκροταξιδευτών. Γιατί είναι ο τελευταίος που μίλησε για το θάνατο σε ύφος κοσμοϊστορικό.

Τι λογής καταδρομή εκάμανε στον Άδη αυτοί οι πέντε πρωτομάστορες της ανθρώπινης περιπέτειας; Πώς πέρασαν την πύλη του θανάτου, χωρίς να κλείσει πίσω τους; Ποιο είναι το είδος και η φυσιολογία του Κάτω Κόσμου που πατήσανε; Και έξω απ' όλα, υπάρχει ο Κάτω Κόσμος;

Αν έξαφνα συναντήσεις στο δρόμο σου άνθρωπο, κι είναι ανάγκη να κατατάρεις το μέταλλο της ανθρωπιάς του, έχεις ασφαλή μέθοδο να το κάμεις. Είναι η λυδία λίθος που δοκιμάζει το ποιό του μυαλού και της «ύπαρξης» των ανθρώπων.

- Πες μου, ξένε, θα τον ρωτήσεις, πιστεύεις σε ζωή μετά θάνατο;

Αν σου αποκριθεί «Ναι, πιστεύω!», τότε το πιο φρόνιμο που έχεις να κάμεις είναι να του δώσεις ένα τάλληρο, να του ειπείς «Καλημέρα», και να φύγεις. Να πάρεις εκείνο το δρόμο που δε θα ξαναβγεί ποτέ μπροστά σου.

Γιατί η απάντηση που σου 'δωκε δηλώνει ότι αναζητούσες άνθρωπο και σύντοχος πίθηκο. Πίθηκο κολομπίνο και μακάκο. Ταμαρίνο και μουρίκο, και μυκητή και μπα-μπουϊνο. Μετρώ σύμφωνα με την κλίμακα της απόστασης των ποιιοτήτων του μέσου αναλογικού², όπως μας την έδωσε ο Ηράκλειτος: άχυρο χρυσός αξία, δούλος κύριος βασιλιάς, πίθηκος άνθρωπος θεός, 1, 10, 100.

Όταν ο Σωκράτης αποχαιρέτησε στη δίκη τους δικαστές με το γνωστό εκείνο «Και τώρα ώρα να πηγαίνουμεσεις για να ζήσετε, εγώ να πεθάνω- όμως ποιος πάει στο καλύτερο ο θεός μόνο το ξέρει», είχε στο μυαλό του ότι πεθαίνοντας άφηνε πίσω του την εικόνα του δίκαιου ανθρώπου όχι σε πιθήκους αλλά σε ανθρώπους. Την εικόνα του δίκαιου, που σε όλη τη ζωή του τον φώτιζε ο μαύρος ήλιος της μελαγχολίας. Ο ήλιος της γνώσης ότι ζούσε ζωντανός το θάνατο του.

Το πρόβλημα της πίστης στη ζωή μετά θάνατο στην πιο οξεία μορφή του φανερώνεται στο Νεύτωνα, που ήταν ως το τέλος βαθύς και πιστός χριστιανός. Το Νεύτωνα, ένα από τα καλύτερα μυαλά που γέννησε το ανθρώπινο γένος.

Η μόνη εξήγηση που χωρεί σε τούτη την αποστομωτική απορία είναι να αναγνωρίσει κανείς τη συντριπτική δύναμη της παράδοσης. Όταν σου μάθουν κάτι επίμονα από τη νηπιακή ηλικία και μέσα στην αταβιστική χαραγή και σφυρηλάτηση για δεκάδες γενεές, τότε η δομή αυτή γίνεται θεμελιώδης στην υφή της ύπαρξης και της ουσίας σου. Η κατατύπωση τούτη στη σκέψη, στο χαρακτήρα, στην κοσμοθεωρία σου, γίνεται κάτι σαν κληρονομικός κώδικας. Δεν ξεριζώνεται με τίποτα. Για να το κατορθώσεις, πρέπει να γδάρεις το ίδιο το μυαλό σου. Όπως ο εκ-δορέας γδέρνει το δέρμα του ζώου. Θα χρειαστεί, δηλαδή, να ανασκάψεις ολόκληρη την ιστορία και τον πολιτισμό.

Και αυτό δεν το μπόρεσε ο Νεύτων, ή ο Πασκάλ. Και τόσα άλλα σεβαστά ονόματα που έμειναν ως το τέλος χριστιανοί.

Και ακόμη, ειδική επίδοση σε ένα δε σημαίνει γενική επίδοση σε όλα. Έκαστος στο είδος του, που λέει ο Λουμί-δης. Στους ωκεανούς και στους πλόες ο Ωνάσης ήταν δαίμονας, αλλά Νέαρχος ή Στράβων δεν του πήγαινε να γίνει. Και ο Τζιμ Λόντος, ανεμοθύελλα και τυφώνας στην ελληνική παλαιστική, δεν είχε γεύση για τα γαλλικά κρασιά.

Η καθημερινή πρακτική, η πείρα του ανθρώπου μέσα στους αιώνες και η σύνεση του, σχετικά με τον άλλο κόσμο μας προάγουν σε μια απόκριση που είναι απλή και στέρεη. Δεν υπάρχει ο κάτω κόσμος. Κανείς δεν εκατέβη-κε κείθε κάτω. Κανείς δεν ξαναέβηκε από κείθε κάτω.

Όλη η φάμπουλα της νέκριας, η φήμη δηλαδή, η ιστορία, ο μύθος, η κωμωδία, η τραγωδία, είναι μια ποιητική κατασκευή, που πήγασε από την ανάγκη μας να δώσουμε μια αισθητική διέξοδο στον πόνο που νιώθουμε μπροστά στο αδυσώπητο φαινόμενο του θανάτου.

Ο φόβος και ο πόνος μπροστά στο θάνατο είναι η αιτία που έπλασε ο άνθρωπος τον κάτω κόσμο και τον Άδη. Και πάντα μέσα στη σφαίρα της ποίησης. Στη σφαίρα της θρησκείας όμως η αιτία αυτής

της επινόησης, πέρα από το φόβο και τον πόνο, εκπορεύτηκε κυρίαρχα από το χυδαίο στοιχείο της ανθρωπίνης φύσης. Και τέτοιο ονομάζω την ημιμάθεια, τον εγωισμό, και την ανανδρία. Όλα τούτα περιεντυμένα με μια πανούργα υποκρισία, που έδωσε το στίγμα και το χρίσμα της ψευτιάς μέσα στο παγκόσμιο καθεστώς και στις ανθρώπινες κοινωνίες.

Όμως το γεγονός του θανάτου είναι για τον καθένα από μας το ατομικό όριο του απόλυτου. Είναι ο βαθμός μείον 273 όχι στην κλίμακα της θερμότητας, αλλά στην κλίμακα του ανθρωπολογικού Μηδέν. Από τη στιγμή που θα πεθάνω περιέρχομαι αστραπιαία στην ίδια κατάσταση, που βρίσκεται εκείνος που δεν εγεννήθηκε ποτέ.

Το επιτύμβιο επίγραμμα του Σαρδανάπαλου έμεινε σαν η μουσική αντίστιξη της περηφάνειας και του θρήνου:

Έχτισα την Ταρσό και την Αγχίαλο σε μια μέρα. Τώρα δε ζω πιά.

Με πρόσχημα τα καλά έργα οικτίρεις και χλευάζεις το σχήμα του τραγικού και του μάταιου, που σ' έχει χρηστη-ριάσει. Εγώ το χαράζω έτσι:

Έγραψα τα Ελληνικά και τη Γκέμμα σε εφτά χρόνους.
Από οργή για τους αιώνες που δε θα υπάρχω.

Αφού δεν υπάρχει ο κάτω κόσμος, κι αφού κανείς δεν επέτησε τον Άδη, ποιο μεράκι έσπρωξε τους ποιητές να πλάσουνε τις νέκυιες;

Θα σου το ειπώ.

Το ταξίδι που κάμανε οι πέντε μεγιστάνες της ποίησης, το κάμανε ζωντανοί. Και στον απάνω κόσμο. Αυτός ήταν

ο τρόπος να μελετήσουν τον ιδικό τους θάνατο σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους.
Νέκυια σημαίνει να ζήσεις ζωντανός σε όλη τη ζωή σου τη γνώση και τη λύπη του θανάτου σου εδώ στον απάνω κόσμο.
Νέκυια σημαίνει να στοχαστείς και να ζήσεις τη ζωή σου όχι μισή αλλά ολόκληρη. Με την απλή, δηλαδή, και τη βέβαιη γνώση ότι

ενώ υπάρχουν ταυτόχρονα δεν υπάρχουν. Ότι ενώ ζεις αυτό που είσαι, δηλαδή το ζωντανός του σήμερα, ταυτόχρονα ζεις κι αυτό που δεν είσαι, δηλαδή το νεκρός του αύριο. Η ζωή σου στην ουσία της είναι η δυνατότητα και η δικαιοδοσία της φαντασίας σου. Όχι άλλο.

Νέκνια σημαίνει ότι το «ενεργεία» σου, δηλαδή αυτό που είσαι τώρα που ζεις, τρέφεται και αυξάνεται από το «δυνάμει» σου, δηλαδή από αυτό που θα γίνεις, όταν δε θα ζεις. Στην αντίθετη περίπτωση αφαιρείς από το προσωρινό του ζωντανού το μόνιμο του πεθαμένου. Ποιος είσαι στο κατακάρδι και στη βάση σου όμως, εάν διαλέξεις το ελάχιστο που έχεις απορρίξει από μέσα του το πλείστο;

Νέκνια σημαίνει ότι κερνάς στο ποτήρι σου το γλεύκος της ύπαρξης και το γλεύκος της ανυπαρξίας σου, και πίνεις ύστερα στη σωστή αναλογία το κρασί της ζωής. Ήσυχα, και χωρίς αυταπάτες.

Τριάντα αιώνες ακαρτέριγε στ' ασφοδίλια η νέκνια του Οδυσσέα, ώσπου να της γίνει Αναγέννηση. Ωσπου να βρει, δηλαδή, την απόδειξη και την πειραματική της δικαίωση στην Απροσδιοριστία του Χάιζενμπεργκ και στη «γάτα του Σραϊντιγκερ»¹.

Όπως ακριβώς τριάντα αιώνες ακαρτέριγε στην τυφλή εξορία της αιμομιξίας του ο Οιδίπους του Λάιου, ώσπου να βρει την ψυχολογική του δικαίωση στο εργαστήριο του Φρόντ.

Με τη νέκνιά του ο Οδυσσέας είναι ο τύπος του καθολικού και του αιώνιου ανθρώπου. Είναι η τέλεια κατασκευή του είδους άνθρωπος, που έζησε στη γη με σάρκα και κόκαλα, όπως τον έπλασε το χέρι του Ομήρου με τα υλικά και την οδηγία της φύσης. Ο Οδυσσέας είναι ο μέγας Ρεαλιστής.

Με το να τον βάλει ο Όμηρος να κατεβεί στον Άδη, βουλήθηκε να δείξει ότι λογάρισε όλα τα στοιχεία της ανθρώπινης φύσης. Εκείνα που ήσαν, εκείνα που είναι, εκείνα που θά 'ναι. Εκείνα που πρέπει να γίνουν, εκείνα που γίνεται να γίνουν, εκείνα που θα γίνουν.

Η ζωή του Οδυσσέα είναι το σκαρί που ταξιδεύει στον ωκεανό του χρόνου χωρίς να μπάζει από πουθενά. Καράβι τέλειο, που

ξεκίνησε αρματωμένο από τον ταρσανά, για να μην ξαναγυρίσει ποτέ γερασμένο στο καρνάγιο. Μένει πολυχρόνια νέο σαν τον ήλιο, και σαν τα παιδιά. Σαν τούς έλληνες, τα παντοτεινά παιδιά, καθώς είπανε οι ιερείς της Αιγύπτου στον αθηναίο Σόλωνα.

Ο Οδυσσέας είναι η πνευματική κατασκευή που έκλεισε με οικονομία τέλεια και πλήρη ολόκληρο το στοχασμό και την κοσμοθεωρία των ελλήνων. Αν θέλεις να ιδείς τι είναι η κλασική Ελλάδα, να μελετήσεις τον Οδυσσέα. Και θα τα μάθεις όλα.

Ο Αινείας, με την ιδική του νέκεια, είναι το γνήσιο είδωλο του Οδυσσέα. Με τον Αινεία ο Βιργίλιος έκαμε ένα ρωμαϊκό αντίγραφο από την ελληνική ποίηση. Ανάλογο με τα αντίγραφα των αγαλμάτων που έπλασαν οι ρωμαίοι πλάστες από τα πρωτότυπα της ελληνικής γλυπτικής.

Ο Ιησούς με την ιδική του νέκεια στη μνήμη των ανθρώπων της εποχής του, αυτή τη μνήμη που τη λένε ανάσταση σώματος οι απανταχού ζουλουκαφραίοι σήμερα, ανανέωσε την ιδέα της κοινωνικής επανάστασης, και το νόμο της ανακύκλωσης των πολιτισμών, που έλεγε ο Αριστοτέλης.

Ο Ιησούς είναι ο καταλύτης, που με το μήνυμα του στην κουρελαρία και στο προλεταριάτο της εποχής του, στο ενενήντα πέντε τοις εκατό του πληθυσμού της Οικουμένης τότε, αναγέννησε το σάπιο σώμα της ιστορίας. Με το στρατήγημα της μεταξίωσης όλων των αξιών¹ πέτυχε να γεννήσει τον καινούργιο άνθρωπο, που έφερε τον καινούργιο πολιτισμό. Ενώ τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, ύστερα από τους δέκα αιώνες της κήσης του κατά το Μεσαίωνα.

Έτσι αδράζανε και εξόρυζαν τα κοιτάσματα του Ιησού οι άνθρωποι. Ύστερα τα ρίζανε στην υψικάμινο και τα κάμανε ενέργεια, για νά 'χουνε φως και εστία. Μόνο που όπου νά 'ναι ο αντιδραστήρας επάλωσε. Και πάει κατά Λψινθο και κατά Τσερνομπίλ.

Ο ίδιος όμως ο Ιησούς, και έξω από τη χρήση που του κάμανε οι άνθρωποι, έζησε αυθεντικά το ταξίδι του στον Άδη. Έζησε δηλαδή την ουσία του θανάτου του όχι στο σταυρό αλλά στο νου του. Όπως περίπου και ο Οδυσσέας.

Ο Ιησούς, δεν επέθανε την Παρασκευή στο λόφο του Γολγοθά, αλλά την Τετάρτη στο Όρος των Ελαιών. Ερημίτης, από τους άλλους παραμελημένους, και παράμερα. Ήτανε τότε που ίδρωνε αίμα, και ψιθύριζε ένδακρυς *«περίλυπος ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου εως θανάτου»*.

Εκεί και τότε έπαιξε στο ζάρι την αγάπη του για τη ζωή και τον τρόπο του για το θάνατο. Ό,τι αποφασίστηκε, το αποφάσισε η σκοτεινή βούληση της ζαριάς. Όχι αυτός. Με τέτοιο νόημα πρέπει να ιδούμε εκείνα τα λόγια, που από μόνα τους συνιστούν μια μαθηματική ανωμαλία (singularity): *«παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο- πλην οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω ἀλλ' ὡς συ»*¹. Στην πρόταση αυτή έχουμε ένα ακόμη ακριβές παράδειγμα, ή διανοητικό πείραμα, της Απροσδιοριστίας του Χάιζενμπεργκ.

Κατά τα υπόλοιπα ο Ιησούς ετελείωσε στα καρφιά με τη διαυγή συνείδηση του πλήρους εξευτελισμού και της τέλει αποτυχίας. Απάνω στον σταυρό και κοντά στο τέλος του, ο ίδιος ούτε είδε ούτε φαντάστηκε την υστεροφημία, την τιμή και τη λατρεία που του φύλαξε το μέλλον. Στον εαυτό του, ελκόμενο και θνήσκοντα, είδε έναν ποιητή των ονείρων που πεθαίνει αισχρά και ατιμασμένα.

Ο Ιησούς είναι ο άνθρωπος της εποχής του, αλλά και ο διαλεχτός της νέκριας των ποιητών. Ξεψύχησε κυκλωμένος από τις ίδιες σκέψεις καλιακούδες, που θα είχε κάμει ο καθένας από κείνους τους έξι χιλιάδες δούλους του Σπάρτακου, όταν τους είχε σταυρώσει εκατό χρόνια παλαιότερα ο Κράσσος στο δρόμο από την Καπούη για τη Ρώμη.

Στα λόγια του *«ὶνατί με ἐγκατέλιπες;»* βλέπω ένα συ-ντριμμό χωρίς όρια. Το πιο αξιοθρήνητο ναυάγιο της υπαρκτικής βίωσης του ανθρώπου.

Αν γινότανε τρόπος να ξαναγυρίσει σήμερα κοντά μας, και έβλεπε τη χάρη με την οποία τον έχρισε η ιστορία, θα χαιρότανε. Γιατί θά 'βρισκε πως την άξιζε τέτοια τιμή από τους ελάχιστους εκείνους που κατανοούν το δράμα του. Επειδή έζησε ζωντανός το θάνατο του. Στην ίδια τροχιά του Οδυσσέα και του Αινεία.

Όμως, στα εκατοντάδες εκατομμύρια που τον λατρεύουν σήμερα σα θεό, τους χριστιανούς καθώς τους λένε, θα είχε να ειπεί. Αυτός, ο φάγος και οινοπότης:

- Μα εγώ δεν είμαι χριστιανός, βρε σαφρακιάρηδες. Κι εσείς μοιάζετε σε μένα, όσο μοιάζει ο ρυπαρός ιπποπόταμος στο περήφανο άλογο με το κατάλευκο δέρμα και τα κατάμαυρα μάτια. Όλους εσάς δεν ήρθα να σώσω. Να σας καταγγείλω ήρθα, και να σας φραγγελώσω. Το μυαλό σας, την ψευτιά σας, την αχρεία ψυχή, και τις δολερές σας πράξεις. Αυτά είχα στο νου μου, την ώρα που τίνάζα τα αστροπελέκια με τα απανωτά «ουαί» για τη φαρισαϊκή ηθική σας. Με αστραπές τρεκλές, με βροντή και με λάμψη εμαστίγωσα την υποκρισία σας. Και σεις με κάματε ση-μαία στα ψεύδη και σάλπιγγα στις πομπές σας. Γιατί όλοι σας, από τον πάπα της Ρώμης και τον πατριάρχη της Πόλης, από το σοφό θεολόγο και το φοροφυγά επίτροπο της ενορίας ως τον τουρλωτό καθηγούμενο του μοναστηριού, είσαστε ίδιοι οι τάφοι που παράσταينا. Γιομάτοι ακαθαρσίες, μύγα κουλουμωτή, και σάπια κόκαλα. Και τούτο το τέρας των τεράτων δύο χιλιάδες χρόνους τώρα. Το σέρνετε και χαράζετε την τροχιά της ιστορίας, όπως οι Τρώες που έσερναν εκείνο το ξύλινο άλογο με χαχανητά και αλληλούια από τα τείχη στην πόλη. Χωρίς να ξέρουν ότι ετοιμάζαν το χαμό τους. Σας βλέπω χωσμένους στα ερείπια της ιστορίας, που οι ίδιοι στο όνομα μου θα την γκρεμίσετε. Διπλοεντέληνοι και παχυμουλαράτοι. Κακά σας έμαθε, όποιος σας είπε ότι σας φέρνω ειρήνη. Ρομφαία και μαχαίρια σας έφερα¹. Και το μεγάλο πόλεμο στον εαυτό σας πρώτα, και ύστερα στους υποκριτές του κόσμου. Καμωθήκατε πως δεν καταλάβατε αυτά που σας είπα. Όμως τα λόγια μου ήσαν κρυστάλλινα και καθάρα σαν τα μάτια μου. Εκείνος που είναι να τραβήξει το δρόμο μου, είπα, θα σηκώσει τον ιδικό του σταυρό¹. Άλλο πέραςμα δεν υπάρχει. Ούτε άλλη ερμηνεία στα λόγια μου. Μα εσείς διακωμωδήσατε την τραγωδία. Ανοίξατε πόρτα εκεί που δεν υπάρχει. Την οδηγία μου την κατεβάσατε στη λα-σπουριά και στα έλη σας. Όπου κοάζετε και βουτάτε με τους βαθράκους. Εγώ να σηκώσω τις δικές σας αμαρτίες; Για ποιο λόγο τάχα, χαραμήδες; Το χρώσταγα στην αμάθεια, στην οκνηρία, στο βόλεμα σας; Στο

λιανό άντερο και στο χοντρό σας; Ναι. Είναι αλήθεια πως σας ζήτησα ν' αγαπάτε τους άλλους. Αλλά πώς μπορείτε, θεομπαίχτες, ν' αγαπάτε τους άλλους, αν δεν πάνετε πρώτα ν' αγαπάτε τον εαυτό σας; Που ο καθένας σας πιστεύει πως είναι ο άξονας, που γύρω του κινείται η γη και η ιστορία; Με παραχαράξατε ως το τελευταίο μου κύτταρο. Και διδάξατε πονηρά ότι ανέβηκα στο σταυρό, για να σας λυτρώσω. Όχι. Εκείνος που είναι να σωθεί, που σημαίνει εκείνος που διάλεξε τη ζωή της αρετής και του δίκιου, θα τραβήξει αναπόφευγα για το δικό του λόφο και το δικό του όρος. Τέλος, κιοτήδες και κάλληδες. Αγιορείτες, μαδεμλί-νοι, δομηνικανοί, σαβουρώματα. Τέλος. Αρκετά στο όνομα μου σταυρώσατε το ανθρώπινο γένος!

Ο Ιησούς, ποιητής με λάμψη που τυφλώνει, είναι ο μέγας Ουτοπικός. Λησμόνησε τα πόδια, και ζήτησε τους ανθρώπους με φτερά. Οι άγγελοι όμως κατοικούν στον ουρανό. Σαν ξεπέσουν στη γης, γίνονται διάβολοι. Νομενκλατούρες, μαλαματαίοι, αρχιδιαμάντες, και πρωτοκλασάτοι φτωχοδιάβολοι.

Ο Δάντης δεν εκατέβηκε στην Κόλαση. Η ιδική του νέκεια είναι μια στυγερή αλληγορία της επίσκεψης που έκαμε στο Γεντί-Κουλέ της ψυχής μας. Ό,τι είδε είναι τα σύρματα και τα σήμαντρα, τα παραπήγματα, τα κελλιά και οι κατάδικοι που κλείστηκαν μέσα στα πάθη τους, καθώς με την πράξη εφρόντισαν να τα κάμουν εγκλήματα.

Η επιδρομή του Δάντη στον Αδη δηλώνει το δράμα της ιδικής μας αδιάλειπτης και αδιέξοδης κωμωδίας¹.

Καθώς προσέχουμε το όραμα και το λόγο του, μας συνέχουν τα χρώματα και ο αχός ενός βρυχηθμού υποβούχι-ου στην αχανή χοάνη του χαμένου χρόνου της ψυχής μας. Εκεί που μας ξεχειλίζει η χολή, χύνεται έξω από τα χαρακώματα του χριστού και του χρήσιμου, και χαραμίζεται στα χάσματα και στους χαμούς της κατάχρησης και της αποτυχίας. Χαρίζει χρήμα όχι τη χαρά και τη χάρη για το χρέος που ξαστόχησε.

Τα φρικτά και τα φρικώδη που βλέπει ο ποιητής, καθώς ανοίγεται η πύλη και περνά στο τοπίο των παθών μας, είναι τόσα και τέτοια, που δε γίνεται να προχωρήσει χωρίς σηματορώ και ναυτίλο.

Χρειάζεται τον οδηγό και τον παραστάτη. Για να στυλώνουν κάθε φορά το ψυχικό και τα πόδια του μπροστά στους εφιάλτες που εφορμούν να τον αφανίσουν στη φρίκη τους.

Βόηθα με, δάσκαλε, να σταθώ! φωνάζει στο Βιργίλιο κάθε φορά που ανοίγεται μπροστά του ένας νέος κύκλος με μαρτύρια. Μίλα μου και κούνα με, να βεβαιωθώ πως συνεχίζω να ζω, ύστερα απ' ό,τι βλέπω.

Δεν είναι που υπάρχουν τα θερία και τα φίδια. Δεν είναι η πίσσα και το κατράμι και ο χογλός που βράζει. Ούτε οι διάβολοι που ασελγούν και σατυριάζουν στα κορμιά των παιδιών τους, καθώς τσιρομαχούν με τις αγκουσεμέ-νες στρίγγλες. Δεν είναι τα βουνά οι βουβώνες με τα περιπτώματα που τρώνε οι κολασμένοι. Ούτε οι στρατιές και οι σπείρες τα σκουλήκια που τρώνε τους κολασμένους.

Και οι στρουφωτές καμακίες στα μαλακά, τα ξεκοιλιά-σματα, τα άντερα που σέρνονται πλεχταριές κυνηγώντας τους σφαγμένους όπως οι κατάρες τους κατάλαλους. Οι πυρωμένοι τάφοι με την πλάκα, που έκλεισε για πάντα απάνου από τον πανικό της αιώνιας νεκροφάνειας του πεθαμένου. Ούτε εκείνος ο νυχτοπάτης που κρατάει στο χέρι φανάρι το κομμένο κεφάλι του, για να του φωτίζει το δρόμο.

Όλα αυτά είναι ό,τι είδε ο ποιητής στα έγκατα πάθη της ανθρώπινης φύσης. Οι νάρκες και τα ναρκωτικά, τα δηλητήρια και τα φαρμάκια που δίνουν και παίρνουν ακατασίγαστα, και γιομίζουν τις μέρες και την αγορά των ανθρώπων.

Είναι τα παραπατήματα, οι πλημμέλειες, οι κακουργίες που μας κυκλώνουν άλλοτε σαν σκοτεινές επιφορές και προθέσεις, και άλλοτε σαν άγριοι επιτελεσμοί. Έτσι βλέπει ο ποιητής το πολυκέφαλο θρέμμα που κρύβει μέσα του ο καθένας μας. Βλέπει και στοχάζεται, και απορεί και τρομάζει. Απελπίζεται, και κλαίει και περιγράφει.

Περιγράφει την κτηνωδία να ξεσunerίζεται την απανθρωπία. Τα ψεύδη και την υποκρισία να προσκυνιούνται τις Κυριακές στους ναούς. Τη χαιρεκακία και το φθόνο να δικάζουνε τους αναίτιους. Την πλάνη και τη δεισιδαιμονία καθισμένες στο θρόνο. Ζωγραφίζει την αλαζονεία στα ψηλά και στους εξώστες. Τη

φιληδονία να βγαίνει περίπατο με τη μαϊμού και τον κόκκινο πρωκτό της. Τον αισχρό εγωισμό τον κουφόηχο και τη φιλαυτία μπροστάρηδες στο δρόμο. Την αμάθεια γενική οικονόμο στο σπίτι και στο βουλευτήριο. Και την προδοσία του ψωμοπάτη. Την ξετσιπωσιά, τη σιμωνία, τη λαιμαργία, την ασωτεία, τους μισερούς, τους κίβδηλους, τους κόλακες, την ακαλαίσθητη αηδία και ταραχή από νεόπλουτους και «μορφωμένους».

Πάπες, πατριάρχες, καρδινάλιοι, ηγεμόνες, πρίγκιπες, βασιλιάδες, σύμβουλοι κρατικοί, αξιωματούχοι, έμποροι, καλαμαράδες, διοικητικοί, στρατιώτες, ο απλός κοσμάκης. Όλοι συνωθούνται και κατακρούονται, χορεύουν, τραγουδούν, βιάζονται, σκούζουν, βρίζονται, μαχαιρώνονται, γελούν, συνουσιάζονται στο αλκοολικό πανηγύρι του κόσμου. Καθώς τους τυλίγει σαν τεράστιο χταπόδι η νύχτα της Κόλασης με τις ρίζες, τους ιστούς, και τους λώρους ενός πόνου που δεν έχει πέρας.

Αυτό είναι το ταξίδι που έκαμε ο Δάντης στην *Κόλαση* και στο *Καθαρτήριο*. Μας έδωσε μια ανάγλυφη χαρτογράφηση ολόκληρη και λεπτομερή του ηθικού τοπίου της ανθρώπινης φύσης σε ώρα που φυσούν τα άγρια μεσάνυχτα.

Η νέκεια του Δάντη έχει το νόημα και το κύρος μιας έκθεσης στη φυλακή, με ομόφωνη γνώμη ανακριτή και εισαγγελέα για το βαρύ ποινικό μητρώο του κάθε ανθρώπου. Και κατεπέκταση για το βαρύ ποινικό μητρώο της ιστορίας.

Ένα θεωρητικό προανάκρουσμα, άρτια γεωμετρημένο όμως, αυτής της περιήγησης στην ψυχή και στα πάθη, μας έχει κληροδοτήσει από παλιά ο Πλάτων με όσα είπε για το Επιθυμητικό μέρος της ψυχής. Και τον ίδιο κόσμο, εξακόσιους χρόνους μετά το Δάντη, θα τον ανακαλύψει ο Φρόντ από άλλους δρόμους. Είναι αυτό που θα το ονομάσει Ασυνείδητο.

Ο Φρόντ, ο επιστήμονας του λαμπορατόριου, και ο βλοσυρός χειριστής της επαγωγικής μεθόδου στην έρευνα, παρότι ο ίδιος ονόμαζε τον εαυτό του κονκισταδόρ της επιστήμης¹, είναι ο τελευταίος μεγάλος ποιητής που μετάλλαξε την έμπνευση και τη

μούσα των παλαιών με το μυστήριο και την κυρίαρχη μαγγανεία του Ασυνείδητου.

Το Εκείνο, το *ιά* και το *ββ* της ανθρώπινης φύσης, με τα πολλά δεινά και τα πολλά πάθη του, είναι μια άλλη εικόνα του Άδη. Είναι, *πες*, η *Κόλαση* του Δάντη.

Στην *πέρα πέρα* θέση του δαντικού *Καθατήριου* ο Φρόνυτ προτείνει το *Εγώ* και την Αρχή της πραγματικότητας.

Και στο τρίτο επίπεδο, εάν το *Υπερεγώ* με τον τυραννικό χαρακτήρα του δεν ταιριάζει και πολύ στην *Παράδεισο* του Δάντη, όπου κυριαρχεί το ηλύσιο φως και η ηλύσια μουσική, ωστόσο σε κάθε περίπτωση υποβάλλει την ιδέα για την τάξη και την αρμονία του κόσμου, που προτείνεται *ωσάν* ο κανόνας βίου για το δίκαιο άνθρωπο.

Μα ποιος είναι τόσο ανυποψίαστος και χαλές, που θα τολμήσει να ειπεί ότι πίσω από την τάξη και την αρμονία του κόσμου δεν κρύβεται η Ανάγκη και ο Καταβιασμός; Η ελευθερία μας είναι πάντα σε μέτρα. Κανείς δεν εγεννήθηκε, για να κάνει το κέφι του. Ούτε τα τρηματοφόρα και τα σαπρόφυτα, που φορώντας στέμμα βασιλίσσας βγαίνουν στα τελεβίζια και διδάσκουν τέτοιες φρενοβλάβειες.

Στα εξήντα εφτά χρόνια του, στην ηλικία που ο Καβάφης έγραφε τα *Εν Σπάρτῃ*, ο Φρόνυτ έγραψε ότι *πέρα από* τη Λιβιδώ, *πέρα από* την Αρχή της ηδονής, υπάρχει η ορμή προς θάνατο¹. Οτι ο θάνατος είναι ισχυρότερος από τον έρωτα, και ο τελικός διευθέτης. Για το Φρόνυτ ο θάνατος κρύβεται στο φυλλοκάρδι του *Είμαι*, όπως το κουκούτσι στην καρδιά του μήλου. Αυτός είναι ο κοσμήτορας του σύμπαντος.

Ο βιεννέζος ερημίτης *εν αγορά* είναι ο τελευταίος που είδε το πρόβλημα τόσο στερεοσκοπικά. Το βλέμμα του για το θάνατο έκλεισε το κεφάλαιο άνθρωπος.

Αν είναι για τον άνθρωπο μη ζητάτε το καινούργιο πια, μοιάζει σα να μας λέει. Κι αν αγαπάτε τις γενεές του μέλλοντος και δε θέλετε να τις αδικήσετε, ό,τι σας μένει είναι να κατανοήσετε σωστά και να εκμεταλλευτείτε κατάλληλα το παλαιό.

Βάζοντας στη ρίζα της κοινωνικής δυστυχίας των ανθρώπων, στη ρίζα του *malum morale*, την ορμή για θάνατο, και όχι τον πόλεμο

την ολιγαρχία του πλούτου τους τυχοδιώχτες τους εξυπνάκηδες φαύλους τους ιερείς και τους βασιλιάδες όπως ήθελε ο στοχασμός έως τότε, ο Φρόνυτ υπερακόντισε τη ματιά του πέρα από όλα τα οράματα των μεγάλων νομοθεσιών της ιστορίας. Από το Μωυσή² και το Σόλωνα ως το Μοντεσκιέ και το Μαρξ. Η χωρητικότη του μόνο τον Πλάτωνα και το Νίτσε δε μπόρεσε να χωρέσει σε κάποιες υπερκαινοφανείς εκρήξεις τους.

Η σοφία του ζην, η sapientia vivendi, μας είπε, είναι να ζεις μέσα στην αυθεντική εγκαρτέρηση της γνώσης ότι δεν υπάρχει λύτρωση ούτε για σένα ούτε για την πόλη σου. Από πουθενά, και από κανέναν.

Πέρα από τη λύτρωση, η μόνη λύτρωση που έχεις να λογαριάζεις είναι να παραδεχθείς και να ψηφίσεις σύνταγμα σε μόνιμη ισχύ τη στάση ότι δεν υπάρχει λύτρωση. Να μείνεις ελεύθερος στην πολιορκία σου, που δε θα λυθεί ποτέ. Non pareo deo, sed adsentior.

Από δω πηγάζει αλλά και ερμηνεύεται η βαθύτατα αντιθηροσκευτική και η βαθύτατα πεσσιμιστική φύση του Φρόνυτ. Με άλλες λέξεις, η βαθύτατη σύνδεση του στοχασμού του με την αλήθεια του κόσμου.

Ύστερα από τριάντα αιώνες ο Φρόνυτ είπε πράγματα που μόνο οι έλληνες τα είχαν πει. Και ο Νίτσε βέβαια, που γεννήθηκε δώδεκα και πέθανε πενήντα χρόνους πριν από το Φρόνυτ.

Στο ταξίδι του, και καβάλα στο άλογο του θανάτου, στον ίππο το γλωρό, έγινε ο Μαγγελάνος όχι μόνο της ιστορίας της ψυχής, αλλά και της πολιτικής ιστορίας του ανθρώπου.

To si vis pacem para bellum ο Σιγμούνδος Φρόνυτ το μετατόπισε. Από την Αγορά του κάθε έθνους, την πλατιά και τη μεγάλη, το φύτεψε στο Νου του κάθε ανθρώπου, το βαθύ και τον ένα: si vis vitam para mortem¹.

Καθώς πέρα από την αρχή της ηδονής, Jenseits des Lustprinzip's όπως έγραψε ο Φρόνυτ, είναι ο θάνατος, και δώθε από την ορμή για θάνατο, Diesseits des Todestriebs όπως θά 'γραφε ο Φρόνυτ, είναι ο έρωτας, δεν εστάθηκε τυχαίο, αλλά το οικονομήσε η ανάγκη, μία γυναίκα να ανεβεί και να κατευοδώσει

τούτους τους πέντε λαμπρούς περάτες στο δρόμο τους για τον Άδη.

Η Κίρκη, η Σίβυλλα, η Μαγδαληνή, η Βεατρίκη, η Λι-βιδώ, αυτόγνωμες και συλλογισμένες, κρατούν στην ανοιχτή παλάμη τους το περιστέρι του έρωτα, και προπέμπουν η κάθε μία τον άντρα που της έλαχε στον ανεπίστροφο δρόμο.

Η λύπη αλλιώς, μια λύπη που δε μιλιέται, περιπατεί στις κορυφές των ορέων, για να μετριάξει την περηφάνεια του ύψους, και να ημερώνει την αρετή της άσπιλης λευκότητας του χιονιού.
Ολυμπον νιφόεντος κάρη.

Η Λιβιδώ είναι το αιώνιο θηλυκό, που ρίχνει τα όντα στις μυλόπετρες της αιώνιας άνοιξης. Τη φέρνουν οι πνοές των ανέμων. Και πάλλει με τον παλμό της πόας τον ελάχιστο που ντύνει νύφη τη γης. Τη φέρνει το πολύ της προσμονής στο μέγαλωμα, και η ανυπομονία του φωτός να τα περονιάσει, και να τα περάσει, και να τα ποτίσει όλα.

Η Λιβιδώ ηχεί στον ασημένιο ήχο της καμπάνας του σύμπαντος. Στο ντιν, εκείνο το μακρόσυρτο ντιν, που νταγιαντεί και δονεί από την εποχή της «μεγάλης έκρηξης» σε όλα τα γυρογάλια των άστρων.

Η Λιβιδώ είναι ο αυγερινός σπασμός της μήτρας του κόσμου. Τέτοια την εγνώρισε νέος ο Φρόνιτ γελαστή. Και τέτοια τον κατευόδωσε γέροντα στη χώρα του θανάτου αμίλητη.

Ανάλογη στο Βιργίλιο δεν είναι η φοινικιά Διδώ, που αγάπησε τον Αινεία και σφάχτηκε αυτοκτόνα στο βωμό της Απαρνημένης. Είναι η εστιάδα Σίβυλλα. Η γυναίκα που ορίστηκε από παλαιά να υποκρίνεται τη μάντιδα και τη μούσα, και να γίνεται η ερωμένη του ποιητή να του γεννά τα παιδιά του.

- Αγρια να με βιάσεις! φωνάζει στον Αινεία. Να λεηλατήσεις τα τειχιά και τους πύργους μου, όπως ο σεισμός την πόλη. Στάλα τη στάλα να αποστάξεις το μύρο της ηδονής από τους μακρυνούς ροδώνες της νεότητας και της μαθητείας μου. Απόλλωνας ήλιος να κατεβείς να σκορπίσεις το σύγνεφο του φορτωμένου πόθου μου σε μεταξένιους αχνούς. Για να λειώσει η λύπη και να λυθεί. Και ο δαρμός μου να δέσει σε λόγια ακατάληπτα. Να τα λάβεις χαλινάρι και άλογο, να ταξιδέψεις στον Άδη.

Ο Βιργίλιος με στεφάνι δάφνης στην κόμη, την εικόνα μάς τη δίνει στο έκτο βιβλίο της *Αινειάδας*:

Το θεό δεν αντέχει η Σίβυλλα, και σπαρταράει στη σπηλιά. Βογγάει και παλεύει να του ξεφύγει τα στήθια της. Εκείνος όμως όλο και τρελαίνει το τρελό της το στόμα. Δαμάζεται η άγρια της θέληση, στα χάρδια του λύνεται όλη. Ανοίγουνε μόνες οι εκατό πύλες του ναού της. Και πια τα λόγια της δατταριστά χύνονται στον αέρα!

Αυτά τα λόγια, τα σπασμένα και τα αλλόφρονα, είναι οι χρησμοί της Σίβυλλας που θα περιγράψουν την κάθοδο του Αινεία στον Άδη.

Τα Μάγδαλα είναι όνομα από μέταλλο βαρύ. Η ακουστική τους δονεί όπως οι μύδροι στα μυδράλλια. Και η οπτική τους δένει το μάλαμα και τα μύγδαλα στο λεπτό μείγμα, το αμάλγαμα που βρίσκεται ανάμεσα στα μάγουλα του κοριτσιού και στα ζυγωματικά της ιεροδούλου.

Και η Μαγδαληνή είναι η νύφη στα νερά. Συντροφιά με Νημερτή και Κυμοθήη, με Δωτώ και Πρωτώ, με Δεξαμενή και Φέρουσα. Είναι η σύνοδος και η συμβολή σε πολιτείες και πύλες παλαιές. Το Δίπυλο, η Τρίτολη, η Πε-ντάπολη, το Σεπτιμόντο, ο Επτάλοφος.

Στη μορφή της Μαγδαληνής συρρέουν και ορχούνται όλες οι θεμελιώδεις κατηγορίες του θηλυκού στη διαλεκτική του με τον άντρα:

Η αγία μητέρα Ιοκάστη. Η σταμνοφόρος στο φιλιατρό του πηγαδιού. Η μοιχαλίδα, που κυνηγιέται να λιθασθεί από τον όχλο στην πλατιά ρούγα. Η πόρνη στο πανδοχείο της νύχτας, που δίνει τους μαύρους κρίκους των ματιών της, για να πάρει τα δηνάρια του στρατιώτη της λεγεώνας των Αγριόχοιρων. Η μυροφόρος, όταν πλένει με αλόη τα πόδια του άντρα εραστή, και τα σπογγίζει με το λαιμό και τα μαλλιά της. Και η άλλη Μαρία, που γονατίζει σιωπηλή μπροστά στα μάτια του δάσκαλου, και διαλέγει την αγαθή μερίδα. Να ακούει. Να ακούει τα λόγια του, την ώρα που στάζει τη δροσιά της αυγής το περιβόλι.

Η Μαγδαληνή δεν προπέμπει τον Ιησού στον Άδη, όπως έκαμε η Κίρκη και η Σίβυλλα. Αντίθετα, υποδέχεται τον άντρα που αγάπησε στους κήπους και στις ελιές, όταν εκείνος θα γυρίσει από την έκπληξη του θανάτου.

Υποδέχεται, δηλαδή, και φιλοξενεί τον αιώνιο χωρισμό, ζωντανό και λειτουργικό και νύσσοντα στη συνείδηση της. Και τον μεταμορφώνει σε βασική κατάθεση περιουσίας, που θα φυλάξει στη μυστική θυρίδα των διαλογισμών της, όσο χρόνο της μέλλεται να ζήσει.

Της μένει τώρα να θυμάται. Να θυμάται τον κλονισμό του φευγαλέου, και τους δονητούς οίστρους. Τη στάση της την αρχαία με τα ανοιχτά γόνατα και τα ανοιχτά μάτια. Και τις φωνές της, καθώς ανέβαιναν στην παραλαλιά, όταν τις μεθούσε το σπίρτο του ονείρου.

Έτσι στέκεται, και έτσι παντυχαίνει. Τον ζητεί καθισμένη στο λευκό μνημείο της απουσίας. Και σιγά σιγά μαθαίνει να τρώει και να πίνει τη θύμηση του, όπως οι άλλοι τρώνε και πίνουν το κρασί και τον άρτο. Και κλαίει. Κλαίει ήσυχα, τραβηγμένη σε παράμερο μέρος. Γιατί τώρα είναι που έμαθε ότι δε θα τον ξαναγγίξει ποτέ.

Εκείνο το αγρίμι, που αγκάλιαζε τρέμοντας κάτω από τ' αγκάθια του λευκού θάμνου στους λόφους¹, έγινε το λευκό σημείο στα βάθη του σύμπαντος. Είναι και στέκει εκεί με το θάνατο του άστρου, τον αφεγγή και τον παγωμένο στους αιώνες αιώνων.

Στη Μαγδαληνή ό,τι μένει είναι η μνήμη. Μονιά και μνημείο στο μυαλό της. Μέσα της έχει το λατομείο του μάρμαρου για τα αγάλματα, και την αλωνιά του σταριού για τους άρτους. Τη σκηνή του κήπου τη σκέπασαν τα στερνά του λόγια: Μαρία με τα γλαρά μάτια, δε θα μ' αγγίξεις πια.

*«Τη δε μια των σαδδάτων Μαρία ή Μαγδαληνή έρχεται
πρωί σκοτίας ει ούσης εις το μνημείον... και είσή-κει προς τω
μνημείω κλαίουσα εξω. ...λέγει αυτή δ Ιησοῦς- γύναι, τί κλαίεις;
τίνα ζητείς; εκείνη δοκοῦσα δι τὸ κηπουρός ἐστι λέγει αὐτῷ-
κύριε, εἰ σὺ ἐδάστασας αὐτόν, εἶπε μοι ποῦ εθηκας αὐτόν, κάγώ
αὐτόν ἄρω. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μαρία, στραφεῖσα εκείνη λέγει*

αὐτῶ· ραδδουνί·, ὃ λέγεται, διδάσκαλε, λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· μή μου ἀπτοῦ»².

Ἡ Βεατρίκη εἶναι τὸ ὄνειρο ποὺ ἐχάθη. Παιδί ο Δά-ντης τὴν εἶδε πρώτη φορά μια Κυριακή στὴν ἐκκλησιά. Ἦταν ἐννιά χρονῶ κορίτσι.

Τὶ εἶδε ἐκεῖνο τὸ πρωί; Εἶδε ἓνα ἄσπρο ἀρνί με γαλάζια κορδέλα στὸ πόδι. Ἐτρεχε χαρούμενο, καὶ οἱ ἄνθρωποι γύρω τῆς κοπάδια τῆς Ἀφρικῆς. Γελάδια, κριοί, ἀλό-γατα, φοράδες. Καπριά, κατσίκες, καμήλια θηλυκά, τὰ σκυλιά τῆς Τανζανίας.

Δεκαεφτά χρονῶ τὴν ξανάειδε γιὰ δεύτερη φορά. Γυναίκα σχεδόν ἑτοιμῆ. Λιγνὴ καὶ κοντυλογραμμμένη.

Τὶ εἶδε ὁ ποιητῆς τὴ δεύτερη φορά; Εἶδε τὴ φωτερὴ νεφέλη ποὺ ζωγράφιζε στὴν *Κωμωδία* του. Με τὴν ἴδια εἰκαστικὴ ἁρμονίη ποὺ ὁ Λεονάρντο ντα Βίντσι ζωγράφιζε τὴ Βεατρίκη καὶ Ἐσθης. Ω! ἀν τὴν ἔχετε ἰδεῖ.

v

Εκεῖνη τὴν φορά ἡ Βεατρίκη συνοδευόταν ἀπὸ τὸν ἀντρα τῆς. Ἐναν ευπατρίδη με οἰκόσημο καὶ λίμπρο ντ' ὄρο.

Ἐστερα ἀπὸ μετρημένες ἀνοίξεις ἡ Βεατρίκη πέθανε. Ἦτανε εἴκοσι τέσσερω χρονῶ.

Στὰ 1300 ὁ ποιητῆς, τριανταπέντε χρονῶ, με τὴν παρόρμηση τῆς Βεατρίκης καβαλίκευε τὸ ἄρμα του καημοῦ του. Τοῦ ἴδωκε μία καὶ κατέβηκε στὴν κόλαση. Τοῦ ἴδωκε ἄλλη καὶ ἀνέβηκε στὸν οὐρανό.

Ἡ πρώιμη νεκρὴ τάχθηκε νὰ φυλάγει τὰ ἄλογα του ἄρματος: τὸν ποιητὴ Βιργίλιο, τὴν αγία Φωτεινή, τὸν ἅγιο Βερνάρδο. Νὰ τοὺς συμβουλευεῖ, γιὰ νὰ μὴ γκρεμιστεῖ ὁ ἀρματόδρομος στὸ χάος. Ἐξω δηλαδὴ ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς ἀγάπης.

Ἐτσι προπέμπει ἡ Βεατρίκη τὸ Δάντη στὸ ταξίδι του γιὰ τὸ θάνατο. Ὅμως κάθε φορά ποὺ ἐκεῖνος τὴν ἀντικρῦ-ζει μπροστά του, ἡ ὑπαρξὴ του ολόκληρη πυρώνεται ἀπὸ τὴν ἐμορφία καὶ τὸν ἔρωτα:

Τα μάτια της γύρισε τότες η Βεατρίκη. Με κοίταζε. Και θεϊκιάς αγάπης με χτύπησε η φεγγοβολή. Χάθηκα. Ένωσα όπως εκείνος που σβήνει. Εστάθηκα εκεί! Και τα μάτια μου να βασιλεύουν.»¹

Όταν η Κίρκη θα στείλει θανατοδόρο τον Οδυσσέα στον Άδη, ο ήρωας θα παγώσουν τα μέλη του από τρόμο, και θ' αρχίσει να κλαίει γοερά.

Αυτός είναι ο λόγος που η Κίρκη θα του ζητήσει πριν να ζήσουν τον ελληνικό έρωτα. Την αίσθηση δηλαδή της ηδονής από το υπέρυθρο ως το υπεριώδες του φάσματος. Εκείνη την αίσθηση, που μέσα της ο Καβάφης είδε

*Την αισθητική αναζήτηση,
τον ωραίο και σκληρόν ελληνισμό,
με την κυρίαρχη προσήλωση
σε τέλεια καμωμένα και φθορά άσπρα μέλη².*

Με άλλα λόγια, θα του ζητήσει την ένταση στο σμίξιμό τους και την ποιότητα, που να μετρηθεί και να βρεθεί ισομέτρητη προς την ένταση και τη σκληρότητα του θανάτου.

Η Κίρκη δεν είναι απλά γυναίκα. Είναι η γυναίκα. Ηλιογέννητη¹ και ηλιόμορφη, μάγισσα και δαιμονισμένη, αγγίζει το αρσενικό και το τρελαίνει. Οι άντρες στα μπράτσα της γίνονται σκεύη παράκρουσης και τετράποδα πη-λαλητά. Το επεισόδιο με τους συντρόφους τό 'δειξε.

Τώρα που βρήκε τον Οδυσσέα, πέρα από τον έρωτα των σωμάτων θα του ζητήσει και τον έρωτα των μυαλών. Η νόηση της είναι που θέλει να λεηλατηθεί. Και τη νόηση του άντρα θα ζητήσει να γνωρίσει. Νους έρα.

Δεν τη χορταίνει το κορμί και ο φαλλός. Ούτε η τριβή, η ελαφριά βαρύτητα, η ψαύση. Κυνηγάει τον έρωτα μέσα στο καταφύγιο της νόησης του άντρα. Κοιτά κατά κει, που *καίγεται μέσα η άβυσσος και ασπρίζει.*

Καθώς καλεί τον Οδυσσέα στο κρεβάτι της, τον ειδοποιεί για τα έσχατα με τρόπο συνειδητά σκεπασμένο, αλλά ασυνείδητα αποκαλυπτικό:

*Έλα λοιπόν, βάλε στη θήκη το σπαθί.
Πήδα μου στο κρεβάτι και σμίξε με!
Κοίτα με! βαθιά στο μυαλό να γνωριστεί η ηδονή μας.*

Με τον τελευταίο στίχο ο Όμηρος έριξε το ακόντιο έξω από τα στάδια:

*ἀλλ' ἄγε διη κολεω μεν αορ θεο, νόμι δ' ἔπειτα εὐνῆς ἡμέτερης
ἐπιβήμεν, δφρα μιγέντε εὐνη και φιλότῃτι πεποιθόμεν
ἀλλήλοισιν.²*

Στην αντίπερα όχθη στέκει ο Οδυσσέας. Ο άντρας που δεν κρίνεται ο βιολογικά κατάλληλος για τέτοιες επιδόσεις. Πρέπει να υποθέσουμε ότι έχει περάσει τα σαράντα. Και μαζί τους την «ανδρική κλιμακτήριο». Ο Καβάφης μας είπε με δεκαεφτά φωνές ότι ο άντρας που πέρασε τα είκοσι εννέα του χρόνια δεν είναι πια νέος³.

Το πρόβλημα που σηκώνεται για τον Οδυσσέα είναι την τεχνική του έρωτα να την κάμει τέχνη. Από τον πε-τροκόπο μέσα του να λαξουργήσει Φειδία. Να επιτάξει όλα τα ψυχικά εργαλεία, τη σοφία και την πείρα της ζωής, θα σημάνει γενικό συναγερμό στα πεδία των επιχειρήσεων, αλλά και στα επιτελεία.

Βλέμμα, χειρονομία, η πανούργα και αθώα ψηλάφηση. Η έκφραση, το όραμα, η προοπτική από τα πρότερα στα ύστερα. Η ακουστική του τοπίου.

Η μουσική χρήση της γλώσσας θα χρειασθεί να βρει τα κλειδοκύμβαλα, που θα υψώσουν τον τρόπο και την οργή της φαντασίας από το επίπεδο της μάντρας και του χοιροστάσιου στα απάτητα ενδαιτήματα τα Προσκυνητά. Πού υπάρχει ο τόπος; Πού τα γέλια των εννιά κοριτσιών της Αρμονίας δεν αντηχούν αλλά αστράφτουν; Εκεί και λάμπουν οι ώρες. *Γελά δέ τε δώματα.*

Και αυτός είναι ο τόπος. Ο Οδυσσέας βρίσκεται στο στοιχείο της δράσης του. Ο έξυπνος στους έξυπνους γνωρίζει και μπορεί. Όπως την καινούργια πανοπλία του Αχιλλέα ο Ήφαιστος, πριν τη μεγάλη μάχη που θα δώσει και θα λάβει θάνατο, ο Οδυσσέας θα χαλκουργήσει τα ευγενικά όργανα της θείας τραγωδίας του έρωτα. Και θα χορδίσει στο ελληνικό.

Ο λαός μας σ' ένα τραγούδι του με παραση μαντική και νόημα
μοιάζει πως αναπολεί και πως ανασταίνει τον Οδυσσέα σ' εκείνη
τη νύχτα με την Κίρκη:

*Μι' αυγονλα θε' να σηκωθώ να μπω σε περιβόλι,
Να κόψω μήλο της μηλιάς, κυδώνι της αγάπης,
Να κόψω κι ένα λιόφυλλο να κρονώ τον ταμπουρά μου.*

-Κατακαημένε ταμπουρά, για δε βαρείς γιομάτα;

-Για βάλε τέλια δυνατά και βάρει με γιομάτα,

Κι α δε την πάρω την ζανθή κάνε με τριά κομμάτια.

Ο Όμηρος λέει ότι ο Οδυσσέας τέντωσε το τόξο, που άλλος
άντρας δεν το μπόρεσε. Οτι πέρασε το βέλος στα δώδεκα
τσεκούρια! που άλλος άντρας δεν το μπόρεσε...

Τώρα θα βάλει τα τέλια δυνατά. Γιατί σε λίγο κινάει για
θάνατο.

Η ΕΛΕΝΗ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

μ

Sprecht lauter , schreyt, denn ich bin taub.

Beethoven

*Την Τυνόαρίδια Ελένη την είδα την ενώλενη,
από τη Σπάρτη στο Μυστρά και στον καιρού τα
σειίστρα.*

*Κι ήύρα τον κόσμο σκήτη, και μ' ήύρε ο κόσμος
ποιητή.*

Η Ελένη της Σπάρτης είναι η ανάγνωση του ωραίου.
Είναι η βίβλος γενέσεως και η βίβλος μελέτης του κόσμου,
της φύσης, και των ανθρώπων.

Εκείνοι που την είδαν και την ακούσανε, και οι άλλοι που την εκάλεσαν και την εηγηλάφησαν, εγέννησαν την κόρη που της μοιάζει. Και με το φιλί που της πήρανε, από τα μεσάνυχτα ως τη χαραυγή, ή πιάνε το αθάνατο νερό.

Έτσι την είδε, για παράδειγμα, ο Αλβέρτος Αϊνστάιν*. Και καβάλησε την αχτίνα του άστρου, για να χυθεί στο άπειρο. Με ταχύτητα κίνησης εκατό φορές την απόσταση Αθήνας Λονδίνου στο δευτερόλεπτο.

Έτσι την εδάγκωσε μηλόστομη ένα πρωί ο Νεύτων. Και εξύγισε το πολύτιμο φορτίο που έχει. Εμέτρησε την ουράνια έλξη της με τη δύναμη της χρυσής αλυσίδας που δένει τους πλανήτες, τα άστρα, και τους γαλαξίες. Για να στέκονται στο κενό χορευτικά, και να μη γκρεμίζονται στο χάος ανηγεμόνευτα.

Έτσι βαθιά στα μάτια την κοιτάζαν ο Ράδερφορντ, ο Λεύκιππος, ο Μπορ. Και μέσα στα σωθικά της ύλης αποκάλυψαν την Ίριδα του πόθου της. Καθώς την αντίκρυ-σαν να πηδάει από τη μία στοιβάδα στην άλλη με τη λυγράδα των φωτονίων.

Έτσι εχάιδεψε νωχελική και λαλέουσα τη μεταμόρφωση του κορμιού της ο Αναξίμανδρος και ο Δαρβίνος. Το φωτερό της σείσιμα μέσα στο σκοτάδι της κοσμικής λήθης τους οδήγησε και εχάραξαν το δρόμο της γένεσης και του θανάτου των όντων. Αποκρυπτογράφησαν το χαμένο χρόνο, και αναστύλωσαν την καταγωγή των ειδών.

Έτσι ο Φρόντ και ο Σοφοκλής διηύθυναν τη μουσική, τις συμφωνίες, και τις ζυγιές τα όργανα στα όνειρα του ύπνου της. Και τα βαφτίσανε αναστενάρηδες στη θράκα και πυρίχιο χορό, οργασμό του σύμπαντος, και θάνατο και λιβιδώ.

Έτσι αφηλοκοίταζε από μακριά ο Έβερεστ τα βυζάκια της. Ανθισμένα στη λευκή παγωνιά των κορυφών, και στην πυρή καταλαμπή της θύελλας. Και εμέτρησε με τις πευκοβελόνες το μπόι της γης.

Ο Αϊνστάιν, der grosse Schweiger, με τον τανυστή του $E_{\mu\nu}$

Έτσι ο Φρειδερίκος Νίτσε, στις αρχές του αγνού Ιανουαρίου, απομαγνήτισε την τρέλα της, την προσκυνητή και την πάνσεπτη. Και από τότε ο καημός του πλοηγεί τη γνώση μας στο μεγάλο κινδυνώνα.

Γιατί η Ελένη της Σπάρτης είναι το πρώτο και το μέγα γιατί. Είναι το πότε και το πού, που ξεκινούν από το παντού και το πάντα, και τελειώνουν στο πουθενά και στο ποτέ.

Αυτή με το βελούδο του χεριού της ακραγγίζει το αδυσώπητο πέλημα του πάνθηρα. Όταν ορμάει και διαδίνεται στις σαβάνες με τη βία της σιγής και της φήμης. Όσο να προφτάζει τον ιπτάμενο τρόπο της δορκάδας, και να σπάσει σφοδρά τον τράχηλο της. Και εξαντλημένος ύστερα να σταθεί να τη βλέπει χανωμένα, όσο να ξεψυχήσει.

Η Ελένη και η αγόρταγη γνώμη της, με την πεθυμιά που σέρνει ξωπίσω της την ουρά των κομητών και των υδάτων, ανοίγει τη σκοτεινή ενοχή της Κλυταιμνήστρας στο νυχτοπάτη φαλλό, τον κλέφτη. Και δεν ησυχάζει τη λάβρα της, παρά σαν καταπιεί όλες τις θάλασσες του Αισχύλου. Όταν εξαντλήσει το βαθύ χρώμα της πορφύρας στην κόψη του σπαθιού του Ορέστη.

Περνά η Ελένη, και πέρα μακριά διαβαίνουν οι καταγιγίδες της τροπόσφαιρας. Η λάβα των ηφαιστειών της περιλι-θώνει το μανδύα των πετρωμάτων της γης. Οι ήρωες και οι πιστοί της εξορύσσουν τα ψήγματα της ανθρώπινης μοίρας από τα σπλάχνα των κρατήρων και τα έγκατα των ανοιξέων.

Και η διχαλωτή αστραπή της σπάζει τα μάτια των ανθρώπων σε χίλια κομμάτια εβένου. Μπροστά στις πύλες της Θήβας και στα Δικαία ρείθρα.

Αχ! ποιος κορυδαλλός ετραγούδησε την Ελένη με την περιπάθεια του Ρωμαίου στη Βερόνα. Ποιος νηπενθής εθρήνησε την αιτία της με το θρήνο του πρίγκιπα Άμλετ μέσα στο χαντάκι του τάφου. Ποια δρόσος κατασκίνησε μαζί της στο καμίνι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Με τη φωτιά σαράντα πήχες ψήλος.

Όποιος την ερώτησε καταμεσής στη ρούγα του χωριού «-Μα ποιος είναι μπροστά μου ο νεκρός;» υποθήκεψε την ύπαρξη του με τη φρικτή της απόκριση: «- Της μάνας σου ο γιος.»¹

Και όσοι, στα λυχανάμματα, αγγίζανε την παρυφή του ρούχου της, λίγο πριν ξημερώσει ψιθύρισαν αγνά την ευχή της αρχαίας αποτροπής: «- Ω που να μην είχα γεννηθεί!»¹.

Όλα του λόγου μας, και τα άλλα και τα πολλά, λαλούν ανεκλάλητα την Ελένη. Και λογαριάζονται λύτρα στη λάμψη της, και λιτρίδια στον ήλιο.

Όλα δηλώνουν τα δέματα και τα δώρα της, και τα αδρά της δοσίματα. Και με δίχως το δράμα της, ουδείς δικαστής θα δυνότανε να

δικαιώσει το μηδέν και το δεν, που αδιάκοπα μας δένουν στη δίνη και στο δαρμό του δίκιου τους.

Στα όρη το συνετό φεγγάρι φωτίζει τα σφυρά της. Στους κάμπους πιασμένη χέρι χέρι με την άνοιξη διαβαίνει η προσδοκία της. Στις θάλασσες οι σπασμοί και ο ιχώ-ρας της σπιθίζουν την κόψη των κυμάτων με το μενεξεδένιο ιώδιο του μυχού των μηρών της. Στα δερβένια και στα περάσματα η αλκουνίδα μέρα του χιτώνα της κατασταίνει το χειμώνα ελάχιστο.

Η Ελένη που πλάσανε οι έλληνες καθρεφτίζει την εμορφιά του θεού. Είναι ο νους και ο νόμος της φύσης. Σαρκώνει το δαχτυλικό αποτύπωμα της προέλασης των ωρών. Αντιδονεί το δόνακα της φωνής των φαινομένων.

Κάτω εκεί στους καλαμιώνες του ποταμού Ευρώτα, το αγνό σπέρμα του Δία εχύθηκε στην αγνή γαστέρα της Λήδας. Και ο καιρός έφερε στο φως την Ελένη. Καταγγελία και μήνυση της εμορφιάς και της λύπης του κόσμου.

Όλοι την τραγουδούν και όλοι τη συμπαλεύουν. Αλλά ποτέ δε φτάνουν να την τελειώσουν. Ο Όμηρος και ο Σησίχορος, ο Ευριπίδης και ο Πλάτων, ο Γοργίας, ο Γκαίτε και ο Σολωμός².

Όλοι την τραγουδούν και όλοι τη συμπαλεύουν. Κι όλους τους διαλύνει με τη λύρα και με τη λάμψη της. Τον Υάκινθο και τον Ιάλεμο, το Ληναίο και το Λίνο, το Φά-νητα και το Φανία, εσένα κι εμένα. Θα μένουμε, όσο μένει. Να τραγουδάμε το τραγούδι της.

*Στους δρόμους που γκιζέριζα,
καθώς γιονδαίοι και ατσίγγανοι,
ό,τι έσπερνες εθέριζα,
αδαγμανονς και ρίγανη.*

*Έστρωνες το κρεβάτι μου στα χέρια σου και
στα σπαθιά, κι έγερνα εγώ και τ' άτι μου,
βαθνζωνη κι αλοταριά.*

Και ζυνέβη μοι φεγγειν την έμαντον ετη είκοσι.

Έφηβος γέρον εβδομήντα τέσσερω χρονώ ο Φρόνυτ μπήκε στον πειρασμό να επιχειρήσει μια κριτική του πολιτισμού της Αμέρικας. Τελικά απόφυγε να το κάμει. Για να μη δώσει την εντύπωση ότι στην κριτική του μεταχειρίζεται αμερικανικές μεθόδους. Ich will nicht den Eindruck hervorrufen, είπε, als wollte ich mich selbst amerikanischer Methoden bedienen¹. Όχι δηλαδή δικαστής και εισαγγελέας, αλλά ούτε μάρτυρας και ακροατής σε τέτοιο δικαστήριο.

Τι θά 'γραφε άραγε στη λαγαρή του γλώσσα, και με το σταράτο χαρακτήρα της γραφής του; Χωρίς τη «λειτουργία του ονείρου» του, θα δοκίμασω να ονειρευτώ την προβληματική του.

Η Αμέρικα σήμερα, με τη μπακιρένια λάμψη του βίου και του πολιτισμού της, είναι η Ρώμη της εποχής του Βα-λεριανού και του Ηλιογάβαλου².

Ο πρόεδρος της Αμέρικας σήμερα, ο πλανητάρχης όπως τον λένε μετά την περιστροφή των μπολσεβίκων, είναι ο καίσαρας στην ίδια εποχή της Ρώμης. Μια εποχή, δηλαδή, που το κύριο γνώρισμα της ήτανε η άκρα ακράτεια ούρων και κοπράνων.

Οι αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες σήμερα, που στο φανερό δορυφορούν την Αμέρικα αλλά στο κρυφό φιλούν το χέρι που δεν μπορούν να δαγκάσουν, είναι οι πιο ζωτικές επαρχίες της Ρώμης στην εποχή του Βαλεριανού και του Ηλιογάβαλου, που συνουσιαζότανε μέσα στα ιερά των ναών με τη μάνα του. Τη «γριά Ιοκάστη», όπως την εγινουχάζε στο Κολοσσαίο η πλέμπα της Ρώμης. Ήγουν:

Γερμανία επαρχία Μακεδονίας, Ρωσία επαρχία Ακουϊ-τάνιας, Ιαπωνία επαρχία Αφρικής, Βρεταννία επαρχία Σικελίας και Κρήτης, Ιταλία επαρχία Κοίλης Συρίας και Παλαιστίνης, Γαλλία επαρχία Ασίας, Ολλανδία επαρχία Αιγύπτου, Σουηδία επαρχία Αχαιάς και διάταζε ανάλογα, όσο να βρει

όλους τους παράλληλους βίους των σημαντικών εθνών του ΟΗΕ με τις είκοσι πέντε συγκλητικές και αυτοκρατορικές επαρχίες της Ρώμης.

Και η πόλη Σινσινάτη της Αμερίκας φέρνει το όνομα του αστραφτερού Κιγκινάτου. Στέμμα χωρίς κεφάλι.

Και οι πόλεις Ίτακα και Άθενς της Αμερίκας σήμερα φέρνουν το όνομα της Ιθάκης και των Αθηνών της παλαιάς Ελλάδας. Κιονόκρανα στο φωταγωγό πολυκατοικίας.

Για τους πληθυσμούς και τα σχολεία της Αμερίκας σήμερα η πολιτική ιστορία του ανθρώπου αρχίζει με το Τζέ-φερσον. Και η ιστορία της φιλοσοφίας ξεκινά με το Τζων Λοκ. Μα ποιες μορφές παρθένες είπαν ότι τα δέντρα χρειάζονται τις ρίζες, και θεμέλια τα σπίτια;

Στα 1992 η Αμέρικα γιόρτασε, με επισημότητα τα δύομισι) χιλιάδες χρόνια της δημοκρατίας του ανθρώπινου γένους, με την ήρεμη συνείδηση ότι μόνη αυτή είναι ο απαραχάρακτος συνεχιστής του νου και των έργων του Σόλωνα και του Κλεισθένη.

Αλλά σε ποιες «κύρβεις» του δήμου της Αθήνας, και σε ποιες ελεγείες του Σόλωνα διαβάσανε οι αμερικανοί ότι δημοκρατία σημαίνει να πίνεις μαζί με τα βαμπύρ το αίμα των λαών της γης, και από πάνω να υποχρεώνεις τα σκελετωμένα έθνη να σου λένε και «σπολλάτη»;

Σήμερα οι κακές γλώσσες της στατιστικής μας λένε ότι τα απορρίμματα της Αμερίκας θα φτάνανε να θρέφουν ολόκληρη την πειναλέα Αφρική. Ότι ένας μέσος αστός της Αμερίκας σπαταλάει αγαθά ζωής, που αν ζούσε στην εποχή του Σόλωνα θα χρειάζονταν πεντακόσιοι δέκα δούλοι να δουλεύουν από ήλιο σε ήλιο για να τα παραγάγουν. Ότι ο κάθε αμερικανός εξοδεύει ενέργεια για τετρακόσιους ινδούς.

Όλα ετούτα θα ήσαν κατανοητά, και έγκριτα ίσως, εάν δεν υπήρχε εκείνο το αμειλικτο άρθρο στον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ, που ορίζει ότι όλοι οι άνθρωποι του πλανήτη είναι ίσοι, και δικαιούνται τα ίδια δικαιώματα. Και εάν οι αμερικανοί δεν έπαιζαν το ρόλο του κοινωνικού παιδονόμου για την τήρηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων από τα κράτη της Οικουμένης.

Κάθε μέρα κόβεται ένα μικρό δάσος από δέντρα και τυπώνονται τα φύλλα των Τάιμς της Νέας Υόρκης. Για να διαβάσουν οι εναλλάξ αμερικανοί τι; Κίτρινη πληροφόρηση, ανία του καθημερινού, προπαγάνδα, διαφήμιση, αποκριατικό μασκαριλίκι της αλήθειας. Και γνώση του τύπου:

οι φιλισταίοι της Παλαιάς Διαθήκης ήσαν έλληνες, και ο Λι-Γιάννης ο Νηστικός φιλόσοφος.

Στα πανεπιστήμια της Αμερίκας σήμερα εκείνοι που κατά πλειονότητα σπουδάζουν κλασικές επιστήμες είναι οι επιρρεπείς στον ουρανισμό και στην ομοφυλοφιλία. Γιατί στην κλασική Ελλάδα, έτσι λένε κι έτσι μαθαίνουν αυτά τα ξουράφια στην έρευνα του Θουκυδίδη και του Αισχύλου, η κύρια επίδοση και η κύρια καλλιέργεια ήταν το πνεύμα των κιναιδών και των αρσενοκοιτών.

Στα γραφεία κηδειών της Αμερίκας σήμερα κάποιοι «κωπηλοί» πελάτες πληρώνουν μυθικά ποσά για να ενοικιάσουν, εν κρυφώ και παραβύστα, ωραία κορίτσια στο φέρετρο προκειμένου να ικανοποιήσουν τις νεκροφιλικές τους διαστροφές. Περίλυποι οι νεκροθάφτες φορούν τα λευκά τους χειρόκτια και εξηγούν στις πενθούσες οικογένειες ότι η άτυχη νέα τους φυλάγεται ακόμη στο ψυγείο σε λίστα αναμονής ενταφιασμού.

Και μία ντιρεκτίβα των κέντρων απόφασης στην Αμερίκα σήμερα, που φροντίζουν μαζί με τις ακτίνες του Αγάματος της Ελευθερίας να σκορπίζεται στις πέντε ηπείρους και στους πέντε ωκεανούς, ορίζει ότι όλα τα έθνη της γης βαραίνουν το ίδιο βάρος στη ζυγαριά των αξιών και της ποιότητας, ανεξάρτητα από την ιστορική κληρονομιά και την πνευματική παράδοση που συνοδεύει το καθένα.

Ελλάδα του Ομήρου και Ουγκάντα του χθες, για παράδειγμα 1-1. Γαλλία του Ρουσσώ και του Ροβεσπιέρου και Φιννοτουρκομογγόλοι, 2-2. Ρωσία του θωρηκτού Πο-τέμκιν και φαλινοθηρικά της Αλάσκας 3-3. Ιαπωνία Αμέρικα; Περλ Χάρμπορ και Ναγκασάκι. Ποιος Αρμαγε-δώρας προόδου ισοπέδωσε στην τοπογραφία της ιστορίας όρη και λόφους, Νείλους και ρυάκες, Νεκρά θάλασσα και Έρημη Χώρα;

Ο πολιτισμός της Αμερίκας σήμερα διαπλάθει μαζικούς αριθμούς ανθρώπων απανταχού του πλανήτη με «δεικτική ύπαρξης» τόσο βλαμμένο και τόσο βλαπτικό για το παρόν και το μέλλον των ανθρώπων, που αναγκάζεσαι να παραδεχθείς ότι τέτοιοι άνθρωποι σαν κοινωνικές μονάδες υπο-λείπονται συντριπτικά σε σύγκριση με τα αθώα μικρά ζώα. Αιτία που αρκεί να ερμηνέψει το παράλογο φαινόμενο της εποχής, ν' αγαπούν πολλοί ένα σκύλο ή μία οικόσιτη μαϊμού περισσότερο από τους ανθρώπους.

Η Αμέρικα σήμερα στην ιστορία του ανθρώπου καταγράφει μία επιδημία λέπρας απάνου στο δέρμα της γης. Η αρρώστεια της είναι η

ψυχολογική αθλιότητα των μαζών, όπως την ονόμασε ο Φρόντ. Das psychologische Elend der Massen.

Τέτοια βαριά πανούκλα κανείς δεν ημπορεί να προβλέψει, πώς θα τελειώσει. Όσο σοφός και νά 'ναι. Και όσο και να ταράζει την ακοή του ή βουή των πλησιαζόντων γεγονότων, που είτε ο Απολλώνιος Τυανέας και ο Καβάφης. Ο πρώτος στον καιρό του Πλούταρχου, και ο δεύτερος στον καιρό του Νίτσε. Των δύο σπουδαίων ανδρών, που κήρυξαν το θάνατο του θεού μέσα στην ιστορία.

Τη χιλιόχρονη και παντοδύναμη Ρώμη του Βαλεριανού και του Ηλιογάβαλου την ξεθεμέλιωσαν τέσσερες άνθρωποι. Ο Ιησούς, ο Παύλος, ο Πέτρος, η Μαρία. Άσπλοι όλοι, και ανίδεοι για το πού τράβαγαν την ιστορία. Μαζί με τη Ρώμη όμως τότε καταποντίστηκε και ολόκληρη η Αρχαιότητα. Η Antike.

Τι θα καταποντίσει την τραγική στην άτη και στην τύφλα της Αμέρिका σήμερα με τις πλούσιες επαρχίες δορυφόρους της, συνεργούς στο παγκόσμιο έγκλημα; Θρησκευτικό, οικολογικό, πυρηνικό, σάμη σκνηρίας και αποζώωσης, η αδικία τους που σωφρεύεται γενεές τώρα στους αδύνατους, ηλεκτρονική ασυδοσία, aids, δρόγες;

Ή;

Όποιο και νά 'ναι το εργαλείο μετριέται έλασσον. Γιατί το μείζον είναι ότι μαζί με την Αμέρिका θα καταβουλιάξει ολόκληρος ο πολιτισμός του πλανήτη.

Ο καλός θεός όταν βρέχει, βρέχει επί δικαίους και αδίκοις. Και ο αγνός κεραυνός με τον οίακα όταν χτυπά, χτυπά αδιάκριτα κυπαρίσσια, στάνες, βοσκούς. Και τον τάφο του Μαβίλη στο Δρίσκο.

Πάνου από τις πολιτείες μας έρχεται ο θάνατος μ' ένα δρεπάνι πελώριο και κοφτερό, ίδια η μήνη του φεγγαριού. Μ' εκείνην την *άρπην καρχαρόοντα!* του Ησίοδου. Που έκοψε τα γεννητικά μόρια του θεού Ουρανού. Τα αίματα που στάξανε στη γης, εγέννησαν τις Ερινύες.

Είμαστε όλοι γραμμένοι του θανάτου. Το ραβέντι και το φύλλο της μηλιάς. Το αηδόνι με το παράπονο του, που το άκουσε να μινύρεται ο Σολωμός στη Μπόχαλη και στα ρέματα του αρχαίου Κολωνού ο Σοφοκλής γέροντας. Το λιοντάρι που εβγήκε ξαφνικά του Δάντη στο σκοτεινό ρουμάνι του δρόμου του. Η ήπειρος Ατλαντίδα στις σελίδες του *Τίμαιου*. Ο Αλδεβαράν το άστρο.

Χύνεται κρουνηδόν ο θάνατος, και αστραπή χτυπάει τα όντα αέναα. Τα βρίσκει στο φτερό, και τα αφήνει με στερνή την κατάπληξη της απορίας στο στέρνο.

Τσίμπημα κουνουπιού, κέντρωμα σφήκας, χτύπημα του σκορπιού, δάγκωμα της οχιάς. Μία μία ανεβαίνει τις βαθμίδες ο θάνατος από το μπόι του χαλκιού στη σκιά που ρίχνει ο λόφος. Από το βάρος του όρους στην εσθήτα της απέραντης νύχτας.

Πεθαίνουν στον άνεμο τα δέντρα και τα αιφνίδια μετέωρα. Πέθανε ο Ηράκλειτος στη λινή παραμεριά της Ιωνίας, και ο Βοναπάρτης στη μέση του ωκεανού. Πριν εκατομμύρια εκατοντάδες χρόνια πέθανε το Ιουρασικό και το Λιθανθακοφόρο.

Πεθαίνουμε εμείς και η φαντασία μας. Και μαζί μας όλοι οι χάρτες της ποίησης και της μουσικής. Χρόνους τώρα μας αφήσανε κάπου, χορευτικές και φιλήδονες, η

Ίτσι στην Αίγυπτο και στη Βαβυλώνα η Μύλιττα. Πέθανε ο θεός Μαρδούκ σταυρωμένος στο λόφο ανάμεσα σε δύο ληστές. Και ο Φοίβος Απόλλων είναι καιρός που έπεσε η δαιδάλη καλύβη του. Του ορίστηκε τότε να πάψει να παίζει με τις λέξεις της γλώσσας, και με τα βάσανα των ανθρώπων.

Μέσα στους γαλαξίες και στις απέραντες ξαστεριές πολλά σημαίνουν οι κατηγορίες του τόπου, του χρόνου, των δράσεων. Όμως τι θα μας δείξουν οι ιδιότητες του δηλωτικού δηλαδή; Τι θα δείξει τη διάρκεια που χρειάζεται το φως να διατρέξει απόσταση ίση με το ένα τρισεκα-τομμυριοστό του εκατοστού;

Έτσι ζούμε. Για να τραγουδούμε το τραγούδι του θανάτου. Ακουμπώντας στο λυχνοστάτη του Τίποτα.

Έτσι είδανε κάποτε οι άνθρωποι και το μεγάλο Πάνα να πεθαίνει. Εκείνο τον τραγόμορφο, τον ετεροπαγή θεό των ελλήνων, τον ασελγή και ταυτόχρονα το σεμνό, που στο όνομα του ένωσε μια φορά την ανάγκη να προσευχηθεί κι ο Σωκράτης, για να σώζει τη μέσα του εμορφιά.

Το δαίμονα, τον ακροβάτη στις πέτρες και στην πύρη του μεσημεριού, που τον έδειρε γελώντας η Αφροδίτη με το σανδάλι της. Όταν δοκίμασε πονηρά να απλώσει χέρι, ν' αγγίξει τις κορφάδες της.

Τον τραγόπονν έμέ Πάνα τον Αρκάδα, τον κατά Μή-δων¹. Με τα στριφτά κέρατα, τα δίχηλα πόδια, το κυπρί, και τους γράσωνες όρχεις. Με το θιαμπόλι στο στόμα να φυσάει αυτοσχέδιους αναξιφόρμιγγες ήχους.

Πριν από τριάντα χρόνους μια νεαρή γυναίκα, η κόρη του λοχαγού όπως θά 'λεγε μία στιγμή του Αλέξανδρου Πούσκιν, γέννησε στην Τρίπολη της Αρκαδίας ένα τέρας. Οι γιατροί γνωματέψανε ότι το έκτρομα ήτανε τόκος από σμίξιμο της γυναίκας με σκύλο.

Το περιστατικό, που δεν είναι το μόνο στα χρονικά των μειυτηριών, έχει την αξία ενός παραπεμπτικού στην εικασία.

Σαν επανάληψη όψιμη ξεχασμένων συνηθειών ή κρουσμάτων, αφήνεται να οικοδομήσει την υπόθεση ότι ο τραγόποδος Παν, που οι έλληνες στην οπτική τους αίσθηση ή παραίσθηση τον είδανε, τελώνιο και παγανό, να ξετρέχει στα δύσαυλα βέλη των πάγων της εξοχής, ήταν ο απόηχος της μνήμης από πανάρχαιες φύτερες κτηνοβασιών. Φανερώθηκε στην ύπαιθρο γη των ελλήνων, γέννημα συνουσίας από ορεσίβιους βοσκούς και κατσίκες στην κτηνοτρόφο Αρκαδία του πελασγικού αιώνα.

Η υπόθεση, απόκοιτη επαρκώς, μένει αδιάφορη τόσο στην πίστη όσο και στη δυσπιστία. Ωστόσο τη φρουρεί η ίδια αξιοπιστία που φρουρεί, για παράδειγμα, την υπόθεση του άγιου Φρόνυτ ότι ο Μυστικός Δείπνος των χριστιανών είναι ο τελευταίος θρησκευτικός απόηχος της πράξης των γιων να σκοτώσουν και στη συνέχεια να φάγουν σε ιερή τελετή τον πατέρα. Τον τυραννικό μόνο επι-βήτορα στο σόι, που εμπόδιζε τους γιους να πλησιάζουν τα θηλυκά στην εποχή της ορδής¹.

Ο Παν για τους έλληνες εσυμβόλιζε τη ριπή του πόθου μέσα στη φύση. Εσήμαινε εκείνη την ταραχή του βυθού μέσα στα όντα, τη φθείρουσα και την ηδονική, που συνείχε τα φορτία των νεφών, τα δέντρα, τα χτήνη, τους ανθρώπους.

Ήταν η σάρκωση που την τάραζε η πυρή σιγαλιά της επιθυμίας. Η δύναμη η αγνή της βάρβαρης βαρβατιάς. Απηχούσε εκθέματα της ορμής του γενετήσιου πόθου, που κυριεύει τα χορταράκια και τα λουλούδια, όταν σκάνε σε μύρα και χρώματα με τις αραδιαστές επελάσεις της άνοιξης.

Ο Παν εικονίζε τη Λιβιδώ της φύσης. Εκείνη τη δύσκολη αραβωνιαστικά του Φρόνυτ, που δεν την ενόησαν στη βάση της ποτέ τους ούτε οι αντίπαλοι ούτε οι μαθητές του. Πύλη της παντοδυναμίας σκοτεινή, έβγαζε στο τοπίο του τρομακτικού γενετήσιου ρίγους κάθε Θεογονίας και Γένεσης. Καθρέφτιζε το απροσμάχητο κράτος της ορμής για ζωικό

γίγνεσθαι και ηαβοί σε βάθος μέγα. Εκεί που το αισθάνονται κάπως μόνον οι ποιητές, και οι μιλημένοι του θανάτου.

Οι σιγαλέα μιλημένοι του θανάτου. Γιατί ο Παν ήταν ο θεός των κατσικιών αλλά και των τράγων. Και οι τελευταίοι βρίσκονται ύλη στα δομικά κύτταρα της τραγωδίας. Εκείνης της ακραίας ηθικής και αισθητικής κατάκτησης και περιουσίας των ελλήνων, που βρίσκεται από τη μεριά της ζωής αλλά και του θανάτου.

Ο Παν των ελλήνων φορεί το πνεύμα που δηλώνεται στα άγρια ζώα με τα συνθήματα των ιχνών τους. Φυλάγει τις ομιλίες που κάνουν τα λαμπυρίσματα των αστεριών στα σκοτεινά δάση. Αναγνωρίζεται στις χειραγίες που δίνουν τα ασημένια φύλλα της λεύκας στον άνεμο. Πάλλει μαζί με τον παλμό της πεταλούδας που πετάει στο Πεκίνο και φέρνει την καταιγίδα στην Καλιφόρνια.

Με την παγανά του, τα παγανά, και τον πανικό του φόβο, ο Παν προπέμπει στον παγανισμό του αρχαίου κόσμου. Παρασταίνει τον ιστό που ένωνε την ψυχή του ανθρώπου με την ψυχή του κόσμου σ' έναν υμέναιο αξε-θύμαστο, κάτω από τη μουσική του μαγεμένου αυλού του. Την τελευταία του αντιδόνηση ίσως την ακούει κανείς σ' εκείνο το Ηπει^αεβα^α της *Ποιμενικής* του Μπετόβεν.

Ο Παν ήταν μια θεότητα πολύσημη και κοσμοφόρα. Όπως ο Απόλλων με το απολλώνειο, ο Διόνυσος με το διονυσιακό, ο Δίας με το ολυμπιακό στοιχείο τους. Από-νου στη βάση του κύριου χαρακτήρα του δήλωνε το πιο βαθύ γνώρισμα του κλασικού έλληνα: μία φυή ανθρωπολογίας που εγνώριζε να ευδοκιμεί ακατάπαυστα πάνου στη στύση της φύσης. Στην ακαταπόνητη γέμιση και χάση του φεγγαριού. Την άλω της κορυφής του ανδρικού μέλους.

Ο θάνατος του Πανός, μαζί με τον αφανισμό του κλασικού κόσμου, εβούλοταν να σημάνει και το θάνατο του ανθρώπου που τον έπλασε η φυσική αγωγή.

Πεθαίνοντας η αρχαιότητα πέθανε και ο φυσικός άνθρωπος. Ο νέος άνθρωπος που αναδύθηκε με το χριστιανισμό, και αργότερα με τον πολιτισμό της Ευρώπης, είναι αφύσικος, κατά την έννοια ότι η σχέση του δεν είναι με τη φύση αλλά με τον εαυτό του.

Η μετάβαση ή το στένεμα είναι ανάλογα με την εξέλιξη της τραγωδίας. Στην αττική τραγωδία ο άνθρωπος επά-λευε με τη μοίρα. Στην τραγωδία του Σαίκσπηρ ο άνθρωπος επάλευε με το συνάνθρωπο. Στη σύγχρονη

τραγωδία ο άνθρωπος παλεύει με τον εαυτό του. Η κίνηση γίνεται από τον αγρό στην πόλη, από την πόλη στο σπίτι, κι από το σπίτι στην κάμαρη του σπιτιού.

Οι έλληνες, άνθρωποι φυσικοί, είχαν αποδεχτεί γενναία αυτό που εμείς σήμερα αρνιούμαστε με την πρόφαση της αναβολής. Όμως ποτέ δε θα μπορέσουμε με απεργίες να αλλάξουμε το δελτίο του καιρού. Ούτε θα καταργήσουμε τα γεράματα με τη βοήθεια των θεσμών.

Μέσα στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού δύο είναι οι ερυθροί γίγαντες στοχαστές που μίλησαν για το θάνατο του θεού. Στον παλαιό καιρό ο Πλούταρχος, και στην εποχή μας ο Νίτσε.

Σαν το μικρό ναυτόπουλο του κυρ-Αντριά, του απόκο-του караβοκύρη που δεν ελογάριασε την παραγγελιά του Βοριά στα καράβια να πιάσουν λιμάνι, ο Πλούταρχος και ο Νίτσε ανέβηκαν στην κορφή το κατάρτι, edιάλεξαν τον καιρό, και μας είπαν για τα μελλούμενα του ταξιδιού:

-Γι' ανέβα, βρε ναυτόπουλο, στο μεσιανό κατάρτι, για να διαλέξεις τον καιρό, να ιδείς για τον αέρα. Παιζογελώντα ανέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

-Το τί είδες, βρε ναυτόπουλο, αυτού ψηλά που πήγες;

-Είδα τον ουρανό θολό και τ' άστρια ματωμένα, είδα τη μπόρα π' άστραψε και το φεγγάρι εχάθη, και στις Αττάλειας τα βουνά αστροχαλάζι πέφτει. Ώστε να ειπεί, να καλοειπεί, να καλοκουβεντιάσει, βαριά φορτούνα πλάκωσε και το τιμόνι τρίζει... Γιόμισ' η θάλασσα πανιά, το κύμα παλικάρια.

Το αρχαίο καράβι, μας λέει ο τελευταίος μεγάλος έλληνας από τη Χαιρώνεια, ταξίδευε κάπου ανάμεσα Κέρκυρα και Παξοί. Εκεί στα Ιόνια νερά. Ο καπετάνιος του ήταν αιγύπτιος και τον έλεγαν Θαμού. Τράβαγε για τη Ρώμη. Ήτανε τότε στα χρόνια του αυτοκράτορα Τιβέριου. Εκείνου του φιλόσοφου και συγγερού ηγεμόνα, που επί βασιλείας του σταυρώθηκε κάποιος Ιησούς στην Ιουδαία.

Ο Τιβέριος, καθώς θα ακούσει τι έτρεξε, θα ζητήσει να πληροφορηθεί τις λεπτομέρειες για το θεό που διαδόθηκε ότι πέθανε στις ελληνικές θάλασσες. Η στιγμή μακρυνάθε θυμίζει τον τετράρχη Ηρώδη που έσφαξε όλα τα νήπια της χώρας, όταν άκουσε πως εγεννήθηκε βασιλέας σε σή-λαιο με άστρο. Ωστόσο τότε ιστορήθηκε η φαντασία του μύθου, ενώ τώρα τελείται η τραγωδία της ιστορίας.

Εκεί, λοιπόν, καταμεσής του πελάγου ακούστηκε μια στεντόρεια φωνή που κατέβηκε από το Παλώδες. Έκαμε να ριγίσουν οι ορίζοντες, εμαύρισαν τα χρώματα στις στεριές, και ολόκληρος ο πόντος τραντάχτηκε να φανερωθεί ο βυθός.

Στεναγμός μέγας, ανακατωμένος με μεγαλύτερη έκπληξη και απορία, συνεπήρε τον κόσμο, και τράβηξε με άπειρη βαρύτητα το χρόνο. Όλα αφανίστηκαν στό κέντρο μιας «μελανής οπής».

«Εκ πρύμνης βλέποντα τον Θαμοῦν προς την γήν ειπεῖν ὡσπερ ἦκουσεν ὅτι Παν δ μέγας τέθνηκεν οὐ φθῆναι δε παυσάμενον αὐτόν και μέγαν γενέσθαι οὐχ ενός ἄλλα πολλῶν στεναγμόν ἅμα θαυμασμόμ μεμιγμέ-νον οἷα δε πολλῶν ανθρώπων παρόντων ταχῆ τον λό-γον εν Ρώμῃ σκεδασθῆναι και τον Θαμοῦν γενέσθαι μετάπεμτον υπό Τιβερίον καίσαρος· οὕτω πιστεῦσαι τῷ λόγῳ τον Τιβέριον, ὡστε διαπνθάνεσθαι και ζητεῖν περι τοῦ Πανός.»¹

Αυτό είναι το βραχύ χρονικό του θανάτου του αρχαίου κόσμου.

Στην ηλικία της ιστορίας και του πολιτισμού ο θάνατος του Πανός σηματοδοτεί το τέλος της εφηβείας και της ανδρείας του ανθρώπου. Όσα μεγαλεία και να ζήσει κανείς πια μετά τα σαράντα του, τα καλά χρόνια περάσανε. Ό,τι απομένει είναι το τραβάμε ολοταχώς για την παραλυσία και την αθλιότητα των γερατειών. Σκουληκομυρμη-γκότρυπα. Φτου!

Το καράβι του Νίτσε είναι ένα μοντέρνο αστρόπλοιο, που κατασκευάστηκε στη ΝΑΣΑ της Αμέρικας. Εξεκίνησε να αρμενίσει στον ουρανό. Αλλά δεν απάντησε το θεό. Ό,τι βρήκε κι ό,τι είδε είναι το χάος και το πηχτόν αστρόφως. Συνθήκες αρκετές να τρελάνουν και το συνετότερο άνθρωπο.

Γι' αυτό ακριβώς και το ναυτόπουλο του Νίτσε είναι ένας παράφρονας. Ένας τρελός, που τρελάθηκε από απελπισία, γιατί είδε να πεθαίνει όχι μόνο ο δεσμός του ανθρώπου με τη φύση, αλλά και ο δεσμός του ανθρώπου με τον ίδιο τον εαυτό του.

Δεν είναι τυχαίο. Εφτά χρόνους ύστερα από τα λόγια του τρελού του, τρελάθηκε και ο ίδιος ο Νίτσε. Ο τελευταίος ευγενής του γένους των ανθρώπων.

Γιατί οι ηλεκτρονικές μηχανές που διαδέχονται το νεκρό θεό του Νίτσε δεν έχουνε ψυχή. Και χωρίς ψυχή, να γνωρίζει κάποιος από πόνο και για θάνατο, τι ευγένεια ημπορεί να κατέχει;

Η χαρούμενη επιστήμη, στοχασμός 125: «Ο Τρελός. Δεν έχετε ακουστά για κείνο τον Τρελό, που μέσα στο ντάλα μεσημέρι άναψε ένα φανάρι, όρμησε στη μέση την Αγορά, και άρχισε να φωνάζει: "Ψάχνω για το θεό, ψάχνω για το θεό!" - Εκεί υπήρχαν άνθρωποι πολλοί που δεν πίστευαν στο θεό. Και αναμεταξύ τους ο Τρελός ξεσήκωσε άγριο γέλιο. Απολέσθηκε, ρε; είπε ο ένας. Μήπως έχασε το δρόμο τον σαν τα μικρά παιδιά; είπε ο άλλος. Μήπως κρύφτηκε κάπου; Μήπως βαρκαρίστηκε σε καράβι, και έσυρε στην ξενιτειά; Έτσι ρώταγαν και γελούσαν. Τότες ο Τρελός πήδηξε καταμεσής στους άθεους, τους κοίταξε άγρια στα μάτια, και είπε: 'Ρωτάτε πού πήγε ο θεός; Εγώ θα σας πώ. Τον σκοτώσαμε! Εσείς κι εγώ τον σκοτώσαμε. Όλοι εμείς είμαστε οι φονιάδες του. Μα πώς κάναμε τέτοιο κακό; Πώς φτάσαμε ν' αδειάσουμε τις θάλασσες; Ποιος μας έδωσε το σφουγγάρι και σβήσαμε τους ορίζοντες; Πώς έγινε τρόπος να κόψουμε τη γης από το μαγνήτη του ήλιου; Για πού τραβάει τώρα η γης; Κι εμείς χωρίς τον ήλιο, για πού τραβάμε τώρα εμείς; Κοίτα πώς γκρεμιζόμαστε μπροστά. Πώς τραβάμε πίσω, πάνου, κάτου, αριστερά, δεξιά. Σε όλα τα σημεία. Στέκεται στη θέση του ακόμα το Πάνω και το Κάτω; Η στράτα μας δεν είοτι πέθανε στις ελληνικές θάλασσες. Η στιγμή μακρυάθε θυμίζει τον τετράρχη Ηρώδη που έσφαξε όλα τα νήπια της χώρας, όταν άκουσε πως εγεννήθηκε βασιλέας σε σπήλαιο με άστρο. Ωστόσο τότε ιστορήθηκε η φαντασία του μύθου, ενώ τώρα τελείται η τραγωδία της ιστορίας.

Εκεί, λοιπόν, καταμεσής του πελάγου ακούστηκε μια στεντόρεια φωνή που κατέβηκε από το Παλώδες. Έκαμε να ριγίσουν οι ορίζοντες, εμαύρισαν τα χρώματα στις στεριές, και ολόκληρος ο πόντος τραντάχτηκε να φανερωθεί ο βυθός.

Στεναγμός μέγας, ανακατωμένος με μεγαλύτερη έκπληξη και απορία, συνεπήρε τον κόσμο, και τράβηξε με άπειρη βαρύτητα το χρόνο. Όλα αφανίστηκαν στό κέντρο μιας «μελανής οπής».

*«Εκ πρύμνης βλέποντα τον Θαμονν προς την γήν ειπείν ώσπερ ήκονσεν
δι Πάν δ μέγας τέθνηκεν ον φθίηναι όέ παυσάμενον αυτόν και μέγαν
γενέσθαι ονχ ενός άλλα πολλών στεναγμόν άμα θαυμασμο μεμιγμέ-νον
οία δε πολλών ανθρώπων παρόντων ταχύ τον λό-γον έν Ρώμη]*

*σκεόασθῆναι και τον Θαμονν γενέσθαι μετάπεμτον υπό Τιβερίον
καίσαρος· οντω πιστεῦσαι τω λόγω τον Τιβέριον, ώστε διαπνθάνεσθαι
και ζητεῖν περι τον Πανός.»¹*

Αυτό είναι το βραχύ χρονικό του θανάτου του αρχαίου κόσμου.

Στην ηλικία της ιστορίας και του πολιτισμού ο θάνατος του Πανός σηματοδοτεί το τέλος της εφηβείας και της ανδρείας του ανθρώπου. Όσα μεγαλεία και να ζήσει κανείς πια μετά τα σαράντα του, τα καλά χρόνια περάσανε. Ό,τι απομένει είναι το τραβάμε ολοταχώς για την παραλυσία και την αθλιότητα των γερατειών. Σκουληκομυρμη-γκότρυπα. Φτου!

Το καράβι του Νίτσε είναι ένα μοντέρνο αστρόπλοιο, που κατασκευάστηκε στη ΝΑΣΑ της Αμέρικας. Εξεκίνησε να αρμενίσει στον ουρανό. Αλλά δεν απάντησε το θεό. Ό,τι βρήκε κι ό,τι είδε είναι το χάος και το πηχτόν αστρόφως. Συνθήκες αρκετές να τρελάνουν και το συνετότερο άνθρωπο.

Γι' αυτό ακριβώς και το ναυτόπουλο του Νίτσε είναι ένας παράφρονας. Ένας τρελός, που τρελάθηκε από απελπισία, γιατί είδε να πεθαίνει όχι μόνο ο δεσμός του ανθρώπου με τη φύση, αλλά και ο δεσμός του ανθρώπου με τον ίδιο τον εαυτό του.

Δεν είναι τυχαίο. Εφτά χρόνια ύστερα από τα λόγια του τρελού του, τρελάθηκε και ο ίδιος ο Νίτσε. Ο τελευταίος ευγενής του γένους των ανθρώπων.

Γιατί οι ηλεκτρονικές μηχανές που διαδέχονται το νεκρό θεό του Νίτσε δεν έχουνε ψυχή. Και χωρίς ψυχή, να γνωρίζει κάποιος από πόνο και για θάνατο, τι ευγένεια ημπορεί να κατέχει;

*Η χαρούμενη επιστήμη, στοχασμός 125: «Ο Τρελός. Δεν έχετε ακουστά για
κείνο τον Τρελό, που μέσα στο ντάλα μεσημέρι άναψε ένα φανάρι, όρμησε
στη μέση την Αγορά, και άρχισε να φωνάζει: 'Ψά-χνω για το θεό, ψάχνω για
το θεό!' - Εκεί υπήρχαν άνθρωποι πολλοί που δεν πίστευαν στο θεό. Και
αναμεταξύ τους ο Τρελός ξεσήκωσε άγριο γέλιο. Απολέσθηκε, ρε; είπε ο
ένας. Μήπως έχασε το δρόμο του σαν τα μικρά παιδιά; είπε ο άλλος. Μήπως
κρύφτηκε κάπου; Μήπως δαρκαρίστηκε σε καράβι, και έσυρε στην ξενιτιά;
Έτσι ρώταγαν και γελοούσαν. Τότες ο Τρελός πήδηξε καταμεσής στους
άθεους, τους κοίταζε άγρια στα μάτια, και είπε: 'Ρωτάτε πού πήγε ο θεός;
Εγώ θα σας πώ. Τον σκοτώσαμε! Εσείς κι εγώ τον σκοτώσαμε. Όλοι εμείς*

είμαστε οι φονιάδες του. Μα πώς κάναμε τέτοιο κακό; Πώς φτάσαμε ν' αδειάσουμε τις θάλασσες; Ποιος μας έδωσε το σφουγγάρι και σβήσαμε τους ορίζοντες; Πώς έγινε τρόπος να κόψουμε τη γη από το μαγνήτη του ήλιου; Για πού τραβάει τώρα η γη; Κι εμείς χωρίς τον ήλιο, για πού τραβάμε τώρα εμείς; Κοίτα πώς γκρεμιζόμαστε μπροστά. Πώς τραβάμε πίσω, πάνω, κάτω, αριστερά, δεξιά. Σε όλα τα σημεία. Στέκεται στη θέση του ακόμα το Πάνω και το Κάτω; Η στράτα μας δεν είναι μια περιπλάνηση μέσα στο ατελεύτητο Τίποτα; Η απογειάδα τον άδειον χώρον δε μας παραφυσάει θανάσιμα; Α ε γίνεται πιο παγερή η παγωνιά μας; Νύχτα πά-νον στη νύχτα, δε μας κυκλώνει ζοφερότερη η νύχτα; Δέκα η ώρα το πρωί, και πρέπει ν' ανάψουμε τα φανάρια μας. Ακούστε, λοιπόν τους νεκροθάφτες! Τον κρότο που κάνουν, καθώς παραχώνουν το θεό. Δεν σας παίρνει τη μύτη η θεική αποσύνθεση. Γιατί και οι θεοί σαπίζουν. Πέθανε ο θεός! Ο θεός είναι νεκρός! Κι αυτοί που τον σκότωσαν είμαστ' εμείς. Είμαστε οι φονιάδες πάνω απ' όλους τους φονιάδες. Ποιος μπορεί να μας παρηγορήσει τώρα; Το Άγιο και το Ισχυρό, εκείνο που άρμοζε ως τώρα σε τάξη και κόσμο τη φύση, στάζει αίματα ανάμεσα στα μαχαίρια μας. Ποιος θα σκουπίσει τα ματωμένα μας χέρια; Ποια αγιασμένα ύδατα θα μας γίνουν καθαρμοί; Τι λογής αγνιστήριες γιορτές, τι λογής ιερούς αγώνες θα θεσπίσουμε; Το μέγεθος αυτής της πράξης είναι πάνω από το μέτρο των ανθρώπων. Τώρα πρέπει οι ίδιοι εμείς να γίνουμε θεοί! Έτσι μόνο θα σταθούμε στο ύψος της πράξης του φόνου. Γιατί δεν εξανάγινε στυγερότερη πράξη. Αυτοί που θα ζήσουν μετά από μας, έχοντας πίσω τους ένα τέτοιο πελώριο έργο, θα ζήσουν σε μια εποχή ανώτερη απ' όλες τις εποχές μέχρι τώρα! - Στο σημείο αυτό ο Τρελός σταμάτησε. Γύρισε τη ματιά του τριγύρω στους ανθρώπους, και οι άνθρωποι τον κοίταζαν χαμένοι. Ο Τρελός βρόντηξε τότες το φανάρι του στη γη. Και το φανάρι σβήστηκε σπάζοντας χίλια κομμάτια. 'Φτάνω ναρρίς, τους είπε. Φτάνω προτού φτάσει το πλήρωμα του χρόνου. Ετούτη η πελώρια πράξη βρίσκεται καθ' οδόν. Ταξιδεύει. Δε χτύπησε ακόμη στ' αυτιά των ανθρώπων. Χρειάζεται χρόνο η αστραπή και η βροντή. Το φως των αστεριών χρειάζεται χρόνο. Οι πράξεις των ανθρώπων χρειάζονται χρόνο από τότε που γίνανε, ως τότε που θα φτάσουν στα αυτιά και στα μάτια τους. Και η πράξη τούτη είναι πιο μακρυνή από τα μάκρυνα αστέρια. Και όμως, αυτοί που την κάμανε είμαστ' εμείς! - Λένε ακόμη πως εκείνη την ίδια μέρα ο Τρελός μπήκε σε πολλές εκκλησίες, και κλαίγοντας σύνθεσε το δικό του Requiem για τον αιώνιο θάνατο του θεού. Ύστερα βγήκε και είπε τα τελευταία τον λόγια:

'Μα τι είναι αυτές οι εκκλησιές των ανθρώπων, αν δεν είναι οι σπηλιές και τα μνήματα τον θεού;'»

Η αιτία είναι ότι η ελίτ των κοινωνιών, επιστήμονες πολιτικοί καλλιτέχνες, δεν έχουν ήθος. Εκείνο το ποικιλό-δειρο αηδονάκι, που ο Ηράκλειτος τό 'λεγε δαίμονα και θεό στον άνθρωπο, έπαψε να λαλεί και να πεταρίζει στις αυλές και στα περιβόλια. Και στο αντίπερα, ψοφιμολο-γούν και τρώνε στην Αγορά αραδαριές οι κουρούνες. Κανέννας αρχοντόπουλος και κανέννας ντελής δε βγαίνει πια να λαφοκυνηγήσει στα όρη τη γνώση, την τιμή, την ειλικρίνεια στην πηγή και στη βάση της. Στην *origo et fons*.

Η αιτία είναι ότι τα παιδιά μας γεννιούνται λευκά σαν το νωπό χόνι, και οι ενήλικοι εμείς τα βουτάμε στην κολυμπήθρα της παιδείας γιομάτη κατράμι και πίσσα. Κιόλας με τα έξι του χρόνια το γέννημα κατάντησε έκτρωμα.

Η αιτία είναι ότι κατεβάσαμε από το θρόνο του τον ευγενικό νου, το *alto ingegno* του Δάντη, και στη θέση του στυλώσαμε το παχύ μας άντερο. *inter urinas et faeces*.

Η αιτία είναι ότι τις αναρίθμητες σειρές των ετών, τις *innumerabiles annorum series* των ευγενών στη γλώσσα του Οράτιου, τις εκάμαμε αναρίθμητα σήριαλ τελεβίζιου από σκηνοθέτες ηλίθιους για ηλίθιους θεατές. Κλεφταποδόχοι και κλέφτες η ίδια σειρά. "Δυναστεία" ρινόκερων λοιπόν στα σόγια της Αμέρικας, και "Λάμψη" από φως κώλου.

Η αιτία είναι ότι κάθε μήνα θεριστή, αντί για στάρι στις αποθήκες, οι πολλοί σοδειάζουνε χάντρες για το ξε-μάτιασμα και κόκαλα νυχτερίδας. Ο μαύρος καβαλάρης, Πλαστήρας αλλιώς, κυβερνούσε τη χώρα με την καφετζού του Πιουριφού. Καί στις αυλές² των πολιτικών μας σήμερα, όπου Εκάλη και Γλυφάδα, δίνουν και παίρνουν τα φι-δοτόμαρα, οι θεοδόλιχοι, οι αστρολογίνες. Αλογίνες και άλογα, όνισσες όνοι, μούλοι μουλάρια, ωροσκόποι και καιροσκόποι. Και τα χάνια είναι με τους χατζήδες και τις χα-τζίνες, για να ταΐζουν σανό και κριθάρι τους αγωγιάτες.

Η αιτία είναι ότι οι παλαιότερες του Μίλωνα και τα αρχαία στάδια γίνανε μάντρες για τα κριάρια και τους γιου-ρούκηδες. Για φαντάσου. Τι μεταλλεία από χρυσά μέταλλα για την πάλαι ποτέ κραταιή Σοβιετική Ένωση και Ανατολική Γερμανία. Και πίσω από τη στίλβη και τα στίλ-

βωτήρια η μαύρη μαυρίλα. Φαρομανά στη χώρα «η γιγαντιαία ψευτιά του παλατιού» κατά το στίχο του Καβάφη.

Η αιτία είναι ότι οι μάζες στέκονται αταλαίπωρες στη ζήτηση της αλήθειας, και ορμούν να λαβαίνουν έτοιμη την κάλπικη γνώση, κατά τη γραφή του Θουκυδίδη¹. Ότι οι πολλοί είναι τεμπέληδες και βλάκες, κατά τη γλώσσα του Φρόντ². Ότι ο όχλος είναι ανόσιος και φοβερός, κατά την ποίηση του Οράτιου³. Τι homo sapiens πια, τι homo σάπιος. Δεν έχεις να διαλέξεις.

Η αιτία είναι ότι οι άνθρωποι ζητούν μονόπαντα την αιώνια άνοιξη και την αιώνια γιορτή. Και ολοχρονικός λησμονούν, που στο σχέδιο είναι τυπωμένο να θητεύει κανείς και στο χειμώνα, και να ζεύεται το ζυγό τις εργάσιμες μέρες. Τα όντα τα γεννάει το άπειρο, και χρεωστούν να ξαναγυρίσουν στη φθορά, σύμφωνα με το νόμο της Ανάγκης, κατά το στοχασμό του Αναξίμανδρου. Πίσω από κάθε χαρά μας περιμένει ανεξιλέωτη μια ισόποση λύπη. Αλλιώςτικα είναι θρασίμι το βίωμα. Και κλούβιο το πράμα.

Η αιτία είναι ότι η περούκα που φορέσαμε στον Τσάρλι Τσάπλιν και στη Γκρέτα Γκάρμπο έκρυσε περίτεχνα το πρόσωπο του Γορίλλα και της Γορίλλως. Το πρόσωπο που μέσα μας, και μυστικά μας, και εν αγνοία μας, το σώζουμε ατόφιο από την εποχή του Πλειστόκαινου. Δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε ότι στους καιρούς που έρχονται χτίζουμε *Το μέλλον μίας αυταπάτη* ζ^4 κατά τον τίτλο του Φρόντ. Η εμορφιά σου εστάθηκε πιστά η persona της ασχήμιας σου. Κωμωδία και τετρακόττα τέτζερης και καπάκι.

Στις πολιτείες μας παίζουνε τώρα μουγγές οι χορωδίες των πολεμιστών και των μαινάδων.

Φουτουρίστες αρχαιολόγοι βλέπουν να περπατούν στους χορτώνες και στα μάρμαρα ποντικοί και βλάττες.

Μα πώς διάβολε! Εδώ κάποτε γέλασαν και κλάψανε άνθρωποι.

Σήματα φτάνουν στη γη μας από το Νέφος του Μαγγελάνου. Πενήντα έξι χιλιάδες parsec απόσταση. Μάταια καρτεράνε απάντηση από τους δέκτες της γης. Τις πέντε νότες του Μπετόβεν, την εξίσωση του Αϊνστάιν, το πυθαγόρειο θεώρημα. Μα πώς διάβολε! Η κλήση τους έφτασε αργά.

Αλλά εδώ κάποτε έζησε ο Πλανκ, ο Δαρβίνος, ο Νεύτων, ο Ηράκλειτος, ο Νίτσε.

Ψηλά στα όρη οι μπόρες τους φέρνουν και σκάζουν οι κεραυνοί. Μα πώς διάβολε! Έπρεπε τάχα να ξαναγυρίσουν στα φορτία των νεφών τα κανόνια του Βοναπάρτη; Φάσγανα να χύνει η λάβα της Αίτνας, και λειωμένα κοντάρια;

Οστά ανθρώπινα ανασκάβονται στους μανδύες του Λανδένιου και του Ατούριου. Μαζί με τα σκελετά από τι-τανοθήρια και πάμφωτους απατόσαυρους. Μα πώς διάβολε! Πάλι τον κογιονάρησες το γιατροθεό Εσκουλάπιους. Και ξαστοχήσαμε, που την τελευταία αρρώστεια των ανθρώπων την έλεγαν «Είδους παλαιώσις».

Το Λούβρο, το Ερεμιτάζ, η Ακρόπολη ήσαν το καντήλι του θεού στην παλάμη της γης. Μα πώς διάβολε! Τόσο λίγο άρκεσε λοιπόν η ανέσπερη φωτοχυσία της τέχνης και της σοφίας; Μόνο για πέντε ψήγματα καιρού; Κι εμείς γελαστήκαμε να πιστέψουμε ότι τέτοιο μεγαλείο των άκρων θά 'φτανε να εξιλεώσει το τελευταίο αμάρτημα. Το «υστε-ροπατορικό». Τελειώνοντας, δηλαδή, η περιπέτεια της γνώσης του ότι δε θα τελειώσει και ο άνθρωπος μαζί της. Όχι λοιπόν η ιλαρότητα, αλλά η οργή πρέπει να κρίνεται ο τελευταίος νόμος της φύσης; Το φως που μας έπλασε, μας έπλασε με ύλη και με εργαλείο το σκότος;

Έφαγε χόμα στο τέλος ο Φάουστ, ο σοφός γερο-δόκτορας. Τώρα σέρνεται πάλι μαζί με την προμάμμη του. Εκείνον το φρονιμότατο όφι, που άνοιξε το δρόμο στο μυαλό του ανθρώπου. Τα κατάφερε πάλι, γερο-διάβολε! Εντέλει το κέρδισες το στοίχημα με το θεό¹. Αλλά εμάς δε μας ηπάτησε ο όφης. Ο Γκαίτε μας ηπάτησε. Με τα χριστιανικά του τελειώματα και τη Mater dolorosa.

Σε τρίπατους καιρούς μακρυνούς, ένα μελλοντικό Ολι-γόκαινο κυοφορεί πάλι στη βιομάζα της γης το πήδημα από τη ζωή στη συνείδηση. Μέσα από το βύθος του Δρυοπίθηκου, το κοσμητικά ενδιάθετο, αρχίζει να λαβαίνει αργά σχήμα ο άλλος άνθρωπος. Νέος πολιτισμός κινάει να διαγράψει την τροχιά του στο περιγιάλι του Γαλαξία μας. Ο άνθρωπος ξαναζεί με την ίδια αλήθεια στο σκότος, με την ίδια πλάνη στο φως του μυαλού του. Η ALCüVLα Επιστροφή του Όμοιου, die ewige Wiederkunft des Gleichen, κουρταλεί πάλι τη θύρα του χρόνου. Ορίστε! Να περάσει ή αφεντιά της. Και μαζί η φρίκη της η αγαπη-σιάρα.

Όλοι αόμματοι, όλοι κουφάλαιοι, όλοι παράφρονες στις πάνδημες βασιλείες που πέρασαν. Ο άλλος Όμηρος που ζει είναι πάλι τυφλός. Δε δέχεται να βλέπει γύρω του με την τυφλομάρα που βλέπουν οι άλλοι και τη φωνάζουνε όραση. Ο άλλος Μπετόβεν που ξαναγράφει την Egoica είναι πάλι κουφός. Δε δέχεται να ακούει την άκοσμη βοή που ακούνε όλοι οι άλλοι και τη φωνάζουνε ακοή. Του άλλου Νίτσε η τρέλα δεν είναι τρέλα. Είναι η ακύρωση της παράλογης λογικής, η απόρριψη της ανόητης νόησης όλων των άλλων που τη φωνάζουν αλήθεια και φρόνηση. Και τους την έδωκες χαλινάρι στο χέρι, γερο-διάβολε! Να ηνιοχήσουν την ιστορία. Την ιδική τους τελικά, ή τη δική σου;

Όλα να σου συχωρεθούν, φτωχό - διάβολε! Εξόν από ένα. Αυτό που δίκαια σε κρίνει νά 'χεις για σπίτι την Κόλαση. Ότι μαζί με τους πολλούς, μαζί με τις μάξες που γίνανε άνθρωποι με χέρια και νου και φωνή αλλά στην ουσία ποτέ δεν ξεκόμισαν από το ζώο, αφάνισες στα βαθιά απολιθώματα και τους λίγους, που σαν έγιναν άνθρωποι αγωνίστηκαν πολύ για να μείνουνε τέτοιοι.

Εκείνους που πέθαναν αμεγάδιαστοι στο διάλογο τους με τη φύση, και στη φιλία τους με τους ανθρώπους.

**ΟΙ
ΕΙΡΩΝ
ΕΣ**

Ο ιρλανδός ποιητής Σίμους Χήνυ, πατριώτης του Τζέ-ημς Τζόυς που έγραψε τόν *Οδυσσέα* και βάρτισε τα κου-άρκς στους πυρήνες των ατόμων, το 1995 βραβεύτηκε με το Νόμπελ της λογοτεχνίας.

Τις μέρες της βράβευσης, πρώτο δεκαήμερο του Οχτωβρί-ου, ο Χήνυ ήταν χαμένος σέ κάποιο ταξίδι του στην Ελλάδα. Οι δημοσιογράφοι τον έψαχναν, αλλά ήταν άφαντος.

Ύστερα από δύο μέρες ο γιός του τον ανακάλυψε στην νότια Πελοπόννησο, κάπου ανάμεσα Πύλου και Σπάρτης.

Καθώς άκουγα στις ειδήσεις τα σχετικά, θυμήθηκα τους τίτλους της τρίτης και της τέταρτης ραψωδίας της Οδύσσειας: *Τα έν Πύλω, Τα έν Σπάρτη*. Και την αναζήτηση του ομηρικού Οδυσσέα από το γιο του Τηλέμαχο στην Πύλο και στη Σπάρτη, Συλλογίστηκα τότε, ο Χήνυ, ένας Οδυσσέας της ποίησης, έφτασε στην Ιθάκη του.

Όταν σέ λίγο, στόν αερολιμένα της Καλαμάτας, οι δημοσιογράφοι ρωτήσανε το Χήνυ διάφορα, του ζήτησαν να τους πει, ποιοι από την παγκόσμια λογοτεχνία του στάθηκαν δάσκαλοι και οδηγοί στην πνευματική του περιπέτεια. Ο Χήνυ αποκρίθηκε λακωνικά!:

- Ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, και ο Καβάφης.

Ποιος θα το φανταζότανε! Ένας σύγχρονος άνθρωπος της οικουμένης, στην κορυφή της αισθητικής και του στοχασμού τυπικά τουλάχιστον, έταξε τον Καβάφη δίπλα στο Σοφοκλή και τον Αισχύλο.

Όταν ο Σωκράτης έλεγε, ένα μόνο πράγμα γνωρίζω ότι τίποτα δε γνωρίζω, ήταν ακριβολόγος. Όπως ακριβώς και όσο ακριβώς ακριβολόγος είσαι και συ, τίμια αναγνώστη, όταν λες δυο και δύο ίσον τέσσερα. Ή όταν λες η θάλασσα είναι θάλασσα, και ο Όλυμπος δεν είναι όχι Όλυμπος.

Το *εν οίδα δι ουδέν οίδα* του Σωκράτη δέν είναι κουβέντα της ταπεινοφροσύνης και της γλυκερής σιγουριάς. Να χτυπήσουμε τάχα την υπεροψία της γνώσης και τή μέθη. Την αυθεντία του σοφού και τον εγωισμό του πνεύματος. Η αθώα άμυνα να γίνει στα χέρια μας όπλο της πονηρής επίθεσης. Κι όπως θά 'λεγε ο Καβάφης, με τα κουρέλια του Λαγίδα

βασιλιά Πτολεμαίου Φιλομήτορα να παρουσιαστούμε στη Σύγκλητο της Ρώμης, σαν κακομοίρηδες και πτωχάνθρωποι, για να ζητιανέψουμε με πιο αποτελεσμα. Η πρόταση του Σωκράτη είναι κουβέντα γεωμετρική.

Για να κατανοήσουμε το νόημα της, χρειάζεται να λογαριάσουμε τέσσερα δεδομένα.

Πρώτο, ότι ο Σωκράτης μαζί με τους συνομιλητές του σε κάθε διάλογο του Πλάτωνα προσπαθούσε να ορίσει μία μόνο έννοια. Ποτέ δύο ή περισσότερες. Στο *Λύσι*, λ.χ. τι είναι φιλία, στο *Χαρμίδη* τι είναι σωφροσύνη, στον *Ευθύφρονα* τι είναι ευσέβεια, στην *Πολιτεία* τι είναι δικαιοσύνη, στον *Τίμαιο* τι είναι φύση, και πάει λέγοντας.

Δεύτερο, ότι ο ορισμός μιας έννοιας είναι το πιο δύσκολο έργο του ανθρώπινου μυαλού¹. Αυτό αποδειχεται από το γεγονός ότι με το Σωκράτη, που δοκίμασε να ορίσει τις έννοιες, ουσιαστικά αρχίζει η επιστήμη στην ιστορία του ανθρώπινου γένους.

Τρίτο, ότι, επειδή είναι ατέρμονα δύσκολος ο ορισμός της κάθε έννοιας, οι συζητητές ήταν ανάγκη να 'χουν αγάπη περισσή μεταξύ τους, να 'χουν ειλικρίνεια, καλή πίστη ο ένας στον άλλο, και εντιμότητα. Διαφορετικά κινδύνευαν να σφαχτούνε επάνω στη συζήτηση. Αυτό είναι εκείνο, που γέννησε τον πλατωνικό έρωτα. Τον αναγκαίο όρο για κάθε διάλογο.

Και τέταρτο, ότι όλοι σχεδόν οι διάλογοι του Πλάτωνα τελειώνουν, χωρίς να κατορθώνουν οι συζητητές να ορίσουν την έννοια στην απόλυτη ακρίβεια της. Όπως, καλή μας ώρα κι εμείς, δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε όλοι και απόλυτα στο τι είναι έρωτας, τι είναι αρετή, τι είναι δημοκρατία, τι είναι Ελευθέριος Βενιζέλος, και πάει λέγοντας. Έλεγε λοιπόν ο Σωκράτης.

-Λύσι, ξέρεις τι είναι φιλία;

-Και βέβαια·ξέρω. Εσύ δεν ξέρεις;

-Όχι.

-Με κοροϊδεύεις τώρα;

-Δε σε κοροϊδεύω, Λύσι. Και έλεγε πάλι.

-Ευθύφρονα, ξέρεις τι είναι ευσέβεια;

-Και βέβαια ξέρω. Εσύ δεν ξέρεις;

-Όχι.

-Με δουλεύεις τώρα;

-Δε σε δουλεύω Ευθύφρονα. Μάρτυς μου ο Δίας. Και έλεγε ακόμη.

-Θρασύμαχε, ξέρεις τι είναι δικαιοσύνη;
- Και βέβαια ξέρω. Δικαιοσύνη είναι το συμφέρο του ισχυρότερου.
Γιατί, εσύ δεν τό 'ξερες Σωκράτη;

- Όχι.

- Μη με κογιονάρεις, κουζουλέ, γιατί θα θυμώσω. Και σα θυμώσω, θα σε βάλω να ξουρίσεις το λιοντάρι χωρίς σαπουνάδα.

Ο Σωκράτης όμως δεν έπαιζε με τους συνομιλητές του. Παραδέχεται από την αρχή και καθαρά ότι δε γνωρίζει την έννοια. Ενώ όλοι οι άλλοι ισχυρίζονται ότι τη γνωρίζουν. Το αποτέλεσμα ήταν να πιστεύουν ότι τους ειρωνεύεται. Εκείνος όμως έλεγε την αλήθεια. Τη φτωχή και την αφτιασίδωτη. Τη μία αλήθεια.

Ύστερα τους παρακαλούσε να τον μάθουν.

- Και σα με μάθετε, θα σας χρωστώ μεγάλη χάρη, τους έλεγε. Εικόνομια θα σας κρεμάσω στη σάλα του σπιτιού μου.

Τότε εκείνοι του εξηγούσαν, φιλία είναι αυτό, δικαιοσύνη είναι αυτό, έρωτας είναι αυτό. Και πάει λέγοντας. Στη συνέχεια, για να καταλάβει καλύτερα ο Σωκράτης, έμπαινε στις λεπτομέρειες.

- Υπάρχει, λ.χ., φιλία, ρωτούσε, και σε δύο γαϊδάρους, που βόσκουν μαζί όλη μέρα στο λειβάδι; Υπάρχει φιλία στην πεταλούδα και στη φλόγα του λύχνου, που συνέχεια γυρίζει γύρω τριγύρω της, όπως ο Ρωτόκριτος στα παράθυρα της Αρετής;

*Εσίμωσ' ο Ρωτόκριτος, στο παραθύρι, απλώνει, κι αγαλινά και σιγανά
ποιος είναι φανερώνει. Με ταπεινότη η Αρετή τρέμοντας 'πιλογάται, με
μια φωνή έτσι δαμινή που δεν καλογορικάται. Μια ώρα στέκ' ακίνητοι
και τα πολλά που χώνα, εχάσαν τα, σον φαίνεται, την ώρα πον σιμόνα.
Ήτρεμ' εκείνη εις μια μερά, κι εκείνος εις την άλλη.*

Έχουν, ερωτούσε τόν Ευθύφρονα, την ίδια ευσεβεία ένας μουσουλμάνος κι ένας χριστιανός; Και γιατί τότε σφάζου-νται; Και ποιοι είναι πιο ευσεβείς από τα δύο κοπάδια τους πιστούς, που σκυλοτρώνονται χρόνια τώρα στις στάνες της Λάρισας; Οι θεολογικοί κριοί, ή οι ιγνατιανοί τράγοι;

Εκεί ήταν που τους μπέρδευε. Έχαναν τη ροή των συλλογισμών τους. Έτσι τους υποχρέωνε σιγά σιγά, να ανακαλέσουν τον αρχικό ορισμό που είχαν δώσει στην έννοια. Και στο τέλος, «στενεμένοι από τες ερωτήσεις του ανδρός», και κάτω από την αμείλικτη δύναμη της επαγωγικής μεθόδου, καθαρά μαθηματικά δηλαδή¹, τους έφερνε στη δεινή θέση να παραδεχτούν

ότι, ενώ νόμιζαν στην αρχή ότι ξέρουν, τώρα η συζήτηση έδειξε ότι δεν ξέρουν². Τότες ο Σωκράτης έλεγε:

- Εσείς πιστεύατε ότι γνωρίζετε την έννοια, και η συζήτηση έδειξε ότι δεν τη γνωρίζετε. Ούτε τη γνωρίζετε δηλαδή, ούτε εγνωρίζατε ότι δεν τη γνωρίζετε. Εγώ, απέναντι, επίστευα ότι δε γνωρίζω την έννοια, και η συζήτηση έδειξε ότι πράγματι δεν τη γνωρίζω. Ναι· δε γνωρίζω, αλλά εγνώριζα ότι δε γνωρίζω. Εκεί που εσείς δεν εγνωρίζατε ότι δεν γνωρίζετε την έννοια, εγώ εγνώριζα ότι δεν τη γνωρίζω. Μ' ένα λόγο, εσείς δεν γνωρίζετε τίποτα. Ενώ εγώ γνωρίζω ένα, ότι δε γνωρίζω τίποτα³.

Έτσι. Με τρόπο γεωμετρικό, για όλους μας δηλαδή υποχρεωτικό σε παραδοχή, κερδήθηκε η πιο μεγάλη πρόταση, που ξεχώρισε τον άνθρωπο από το ζώο. *"Εν οίδα δι ονδεν οίδα*.

Τό συμπέρασμα είναι ότι ο Σωκράτης δεν ειρωνεύεται, όταν λέγει ότι το μόνο που γνωρίζει είναι ότι δε γνωρίζει τίποτα. Οι άλλοι όμως αυτή τη γνώση της απόγνωσης και του κυπαρισσιού την έπαιρναν για ειρωνεία. Και την είπανε από τότε σωκρατική ειρωνεία.

Η σωκρατική ειρωνεία είναι η δεύτερη. Η πρώτη, στα μητρώα των θυγατέρων του ανθρώπου που κρέμεται στον Καύκασο, είναι η τραγική ειρωνεία.

Από την άποψη του βάρους και του σοβαρού, η σύγκριση ανάμεσα στη σωκρατική και στην τραγική ειρωνεία είναι η σύγκριση της σκιάς προς το σώμα. Είναι η σύγκριση ανάμεσα στο όνομα και στο πράγμα. Η μία απέχει από την άλλη, όσο απέχει το επιτελικό γραφείο του κέντρου από το πεδίο της μάχης στα σύνορα.

Ο Οιδίπους του Σοφοκλή, που παρασταίνει τέλεια την εικόνα της τραγικής ειρωνείας, δε γνωρίζει ότι, εκείνος που τον επάταξε με το απελατίκι και τον εσκότωσε σε κάποιο σταυροδρόμι, ήταν ο πατέρας του. Ούτε γνωρίζει ότι κάθε βράδυ, ενθουσιασμένος και μάρκαλος, χύνεται στους αχόρταγους κόλπους της μάνας του.

Κάποτε που θα το μάθει, δε θα τον χωρά ο τόπος. Και θα φύγει να ζητήσει να βρει τόπο να τον χωρά. Την αχώρητη χώρα του σκότους και του θανάτου.

Έτσι ακριβώς δε χωρούσε και το Σωκράτη ο τόπος. Και τράβηξε να κατοικήσει την αχώρητη χώρα του κώνειου και του θανάτου.

Τούτα τα δύο μεγάλα φονικά είναι οι σαρκωμοί της ειρωνείας του κόσμου. Εκείνου, δηλαδή, του κοσμικού παιχνιδιού, που ο Ηράκλειτος το είδε στα ζάρια, που τα παίζει στα χέρια του σαν παιδάκι ο αιώνας¹. Τούτα τα δύο μεγάλα φονικά έγιναν μέσα σε οχτώ χρόνους. Το 407 π.Χ. το ένα, το 399 π.Χ. το άλλο. Στην Αθήνα.

Τρίτη έρχεται η ιησουϊκή ειρωνεία. Ο Ιησούς μπροστά στο ερώτημα του Πλάτου, τι είναι αλήθεια, σωπαίνει. Η σιωπή του δηλώνει ένα ανάλογο προς την άγνοια του Σωκράτη και την άγνοια του Οιδίποδα. Όταν ο Ιησούς μαθαίνει, ό,τι εγνώρισε και ο Σωκράτης που δεν εγνώριζε, ό,τι εγνώρισε και ο Οιδίπους που δεν εγνώριζε, βρίσκεται στην κορυφή του όρους και στα στερνά του χρόνου του.

Εκείνο το «ον γαρ οίδασι» για τους άλλους του Ιησού, που γνώρισε το ένα στο σταυρό, είναι ίδιο το «ουδέν οίδα» του Σωκράτη, που γνώριζε το ένα στη ζωή του.

Το «δεν ξέρουν τι κάνουν» του Ιησού δεν απευθύνεται σε κείνους που τον σταυρώσανε. Στους παπάδες, δηλαδή, και στους επιτρόπους της εποχής του. Απευθύνεται σε όλους τους παπάδες και σε όλους τους πιστούς του χριστιανισμού, αλλά και κάθε άλλης θρησκείας. Παρασταίνεται και καταγγέλλει την παράκρουση και τη βλακεία να πιστεύεις σ' έναν άνθρωπο, και να τον ονομάζεις θεό.

Οι μόνοι που έχουν δικαίωμα εξαίρεσης από τούτο «τον απέραντο θίασο μεθυσμένων», όπως θά 'λεγε ο Έγε-λος, είναι όσοι δεν άκουσαν και δεν πρόφεραν ούτε μία φορά στη ζωή τους τη λέξη θρησκεία. Και όσοι, με το δικό τους τρόπο και από το δικό τους δρόμο, ανεβαίνουν και καρφώνονται στην κορυφή του Οιδίποδα, του Σωκράτη, και του Ιησού.

Η ιησουϊκή ειρωνεία έχει μέσα της και την τραγική και τη σωκρατική. Το γεγονός ότι ο Ιησούς γνωρίζει ένα, εκεί που όλοι οι άλλοι δε γνωρίζουν τίποτα, όπως γινόταν με το Σωκράτη, φαίνεται στη Γεθσημανή. Εκεί, όπου το δειλινό τον εγκαταλείπουν και οι τρεις πιο κοντινοί του σύντροφοι. Εκείνος αγωνιά και ασπαίρει, και κείνοι κοιμούνται σαν όρθια άλογα. Τρεις φορές έρχεται, και τρεις φορές τους βρίσκει νά ρέγγουν και να χασμώνται. Και μένει μόνος, όπως και ο Σωκράτης.

Βέβαια, το τρωτό της ιησουϊκής ειρωνείας, που την κάνει φτέρνα του Αχιλλέα, είναι ότι ο Ιησούς που τη δίδαξε και την έζησε, διανοήθηκε, ή τουλάχιστον άφησε τους άλλους, να τον υψώσουν στο σχήμα του θεού. Στη βάση του βίου του Ιησού σοβεί ένας εγωισμός, που ξεπέρασε κάθε όριο του

ανθρώπου, και έφτασε στην απόλυτη Ύβρι. Και εδώ είναι που η τραγωδία του Ιησού υπολείπεται και υστερεί συντριπτικά σε σύγκριση με την αττική τραγωδία. Είναι απόλυτα αφύσικη και απόλυτα απάνθρωπη. Η αττική τραγωδία όμως είναι απόλυτα φυσική και απόλυτα ανθρώπινη.

Μία τελευταία απόπειρα να υψωθεί ο άνθρωπος στην αρχετυπική ειρωνεία, που αποκάλυψαν η αττική τραγωδία, ο Σωκράτης και ο Ιησούς, είναι ο *Ηλίθιος* του Ντο-στογιέβσκι.

Όλοι γνωρίζουν ότι ο πρίγκιπας Μύσκιν είναι ηλίθιος. Το γνωρίζει και ο ίδιος. Όμως κανείς μας δε δέχεται για τον εαυτό του ότι ημπορεί νά 'ναι ηλίθιος. Γι' αυτό, άλλωστε, και ο κάθε ηλίθιος είναι ηλίθιος. Γιατί ο ίδιος δεν το ξέρει. Η φοβερή ερώτηση που απευθύνει στον εαυτό του ο Μύσκιν:

- Μα τι διάβολο ηλίθιος είμαι, αφού ξέρω πως είμαι ηλίθιος; δηλώνει τη γνώση του για τη βλακεία του, που έχει ανάλογο τη γνώση του Σωκράτη για την άγνοια του.

Το πρόβλημα φωτίζεται πλέρια, όταν συλλογιστούμε ότι ο Ντοστογιέβσκι στο πρόσωπο του πρίγκιπα Μύσκιν δοκίμασε να πλάσει τον απόλυτο ηλίθιο, έχοντας στο μυαλό του την προσωπικότητα του Ιησού¹. Ο «σαλός» μέσα από Νίτσε και Ντοστογιέβσκι.

Με τον *Ηλίθιο* του ο Ντοστογιέβσκι κάνει κήρυγμα για τον Ιησού από τον άμβωνα της ποίησης. Μιλά, δηλαδή, για έναν Ιησού, που ποτέ δεν τον είδαν οι τρώγλες και οι σπηλιές των εκκλησιών με την αμάθεια και με την αγροικία τους.

Μεταχειρίστηκα τα αρχέτυπα της ειρωνείας στα παραδείγματα του Σωκράτη, του Σοφοκλή, του Ιησού και του Ντοστογιέβσκι, για να δηλώσω τη βαρύτητα της φυσικής απάτης που οργανώνει τη λειτουργία μέσα στα φαινόμενα του κόσμου και μέσα στα ενεργήματα της ιστορίας.

Έχουμε μπροστά στα μάτια μας την εικόνα της κοσμοϊστορικής ειρωνείας. Ένα είδος δράσης που είναι το υδρογόνο του σύμπαντος στη φύση, και το οξυγόνο του πνεύματος στον άνθρωπο και τα έργα του.

Μικρό ανάλογο της κοσμοϊστορικής ειρωνείας είναι η καθαφική ειρωνεία. Εκείνος που δεν ανιχνεύει στο βάθος του Καβάφη αυτό το στοιχείο, διαβάζει ποιήματα του Καβάφη στο βιβλίο, και βλέπει παπουτσια του παπουτσή στο μαγαζί. Κατά τη γνώση, ότι Καβάφης τουρκιστί πάει να ειπεί τσαγκάρης.

Ο αληθινός Καβάφης δεν είναι αυτός που φαίνεται. Η ειρωνεία του είναι ο νόμος συνοχής, που οργανώνει τη χιμεία του ποιητικού του σώματος. Εάν ο Σεφέρης ονόμασε τον Καβάφη τον πιο δύσκολο νεοέλληνα ποιητή, είναι γιατί αντίκρουσε από μακρυνά, και μόνο με τη διαίσθηση, αυτόν το βαθύ χαρακτήρα της ειρωνείας του. Με τη διαίσθηση μόνο, γιατί ποτέ του ο Σεφέρης δεν είδε καθαρά την ποίηση του Καβάφη¹.

Η ειρωνεία του Καβάφη είναι ποιητική δράση ταυτόχρονη. Μέσα στο ποίημα του το τραγικό και το κωμικό, το αληθινό και το προσποιητό, είναι ένα γινόμενο ενικό και ενιαίο.

Δηλαδή: δε γράφει τώρα τραγικά, όπως τις τρεις τραγωδίες της τριλογίας, και τώρα κωμικά, όπως το σατυρικό δράμα στο τέλος της τετραλογίας τους οι έλληνες τραγικοί. Ούτε γράφει όπως ο Σαίκσπηρ, χθες την τραγωδία *Μάκπεθ*, και αύριο την κωμωδία *Οι εύθυμες κυρίες του Ουϊνδσωρ*. Ούτε όπως ο Σολωμός μας από δω τη σάτυρα *Το όνειρο* και από 'κει τον τραγικό *Πορφυρά*.

Η καβαφική ειρωνεία δένει το τραγικό και το κωμικό στην απλότητα του ενιαίου και του ενικού όχι σε σχήμα κενταυρικό. Που πάνω βλέπεις τον άνθρωπο και κάτω βλέπεις το άλογο. Αλλά σε σώμα ανθρώπινο, που ενώ ενεργεία είναι ζωντανό, αυτό που τώρα ζει, ταυτόχρονα είναι δυνάμει νεκρό, αυτό που αύριο θά 'χει πεθάνει. Η «νεκροζώ-ντανη γάτα» του Σραϊντιγκερ, με άλλα λόγια. Ή η αρχή της Απροσδιοριστίας σε μια εφαρμογή συγκλονιστική.

Αυτής εδώ της αδιόρατης διάστασης το δίκιο θα δοκιμάσω να το δείξω με δύο δείγματα. Το ένα είναι οι *Νέοι της Σιόωνος* (400 μ.Χ.), και το άλλο το *Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας*.

Όμως στον ίδιο βαθμό κλασικό δείγμα ειρωνείας είναι το *Στα 200 π.Χ.* Για το κείμενο αυτό έχω κάμει διατριβή με μέθοδο αποδεικτική και στοιχεία αναναίρετα σε παλαιότερη περίοδο της μέρας μου.

ΣΤΑ 200 π.Χ.

«*Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων*»

Μπορούμε κάλλιστα να φαντασθούμε πως θ' αδιαφόρησαν παντάπασι στην Σπάρτη για την επιγραφή αυτή. «Πλην Λακεδαιμονίων»,

μα φυσικά. Δεν ήσαν οι Σπαρτιάται
για να τους οδηγούν και για να τους προστάζουν
σαν πολύτιμους υπηρέτας. Άλλωστε
μα πανελλήνια εκστρατεία χωρίς
Σπαρτιάτη βασιλέα γι' αρχηγό
δεν θα τους φαίνονταν πολλής περιωπής.
Α βεβαίωτατα «πλην Λακεδαιμονίων».

Είναι κι αυτή μια στάσις. Νοιώθεται.

Έτσι, πλην Λακεδαιμονίων στον Γρανικό-
και στην Ισσό μετά· και στην τελειωτική
την μάχη, όπου εσαρώθη ο φοβερός στρατός
που στ' Άρβηλα συγκέντρωσαν οι Πέρσαι:
που απ' τ' Άρβηλα ξεκίνησε γιά νίκη, κ' εσαρώθη.

Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία,
την νικηφόρα, την περιλάμπρη,
την περιλάλητη, την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την απαράμιλλη: βγήκαμ' εμείς-
ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Εμείς- οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς,
οι Σελευκείς, κ' οι πολυάριθμοι
επίλοιποι Έλληνες Αιγύπτου και Συρίας,
κ' οι εν Μηδία, κ' οι εν Περσίδι, κι όσοι άλλοι.
Με τες εκτεταμένες επικράτειες,
με την ποικίλη όρασι των στοχαστικών προσαρμογών. Και την Κοινήν
Ελληνική Λαλιά

ως μέσα στην Βακτριανή τήν πήγαμεν, ως τους Ινδούς. Για Λακεδαιμονίους
να μιλούμε τώρα!

Στην αληθινή του πρόθεση, την κρυμμένη δηλαδή, το ποίημα Στα 200
π.Χ. ανεβάζει στόν Όλυμπο τους Λακεδαιμονίους, όπως το Διαγόρα οι γιοι
του. Και κατεβάζει στον Αχέροντα τους επίγονους, όπως τον Αρδιαίο ο

Πλάτων. Ενώ, σύμφωνα με τη ρητή ανάγνωση, τη φανερή δηλαδή, φαίνεται πως αποθεώνει τους επίγονους του Αλέξανδρου, και λειώνει, κάνει λειώμα δηλαδή, τη Σπάρτη. Εκείνη η καταληκτήρια χλεύη,

Για Λακεδαιμονίους να μιλούμε τώρα!

είναι ένα παγκόσμιο χαντάκωμα της Σπάρτης από λόγιο, που όμοιο του δεν ξανάγινε. Το ανάλογο του σε επίπεδο βουλής ή στρατοπέδου θα τό 'βρισκε κανείς στη μάχη της Σελασίας. Όταν, στα 222 π.Χ., οι μακεδόνες έσφαξαν είκοσι δύο χιλιάδες λακεδαιμόνιους οπλίτες, και την άλλη μέρα πάτησαν την ατείχιστη Σπάρτη.

Αυτή την ελεύθερη πόλη, που δεν είχε τείχη να τη σφίγγουν. Δεν είχε δηλαδή χαλκά στο φρόνημα της. Και που για πέντε αιώνες έμεινε απάτητη και φοβερή¹ στην ελληνική, αλλά και στην παγκόσμια ιστορία της εποχής. Το

Ελληνικός καινούργιος κόσμος, μέγας

για τους επίγονους, κρύβει την καταφρόνια του Καβάφη για όλα τα ελληνιστικά βασίλεια. Καταφρόνια, που τη φανερώνει στον ίδιο βαθμό ο στίχος του από το ποίημα *Η Δόξα των Πτολεμαίων*:

Είναι γελοίος

ο Σελευκίτης με την αγοραία του τρυφή.

Έτσι μιλάει ξεπεσμένος επίγονος για ξεπεσμένο επίγονο.

Η κοσμοϊστορική ειρωνεία του Καβάφη για τους λακεδαιμόνιους όπως τη δουλεύει *Στα 200 π.Χ.* ουσιαστικά είναι η διαμαρτύρηση του για την πλάνη ολόκληρης της ιστορίας σχετικά με τις κρίσεις της για το αληθινό πρόσωπο της Σπάρτης.

Στη Σπάρτη ο βασιλιάς πολεμούσε δίπλα στο στρατιώτη σαν ίσος. Και στην ώρα του φαγητού η μόνη διαφορά του από τον πολίτη ήταν ότι καθόταν στην κορυφή της τράπεζας, και αντί για μια μερίδα ελάβαινε δύο.

Ο νεαρός σπαρτιάτης τη γυναίκα που παντρευόταν, την έκλεβε. Τη γιόμιζε σπέρμα και ηδονή μέσα στον αχυρώνα, και με το χάραμα έφευγε προτού τη χορτάσει. Να του αφήνει την αίσθηση ότι όλη τη νύχτα δεν την άγγιξε. Και αυτό για χρόνια, λέει ο Πλούταρχος. Μα αυτό είναι το θεϊκό αίσημα της ερωτικής στέρησης. Και γι' αυτό η μητέρα του Έρωτα είναι η Πενία, καθώς λέει στο *Συμπόσιο* ο Πλάτων.

Όχι. Η Σπάρτη δεν ήταν η ολιγαρχία και η συντήρηση. Η Σπάρτη δεν ήταν η τροχοπέδη και η μυωπία. Η Σπάρτη δεν ήταν η στρατοκρατία και η ανέχεια. Ο αντικοινωνικός εταίρος, ο δόλιος σύμμαχος, ο κακόπιστος ομιλητής, ο συμπλεγματικός πολίτης, ο συμπότης ο αφιλόκα-λος, ο άζεστος επισκέπτης. Ο αγέλαστος, ο αγροίκος, ο αδάκρυτος, ο ανεόρταστος.

Το ενάντιο θα ειπώ. Η Σπάρτη είναι η ωραία Ελένη στο δρόμο της για την Κρανάη και για την ποίηση. Η Σπάρτη είναι ο Σθενελαΐδας. Που με μία δημηγορία δέκα λεπτών γονάτισε την υπερφίαλη Αθήνα και κατέαξε τα σκέλη ολόκληρης της Ελλάδας. Όταν αργότερα οι σύμμαχοι των αθηναίων επρότειναν να κατασκαφτεί η Αθήνα, και να γίνει τόπος να βόσκουν τα πρόβατα, σηκώθηκε η Σπάρτη και με χειρονομία βασιλική απαγόρευσε στους έλληνες να καταστρέψουν την πόλη που έσωσε τη λευτεριά της Ελλάδας στα Μηδικά. Η Σπάρτη είναι οι οπλίτες που μείνανε στις Θερμοπύλες. Να βλέπουν μέσα στους αιώνες, λέει ο Καβάφης, πως εκείνοι που πάντα θα περνούν είναι οι δειλοί και οι προδότες. Η Σπάρτη είναι ο πρίγκιπας Ορέστης¹. Που τρέχει με το άρμα και τινάζει σπίθες πάνω στο λιθόστρωτο της ανθρώπινης μοίρας. Η Σπάρτη είναι ο δωριέας Ηρακλής, που προσπερνά αμίλητος την Κακία, και χαιρετίζει εΰβουλος την Αρετή. Για να καταπαλεύει σε όλη τη ζωή του λιοντάρια και σκύλους, άρπυιες και ύδρες, και όλα τα τέρατα του μέσα μας ανθρώπου². Η Σπάρτη είναι ο Λυκούργος στον Αλφειό, όταν εφύτευε την ελιά και τους Ολυμπιακούς αγώνες. Η Σπάρτη είναι τα θυρόφυλλα της χαλκίοικης Αθηνάς, που τιμωρούν τους επιλήσμονες. Η Σπάρτη είναι το δείγμα γραφής και ύφους του Θουκυδίδη. Του κατά την ανάγκη τραγικού μηνύτορα των ανθρωπίνων. Η Σπάρτη είναι ο δωρικός κίονας του Παρθενώνα. Και οι μαρμάρινες κόρες του Ερεχθείου, οι Καρυάτιδες, με τη στολή των κοριτσιών από τις Καρυές της Λακωνίας. Η Σπάρτη είναι ο στοχασμός του φιλολά-κωνα Πλάτωνα σαν οδηγία αρετής. Και ο στοχασμός του φιλολάκωνα Σωκράτη σαν προαίρεση θανάτου. Η Σπάρτη είναι η βασίλισσα Κρατησίκηλεια, θα ειπεί ο Καβάφης, όταν δεν ειρωνεύεται¹. Η υπέροχη γυναίκα που κρατά το κλέος του ανθρώπου στα χέρια της, όπως στα δικά του χέρια κρατά το χαλάζι ο Βοριάς στο ρολόι του Κηρύστου

*Το φρόνημα της Σπάρτης ασφαλώς δεν ήταν ικανός να νιώσει ένας
Λαγίδης χθεσινός,*

θα ξαναπαί ο Καβάφης, όταν δεν ειρωνεύεται. Ένας εργολάβος χοιροτροφικής μονάδας στο Λούρο είναι ο επίγονος Λαγίδης. Πλούτισε και αγόρασε και μαϊμού. Μπορεί ποτέ ένας τέτοιος να συγκριθεί με την αρχοντιά της οικογένειας των Υψηλάντηδων; Τέτοιοι είναι οι Επίγονοι αγνάτια στους Σπαρτιάτες.

Αυτό το φρόνημα της Σπάρτης που οι ιστορικοί, οι φιλόσοφοι, και οι παιδαγωγοί το παρασιώπησαν αστόχαστα και συνωμοτικά σε ολόκληρη την ιστορική πορεία, το δίνουν απαραχάρακτο τρεις προτάσεις του Πλούταρχου στη βιογραφία του Λυκούργου.

Η πρόταση 13 λέει ότι ο Λυκούργος το σύνταγμα του από το πρώτο ως το τελευταίο άρθρο του τό 'χτισε πάνω στη δύναμη της παιδείας. *«Τό γαρ δλον και πάν έργον της νομοθεσίας εις την παιδείαν άνήψεν».*

Η πρόταση 14 λέει ότι ο Λυκούργος ξεκίνησε από τη θέση ότι η παιδεία των νέων είναι το πιο τρανό και το πιο ωραίο έργο του νομοθέτη. *«Της παιδείας, ην μέγιστον ήγειτο τον νομοθέτον και κάλλιστον έργον είναι».*

Η πρόταση 30 λέει ότι ο τρόπος που ζούσαν οι άνθρωποι στη Σπάρτη δεν ήταν η συμβατική ζωή ενός εύνομου συνόλου. Αλλά ολόκληρο το κράτος ζούσε, όπως θα ζούσε ένας πολίτης που υψώθηκε στην περιωπή της ακραίας γνώσης και της ακραίας άθλησης. *«Ον πόλεως ή Σπάρτη πολιτείαν, άλλ' ανδρός άσκητοῦ και σοφοῦ δίον εχονσα».*

Βέβαια. Μέσα στή βαρβαρότητα και την κτηνωδία που ζούμε και ανατρέφουμε τα παιδιά μας, βλαστούς απαλούς στη διάκριση και το γούστο μάχλων τράγων, ποιος θα τολμούσε να πιάσει στό στόμα του σήμερα τέτοιους πολίτες;

Μη μιλάτε λοιπόν γιά Λακεδαιμόνιους!

ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ (400 Μ.Χ.)

Ο ηθοποιός που έφεραν για να τους διασκεδάσει απήγγειλε και μερικά επιγράμματα εκλεκτά.

Η αίθουσα άνοιγε στον κήπο επάνω-κ' είχε μιαν ελαφρά ευωδιά ανθέων που ενώνονταν με τα μυρωδικά των πέντε αρωματισμένων Σιδωνίων νέων.

Διαβάστηκαν Μελέαγρος, και Κριναγόρας, και Ριανός. Μα σαν απήγγειλεν ο ηθοποιός, «Αίσχύλον Εύφορίωνος Ἀθήναιον τάδε κέυθει-» (τονίζοντας ίσως υπέρ το δέον το «ἀλκὴν ὁ' εὐδόκιμον», το «Μαραθώνιον ἄλσος»), πετάχθηκεν ευθύς ἓνα παιδί ζωηρό, φανατικό για γράμματα, και φώναζε-

« Ἄ δεν μ' ἀρέσει το τετράστιχον αὐτό.
Εκφράσεις τοιούτου εἶδους μοιάζουν κάπως σαν λειποψυχίες.
Δ ὅσε -κηρύττω- στο ἔργον σου ὅλη ν την δύναμί σου,
ὄλην την μέριμνα, και πάλι το ἔργον σου θυμήσου
μες στην δοκιμασίαν, ἢ ὅταν η ὥρα σου πια γέρνει.
Ἔτσι ἀπό σένα περιμένω κι απαιτώ.
Κι ὄχι απ' τον νου σου ολότελα να βγάλεις
της Τραγωδίας τον Λόγο τον λαμπρό-
τι Αγαμέμνονα, τι Προμηθέα θαυμαστό,
τι Ορέστου, τι Κασσάνδρας παρουσίες,
τι Ἐπτά ἐπί Θήβας- και για μνήμη σου να βάλεις
μόνο που μες στον στρατιωτῶν τες τάξεις, τον σωρό
πολέμησες και συ τον Δάτι και τον Αρταφέρνη.»

Δυστυχώς. Το Νέοι της Σιδώνος (400μ.Χ.), το πιο δύσκολο ποίημα του Καβάφη, είναι το ποίημα που χαντακώνει το Σεφέρη και τις κρίσεις του για την ποίηση του Καβάφη. Όπως με το Στα 200π.Χ. ο Καβάφης χαντακώνει τους επίγονους¹.

Γράφει ο Σεφέρης: «Ἔτσι και οι τρεις στερεοί στίχοι ("Δόσε -κηρύττω- στο ἔργον σου") παραπατοῦν μαζί με το νέο και βουλιάζουν μέσα στα αρώματα. Αὐτό είναι το ἄσχημο· θα κέρδιζε η ποίηση, αν ἔλειπαν. Είναι κρίμα»².

Μα αν ἔλειπαν αυτοί οι τρεις στίχοι, το ποίημα θά 'τα-νε, ὅπως θά 'τανε η θάλασσα, αν της ἔλειπε το αλάτι. Θά 'τανε δηλαδή λίμνη, κι εμεῖς θα τη λέγαμε θάλασσα. Ἦγουν λάθος φυσικό, ὄχι γλωσσικό. Οι τρεις στίχοι του Σιδώνιου,

Δόσε -κηρύττω- στο ἔργον σου ὅλη ν την δύναμι σου ὄλην την μέριμνα, και πάλι το ἔργο σου θυμήσου μες στην δοκιμασία, ἢ ὅταν η ὥρα σου πια γέρνει,

είναι ο πυρήνας στο ένα ήμισυ του ποιήματος. Ο πυρήνας στο άλλο ήμισυ είναι ότι ο Αισχύλος πολέμησε στο Μαραθώνα. (Και στη Σαλαμίνα και στις Πλαταιές. Με τον Αμεινία, και με τον Κυνέγειρο, τους αδερφούς). Η έλλειψη στο πρώτο ήμισυ του ποιήματος είναι ότι ο Σιδώνιος είναι ένας ποιητής λαπάς³. Η έλλειψη στο δεύτερο ήμισυ του ποιήματος είναι ότι ο Αισχύλος λησμονεί την ποίηση.

Εδώ η καβαφική ειρωνεία λειτουργεί ολόπλευρα. Και πλευροκοπεί σχεδόν αφανιστικά. Ο Καβάφης παίζει μαζί μας δράμα, όπως έπαιξε τραγωδία ο Αννίβας με τους ρωμαίους στη μάχη των Καννών της Απουλίας. Μας αρπάζει σε δύο σιδερένιες λαβίδες, μας εγκλωβίζει μέσα, και ύστερα σφίγγει τη μέγγενη. Ωσόπου ν' ακούσουμε ν' αρχίζουν να τρίζουν τα πλευρά, το κρανίο, και η ματιά μας. Το σχέδιο του Αννίβα στις Κάννες εκράτησε για είκοσι αιώνες ως το αριστούργημα της πολεμικής τέχνης.

Τις δύο λαβίδες που χρησιμοποιεί στους *Νέους της Σιδώνος* ο Καβάφης, δεν μπορώ να τις παραστήσω, παρά εάν τις παραβάλω με τις κοσμικές αντινομίες που περιγράφει ο Κάντ.

Αντινομία στη φιλοσοφική γλώσσα σημαίνει την οργάνωση μιας σύγκρουσης επάνω σε δύο όρους ισοσθενείς και αντίρροπους. Όρους άσπονδους δηλαδή, λυσσαλέους, και τελικά ανίκητους. Από τη σύγκρουση ημπορεί να προκύψει διαλεκτικός δεσμός, ποτέ όμως σύνθεση. Οι δύο όροι δεν πρόκειται να ακυρωθούν, ο κόσμος να χαλάσει. Ο κάθε ένας από την πλευρά του θα εξακολουθήσει να μένει στον αιώνα έγκριτος, νόμιμος, φυσικός. Και θα ακυρώνει τον άλλο.

Για να καταλάβουμε το αναγκαίο στο προκείμενο, θυμίζω την πρώτη από τις τέσσερες αντινομίες του Καντ.

Θέση: ο κόσμος έχει μια χρονική αρχή και ένα τοπικό τέλος. Αντίθεση: καμία χρονική αρχή δεν έχει ο κόσμος και κανένα τοπικό τέλος.

Εδώ η απόπειρα σύνθεσης οδηγεί σε «ανωμαλία». Στη Singularity, που λένε οι αστροφυσικοί. Και οι δύο όροι της αντινομίας εξακολουθούν να ισχύουν, και να μην ισχύουν.

Σε τέτοιο βάθρο κατασταίνεται το πρόβλημα ο Καβάφης. Στην αντινομία του τη θέση την παίρνει ο Αισχύλος, που πολέμησε στο Μαραθώνα αλλά που λησμονεί ότι ίδρυσε την τραγωδία- KaL την αντίθεση την παίρνει ο Σιδώνιος, που είναι ένας χαλές. Μπροστά στον Αισχύλο φαντάζει ποιητής της μουραχαυλίας. Ωστόσο αυτόν τον ασήμαντο νέο τον κατακαίει μια

τέτοια φωτιά για την ποίηση, που θα μπορούσε να σβήσει τον ήλιο και όλες τις πυρηνικές του συντήξεις. Αυτό είναι το νόημα των τριών στίχων, που ο Σεφέρης τους βρήκε περιττούς. Και γι' αυτό στη συνέχεια σέρνεται αναγκαία στην ερμηνευτική του απορία. Και ονομάζει την εξήγηση που ο ίδιος δίνει στο ποίημα «στρυφνή και υπερβολικά ζητημένη»¹. Τι ζητημένη και εξεζητημένη; Παντελώς αζήτητη, πες!

Δόσε -κηντω— στο έργον σον όλην την δυναμι σον, όλην την μέριμνα, και πάλι το έργον σον θνημήσον μες στην δοκιμασία ή όταν η ώρα σον πια γέρνει.

Το νόημα των στίχων αυτών ο Καβάφης, σε μια άλλη στιγμή του, θα μας το δώσει με μια πρόταση ανυποχώρητη και βλοσυρή: «Ο τεχνίτης, μια και θέτει το έργο τον πάνω απ' όλα, οφείλει να καταστρέψει το άτομο τον χάριν τον έργον τον.»

Ερωτώ: πόσοι ποιητές καταστρέψανε το άτομο τους χάριν του έργου τους; Ο ίδιος ο Σεφέρης τόλμησε να καταστρέψει το άτομο του χάριν του έργου του; Ο Σολωμός όμως, ο Κάλβος, ο Παπαδιαμάντης, ο Καβάφης κατάστρεψαν το άτομο τους χάριν του έργου τους. Το ακαριαίον του Καρυωτάκη αυτοί το ζήσανε ολοζωής. Μπουκιά, μπουκιά, και στάλα στάλα τους κατάπια η λύπη και ο θάνατος.

Ποιος ήταν ο Αισχύλος;

Έχω κι εγώ, σαν εκείνο τον παλαιό γάλλο ευγενή, στον ένα τοίχο της βιβλιοθήκης μου όλους τους κλασικούς. Και τη Βίβλο plus. Και επάνω έγγραφα την επιγραφή: απο. Στον άλλο τοίχο, ανάμεσα στα άδεια ράφια, έχω μόνον ένα τόμο με τις επτά τραγωδίες του Αισχύλου. Και επάνω έγγραφα την επιγραφή: timeo.

Αυτός είναι ο Αισχύλος.

Είναι ο άντρας που ίδρυσε για το ανθρώπινο γένος την τραγωδία και το θέατρο. Όπως ο Μωϋσής εχάραξε στο Όρος τις δέκα εντολές. Και όπως ο Νεύτων ανακάλυψε τις αλυσίδες που δένουν τους γαλαξίες.

Ποιος ήταν ο Σιδώνιος; Είναι ένα παιδαρέλι, ένας δανδής, ένα χάρχαλο. Δεν ηξεύρω κιόλας, αν ημπορούσε, κατά τη σκαμπρόζικη ιδέα του Βάρναλη, να γαμεί. Έχει το μυαλό ενός μεγάλου παιδιού. Ό,τι και να ειπεί είναι παραλές και λύματα.

Όμως ετούτος ο φιγουρατζής κρύβει μέσα του το μεγάλο καημό. Έχει ένα μαράζι, που φτάνει να λευκάνει τους ρύπους της οικουμένης. Έχει την

ποιητική ευαισθησία. Σε σύγκριση με τους πολλούς, βρίσκεται στην αντίπερα όχθη. Ζει τη φτωχή πνευματική του σχιζοφρένεια.

Ο Σιδώνιος με την ποίηση του, θαρρεί ότι θα φωτίσει τον κόσμο. Θα τον ομορφύνει. Θα τον σώσει. Σχεδόν αγγίζει τη μεγαλοφυή τρέλα του Ντοστογιέβσκι: *η εμορφιά θα σώσει τον κόσμο*. Και γι' αυτό τα δίνει όλα για την ποίηση. Και τη ζωή και το θάνατο.

Όταν λέει, να θυμάσαι την τέχνη σου μες στη δοκιμασία, εγώ συλλογίζομαι ένα μεγάλο Καβάφη που έζησε άσημος, απέναντι σ' ένα μικρό Παλαμά που έζησε διάσημος. Όταν λέει, να θυμάσαι την τέχνη σου ακόμη κι όταν η ώρα σου πια γέρνει, εγώ συλλογίζομαι τον τραγικό Κάλβο που, άγνωστος και με την πικράδα του λούπινου στην ψυχή, βουλιάζει μέσα στην ομίχλη του θανάτου σε ξένη γη. Χωρίς καμία ελπίδα για δικαίωση.

Οστόσο από το ζωηρό Σιδώνιο λείπει το καίριο. Εκείνο που δεν έλειψε βέβαια από τον Αισχύλο. Του λείπει η χάρη της αληθινής γνώσης. Του λείπει η φυσική διαλεκτική με τη σκληρότητα του κόσμου και της ζωής, που είναι ανεκλάλητα αδυσώπητη. Εντελώς αναγκαία όμως για τη μεγάλη τέχνη.

Ο Σιδώνιος ζει στα 400 μ.Χ. Σε μια εποχή έσχατης σαπίλας των κοινωνιών και του πολιτισμού. Λίγο μετά τον Ιουλιανό, και στα χρόνια του μεγάλου Θεοδοσίου. Τότε που οι χριστιανοί γκρεμίζουν από τα θεμέλια τους τους έλληνες, και το πνεύμα του Αισχύλου. Και τοιμά-ζουν το χάος, το σκότος, τη φυλακή, και την πηγάδα του χιλιόχρονου Μεσαίωνα. Του λείπει αυτό που υπάρχει σφριγηλό πίσω από τις λέξεις του επιτόμβιου του Αισχύλου:

- Στο Μαραθώνα επολέμησα το ζώδες, το οηματο-κόν τέρας, και την Ύβρι των ανόητων ανθρώπων. Υπεράσπισα τη λευτεριά της πόλης μου. Αγωνίστηκα για την εμορφιά και την τιμή της ζωής. Εδίδαξα ότι ο κάθε άνθρωπος, στα φυσικά του μέτρα, είναι σπουδαίος όσο τα δέντρα για το οξυγόνο της ατμόσφαιρας, και τα αστέρια για το φως της νύχτας. Και για όλα αυτά εκοίταξα κατα-πρόσωπα το θάνατο και δεν εχαμήλωσα τα μάτια. Γνωρίζεις πιο γνήσια ποίηση από μια τέτοια πράξη; Όχι. Γιατί πράττειν και ποιείν γλωσσικά σημαίνουν το ίδιο. Γιατί Μαραθώνας και τραγωδία πρακτικά σημαίνουν το ίδιο. Γι' αυτό εδημιούργησα την τραγωδία. Χωρίς αυτήν την άγρια γνώση και την άγρια πείρα, θά 'μουνα κι εγώ ένας ποιητής σαν και σένα. Ένας φαλλός εν χαλάσει. Ένα μελάτο αρχίδι. Και θα υμνούσα με επιγράμματα τη «δοντο-γλυφίδα της γκόμενας». Η γνώμη και ο

τρόπος μου ήταν, προτού κινήσω τους χορούς και τα χορικά, νά' χω σίγουρη τη γιορτή. Αυτό κυρίως.

Στους Νέους της Σιδώνος ο Καβάφης δένει έτσι το πράγμα, ώστε και οι δύο νά' ναι ανελλιπείς, και οι δύο νά' ναι ελλιπείς. Μόνο που νέμει άνισες τις κατανομές. Αλληλοαναιρετικά και αλληλοσυμπληρωτικά. Ο Σιδώνιος μετράει σωστά τη βαρύτητα της μάχης. Ο Αισχύλος σπαταλά περήφανα τη δόξα της νίκης. Ο ένας πεινάει, μα δεν έχει φαγί. Ο άλλος στρώνει πλούσια την τράπεζα, αλλά δεν τρώει.

Η πορεία του καλλιτεχνικού ορθώματος μέσα στην ιστορία δεν επροχώρησε μόνο με Αισχύλους, και Βιργιλίους, και Δάντες. Χρειάστηκε και τους Κριναγόρες, τους Πρίσκους, τους Παράσχους, τους Σιδώνιους.

Αν με ρωτούσες να σου ειπώ, ποιους αντιπροσωπεύει ο ζωνρός Σιδώνιος μέσα στην ελληνική ποίηση, θα σου 'λε-γα: Αντιπροσωπεύει όλους τους ελάσσονες ποιητές από τρίτο ως δέκατο τρίτο βαθμό. Θα άρχιζα από Χούμνο και Καισάριο Δαπόντε, και θά 'φτανα ως το Ρίτσο και το Σαμαράκη .

Αντιπροσωπεύει όλους αυτούς, που γράφουν πρώτα για τον εαυτό τους και ύστερα για την πολιτεία. Ενώ οι άλλοι, οι μεγάλοι, γράφουν πρώτα για την πολιτεία και ύστερα για τον εαυτό τους. Πρώτα στο Μαραθώνα και μετά στην τραγωδία. Οι Σιδώνιοι τα ποιήματα τους τα τυπώνουν, τα ταχυδρομούν στους υπουργούς και τους λούστρους, τα μαγνητοφωνούν, και καθώς ακούνε τη φωνή τους στο ράδιο να τα απαγγέλνει, ναρκισσεύονται και αυνανίζονται στην ιδέα ότι στέκεται ο κόσμος, ακουρ-μαίνεται τη φωνή τους, τους φαντάζεται, και γλαρώνει.

Όμως, και τούτοι οι ασήμαντος που γρήγορα θα τους καταχώσει ο χρόνος, είχαν μέσα τους, άλλος λίγο άλλος πολύ, μεγάλη τη φλόγα και τον καημό για την ποίηση. Τώρα, εάν δεν είχανε τη σφραγίδα και τη δωρεά του ανεξίτηλου, δε φταίνε αυτοί.

Εκείνο όμως, για το οποίο ορισμένως φταίνε όλοι οι Σιδώνιοι, είναι πως δε μπόρεσαν να καταλάβουν ότι δεν είναι ποιητές. Δεν μπόρεσαν να σαυτογνωσθούν, να μπούνε σε τάξη, να πειθαρχήσουν στο φυσικό τους. Και ν' αλλάζουμε δουλειά.

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Σαστίσαμε στην Αντιόχειαν όταν μάθαμε τα νέα καμώματα τον Ιουλιανού.

Ο Απόλλων εξηγήθηκε με λόγου του, στην Δάφνη! Χρησμό δεν ήθελε να δώσει (σκοτισθήκαμε!), σκοπό δεν τύχε να μιλήσει μαντικώς, αν πρώτα δεν καθαρίζονταν το εν Δάφνη τέμενος του. Τον ενοχλούσαν, δήλωσεν, οι γειτονεύοντες νεκροί.

Στην Δάφνη βρίσκονταν τάφοι πολλοί. -Ένας απ' τους εκεί ενταφιασμένους ήταν ο θαυμαστός, της εκκλησίας μας δόξα, ο άγιος, ο καλλίνικος μάρτυς Βαβύλας.

*Αυτόν ανίττονταν, αυτόν φοβούνταν ο ψεντοθεός.
Όσο τον ένοιωθε κοντά δεν κόταε
να βγάλει τους χρησμούς του τσιμουδιά-
(Τους τρέμουνε τους μάρτυρας μας οι ψεντοθεοί).*

Ανασκουμπόθηκεν ο ανόσιος Ιουλιανός, νεύριασε και ξεφώνιζε: Σηκώστε, μεταφέрте τον, βγάλτε τον τούτον τον Βαβύλα αμέσως. Ακούς εκεί; Ο Απόλλων ενοχλείται. Σηκώστε τον, αρπάξτε τον ευθύς. Ξεθά-ψτε τον, πάρτε τον όπου θέτε. Βγάλτε τον, διώξτε τον. Παίζουμε τώρα; ο Απόλλων είτε να καθαρισθεί το τέμενος.

Το πήραμε, το πήγαμε το άγιο λείψανον αλλού. Το πήραμε, το πήγαμε εν αγάπη κ' εν τιμή.

Και ωραία τώντι πρόκοψε το τέμενος. Δεν άργησε καθόλου, και φωτιά μεγάλη κόρωσε: μια φοβερή φωτιά: και κήκε και το τέμενος κι ο Απόλλων.

Στάχτη το είδωλο- για σάρωμα, με τα σκουπίδια.

Έσκασε ο Ιουλιανός και όιέδοσε -

*τι άλλο θα έκαμνε - πως η φωτιά ήταν βαλτή
από τους Χριστιανούς εμάς. Ας πάει να λέει.
Δεν αποδείχθηκε· ας πάει να λέει.
Το ουσιώδες είναι που έσκασε.*

Όπως τη φωτιά της Ρώμης, στα 68 μ.Χ., είπανε ότι την έβαλε ο Νέρωνας, για να κάψει τους χριστιανούς, έτσι τη φωτιά στην Αντιόχεια είπανε ότι την έβαλαν οι χριστιανοί για να κάψουνε τους έλληνες. Είπανε.

Εδώ ο Καβάφης υποδηλώνει ότι οι χριστιανοί, σαν ήρθε η ώρα τους, γίνανε οι άλλοι Νέρωνες. Κάποιος χρεωστόυσε να κάμει αυτήν την αποκατάσταση στην Ιστορία. Να μας ειπεί, δηλαδή, τι εσήμαιναν οι διωγμοί των χριστιανών κατά των ελλήνων στα βάνδαλα χρόνια του μεγάλου Θεοδοσίου.

*Γιατί τα σπάσαμε τ' αγάλματα των γιατί τους διώξαμεν απ'
τους ναούς των, διόλου δεν πέθαναν γι' αυτό οι θεοί. Ω γη της
Ιωνίας, σένα αγαπούν ακόμη,*

θα ειπεί στο Ιωνικόν του ο Καβάφης. Δήλωση του αιώνιου έλληνα Καβάφη που σταθερά στους χριστιανούς είδε την πανούκλα της Ελλάδας.

Να μη βιαστούν οι χριστιανοί να μετρήσουνε δικό τους τον Καβάφη. Γιατί θα πάθουνε χουνέρι. Θα γελάσει μαζί τους ο κάθε πικραμένος¹.

Ο Καβάφης στο χριστιανισμό είναι ξένος, όσο ξένος είναι ο ήλιος στα μεσάνυχτα. Στα 1929, τέσσερα χρόνια πριν πεθάνει, στο Μύρη του θα το κηρύξει τελεσίδικα και ετυ-μηγορικά:

*Αισθανόμουν που ενώθη, Χριστιανός, με τους δικούς
του, και που γενόμουν ξένος εγώ ξένος πολύ... και
πάντα που ήμουν ξένος.*

Τρεις φορές υπογραμμίζει τη λέξη. Και μάλιστα με κείνο το απόλυτο πάντα. Τρις ίαχεν. Τρεις φορές έσκουξε ο Αχιλλέας πάνω από την τάφρο, και αναποδογυριστήκανε

Τρώες και άλογα. Η υπογράμμιση σημαίνει στον Καβάφη. Σε ολόκληρο το ποιητικό του έργο οι λέξεις που έχει υπογραμμίσει όλες κι όλες είναι οχτώ.

Από την άλλη τώρα, οι καταγραφές στα κείμενα του, όπου δηλώνεται χριστιανός, και μάλιστα ατόφους και μαχητικός, είναι περισσότερες από πολλές.

Την εκκλησίαν αγαπώ, λέει. Κι όλο μιλά για τον ένδοξο βυζαντινισμό. Για σκεύη και δυσκοπότητα, για θυμιατά και ψαλμωδίες, το σταυρό, τις λιτές, τις λιτανείες, και τα μανάλια. Στους στίχους του παρελαύνουν και φυσάνε τα μενίσια και τα πετραχήλια, τα καλογερικά σάβανα, οι μί-τρες, το φελόνι και το αντερί.

Πανουργία, τίμια αναγνώστη. Πανουργία και παραλλαγή. Όλα ετούτα είναι το μελάνι της σουπιάς, για να θολώνει το τοπίο. Ο Θεμιστοκλής με τον υπηρέτη του, πες, για να τον πιστέψουν οι μήδοι δικό τους. Για να μπορεί να «περνά», έπρεπε να το παίζει μήδος. Αυτός όμως, που σταθερά είναι με τους λακεδαίμονιους, όπως δηλώνει στις Θερμοπύλες τους.

Αυτός, μα αυτός θα ταίριαζε νά 'ναι μόνο μυστικοσύμ-βουλος του πάπα. Ένας καρδινάλιος, ένας καταχθόνιος στις γραμματείες του Βατικανού. Αυτός ο ραδιούργος, ο παμπόνηρος, ο φαναριώτης.

Έτσι κάπως τον περιγράφει σ' ένα ταξιδιωτικό του ο Καζαντζάκης. Κι όταν λέει φαναριώτης στην επιπολή, σκितσάρει το ίδιο εκείνο που ο Σεφέρης πιο στοχαστικά το λέει Πρωτέας. Ένας ελληνικός Πρωτέας είναι με εκατό πρόσωπα. Η μεταμφίεση, η συνεχής αλλαξολογιά, είναι οι τρόποι της ειρωνείας του.

- Μα πριν ξεψυχήσει ματάλαβε. Λένε οι επίμονοι. Και μάλιστα από τα χέρια του πατριάρχη πάσης Αφρικής.

Μη δίνεις βάση. Σε κείνη την ώρα ο άνθρωπος δεν είναι ο εαυτός του. Ο Ρίλκε τό 'ξερε αυτό. Γι' αυτό τό 'γρα-ψε στη διαθήκη του:

Τώρα που είμαι νηφάλιος, το ορίζω ρητά. Τις τελευταίες μου ώρες μη δείξετε την αφροσύνη να μου κουβαλήσετε δυσκοπότητα και ξεβασκαντές. Ακόμη, κι αν το ζητήσω. Σαν τον Οδυσσέα στο κατάρτι των Σειρήνων. Γιατί δεν ξέρω, αν είναι ο εαυτός του ο άνθρωπος, την ώρα που ψυχομαχά. Ο φόβος, μπροστά στο θάνατο που τον βλέπει, μπορεί να τον έχει κάμει ποντίκι. Γράφει και εννοεί.

Και ο Καβάφης γνωρίζουμε από μαρτυρίες έγκυρες ότι εδειλίασε τις τελευταίες ώρες.

Το πρόβλημα της σχέσης του Καβάφη με το χριστιανισμό θα κατανοηθεί, μόνο όταν το ξεκινήσει κανείς από τις αρχές. Ο Καβάφης διακρίνεται στη ρίζα από όλους τους έλληνες ποιητές που ασπάζονται το ελληνορθόδοξο πνεύμα. Σολωμός, λ.χ. Κάλβος, Μυριβήλης, Παλαμάς, Σεφέρης, Ελύτης, και οι άλλοι σημαντικοί.

Αν θέλεις ακόμη, και την ασύμμετρα ανισόποση περίπτωση του Καζαντζάκη. Γιατί ο Καζαντζάκης, με σημείο αναφοράς το Χριστό και το χριστιανισμό σε σύγκριση με τον Καβάφη, όλα όσα γράφει μοιάζουν τις χειρονομίες ενός νήπιου στην κούνια. Κυριολεκτώ. Μόνο ο Παπαδιαμάντης ξεχωρίζει. Γιατί τούτον τον αγνό έλληνα πολίτη το πρόβλημα τον απασχόλησε κριτικά. Και ας μη φαίνεται. Καθώς διαβάξεις το διήγημα του Φορτωμένα κόκαλα, βλέπεις και ακούς τον καρχασμό του για ολόκληρο το παπαδαριό και την ουρανομήκη ψευτιά του.

Όσα λέγονται εδώ για τον Καβάφη και την ειρωνεία του, ημπορούν να ονομαστούν Ελληνικόν. Με την ίδια ιδέα που ο Σικελιανός έγραψε Αττικόν. Και ο Ελύτης Λα-κωνικόν. Και ο Καβάφης Ιωνικόν.

Το χριστιανισμό ο Καβάφης τον εσπούδασε και τον έμαθε στη σύγκρουση του με τον ελληνισμό. Πράγμα που σημαίνει ότι μπροστά στο ζητούμενο ο αμφιβληστροειδής του είναι κρυστάλλινος. Είδε το πρόβλημα στη ρίζα του.

Όχι υποκρισίες, ψυχώσεις και νευρώσεις και σχιζοφρένειες. Όχι τα καλά και συμφέροντα. Ούτε απωθήσεις και τραύματα, και ελκυσμοί και εκχυμώσεις μυαλού. Όχι προλήψεις και δεισιδαιμονίες, και αβασκαμοί και χάντρες. Ούτε μαρμαρυγές και ανανήψεις, επάρματα και απινιδω-τές παθών και μίσους. Όχι αποστασίες και μετάνοιες, και νεοφωτισμοί και συμπλέγματα. Ούτε πολώσεις και ενθουσιασμοί και κατατονίες. Όχι σκοτάδια και οράματα, και καταλαμπές και βυθισμοί. Όχι αμάθεια και ημιμάθεια, και αγροικία και κακογουστιά. Ούτε σπασμοί και κραδασμοί, και διχασμοί και κυφοσκολιώσεις. Όχι φανατισμοί και χολές, αφροί, σάλια, θεοπτίες και υλακές. Ούτε λίγδα κορμιού και ράσου, ούτε καταληψίες και επιληψίες, σεληνια-σμός και ιερή νόσος.

Μ' ένα λόγο τίποτα από όλη εκείνη την εκκλησιογενή ληηλασία, εκείνο το σάλο και το σάλαγο στη λασπουριά και τα έλη, που κάνει «χωρίς θέρημ και ορριόν» να ριγούν και να θερμάζονται οι πλείστοι έλληνες λόγιοι από τους πρώιμους βυζαντινούς αιώνες ως τον Παπατσώνη της Άσκησης, και τον κατάτονο στα γηρατεία του Ελύτη με τους αγγέλους και τα σουδάρια.

Η μάχη στο Κλειδί, το δόκανο στο Δερβένη, ο Δαφνομήλης στην Κοφτή Πέτρα, ο Δούρειος ίππος, η Διός και η Ξέρξου απάτη, η μεγάλη χωσιά, η καβαφική ειρωνεία κα-τάφρακτη: ο Ιουλιανός.

Ο Ιουλιανός για τον Καβάφη είναι ο «Χριστιανομαθη-μένος»¹. Είναι ο κρυφός τέταρτος ιεράρχης. Παιδί στην εκκλησία ήταν αναγνώστης. Και

έφηβος στη λειτουργία ήταν διάκος. Μεγάλωσε σε μάντρες, αυλές και κελλιά ιερέων, ιεραρχών, επισκόπων και μητροπολιτάδων. Χρόνους και χρόνους ξεπλύθηκε το μυαλό του από τους όρθρους και τους απόδειπνους, τα στιχηράρια και τα εξαποστειλάρια.

Ο Ιουλιανός είναι ο επιστήμονας θεουργός. Είναι ο αυτοκράτορας που ξέπεσε σε γραμματέα της Ιερής Συνόδου, και οργάνωσε τη διοίκηση του κράτους σύμφωνα με το εκκλησιαστικό σύστημα των χριστιανών. Κρίμα τους δαφ-νοφόρους πολέμους του στη Γερμανία νέος, που θύμισαν τον αστραφτερό Γερμανικό. Τον πριν τριακόσιους χρόνους πρίγκιπα της ρωμαλέας Ρώμης.

Ο Ιουλιανός αποκήρυξε τον ελληνικό Επίκουρο και το σκεπτικό Πύρρωνα. Και λάτρευε τον ασιανίζοντα Πυθαγόρα με τα κοινόβια, το μυστικισμό, τη μετεμψύχωση και τις θεουργίες του. Πρώτους θεούς στη «νέα θρησκεία» του δεν ονόμασε το Δία και το Διόνυσο, αλλά το Μίθρα και τη μεγάλη μητέρα Κυβέλη. Μία σύγχυση υπήρξε ο άνθρωπος, και μία θολούρα.

Για τον Καβάφη ο Ιουλιανός είναι ο κρυφός τέταρτος ιεράρχης. Οι τρεις ιεράρχες μπολιάσανε τάχα την εκκλησία με τον ελληνισμό. Ο Ιουλιανός δοκίμασε να μπολιάσει τον ελληνισμό με την εκκλησία. Τα ίδια σάλια και τα ίδια ούρα. Οι τρελομανδύες μόνο ανάποδα. Για να εξαπατούν. Απάνω σ' αυτή την απάτη ο Καβάφης στήνει τη μεγάλη μηχανή του. Μηχανή πολιορκίας ανώτερη από την τέχνη του Δημήτριου Πολιορκητή, που για χάρη του έγραψε το Ο Βασιλεύς Δημήτριος. Ποίημα δυνατό, όσο και το θέμα του: ο θάνατος.

Η μηχανή του είναι ότι στην ουσία κινάει πόλεμο κατά των χριστιανών, ενώ στον τύπο χλευάζει τον Ιουλιανό και τους έλληνες. Στο πρόσωπο του Ιουλιανού ο Καβάφης υψώνει και συμβολίζει την αντίφαση και το μαστάρδεμα του σημερινού έλληνα. Που ενώ κομπάζει και φουσκώνει ότι είναι έλληνας, στην ουσία είναι χριστιανός και εβραίος. Ο Καβάφης κατανόησε βαθιά ότι έλληνας και χριστιανός ίσον η φωτιά και το νερό.

Όλο το έργο του Καβάφη, σα μέριμνα φιλοσοφική, κρυσταλλώνεται σε τρία ερωτήματα. Πρώτο, το θέμα της θεοδικίας¹ και του θανάτου². Η τραγική μοίρα του ανθρώπου δηλαδή μέσα στον κόσμο. Δεύτερο, η ανάλυση των δύο κοσμοθεωριών, της ελληνικής και της εβραϊκής. Διαβάξεις, λ.χ., το ποίημα Των Εδραίων (50 μ.Χ.) και μαθαίνεις για τις

διαφορές ελλήνων και εβραίων, όσα δε θα μάθαινες σε μια ακαδημαϊκή μελέτη ρουτίνας 400 σελίδων. Και τρίτο, είναι η ερμηνεία του για την παρακμή και την πτώση του σύγχρονου παγκόσμιου πολιτισμού, μέσα από το καλειδοσκόπιο της παρακμής των αλεξανδρινών και των ρωμαϊκών χρόνων.

Ο Καβάφης δεν είναι χριστιανός. Δεν πιστεύει σε βασιλείες των ουρανών και βασιλείες των κάφρων. Στα Άλογα τον Αχιλλέως, ένα ποίημα μνημείο και άστρο για το θρήνο του ανθρώπου μπροστά στην παντοτεινή συμφορά του θανάτου³, λέει ότι το νεκρό σώμα του Πάτροκλου επέστρεψε «εις το μεγάλο Τίποτε». Εκεί που θα επιστρέψεις κι εσύ, κι εγώ, και οι άλλοι. Και να μη λησμονούμε πως σταθερά θεωρούσε, ότι η ευγενέστερη άθληση και ιδιότητα που κατακτήθηκε από τον άνθρωπο επάνω στον πλανήτη υπήρξε η ιδέα του «Ελληνικού»¹.

Το Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας είναι το τελευταίο ποίημα. Του 1933. Και το τελευταίο ποίημα από τα πέντε για τον Ιουλιανό. Είναι η τελευταία από τις πέντε υφαρπαγές σκοπού και τα πέντε πνιχτά μαχαιρώματα στο στρατόπεδο των χριστιανών. Την ειρωνεία του σε τούτο το ποίημα την κρύβει το παρελθόν, τη σημαίνει το παρόν, και τη λέγει το μέλλον.

Η Δάφνη, το αριστοκρατικό προάστειο της Αντιόχειας, είναι το Δαφνί της Αθήνας. Ο άγιος Βαβύλας και οι τάφοι γύρω είναι η μονή Δαφνίου, που για ένα διάστημα επί φραγκοκρατίας έγινε κοιμητήρι. Το τέμενος του Απόλλωνα στη Δάφνη που κάηκε, είναι ο αρχαίος ναός του δαφναίου Απόλλωνα, που οι χριστιανοί τον γκρεμίσανε ενωρίς, και στη βάση του χτίσανε τη μονή Δαφνίου, φυλάκιο για να προσηλυτίζουν τους τελευταίους εθνικούς αθηναίους που πήγαιναν στα μυστήρια της Ελεουσίνας. (Κάποιους κίονες τους έκλεψε ο γνωστός Ελγίνος).

Ότι κάηκε ο ναός του Απόλλωνα, που είχε αναστυλώσει ο Ιουλιανός, σημαίνει: πάνω στη διαμάχη του χριστιανο-μαθημένου Ιουλιανού από δω, και των ελλήνων χριστιανών από κει όπως τους διέπλεσε η κίβδηλη επιχείρηση των τριών ιεραρχών, η ανάποδη όψη του Ιουλιανού δηλαδή, φύτρωσε η μουλαροσπορά του νεότερου ελληνισμού. Εκείνο το διαβόητο «Ελλάς ελλήνων χριστιανών». Φύτρωσε ο νεοέλληνας, που είναι και έλληνας και χριστιανός, που δεν είναι ούτε έλληνας ούτε χριστιανός. Με

άλλα λόγια, φύτρωσε η εθνική μας αταυτότητα και η εθνική μας παραφροσύνη. Γιατί φωτιά και νερό δεν πάει να πάνε μαζί.

Στη γλώσσα του εργαστηρίου και των αποδείξεων, ο καρπός αυτής της εθνικής σχιζοφρένειας είναι ότι στη μονή Δαφνίου, που χτίστηκε στη στάχτη του δαφναίου Απόλλωνα, οι έλληνες χτίσανε σήμερα ένα τρελοκομείο.

Όταν, κοντά στους 1890 χρόνους οι μηχανικοί του Δρο-μοκαΐτη, υλοποιώντας τη διαθήκη του, άρχισαν να μετρούν, για να χαράξουν το τοπογραφικό των χτιρίων, ένας έλληνας ξωμάχος έσπερνε απέναντι με το ζευγάρι του στάρι. Καθώς είδε το νταβαντούρι που γινότανε, έβαλε χωνί τα χέρια του και ρώτηξε:

-Πατριώτεις! Τι πολεμάτε εδεπά;

-Μετράμε, κουμπάρε, του απάντησαν. Μετράμε, να χτίσουμε ένα τρελάδικο για τους έλληνες.

-Οι, σύντεκνε. Τότε τράβα κορδέλα! Όλοι μια μέρα εκεί μέσα θα πάμε.

Χωρατό έκαμε ο απλοϊκός ζευγάς. Αλλά η φράση του έγινε παροιμία:

Τράβα κορδέλα!

Ως εκατό χρόνους μετά το περιστατικό, ο Καραμανλής, ο τελευταίος έλληνας πολιτικός της γενιάς του που είχε μυαλό φρόνιμο και μετρημένη γλώσσα, γέροντας πια, και καθώς έβλεπε, πού τραβάνε οι μουλαρόσποροι έλληνες, είπε τον τελευταίο του λόγο:

- Η Ελλάδα έγινε ένα απέραντο φρενοκομείο. Φτάνουν τάχατες τόσα, κακότυχε και καταπατημένε

πατριώτη; Ναι να λες.

νάρκισσος

ο

παρά. δήμον ονειρών.

Αν σηκώσεις τα μάτια ψηλά, μια καθαρή νύχτα του Αλωνάρη ή του Γενναρίου, και κοιτάξεις με βλέμμα θηλυκό, θα βρεις να σέρνεται στη μαύρη απανωσιά του θόλου ολόκληρη η επιφάνεια της γης και της πολιτείας μας με την πάλη και με την ποικιλία της.

Ένα ένα θα ξεχωρίσεις όλα τα είδη της έντρομης πανίδας. Τα αγρίμια, τα θηρία, τα ζουλάπια, τα ερπετά, τα σαρκοβόρα, τα τέρατα. Θα ιδείς το Σκορπιό και τη Σαύρα, την Ύδρα, τον Καρκίνο, το Κήτος, τη Μικρή και τη Μεγάλη Αρκούδα. Θα ιδείς το Αρκουδάκι τους, τον Αρκτούρο. Το Δράκοντα, την ουρά και το κεφάλι του Όφι. Την Cauda και το Caput, που τα κρατά στα χέρια του ο Οφιούχος.

Όλα ετούτα τα σκορπιστά τερατοειδή είναι απειλές και δηλητήρια, είναι ο φόβος και ο κίνδυνος που σου παγώνουν το αίμα. Φαντάζεσαι να τά 'βλεπες ξαφνικά στον κήπο σου το πρωί, ή στην κάμαρη που κοιμάσαι;

Όμως έχουν και το άλλο τους νόημα. Όταν τα εννοήσεις ζωντανά μέσα στην κοινωνία που ζούμε. Πολύ περισσότερο μέσα στην ίδια τη ζωή μας, που άλλοι μας την έφτιαξαν τέτοια.

Είναι το φαρμάκι της ιδεαλιστικής παγίδας. Είναι η κακούργα βδελυγμία του ιερατείου. Είναι ο δόλος και η απάτη, η πλάνη, η σκόπιμη παραποίηση της φυσικής αλήθειας, η δεισιδαιμονία, το ξεγέλασμα.

Είναι η κακουργίδα τάξη και διαταγή, που καθιέρωσαν στη ζωή μας το αρχοντολόγι και το πρωτάτο. Οι βασιλιάδες, ΟΙ κυβερνήτες, οι στρατηγοί και οι κουλήδες τους. Όλη η ασπόνδυλη φάρα των καλλιτεχνών, των διανοούμενων, και των καλαμαράδων. Εκείνοι οι βρυκολάκοι με τα μεγάλα λόγια. Με τα μέταλλα του τύφου στο στήθος, τους μεγαλόσταυρους. Και με τα μεταλλεία του ψεύδους στα άντρα και στα γραφεία τους.

Ξανακοιτάς τον ουρανό αλλιώς. Τώρα βλέπεις άλλα. Οι λευκές παγωμένες κορυφές των ορέων. Με την υγεία, την παγωνιά, και την καθαρότητά τους. Γενναίοι και στιβαροί άντρες χτυπάνε και τσακίζουνε όλα τα πανουργήματα, και όλα τα βροντοσαύρα.

Είναι οι μοναχικοί, οι καθαροί, οι πικροί οδοιπόροι. Τα ανοιχτά μυαλά, οι περήφανοι, οι αγέλαστοι, και οι αδάκρυτοι. Πολεμιστές, κυνηγοί, ήρωες, ευεργέτες, θεραπευτές, τοξευτήδες, αρματηλάτες, τροβαδούροι, ξεβασκα-ντές και λυράρηδες. Ο ζωγράφος και ο γλύπτης. Ο *Pictor* και ο *Sculptor*. Πενήντα έξι, και διακόσια εβδομήντα έτη φωτός αντίστοιχα μακριά από τη Γη μας. Βλέπεις εδώ τον πελώριο Ηρακλή με το ρόπαλο. Τον αστραφτερό Ωρίωνα με το αδαμαντοκόλλητο σπαθί. Βλέπεις τον ακεστήρα Ασκληπιό, τον αλάθευτο Τοξότη, τον Ηνίοχο με το πυρωμένο αξόνι. Βλέπεις το βουκόλο Βωύτη με το ακοίμητο μάτι. Φυλάγει τα επτά βόδια της εβδομάδας. Τις επτά μέρες μας, να μην τις σπαταλήσουμε όπως οι σύντροφοι του Οδυσσέα τα βόδια του Ήλιου. Βλέπεις τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη, τους κουροτρόφους του Ταΰγετου και του Ευρώτα. Όλοι φέρνουν μαζί τους τα όπλα, τα σύνεργα, τα κνη-γάρικα σκυλιά. Ο Μέγας Κύων, ο Μικρός Κύων, οι Κύνες Θηρευτές.

Ξανακοιτάς τον ουρανό καταπαλαισμένο από τα θηρία, που τα κρέμασαν στα δέντρα οι πύκτες και οι δρομείς, οι αθλητές και οι ερωτόκριτοι. Μέσα του προβάλλει τώρα ο κόσμος της φυσικής αλήθειας, η ειρήνη, η εμορφιά, η μουσική του. Σε καλεί να τον περπατήσεις και να τον ευφρανθείς.

Πετάς με τα ακάμαντα φτερά του Αετού στα όρη. Ορμάς με την κυματιστή χαιτή του Λέοντα στους κάμπους. Οργώνεις τη γη με τον άγριο Ταύρο, «τόν ούρειον και άκμήτα» Αλδεδαράν. Για να σου δώσει με τον καιρό να θερίσεις τον Στάχυ της Παρθένου. Αστρο γαλάζιο και μοναχικό στο μαύρο μυχό του ουρανού. Διακόσια εβδομήντα πέντε έτη φωτός μακριά από τη Γη μας.

Τώρα σου χαρίζεται η ντελικάτη αίσθηση που σου χρωσιέται. Με τα φτερά του Κύκνου λάμπεις στο τοπίο του φυσικού και της μοίρας σου. Με τους χορευτικούς σάλτους του Δέλφινου παίζεις στους ήχους, και στα χρώματα, και στις μυρωδιές των ημερών σου. Και τραγουδάς τραγούδια με τη Λύρα. Το Βέγα, που τη λένε αλλιώς.

Καβάλα στον Πήγασο, στο λευκό και μελανόματω άλογο του μακρυνού και του ονείρου, λευτερόνεις, καθώς ο Περσέας, τη βραχωμένη Ανδρομέδα. Σκύβεις επάνω της αθώο μωρό, και θηλάζεις το μακρυνό γαλαζία της τρυφεράδας της.

Τέτοια στέκεται η χρυσή οδηγία του ελληνικού ουρανού. Καθώς την τελούμε και την εκτελούμε, κατέχουμε ότι δεν ζήσαμε χαράμι. Γιατί δεν ανταλλάξαμε τον πολύτιμο πλούτο της εφήμερης ζωής με τη στέρφα πλάνη της αθανασίας.

Ταξιδεύουμε στη γή, όπως οι Δίδυμοι στον ουρανό. Με τη μέρα μας θνητή, που η απευδής γνώση για τη μοίρα μας τηνε κάνει σχεδόν αθάνατη.

SONNE UBER AUSTERLITZ

π

*Από τους στρατιωτικούς κώδικες
των Λακεδαιμονίων.*

ΜΑΡΚΕΣ

Τανγεταιν εραννόν έκλιπώα¹.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

*Γιατί η διαφορά η τρομερή εστάθηκε ότι οι ποιητές, που μοιάζαν
την αλήθεια, είπανε ψέματα.*

Εγώ όμως, που μοιάζει με τα ψέματα, έζησα την αλήθεια².

ΣΧΟΛΙΑ

1. Βλ. ΠΙΝΔΑΡΟΥ, *Πυθιόν*. 3, 61-62: 12
μη φίλα ψυχά, βίον άθάνατον
σπεύδε, τάν δ' εμπρακτον αντλεί μαχανάν.
1. Βλ. ΓΟΕΤΗ, FAUST I, 1700: 13
 VERWEILE DOCH! DU BIST SO SCHÖN!
1. Βλ. ΓΟΕΤΗ, *Faust I*, 3426. 1. Βλ. ΟΠΠ. 3432-36: 15
 1. Βλ. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ FRG. 32 (DIELS - KRANZ). 16 18
2. Βλ. ΑΡΙΣΤΟΤ., *Μετά τα Φυσικά*, 1028 β.
3. ΈΝΑ ΒΡΑΔΥ ΠΟΥ ΓΥΡΙΖΕ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ Ο ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΚΑΠΟΙΟΣ ΠΕΤΑΞΕ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΟΥΡΟ ΤΟΥ ΠΕΝΤ΄ ΕΞΙ ΚΕΡΑΤΑ. ΚΑΘΩΣ ΤΑ ΕΙΔΕ ΝΑ ΠΕΦΤΟΥΝ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΠΟΔΙΑ ΤΟΥ Ο ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, ΣΗΚΩΣΕ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΦΗΛΑ ΚΑΙ ΕΙΠΕ: - ΑΣΗΜΑΚΗ, ΧΤΕΝΙΣΣΑΙ!
1. Βλ. ΝΤΟΣΙΟΠΤΕΒΚΙ, ΔΑΙΜΟΝΙΣΜΕΝΟΙ Τ. 3, 155 (ΜΕΤΑΦΡ. Α. 19 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. ΕΚΔ. ΓΚΟΒΟΣΤΗ).
2. Βλ. ΕΥΡΙΠΙΔΗ, ΕΛΕΝΗ 1137-9.
1. ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟ V = RH. Βλ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Γ. - ΚΩΤΣΑ- 23 ΚΗ Δ., *Κοσμολογία. Η δομή και η εξέλιξη του σύμπαντος*, ΑΘΗΝΑ 1984, Σ. 164.
1. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ, *Απόσπασμα* 147 (ΕΚΔ. DIELS-KRANZ). 36
1. ΣΕΦΕΡΗ Γ., *Ποιήματα*, Σ. 150 (ΕΚΔ. ΊΚΑΡΟΣ), 1979¹². 40
2. ΚΑΒΑΦΗ Κ Π., *Ποιήματα*, Α' 60 (ΕΚΔ. ΊΚΑΡΟΣ).
1. ΓΚΑΤΤΕ, *Φάουστ*. I, 1575-76. 41
1. ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΛΕΓΕΙΟ 27 ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΟΥ ΛΥΡΙΚΟΥ ΚΑΤΟΥΛΛΟΥ. ΜΕΤΑ- 42 ΦΡ. Π. ΚΟΛΑΚΛΙΔΗ.
1. ΣΕΦΕΡΗ Γ., *Έξι νύχτες στην Ακρόπολη α.* 52-3 (ΕΡΜΗΣ). 46
2. ΝΙΕΤΣΧΕ F. II, 629 (ΕΚΔ. SCHLECHTA). Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΝΤΙΤΣΕ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΔΥΣΣΕΑ ΚΑΙ ΤΗ ΝΑΥΣΙΚΑ.
1. Βλ. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΈΛΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ, *Για να γίνει μεγάλος*. 47
2. Ο ΓΑΛΛΙΤΟΣ ΔΕΝ ΑΡΝΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΦΟΒΟ, ΌΠΩΣ ΛΕΝΕ, ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΙΕΡΗ ΕΞΕΤΑΣΗ. ΚΑΙ ΠΕΘΑΝΕ ΣΤΗΝ ΦΥΛΑΚΗ ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΕΒΔΟΜΗΝΤΑ ΟΧΤΩ ΧΡΟΝΩ. ΣΕ («ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΝ») ΑΚΡΙΒΕΣΤΕΡΑ.
1. ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ, 2, 46. *Έπ' αγοράς ποτε χειρουργών, 48 «εΐθε», εφη «και την κοιλίαν ην παρατρίψαντα μή πεινήν».*
571. *Γενεσ.*, ΛΗ', 10.
581. ΑΦΟΥΣΙΑ. ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΛΕΞΗ ΛΑΜΠΡΗ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ. ΑΦΟΥΣΙΑ ΉΤΑΝ ΤΟ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΟΥΡΦΟΥΛΛΑ ΠΟΥ ΎΡΩΤΑΝ ΟΙ ΜΕΤΑΞΟΣΚΩΛΗΚΕΣ, ΌΤΑΝ ΠΙΑ ΕΙΧΑΝ ΜΕΓΑΛΩΣΕΙ ΠΟΛΥ, ΉΤΑΝ («ΤΡΙΤΑΚΙ») Ή («ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ») ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΞΟΠΑΡΑ-ΓΩΓΩΝ. ΤΑ ΦΥΛΛΑ, ΔΗΛΑΔΗ, ΕΙΧΑΝ ΑΠΟΛΕΣΕΙ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΤΟΥΣ (ΑΠΟ + ΟΥΣΙΑ). ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΩ ΤΗ ΛΕΞΗ ΛΑΜΠΡΗ, ΠΑΤΙ ΣΗΜΕΡΑ ΑΦΟΥΣΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΖΩΗ ΜΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.
591. *Γενέσ.*, Β, 17.
601. 6 *Γενέα.*, Δ', 15.

621. Η ΣΒΑΣΤΙΚΑ ΜΟΙΑΖΕΙ ΜΕ ΑΓΚΥΛΩΤΟ ΣΤΑΥΡΟ, ΑΛΛΑ ΕΙΝΑΙ ΠΑΛΑΙ-ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΟ.

631. ΠΡΒΛ. ΤΗ ΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ ΑΠΟ ΤΟ ΚΕΦ. 10 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΩΝ *Απομνημονευμάτων*: «*Τα οτζάκια κούλωναν. Με συχωράτε, αναγνώστες.*»

641 · ΓΡΑΦΩ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑΔΕΣ ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΙΣ, ΌΠΩΣ ΟΙ ΠΙΑΝΝΩΣΤΕΣ ΛΕΝΕ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΨΗΛΑ ΛΙΓΓΙΑΔΕΣ ΑΝΤΙ ΪΛΙΓΙΟΣ.

2. ΠΛΑΤ., *Απολογία* 24b.

65 1. ΑΡΙΣΤΟΤ., *Μετά τά Φυσικά* 1078b: *δύο γαρ ἐστίν ἄ τις ἀν ἀποδῶν Σωκράτει δικαίως, τοὺς τ' ἐπακτικoὺς λόγους καὶ τὸ ὀρίζεσθαι καθόλου- ταῦτα γάρ ἐστίν ἀμφω περὶ ἀρχὴν ἐπιστή- μης.* (ΓΙΑΤΙ ΔΥΟ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΟΦΕΙΛΕΙ ΝΑ ΚΑΤΑΛΟΓΙΣΕΙ ΜΕ ΣΙΓΟΥΡΙΑ ΚΑΝΕΙΣ ΤΩΝ ΣΩΚΡΑΤΗ, ΤΗΝ ΕΠΑΓΩΓΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΚΡΙΒΗ ΟΡΙΣΜΟ ΣΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ. ΚΑΙ ΑΥΤΑ ΤΑ ΔΥΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΘΕΜΕΛΙΟ ΓΙΑ ΚΑ- ΘΕ ΕΠΙΣΤΗΜΗ).

2. ΈΓΙΝΕ ΤΟ 1955 ΈΝΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΑΠΟ ΑΣΤΡΟΒΙΟΛΟΓΟΥΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΟΥΣ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ. ΣΑΝ ΑΚΟΥΣΙΑΝΕ ΟΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΣ ΘΕΟΛΟΓΟΥΣ ΝΑ ΕΞΗΓΗΣ ΤΗΝ (ΕΞΕΛΙΞΗ) ΜΕ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ Π. ΔΙΑΘΗΚΗΣ, ΕΙΠΑΝΕ: - ΤΙ ΑΒΡΑΚΑΔΑΒΡΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥΤΑ ΠΑΛΙ! ΉΘΥΝ ΛΕΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΆΡΘΡΑ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΑ, Ή ΘΟΡΚΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΜΑΓΟΥΣ ΑΦΡΙΚΑΝΟΥΣ,. ΓΑΥ! Βλ. Η. ΟΥΕΝ VAN, THEOLOGISCHE ERKENNTNISLEHRE, ZÜRICH, 1955, Σ. 49.

67 1. ΠΛΑΤ., *Συμπόσιον*, 211 d.

69 1. ΠΛΑΤ., *Φαιδρός*, 274e-e.

2. NIETZSCHE FR., I, 75 (ΕΚΔ. SCHLECHTA).

72 1. Βλ. ΠΛΑΤ. ΣΥΜΠ. 218b-219d

78 Ι- ΕΠΙΠΗΔΑΝ. ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΓΝΟ ΡΗΜΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΩΣΤΕΙ, ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΠΛΕΙΣΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΧΥΔΑΙΟ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΕΙ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ. Βλ. ΠΛΑΤ., *Φαιδρός* 254 a: *εαυτὸν κατέχειν μὴ ἐπιπηδαν τῷ ἐρωμένῳ.*

84 1. ΠΛΑΤ., *Φαιδρός* 253 d - 256 e.

87 1. ΠΛΑΤ., *Φαίδων* 118 a.

1 ..ΔΙΚΑΝΕ = ΑΡΚΟΥΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ. ΤΗ ΧΑΜΕΝΗ ΠΙΑ ΛΕΞΗ ΘΑ ΤΗ ΒΡΕΙΣ 89 Σ' ΈΝΑ ΣΟΝΕΤΟ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ.

2..HEIDEGGER M., *Sein und Zeit*, Σ. 197. ΤΟ ΜΥΘΟ ΤΟΥ ΥΓΙΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΡΙΜΝΑ Ο ΧΑΙΝΤΕΓΓΕΡ ΤΟΝ ΈΛΑΒΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΕΡΝΤΕΡ ΚΑΙ ΓΚΑΠΕ. ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΩΣ ΘΕΟΤΗΤΑ Βλ. ΗΣΙΟΔ., *Εργ.*, 178.

1. ΤΟΝ ΆΝΘΡΩΠΟ ΩΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΕΙΚΟΝΙΖΕΙ Ο 90 ΠΛΑΤΩΝ ΣΤΗΝ *Πολιτεία*: «*θεοῦ τι παίγνιον μεμηχανημένον*». 1. ΛΑΒΑΙΝΩ ΌΧΙ ΤΟΝ ΕΥΚΛΕΙΔΕΙΟ ΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ, *Veritas est 93 adaequatio rei et intellectus = ἀλήθεια εἶναι ἡ ἐξίσωση τοῦ πράγματος καὶ τοῦ διανοήματος*, ΑΛΛΑ ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΙΣΤΙΚΟ ΟΡΙΣΜΟ, ΠΟΥ ΤΟΝ ΔΟΥΛΕΨΕ ΚΥΡΙΩΣ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΎΠΑΡΕΞΗΣ. Η ΑΛΗΘΕΙΑ, ΔΗΛΑΔΗ, ΕΙΝΑΙ ΈΝΝΟΙΑ (ΔΥΝΑΜΙΚΗ). ΕΙΝΑΙ ΧΡΕΙΑ ΝΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΜΕ ΣΥΝΕΧΩΣ, ΝΑ ΤΗΝ ΑΝΕΒΑΖΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΑΝΕΙΑ (ΛΗΘΗ) ΣΤΟ ΦΩΣ (Α-ΛΗΘΕΙΑ). Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΑΣ ΜΑΖΙ ΤΗΣ ΕΙΝΑΙ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΤΕΛΕΥΤΗΤΗ.

1. ΈΛΙΟΤ Θ.Σ., *Η Έρημη Χώρα* ΣΤ. 63 (ΜΕΤ. ΣΕΦΕΡΗ).

94

1. ΔΑΝΤΗ, *Κόλαση*, 3, 57.

1. ΠΙΝΔ., *Πυθιόν*, 8, 95.

96

1. Η ΕΞΗΓΗΣΗ ΠΟΥ ΔΙΝΕΙ ΑΡΓΟΤΕΡΑ Ο ΌΜΗΡΟΣ, ΌΤΙ ΈΝΑΣ ΜΑΝΤΗΣ 97 ΕΙΧΕ ΠΡΟΦΗΤΕΨΕΙ ΣΤΟΝ ΚΥΚΛΩΠΑ ΌΤΙ ΚΑΠΟΙΟΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΘΑ ΤΟΥ ΊΒΓΑΣΕ ΤΟ ΜΑΤΙ, ΚΑΙ ΕΠΟΜΕΝΩΣ Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΙΧΕ ΛΟΓΟ ΝΑ ΚΡΥΨΕΙ ΤΟ ΌΝΟΜΑ ΤΟΥ, ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΜΎΘΟΥ». ΓΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΤΡΟΠΟΣ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΘΕΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ. Ο ΌΜΗΡΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΝΤΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ ΚΡΥΒΕΙ ΤΗ ΒΑΘΥΤΕΡΗ ΑΛΗΘΕΙΑ, ΌΠΩΣ Η ΦΥΣΗ ΑΓΑΠΑ ΝΑ ΚΡΥΒΕΙ ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ. ΕΞΑΠΑΤΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΤΟΝ

ΑΚΡΟΑΤΗ, ΓΙΑ ΧΑΡΗ ΜΙΑΣ ΠΟΛΥ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ. ΤΟΥ ΠΩΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ, ΔΗΛΑΔΗ, Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΩΝΥΜΙΑ ΤΩΝ ΕΠΩΝΥΜΙΑ, ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ ΚΑΤΑΚΤΑ ΤΗΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΧΡΟΝΟ.

1. ΟΜΗΡΟΥ, Ι, 366-7. 98

2. ΠΛΑΤ., *Φαίδρ.*, 247 β.

1. ΟΜΗΡΟΥ, Ι, 502-4. 100

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΕΒΑΙΑ ΈΣΩΣΕ ΚΑΤΑ ΤΑ ΈΡΓΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ 101 ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΤΡΟΠΗΣ, ΌΠΩΣ ΗΡΟΣΤΡΑΤΟΣ, ΕΦΙΑΛΤΗΣ, ΚΩΛΕΠΤΗΣ, ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ, ΚΑΙ ΠΟΛΛΗ ΆΛΛΗ ΓΥΦΟΥΡΙΑ. ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΔΥΣΩΔΕΙΣ ΕΠΩΝΥΜΟΙ. ΚΑΛΥΨΤΕΡΑ ΝΑ ΕΙΧΑΝ ΜΕΙΝΕΙ ΆΓΝΩΣΤΟΙ. ΚΆΘΕ ΦΟΡΆ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΚΟΥΜΕ ΛΕΜΕ (ΠΙΣΣΑ ΣΤΑ ΚΌΚΑΛΆ ΤΟΥΣ). 1. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ, *Απομνημονεύματα*. ΒΛ. ΤΟ ΤΈΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ 105 ΚΕΦΆΛΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

1. Η ΛΈΞΗ ΒALKANISIERUNG (ΒΑΛΚΑΝΙΑ) ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ ΣΗΜΑΙ- 106
ΝΕΙ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΚΑΤΩΣΟΥΡΑ. ΈΝΑ ΜΩΣΆΙΚΟ ΑΠΟ ΜΙΚΡΟΚΡΑΤΙ-
ΔΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΞΕΧΩΡΙΖΕΙΣ ΤΟ ΈΝΑ ΑΠΟ ΤΟ ΆΛΛΟ.

2. ΒΛ. ΤΟ ΔΙΓΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ *Αποκρίατική ■ νυχτιά*.

ΤΡΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΡΑ ΟΙ ΠΛΗΓΕΣ ΠΟΥ ΠΕΘΆΙΝΟΥΝ ΤΗΝ ΕΛΛΆΔΑ, ΌΠΩΣ Η ΠΑΝΟΥΚΛΑ ΕΞΑΡΩΝΕ ΤΗ ΘΨΗΔΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΙΔΕΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΑ. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ, ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ, ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ ΜΕ ΌΛΑ ΤΑ ΙΔΙΩΤΙΚΆ ΜΕΔΙΑ. ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΡΕΙΣ ΟΡΔΕΣ ΣΥΦΟΡΆΣ, ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΠΑΛΟΥΚΩΝΕΙΣ ΤΗ ΜΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΑΤΆΛΕΥΕΙΣ ΤΗΝ ΆΛΛΗ. ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΒΕΒΑΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΘΥΜΑΤΑ, ΠΑΡΆ ΟΥΤΕΣ. ΓΙΑΤΙ ΕΠΙ ΓΕΝΕΕΣ ΤΩΡΆ ΈΧΟΥΝ ΓΙΝΕΙ ΤΑ ΑΚΟΥΣΙΑ ΌΡΓΑΝΑ ΜΙΑΣ ΠΟΝΗΡΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ, ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΤΆΘΗΚΕ ΠΑΡΆΔΟΣΗ, ΚΑΙ ΔΕΝ ΑΛΛΆΖΕΙ ΜΕ ΤΙΠΟΤΆ ΠΙΑ. 108 1. Η ΘΡΗΣΚΟΛΗΨΙΑ, ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΣΗΜΕΡΆ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ, ΚΑΙ Η ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΜΑΚΑΡΙΟΣ, ΦΑΝΑΡΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΡΕΥΝΗΘΟΥΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΟ ΤΟΥΣ ΡΟΛΟ ΣΤΟΝ ΑΦΑΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΑΥΤΕΣ ΑΚΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΆΔΑΣ. 2. ΒΛ. MUSEUM DER MODERNEN POESIE. ΣΤΟΝ SUHRKAMP VERLAG FRANKFURT A.M. 1960, ΣΣ. 398 ΚΑΙ 415.

1101 · ΔΕΝ ΑΝΑΦΕΡΟΜΑΙ ΣΤΟΝ «*πολόεντα κεραρνόν*» ΤΟΥ ΗΣΙΟΔΟΥ (Θεογ. 515), ΑΛΛΆ ΣΤΗ ΔΙΓΗΓΗΗ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ (*Αλέξανδ.*, 2), ΌΤΙ Η ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ ΔΈΧΤΗΚΕ ΣΤΟ ΚΡΕΒΑΤΙ ΤΗΣ ΤΟ ΔΙΑ ΜΕ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΕΡΑΥΝΟΥ. ΌΤΑΝ ΑΡΓΟΤΕΡΆ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ Ο ΙΕΡΕΆΣ ΤΟΥ ΆΜΜΩΝΑ ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΕ ΤΟΝ ΑΛΈΞΑΝΔΡΟ *παιδίος* ΑΝΤΙ *παιδίων*, ΛΑ-ΘΕΥΟΝΤΑΣ ΤΟ ΝΉ ΣΕ ΣΙΓΜΑ, Ο ΑΛΈΞΑΝΔΡΟΣ ΆΚΟΥΣΕ *Παϊ Διός*, ΔΗΛΑΔΗ ΠΑΙΔΙ ΤΟΥ ΔΙΑ. (ΠΛΟΥΤ., *Αλέξανδρ.* 27).

1111. ΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ, ΑΝ ΘΥΜΆΜΑΙ, ΤΗ ΒΡΙΣΚΟΥΜΕ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΞΕ-ΝΟ ΤΟΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟ.

1131. ΒΛ. ΤΟ ΔΙΓΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ *Εξοχική Λαμπρή*.

1141. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ, *Απομνημονεύματα*. ΣΤΟ ΈΒΔΟΜΟ ΚΕΦΆΛΑΙΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

1151 · Ο ΝΙΚΗΤΑΡΆΣ ΕΙΝΑΙ Η ΑΓΝΟΤΕΡΗ ΊΩΣ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ '21, ΚΑΙ ΑΤΡΟΜΗΤΟΣ ΩΣ ΤΑ ΌΡΙΑ. ΦΥΛΑΚΙΣΤΗΚΕ. ΚΑΙ ΠΕΘΆΝΕ ΤΥΦΛΟΣ ΣΕ ΆΚΡΆ ΦΤΩΧΕΙΑ. Η ΜΙΚΡΗ ΤΟΥ ΚΟΡΗ ΒΛΕΠΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΥΣΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΤΡΕΛΆΘΗΚΕ ΑΠΟ ΛΥΠΗ.

1161. ΒΛ. ΤΑ ΚΕΦΆΛΑΙΑ ΝΕΟΑΡΧΑΙΟΣ ΣΤΟ *Νηφομανή*, ΚΑΙ ΡΟΜΑ ΣΑΡΤΑ ΣΤΟ *Πολυχρόνιο*.

118 1. ΣΚΑΡΙΜΠΑ Γ., *Το 21 και η αλήθεια*. ΕΚΔ. ΚΑΚΤΟΣ 1988, Σ. 89. ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ Ο ΚΛΗΡΟΣ ΉΤΑΝ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ. ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΕΠΙ ΦΩΤΙΟΥ ΚΑΙ ΎΠΕΡΆ ΟΛΟΚΛΗΡΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΛΕΙΝΕΤΑΙ ΣΕ ΜΙΑ ΛΈΞΗ: ΣΤΟ ΑΠΟΤΡΟΠΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΥ-ΣΩΔΕΣ ΠΙΣΘΟΛΟΓΕ (ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ). ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΆΛΩΣΗΣ ΤΟ ΠΡΆΓΜΑ ΕΙΧΕ ΚΑΤΑΝΤΗΣΕΙ ΕΚΕΙ, ΠΟΥ Ο ΕΧΘΡΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΙΑ ΔΕΝ ΉΤΑΝ Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ, ΑΛΛΆ Ο ΠΑΠΑΣ. ΈΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΆΛΩΣΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΑΝΑΤΡΙΧΙΑΣΤΙΚΆ ΤΟ ΠΡΆΓΜΑ:

-Πόλη, και πού' ναι οι πύργοι σου και τα καμπαναριά σου; Και πού' ναι οι αντρειωμένοι σου, τ' όμορφα παλικάρια;

-Η μαύρη γης τα χαίρεται στο μαγρισμένον Άδη.

*Λεν έχω αμάχη την Τονρκιά, κι ούδε κακιά τον Χάρου,
Μον' έχ' αμάχη τη Φραγκιά, κι αμάχη έχω τον φλόρον.*

ΦΛΑΡΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΦΡΑΓΚΟΠΑΠΑΣ. ΤΗ ΛΕΞΗ (ΓΓΑΜΟΦΛΑΡΟΣ), ΑΥΤΟΣ ΠΟΥ ΓΑΜΕΙ ΤΟ ΦΛΑΡΟ, Ο ΛΑΟΣ ΜΑΣ ΤΗ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΣΑΝ ΚΛΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΤΟ (ΠΑΛΙΚΑΡΑ ΜΟΥ, ΛΕΒΕΝΤΗ ΜΟΥ). 1. Βλ. ΚΥΡΙΩΣ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΠΟΥ ΦΕΡΝΕΙ ΤΟΝ 119 ΠΙΛΟ (ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΟΙ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ). ΉΓΟΥΝ ΠΑΠΑΔΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙ-

ΣΚΟΠΟΪ.

1. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ, *Απομνημονεύματα*. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΕΤΣΕΤΗ. 122 ΕΚΔ. ΩΚΕΑΝΤΣ, ΣΣ. 133 ΚΑΙ 135.

1. ΟΤΑΝ ΉΘΕΟ Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤ' ΑΝΑΠΛΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΑΧΤΗΚΑΝ ΟΙ 123 ΣΗΜΑΙΝΟΝΤΕΣ ΝΑ ΤΟΝ ΥΠΟΔΕΧΤΟΥΝ, ΕΦΤΑΣΕ ΚΑΙ Η ΣΕΙΡΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ. ΤΟΝ ΑΓΚΑΛΙΑΣΕ Ο ΓΕΡΟΣ, ΤΟΝ ΕΦΙΛΗΣΕ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΙΠΕ: «ΚΑΛΩΣ ΎΡΙΣΕΣ, ΑΦΕΝΤΗ. ΕΔΩ, Ο ΤΟΠΟΣ ΠΟΥ ΉΘΕΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΟΣ. ΑΛΛΑ ΠΑΤΑΣ ΣΤΑ ΣΚΑΤΑ!». ΣΕ ΛΙΓΟ ΚΑΙΡΟ ΤΟΝ ΉΝΑ ΤΟΝ ΔΙΚΑΣΑΝΕ ΣΕ ΘΑΝΑΤΟ. ΤΟΝ ΑΛΛΟ ΤΟΝ ΕΣΚΟΤΩΣΑΝ ΜΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΩΣΙ. 1. Βλ. ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ *Η τύχη απ' την Αμέρικα*. 124 1. Βλ. ΕΛΥΤΗ Ο., *Τα ελεγεία της Οξώπετρας*. ΕΚΔ. ΊΚΑΡΟΣ, 1991, 125 Σ. 39. Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΕΛΥΤΗ, Η ΕΣΧΑΤΟΓΕΡΟ-ΝΤΙΚΗ, ΦΑΝΕΡΩΝΕΙ ΚΑΘΑΡΑ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΜΨΗ. ΦΟΒΟΣ ΘΑΝΑΤΟΥ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΚΑΙ ΚΑΤΑΦΥΓΗ ΣΤΗ ΜΑΤΑΙΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ. ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΠΟΥ ΥΠΟΝΟΜΕΥΕΙ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΈΡΓΟ ΤΟΥ. 1. ΦΩΤΟΤΥΠΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΗΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑ 128 ΤΟΥ ΧΑΙΖΕΝΜΠΕΡΓΚ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΑΣ ΤΟ 1927.

1. Βλ. ΒΟΡΕΑ Θ., ΛΟΓΙΚΗ, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1972, Σ. 89.

131

2. Ο.Π.Π., Σ. 88.

1. IST ES MÖGLICH DASS DIE NATUR SO VERRÜCKT IST? Βλ. ARMIN HERMANN, 132 *Heisenberg*, Rowohlt Verlag, Hamburg 1976, σ. 38.

2. ICH HABE DAS CAUSALGESETZ WIDERLEGT. Βλ. WEIZSÄCKER C.F., ΚΑΙ WAERDEN B.L., HEISENBERG, MÜNCHEN 1977.

1. Βλ. ΟΜΗΡ., ΙΛ. Ω 512

139

1. ΤΕΜΠΙΧΙ = ΈΚΠΛΗΞΗ, ΚΑΤΣΑΔΑ.

145

1. ΕΣΤΙ Δ' Δ ΜΗΝ ΟΥΤΟΣ ΠΕΡΙ ΠΛΕΙΑΔΑΣ ΣΠΟΡΙΜΟΣ, ΔΝ 'ΑΘΥΡ ΑΙΓΥΨ- 146 ΠΤΙΟΙ,
ΠΝΑΝΕΨΙΩΝΑ Δ' ΑΘΗΝΑΙΟΙ, ΒΟΙΩΤΟΙ ΔΕ ΔΑΜΑΤΡΙΟΝ ΚΑ-ΛΟΝΣΙ. Βλ. ΠΛΟΥΤΑΡΧ., ΠΕΡΙ
"ΙΣΙΔΟΣ ΚΑΙ ΟΣΙΡΙΔΟΣ, 69 (378 Ε).

1. ΠΡΒΛ. ΤΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ ΑΠΟ ΤΗ *Σατραπεία*:

*τον έπαινο τον Δήμον και των Σοφιστόν, τα
δύσκολα και τ' ανεκτίμητα Εύγε-την Α γορά, το
Θέατρο, τονς Στεφάνους.*

και από το Η Συνοδεία του Δ Ιονύσου:

*και θα μπορεί να πολιτεύεται-χαρά! -
κι αυτός μες στη βουλή, κι αυτός στην αγορά.*

150 1. Το *gran rifiuto*. Σ' αυτό το σπουδαίο ποίημα του Καβάφη ο Σεφέρης άσκησε εξοντωτική κριτική, όπως δε θά 'πρεπε.

152 1. Ο γνήσια στοχαζόμενος αποστρέφεται όχι μόνο την τελετή της ταφής του, αλλά και την ιδέα του νεκρού του σώματος. Αφ' ής θα νοήσει, τον συνοδεύει η έγνοια του πώς θα γίνει τρόπος, όταν πεθάνει να εξαφανισθεί το γρηγορότερο το άψυχο κουφάρι του. Αυτός ο προάγγελος της επερχόμενης σήψης και της ανυπόφερ-της δυσωδίας, που ετοιμάζει τη μεγάλη γιορτή στους σκουλήκους.

1551. Στη ραψωδία Ψ, 71

1561. αλυκοντώ = εμποδίζω 158 1.

το Φραγμέντο 124:

"Ω πόποι, ώ οείλιόν θνητών γένος, ω δυσάνολβον, τοίων εκ τ' ερίδων εκ τε στοναχών εγένεσθε. ("Ω κακότυχη γενιά των ανθρώπων, ω δύστυχη, ώ ποιες έριδες, και ποιοι στεναγμοί σας γεννούν.)

το Φραγμέντο 127:

Έν θήρεσσι λέοντες όρειλεχές χαμαιεϋναι γίνονται, δάφναι δ' ένί δένδρεσιν ηύκόμοισιν. (Λιοντάρια γίνονται στις φωλεές των ορέων, και δάφνες μέσα στα καλόκλαδα δέντρα οι δίκαιοι.)

163 1. Τη σχέση του Διγενή Ακρίτα με τον Εμπεδοκλή τον Ακραγαντίνο απάνω στην ιδέα του «άκρον σημείον ο θάνατος» μας τη δίνει με τρόπο παράδοξο ένα επιτάφιο ελεγείο, που σε κάποια στιγμή αυτοσχεδίασε ο Εμπεδοκλής:

άκρον Ιατρών "Ακρων' Ακραγαντίνον πατρός "Ακρου κρύπτει κρημνός άκρος πατρίδος ακρότατης.

2. Όπως ο μηχανικός Κυρίλωφ του Νοστογιέβσκι στους Δαιμονισμένους. Η διαφορά είναι πως ο Κυρίλωφ είναι ένας ήρωας του συγγραφέα. Δεν είναι ο ίδιος ο συγγραφέας. Δηλαδή, ο Νοστογιέδσκι εδώ φαντάζεται, δεν πράττει. Πρόκειται για την ίδια διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στο λόγο και την πράξη, στη σκιά και στο σώμα.

164 1. Ο Πλάτων το λέει στην Πολιτεία πως ο ποιητής είδωλοποιεί

είδωλα. Ωστόσο στο προκείμενο, όχι να στοχάζεσαι και να λες αλλά να στοχάζεσαι και να κάνεις, η διαφορά ανάμεσα στον Πλάτωνα και στον Εμπεδοκλή είναι όση και η διαφορά ανάμεσα στο λόγο και στην πράξη. Ακόμη και ο θάνατος του ίδιου του Σωκράτη δεν είναι η περίπτωση του αρχέτυπου. Γιατί ο Σωκράτης καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε. Δεν αυτοκτόνησε. Δεν αχρήστεψε, δηλαδή, την αναγκαιότητα της φύσης για το θάνατο με την αυτοκτονία του. Με το να αυτοκτονήσει, για να προλάβει και να ακυρώσει την αναγκαιότητα της φύσης.

1. Βλ. Απολλοδώρου, Βιβλιοθήκη 1, IIIc, 6, 7. 172

1. Βλ. οππ. 179

2. Οβιδίου, Μεταμορφώσεις, III, 337.

1. Σολωμού, Το Όραμα τον Λάμπρου. Η πέμπτη οκτάδα στο 183 Απόσπασμα 25.

2. Mittlere Proportionale. $a:b = b:c$.

1. Το paradoxon Schrödinger. 186

1. Για τη «μεταίωση όλων των αξιών» του κλασικού κόσμου 187 από τους χριστιανούς πήγαινε και βλέπε την ενότητα Roma carita στο Πολυχρόνιο μου.

1. Μαθ., ΚΣΤ', 39. 188 189

1. Μαθ. Γ, 34: «ουκ ήλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν».

1. Μαθ. ΙΣΤ', 24: «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησά- 190 σθω εαυτὸν καὶ ἁράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθῆτω μοι. Καὶ Μαθ. Γ, 38: καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου, ἄξιος». Αυτές οι δύο προτάσεις του Ιησού πρέπει να κατανοούνται και να εφαρμόζονται στην κυριολεξία. Η παραχάραξη τους από τους χριστιανούς σημαδεύει το θεμελιώδες σημείο διαστροφής και ψευ-τισμού της διδασκαλίας του. Αντίθετα η κυριολεκτική τους κατανόηση και πράξη φέρνει τον Ιησού ομόφρονα και γείτονα με το πνεύμα της αττικής τραγωδίας των ελλήνων. 1. Η ζωή του ανθρώπου είναι μία κωμωδία χαρακτήρα τραγί- 191 κού. Ο Δάντης στο δασικό του έργο δίνει τον τίτλο Κωμωδία ακολουθώντας την ποιητική αντίληψη του Αριστοτέλη. Ο προσδιορισμός Θεία που έδωσε αργότερα ο Βοκκάκιος δεν προσθέτει τίποτε. Απεναντίας, αφαιρεί κάποιο στοιχείο από τη λιτότητα του ύφους του τίτλου.

Ο Οκαβιανός Αύγουστος πεθαίνοντας ρώτησε τους φίλους που τον παράστεκαν «αν έπαιξε καλά την κωμωδία της ζωής». Όταν του

απάντησαν «Ναί, πολύ καλά», απόσωσε με τα στερνά του λόγια σε ελληνική γλώσσα: «Έπει τοίνυν πάννυ καλώς πέ-παισαι, ότε κρότονί».

1. Το ουσιώδες στο προκείμενο είναι ότι όλοι οι μεγάλοι στο- 193
χαστές δεν ακολούθησαν με πιστότητα τις αυστηρές μεθόδους έρευνας στην επιστήμη «ακαδημαϊκά» εννοημένες. Όλοι τους υπήρξαν κομμάτι τυχοδιώκτες, και ζητητές της αλήθειας τύπου Κολόμβου. Πράγμα που δεν είναι μόνο φυσικό αλλά και αναγκαίο. Ακραίο παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Νίτσε, που οι «ορθόδοξοι» ομότεχνοί του, κλασικοί φιλόλογοι και φιλόσοφοι, τον εκήρυξαν επιστημονικά νεκρό στα 24 χρόνια του. Όμοια και το Φρόντ η «ορθόδοξη ψυχιατρική» του καιρού του. Και το πράγμα δεν τελειώνει εδώ. Συλλογίσου Σωκράτη, Γαλλιλαιό, Δαρβίνο, Αϊνστάιν, και τράβα κορδέλα.

194 1. Αυτή τη θέση, που είναι απόσταγμα ωριμότητας και σοφίας, ο Φρόντ τη διατυπώνει στο βιβλίο του *Jenseits des Lustprinzips*, 1920. Βλέπε το κεφ. V.

2. Το τελευταίο βιβλίο που έγραψε ο Φρόντ, ένα χρόνο πριν πεθάνει, για το Μωυσή και το μονοθεϊσμό κρύβει μια θεμελιώδη παρασημαντική. Καθώς διατυπώνει την υπόθεση ότι ο Μω-υής δεν ήταν εβραίος, αλλά αιγύπτιος, είναι σα να θέλει να ειπεί: τέρμα με το Μωυσή, το μωσαϊκό νόμο, τους εβραίους και την παράδοση τριών χιλιετιών στον ευρωπαϊκό πολιτισμό· τώρα με το Ασυνείδητο και την Ψυχανάλυση ανοίγει η καινούργια εποχή για τον άνθρωπο και την ιστορία του· εγώ ο εβραίος Φρόντ κατεβάζω από το θρόνο τον παπού μου Μωυσή, και στη θέση του στήνω τον εαυτό μου.

1951· Ο Φρόντ την οδηγία των ρωμαίων «αν θέλεις ειρήνη, να τοι-
μάζεσαι για πόλεμο» από τη σφαίρα της πολιτικής την μετατοπίζει στη σφαίρα της φιλοσοφίας «αν θέλεις ζωή, να στοχάζεσαι θάνατο». Βλέπε την πολιτισμική του πραγματεία *Zeitgemässes über Krieg und Tod* (1915). Τελευταία πρόταση στο κεφ. 2.

1961. *Vergili, Aineidos VI, 77-82:*

*At Phoebi nondum patiens immanis in antra bacchatur
vates, magnum si pectore possit excussisse deum;
tanto magis ille fatigat os rabidum, fera corda
domans, fingitque premendo. ostia jamque domus
patuere ingentia centum sponte sua vatisque ferunt
responsa per auras.*

198 1. Rilke, *Pietà* (*Neue Credichte*):

*wie standen sie verwirrt in meinen
Haaren und wie ein weisses Wild
im Dornenbusch.*

2. Tco. KA', 11-17.

1. Dante, *Paradiso IV*, 139-142.

*Beatrice mi guardó con gli occhi pieni di
faville d' amor cosi divini, che, vinta, mia
virtü diede e reni, e quasi mi perdei con gli
occhi chini.*

2. Καβάφη, *Των Εβραίων* (50 μ.Χ.) Β, 9.

1. Η Κίρκη ηλιογέννητη και μάγισσα σώζεται ωσάν αντικατο- 200
πρισμός και απόηχος στην περίφημη Ηλιογέννητη της δημοτικής
μας ποίησης. Και εδώ δουλεύουν τα μάγια. Και ο έρωτας τραβάει
συνοδεία με το θάνατο.

2. Ομήρου, *Οδυσ.* κ, 333-5.

3. Βλέπε τα ποιήματα του Καβάφη: Α 44, Α72, Α77, Α78, Α79, Α80,
Β 58, Β 61, Β 65, Β78, Β 87, όπου όλοι οι έφηβοι του πεθαίνουν πριν
από τα εικοσιεννιά τους χρόνια.

1. Goethe, *Faust I*, 3720.

205

1. Goethe, *Faust I*, 4596: *O war ich nie geboren!* Και στην αρχαία,

206

την πρώτη καταγραφή: Σοφοκλ., *Οιδίπ. επί Κολ.* 1224:

*Μη φῦναι, τον άπαντα νι-
κά λόγον.*

2. Ο Όμηρος έπλασε την Ελένη και ταυτόχρονα έπλασε μαζί
της δύο σχεδόν άλυτα αινίγματα. Πρώτο, γιατί η Ελένη είναι η
ωραία γυναίκα, που πιο ωραία ούτε γεννήθηκε στο παρελθόν,
ούτε ζει στο παρόν, ούτε, και κυρίως αυτό, θα γεννηθεί στο
μέλλον. Και δεύτερο, γιατί αυτό το υπέροχο πλάσμα, η γυναίκα
στους αιώνες των αιώνων, έπρεπε αναγκαία να είναι άπιστη.

Ο Στησίχορος την έβρισε σε μια ωδή, τυφλώθηκε, και έγραφε την
περίφημη 'παλινωδία' του, οπου συντριμμένος ανακάλεσε όλους
τους ψόγους του, την αποθέωσε σαν σύμβολο της αγνότητας, και
ζαναβρήκε το φως του.

Ο Ευριπίδης με την τραγωδία του Ελένη επεξεργάστηκε το πρόβλημα
που στη γλώσσα της φιλοσοφίας ονομάζεται 'γιγα-ντομαχία περί της
ουσίας'. Αν δηλαδή, πίσω από κάθε μας πράξη υπάρχει πράγματι ο
σκοπός που τη δικαιολογεί, ή υπάρχει το τίποτα. Οπότε είμαστε το
παιγνίδι του πιο άγριου οντολογικού χλευασμού. Επανεπεξεργασία
του προβλήματος έχουμε στην Ελένη του Σεφέρη με το θρυλικό
'αδειανό πουκάμισο'.

Ο Γοργίας, ο γνωστός μείζων σοφιστής, έγραψε το Ελένης εγκώμιον'.

Ο Πλάτων με κέντρο τον έρωτα και όχι την Ελένη ζαναδούλεψε το θέμα στα πατήματα της παλινωδίας του Στησίχορου. Εδώθε με την ιδική του ασύγκριτη «παλινωδία» έλαβε αφορμή να περιγράψει το γνήσιο έρωτα. Ο πλατωνικός Φαιδρός όπου δουλεύει το θέμα, στο βαθμό που γνωρίζω όσο πρέπει, είναι το ωραιότερο ποίημα για τον έρωτα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Ο Γκαίτε με την Ελένη του στο δεύτερο Φάουστ επιχείρησε να συνθέσει οργανικά και σύδετα κλασική Ελλάδα και ρομαντική Ευρώπη. Οι γάμοι του Φάουστ και της Ελένης γίνου-νται στο κάστρο του Μυστρά. Αλλά το βρέφος που γεννιέται από την σμιζή είναι θνησιγέννητο. Υπαιτιγμός ότι κλασική Ελλάδα και χριστιανική Ευρώπη είναι στοιχεία εναντίως άσπονδα.

Ο Σολωμός το θέμα της Ελένης το δούλεψε στο ίδιο υψίπεδο με το Γκαίτε. Είναι η προσπάθεια του να δημιουργήσει το «τρίτο είδος», το μυχτό αλλά νόμιμο, με τη σύνθεση της ρομαντικής Ευρώπης (ύφος του Δάντη και του Σαίκσπηρ) και της κλασικής Ελλάδας (ύφος του Ομήρου). Στο εγχείρημα του εστάθηκε πολύ πιο δραματικός από το Γκαίτε, τραγικός ακριβέστερα. Γιατί, ενώ ο Γκαίτε εδούλεψε θεωρητικά το πρόβλημα, ο Σολωμός δοκίμασε να κάμει τη θεωρία του πράξη, και μέσα εκεί καταγκρεμίστηκε. Δε μας έδωκε ολόκληρα έργα, αλλά μόνο συντριμμια. Ο λαμπρός στίχος του από τον Κρητικό το δηλώνει: Και την Ελένη αστόχησα, κι έλεγα 'μνηστή τ'ί μου'.

209 1. Freud S. *Das Unbehagen in der Kultur* (1930). Βλέπε την τελευταία πρόταση στο κεφάλαιο V.

2. Η ανοησία, η ακρισία, η αλαζονεία, και γενικά η πνευματική αθλιότητα των αμερικανών φαίνεται καταγέλαστα σε μια φράση του πρόεδρου Ρήγκαν στο τηλεβίζιον: «Μερικά φώτα φαίνονται αιώνια: της Αμερικής είναι». Καθώς φαίνεται, ο άνθρωπος τη λέξη Ρώμη, για παράδειγμα, δεν την άκουσε ούτε μια φορά στη ζωή του.

2131· Ησιόδου, *Θεογον.* 179.

2141. Βλ. το επίγραμμα του Σιμωνίδη, *Ανθολ. Πλαν.*, 232, 1.

2151. Freud S., *Totem und Tabu* (1913). Βλ. το κεφ. IV, 5: *Eines Tages taten sich die ausgetriebenen Brüder zusammen, erschlugen und verzehrten den Vater, und machten so der Vaterhorde ein Ende.* (Μια μέρα μαζεύτηκαν οι κνηνημένοι αδερφοί, σκότωσαν τον πατέρα και τον καταβρόχθισαν. Έτσι έδωσαν ένα τέλος στην εποχή της πατρικής ορδής).

Συνέχεια βλέπε στο ίδιο, κεφ., VI: *Die Sohnesreligion löst die Vaterreligion ab. Zum Zeichen dieser Ersetzung wird die alte*

Totemmahlzeit als Kommunion wiederbelebt, in welcher nun die Bruderschaft vom Fleisch und Blut des Sohnes, nicht des Vaters, genießt, sich durch diesen Genuss heiligt und mit ihm identifiziert. (Η θρησκεία του υιού παραμερίζει τη θρησκεία του πατέρα. Σαν δείγμα αυτής της αντικατάστασης το παλαιό τοτεμικό γεύμα αναβιώνει στη θεία κοινωνία, με την οποία η αδερφότητα απολαμβάνει τώρα το αίμα και το σώμα του υιού, όχι πια του πατέρα, και μέσα από την ευχαριστία αυτή καθαγιαζεται και ενώνεται μαζί του.)

1. Πλουτάρχου, *Περί των εκλελειπτότων χρηστηρίων.*

218

1. Nietzsche F., *Werke in drei Bänden*, Εκδ. K. Schletha, τομ. II, 221 126.

2. Αυτές οι μουρλές συμπεριφορές των αστρολόγων και των οπαδών τους σήμερα ανουσιώνουν και εξευτελίζουν το θέλημα που είχε η μαγεία σε παλαιότερες εποχές. Γυμνώνουν, δηλαδή, τη δύναμη και απογοητεύουν τη γοητεία που λειτουργούσε οργανωμένα και δραστικά στον κόσμο του παγανισμού με τις λαχτάρες και τις δοκιμασίες μιας κοινωνίας πρωτόγονα ζάπλουτης και βρυαρής. Τα τελευταία δείγματα αυτής της χαμένης υποβολής και σοβαρότητας του κόσμου της μαγείας τα βρίσκουμε σ' έναν αδαμάντινο Καβάφη του 1931:

*Κατά τες συνταγές αρχαίων
ελληνοσύρων μάγων.*

Και σε μια ιστορία για τα βαθιά της Τζ. Μαστοράκη:

*Μαγικό ξόρκι να σε φυλάει από δάγκαμα
φιδιού, κακό εχθρό,
και όλα τα επουλωμένα τραύματα.*

1. Θουκυδίδη, *Εγγγραφή 1*, 20: «Ούτως άταλαίπωρος τοις πολλοίς ή ζήτησις της αληθείας και επί τά έτοιμα μάλλον τρέπονται».

2. Freud D., *Die Zukunft einer Illusion*, (1927), κεφάλ. I: denn die Massen sind träge und einsichtlos.

3. Horatii, *Carmina III*, 1:

Odi profanum volgus et arceo.

(Μισώ τον ανόσιο όχλο, και τον φοβάμαι).

4. Στο ένατο κεφάλαιο της εργασίας Το μέλλον μιας ανταπάτης, που έγραψε ο Φρόντ στα 1927, υπάρχει μια παράγραφος που η σωστή κατανόηση της δηλώνει δύο πράγματα. Το ένα,

ότι όποιος διαβάζει και δέχεται το Φρόνυτ και παράλληλα εξακολουθεί νά 'χει την οποιαδήποτε σχέση με τις θρησκείες, δεν ξέρει τι του γίνεται. Και τον μολύνει το Φρόνυτ. Μοιάζει το ρήτορα που εκφωνεί λόγο στο βήμα, και ο κόσμος από κάτω ακούει γρυλλίσματα και μουγγρητά. Και το άλλο, ότι αυτή η παράγραφος έπρεπε να είναι αναγραμμένη στην πόλη όλων των σχολείων και όλων των κοινοβουλίων της υφηλίου. Και το νόημα της να γίνεται κυριολεκτική πράξη της παιδείας και της πολιτικής. Είναι ο μόνος δρόμος, για να αποτρέψουμε τον άνθρωπο από την πορεία του προς την παντελή καταστροφή της ιστορίας και του πολιτισμού. Την παραθέτω ολόκληρη:

«Αποκρούω τη γνώμη σας ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς την παρηγοριά της θρησκευτικής αυταπάτης. Ότι χωρίς αυτή δε γίνεται να υποφέρει το βάρος της ζωής και το στύγος της πραγματικότητας. Ναι. Δε θα μπορούσε να υποφέρει τη ζωή μόνο ο άνθρωπος που η παρηγοριά αυτή τον έχει ποτίσει με το γλυκό ή το γλυκόπικρο δηλητήριο της από τα παιδικά του χρόνια. Αλλά ο άλλος; Εκείνος που μεγάλωσε φυσικά και ανεπηρέαστα; Αυτός λοιπόν, που ζει έξω από τη θρησκευτική νεύρωση, δε χρειάζεται κανένα δηλητήριο, για να ναρκώνει μέσα του το στύγος της πραγματικότητας. Σίγουρα, ο άνθρωπος αυτός θα ζήσει σε συνθήκες δύσκολες. Θα παραδεχθεί την ασημαντότητα και την εγκατάλειψη του, καθώς θα εμπλακεί στην ταραχή του κόσμου. Θα παραδεχθεί ότι δεν είναι το κέντρο της δημιουργίας. Ότι δεν είναι το αντικείμενο τρυφερής φροντίδας από κάποια αγαθή Πρόνοια. Και θα βρεθεί στην ίδια θέση με το παιδί που άφησε το πατρικό σπίτι, και μαζί την άνεση και τη θαλπωρή που του πρόσφερε. Δεν είμαστε όμως προορισμένοι να ξεπεράσουμε κάποτε τον παιδι-σμό (Infantilismus); Μπορεί ο άνθρωπος να κολλήσει για πάντα στο παιδικό μυαλό του; Όχι. Κάποτε αναγκαία πρέπει να βγούμε έξω, στην «εχθρική ζωή». Και αυτό είναι εκείνο που πρέπει κανείς να το ονομάζει «αγωγή σύμμετρη προς την πραγματικότητα» (die Erziehung zur Realität). Χρειάζεται τάχα να το ειπώ πιο καθαρά, πως ο μόνος σκοπός της εργασίας μου τούτης είναι να επιστήσω την προσοχή σας στην ανάγκη γι' αυτή τη μετεξέλιξη;» 223 1· Goethe, *Faust*, Πρόλογος στον ουρανό: *Was wettet Ihr!*

*Staub soll er fressen, und mit Lust,
Wie meine Muhme, die berühmte Schlage.*

(Τί στοίχημα;

Χώμα θα φάει, και με πολλή χαρά,

Σαν τη γιαγιά μου, τη θρυλική οχιά.)

2251. Βλ. τις εφημερίδες της εποχής.

2261- Ο απόλυτος ορισμός μιας ηθικής έννοιας είναι ζήτημα πολιτικής σοφίας. Και την πολιτική σοφία ο άνθρωπος δεν την κατέχει. Γιατί, σύμφωνα με το μύθο του Πρωταγόρα, ο Προμηθέας δεν μπόρεσε να την κλέψει από τα δώματα του Δία, και να τη δωρίσει στον άνθρωπο, όπως έκαμε με την «έντεχνον σο-φίαν» και τη φωτιά. Βλ. Πλατ. Πρωταγ. 321 d.

228 1. Θυμίζω την επιγραφή στην πύλη της Ακαδημίας του Πλά-

τωνα: μηόεις άγεωμέτρητος εισίτω.

2. Βλ. Πλατ., Σοφιστ. 244 a. Πρό τοῦ μεν ώόμεθα γιγνώσκειν, νυν ό' ήπορήκαμεν. Τη φράση αυτή του Πλάτωνα ο Χάιντεγγερ την έβαλε κεφαλίδα στο βασικό έργο του Είναι και Χρόνος.

3. Το ίδιο νόημα ο Νίτσε το διατυπώνει με τον ιδικό του απαράμιλλο τρόπο: Γιατί ο άνθρωπος προτιμά από το να μη θέλει τίποτα να θέλει το τίποτα.

1. Ηράκλειτου, Frg. 52.

229

1. Βλ. Jaspers K., Nietzsche und das Christentum. Piper Verlag, München 1952, σελ. 22.

232 1. Ο Σεφέρης αδικεί τον Καβάφη. Η ερμηνεία που κάνει στην ποίηση του, ιδίως στο δεύτερο στάδιο, (Λίγα ακόμη για τον Αλεξάνδρινό, Λοκ. Α', σσ. 364-457), στα περισσότερα σημεία της είναι μια ουννική επέλαση. Το λάθος του είναι ότι δοκίμασε να ανασκάψει ένα περίτεχνο ψηφιδωτό με το μαχαίρι και το μυστήρι, εκεί που υπήρχε ένας αρχαϊκός ναός με πελασγικές πέτρες στα θεμέλια του. Έφερε αρκετά ευρήματα στο φως. Η εικόνα όμως του συνόλου παράμεινε άφαντη.

Την αιτία του λάθους τη βλέπω στο γεγονός ότι ο Σεφέρης ξεκινά από την ιδική του αισθητική εμπειρία, που είναι άντικρυς αντίθετη από κείνη του Καβάφη. Ο Σεφέρης, παρά τη δραματική του ιδιοσυγκρασία, στο βάθος είναι λυρικός ποιητής. Ο Καβάφης, αντίθετα, κινείται στην περιοχή του φάσματος από το δραματικό ως το τραγικό. Ολόκληρη η ποίηση του είναι νοητικές εποπτείες. Κάθε ποίημά του είναι ένα άγαλμα λόγου. Οι επιδόσεις του Σεφέρη σ' αυτή την περιοχή, που είναι και η υψηλή σφαίρα της τέχνης, είναι από ανύπαρχτες μέχρι υποτυπώδεις. Η ερμηνεία, δηλαδή, του Καβάφη από το Σεφέρη, λόγω της μεθόδου που χρησιμοποίησε, συνιστά «μετάβαση σε άλλο γένος», που λέμε στη Λογική. Μελετά το δάσος

περπατώντας με βατραχοπέδιλα. 1. Βλ. Ηροδότου Ε', 49, 3: νμείς τε
τα ες τον πόλεμον ες τα μέ-

234 γιστα ανήκετε αρετής πέρι.
1. Βλ. Ηροδότου Α', 68, 6: τα όστέα Όρέστον συλλέξας οίχεται
235 φέρων ες Σπάρτην.

2. Βλ. Πλουτάρχ., Λυκούργος 30.

1. Βλ. τα ποιήματα του Καβάφη Εν Σπάρτη, και "Άγε ω βασι-
236 λεύ Λακεδαιμονίων, που αναφέρονται σε σφοδρά γεγονότα
της Σπάρτης είκοσι χρόνια πριν το 200 π.Χ.

1. Λαβαίνω το φρόνημα και το δίκαιο να ασκήσω κριτική στο 238
διδάσκαλο Σεφέρη, για το λόγο ότι θήτεψα για αρκετά χρόνια
παραγίος στα λιοπερίβολά του, όπως ο Απόλλωνας στα βουστάσια
του Αδμήτου. Και για το λόγο ότι το θεάρεστο υποχρεώνει ανάμεσα
στη φιλία και στην αλήθεια να προτιμάμε τη δεύτερη. Ίδε τη σελίδα
147 του Νηφομανή μου.

2. Βλ. Σεφέρη Γ., Δοκιμές Α', σσ. 446-7.

3. Εκείνος ο πολιτικός, που πριν πέντε χρόνια είπε ότι οι ποιητές
είναι «λαπάδες», έπρεπε να δικαστεί είκοσι χρόνους φυλακή. Γιατί
μόνο οι ποιητές είναι εκείνοι που σώζουν ό,τι μέσα στην ιστορία
μένει, καθώς γράφει ο Χαίλντερλιν. Αλλιμόνο, αν ειπούμε «λαπά» τον
Οράτιο, το Σαίκσπηρ, το Σολωμό. Ωστόσο, από την άλλη μεριά ο
άνθρωπος είπε μιαν αλήθεια αποστομωτική. Γιατί στους δέκα
ποιητές σήμερα οι εννιάμισυ είναι πράγματι λαπάδες. Και κάτι ακόμη
πιο γλοιώδες. Και αυτό συνέβαινε σε κάθε εποχή. Γι' αυτό ο Πλάτων
εξόρισε τους ποιητές από την Πολιτεία του. 239 1. Βλ. Σεφέρη
Γ., Δοκιμές Α', σ. 447.

244 1. Για το πρόβλημα παραπέμπω στη συνοπτική και ακατέργα-

στη πρόταση: «Ο Καβάφης συχνά λέει: 'Δεν είμαι χριστιανός,
μα λυπούμαι που δεν είμαι'.» Στο «λυπούμαι» διαβάζω την
κρυμμένη ειρωνεία του. Βλ. Μαλάνου Τ., Ο Καβάφης, Εκδ.

Δίφρος, χ.τ.χ., σελ. 54.

247 1. Βλ. το ποίημα του Καβάφη Ο Ιουλιανός ορών
ολιγωρίαν:

Μα δεν μπορούσαν κιάλας
να παίξουν σαν κι αυτόνα (τον Χριστιανομαθημένο)
με σύστημα καινούριας εκκλησίας,

αστείον και στην σύλληψι και στην εφαρμογή.
248 1· Από τα ποιήματα της «θεοδικίας» -ο όρος σημαίνει να κατε-
βάσουμε το θεό και να τον δικάσουμε, γιατί έπλασε τόσα κακά στον κόσμο- το αριστούργημα του Καβάφη είναι το Δέησις, που

ακολουθεί κατά πόδι την περίφημη Ευρνήκωμη του Σολωμού.
2· Το πέμτο του ποιητικού σώματος του Καβάφη, δηλαδή πάνω από τριάντα ποιήματα, έχει θέμα το θάνατο. Και μάλιστα το θάνατο στη σχέση του με τον έρωτα. Τα επιτύμβια των καβαφικών εφήβων, λ.χ. θυμίζουν πολύ τους πλατωνικούς εφήβους, που όλοι τους είναι ζυμωμένοι με την ιδέα του έρωτα και του θανάτου. (Ο πλατωνικός έρωτας σε συνδυασμό με τον ορισμό της φιλοσοφίας από τον Πλάτωνα ως μελέτης θανάτου). Το συμπαντικό δίδυμο Έρωτας-Θάνατος ο Καβάφης το δουλεύει ποιητικά, με τον ίδιο τρόπο που ο Φρόνυτ το αντιμετωπίζει επιστημονικά στην πρεσβυτική εργασία του Πέραν της αρχής της ηδονής.

3· Το ποίημα Τα Άλογα του Αχιλλέως είναι ένα αριστούργημα του Καβάφη, που ο Σεφέρης καθώς το καταπιάστηκε το διαγούμισε όπως ο Μόμμιος την Κόρινθο. Δεν εκατάλαβε ότι το θέμα του είναι ο θάνατος, δουλεμένο στα υψίπεδα του Σολωμού. Με τον ίδιο τρόπο ο Σεφέρης κακοποίησε τα ποιήματα Τυανεύς Γλύπτης, Ο Βασιλεύς Δημήτριος, Che face..., Περιμένοντας τους Βαρβάρους, Είς το Επίνειον, Το Πρώτο Σκαλί, Η

Συνοδεία του Διονύσου, Είς τα περίχωρα της Αντιοχείας. Για να σταθώ σε παραδείγματα που σε κάνουν αλλοίθωρο.

1. Θυμήσου τους περίφημους στίχους από το Επιτύμβιον 249 Αντιόχου:

Υπήρξεν έτι το άριστον εκείνο,
Ελληνικός-ιδιότητα δεν έχ' η
άνθρωπότης τιμοτέραν.

1· Παίρνω το σίχο του Μάρκες από το Εκατό χρονιά μοναξιά με το ίδιο νόημα, στο δικό του επίπεδο, που ο Πλούταρχος έγραψε το Αποφθέγματα και Ιηξίμα λακωνικά. Και τον Αριστοφάνη στην ειμολογική προοπτική της λέξης Λυσιστράτη. (= Διαλάτε τους στρατούς).

2· Η τελευταία λέξη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Αβελ* 59, 60, 61 *Αβραάμ*
113 *Αγαθοκλής* 148 *Αγάθων*
 72, 73 *Άγαλμα* *Ελευθ.* 115, 211
Αγαμέμνων 237 *Αγελάδας* 110
Αγία Σοφία 118 *Αγιατολάχοι*
 106 *Αγνοκλής* 148
Αγορά 18, 107, 141, 148,
 162,
 195, 221
Αγορακλής 148
Αγγιάλος 185
Αδάμ 58, 59
Αδης 13, 53, 83, 125, 140,
 147, 154, 182, 183, 185,
 187, 188, 191, 193, 196,
 197
Αδωνις 73
Αετός αστερ. 252
Αθανάσιος άγ. 117
Άθηνς 210
Αθηνά 21, 43, 51, 169, 180
Αθήνα 18, 24, 64, 73, 94, 97,
 98,
 104, 108, 172, 174, 204,
 210,
 229, 235, 249, *Αθηνοκλής*
 149 *Αθύρ* 76, 146 *Αη-Γιάννης*
N. 219 *Αη-Σπυρίδων* 123 *Αίας*
 42, 151 *Αιγαίο* 108, 118, 171
Αίγινα 115
Αίγυπτος 69, 187, 210, 214,
 233 *Αινείας* 140, 181, 187, 189,
 196 *Αϊνστάιν* 23, 26, 34, 51, 66,
 114,
 132, 135, 204, 223 *Αισχύλος*
 37, 58, 62, 67, 93, 165,
 211, 225, 237, 238, 239,
 240,
 241, 242 *Αίτνα* 151, 223
Ακαδημία Αθ. 91 *Ακουϊτάνια*,
 210 *Ακραγαντίνος* 163 *Ακράγας*
 161, 162 *Ακροκόρινθος* 63, 115
Ακρόπολη 69, 109, 111, 147,
 150,
 223,
Ακτινοβολία υπ. 73
Αλαμάνια 103
Αλάσκα 212
Αλβανία 108
Αλγώγκιο 31
Αλδεβαράν 213, 253
Αλέξανδρος 31, 108, 110,
 137,
 171, 233
Αλεξικλής 148
Αλεξίου Ελ. 47
Αλετροπόδα 30 *Αλ*
Καλίλι 34 *Άλκησις*
 14 *Άλκμήνη* 173
Άλφειός 120
Αλωνάρης 124, 251
Αμεινίας 238
Αμεινοκλής 148
Αμερική 21, 22, 46, 123, 209,
 210, 211, 212, 213, 218,
 221 *Άμλεχ* 146, 205 *Αμφίκλεια*
 149 *Αμφικλής* 149 *Ανάβασις* 92
Ανάβρυτα 171 *Αναγέννηση* 11,
 186, *Ανάλατο* 104 *Ανάληψη*
 153, 154, *Αναξαγόρας* 69
Αναξιμανδρος 110, 204, 222
Ανάπλι 139 *Ανατολή* 39, 164
Ανδροκλής 33, 148 *Ανδρομάχη*

- 14, 139 *Ανδρομέδα* 24
Ανδρομέδα αστ. 253 *Αννίβας*
 238 *Αντι-Αλέξανδρος* 144
Αντιγόνη 155 *Αντικλής* 149
Αντιόχεια 232, 243, 244, 249
Αντράχειλος 160
Αντριάς-κυρ 217
Αντρούτσος 120
Αντώνιος 111
Αούστερλιτς 44, 159, 255
Αποθέτες 32
Αποκάλυψη 50
Αποκάλυψη ελλ. 164
Απόλλων 49, 50, 56, 196, 214,
 216, 243, 249 *Απολλώνιος*
T. 212 *Απροσδιοριστία* 16, 85,
 131, 132,
 134, 135, 138, 188, 232 *Αραβία*
Π. 170 *Αρβηλα* 233 *Αργέστης*
 33 *Αργινούσες* 113 *Αργοναύτες*
 17 *Αργος* 107 *Αρδιαίος* 182,
 234
Αρετή 235 *Αρετούσα* 228
Αριάδνη 33 *Αριστείδης* 65

Αφαία 115
Αφρική 198, 210, 245
Αφροδίτη 31, 152, 159, 174,
 214
Αχαΐα 210
Αχέρων 234
Αχιλλέας 34, 85, 139, 154,
 201,
 230, 244
Άψινθος 188

Βάαλ 17
Βαβύλας 243, 249
Βαβυλώνα 214
Βάγνερ 49
Βαθυκλής 148

Αριστερά 106 *Αριστογείτων* 73
Αριστοκλής 148 *Αριστόζενος T.*
 110 *Αριστοτέλης* 18, 21, 31, 48,
 65,
 66, 67, 108, 111, 132
Αριστοφάνης 72, 73, 255
Αρίστων 182 *Αρκάδας* 214
Αρκαδία 173, 214, 215 *Άρκτος*
Μεγ. 251 *Άρκτος Μικρ.* 251
Αρκτούρος 251 *Αρμαγεδών* 50,
 212 *Αρμόδιος* 73 *Άρτα* 121,
 122, 160 *Ασία* 210
Ασκληπιός 87, 252 *Ασπασία*
 69, 150, 151 *Ασπιδίων* 162
Ασάρτη 17 *Αστέρας N.* 166
Ασυνείδητο 193 *Άσωτος* 172
Αρταφέρνης 237 *Άρτεμις* 21
Αρχαιοπέρωξ 31 *Αρχιμήδης*
 110 *Αρχοντικό* 159 *Αταλάντη*
 107 *Ατατούρκ* 103 *Ατλαντίδα*
 213 *Άτλας* 26, 84 *Ατούριο* 223
Αττική 51, 151 *Αττικόν* 246
Αυνάν 56, 57, 58, 62 *Αυρήλιος*
M. 95 *Αυτοκλής* 149

Βαιτική 101
Βακτριανή 233
Βάκχος 42
Βαλεριανός 209, 212
Βάλτος 126
Βαν Γκόγκ 96
Βάρναλης 109, 240
Βασίλειος αγ. 117
Βάσσης 113
Βαστίλλη 85, 171
Βατικανό 182, 245
Βαφτιστής Ιω. 113, 219
Βεατρίκη 14, 181, 195, 198,
 199
Βεατρίκη Έστης 198
Βέγας 14, 253

Βέλγιο 171
 Βενιζέλος 101, 115, 171,
 227 Βεράτι 33, 124 Βερνάρδος
 αγ. 199 Βερόνα 205 Βιάνου
 επαρχ. 110 Βίβλος 240 Βιέννη
 34

Βιργίλιος 33, 94, 143, 181,
 187,
 191, 196, 242 Βλαχομπογδανία
 120 Βοναπάρτης 44, 136, 137,
 213,

223

Βόννη 141

Βόρειος Στέφανος 7
 Βοράστρι 173 Βούδας 17, 62,
 117, 161 Βουργαριά 172
 Βοώτης 252 Βρεταννία 210
 Βριλησσός 120 Βρυώνης Ομ.
 103, 108

Γαλαζίας 150, 158, 223

Γαλάτων 37

Γαλιλαίο 113

Γαλιλαίος 11, 47,

Γαλλία 104, 210, 211

Γανυμήδης 81, 174

Charlier 27

Γεθσημανή 140, 230

Γεσθημανή (sie) 113

Γένεσις 57, 58, 59, 60, 215

Γενεύη 44, 171

Γεννάδιος 118

Γεντί-Κουλέ 190

Γερμανία 171, 247

Γερμανία Αν. 222

Γερμανικός 247

Γη 28, 90, 252, 253

Γιάκοντα 33

Γιαννακός 136

Γιαχβέ 50, 161

Γιόρνταν 128

Γιουβενάλης 108

Γιωργής τ' Αποδ. 176

Γκαίτε 10, 11, 12, 14, 15,
 16, 19,

41, 206, 223

Γκαίριγκ 94

Γκαλάπαγκος 34

Γκάντι 157

Γκάρμπο Γκρ. 222

Γκεβάρα Τσε 144

Γκέμμα 7, 112, 185

Γκίτζα 105 Γκιουλ-

Μπαζέ 144

Γκράβαρα 171

Γλύπτης αστ. 252 Γλυφάδα

221 Γολγοθάς 188 Γοργίας

151, 206 Γοργόνα 36, 137

Γοργοπόταμος 124 Γουατεμάλα

94 Γρανικός 233 Γραφή Αγ. 11,

31 Γρηγόριος Ε' 122

Δαμοκλής

148 Δαμάτριος

146 Δανάη 173

Δανιήλ 113

Δάντης 13, 27, 94, 118, 140,

181, 191, 192, 193, 198,

199, 213, 221, 242

Δαντόν 139

Δαρβίνος 34, 66, 111, 204,
 223

Δάτις 237

Δάφνη 243, 249

Δαφνί 249

Δελφική 182

Δελφίς αστ. 253

Δελφοί 77, 107, 124

Δεξαμενή 197

Δερβενάκι 139, 150, 247

- Δηλητίας 162
 Δήμητρα 85
 Δημητρώνης 156
 Δημοκλής 148
 Δημόκριτος 36, 111
 Δήμος 148
 Δημοφώντας 85
 Διαγόρας 234
 Διάκος Αθ. 103, 120
 Διάλογος βιβ. 104
 Δίας 15, 17, 29, 31, 34, 37, 51,
 81, 90, 100, 110, 151, 172,
 174, 175, 176, 178, 179,
 206, 216, 247
 Δίγαμμα 159
 Διγενής 51, 163, 164
 Δίδυμοι αστ. 253 Διδώ 196
 Δικαιοκλής 148 Διογένης Κ. 48,
 110, 141 Διογένης Α. 48, 110
 Διοκλής 149
 Διόνυσος 33, 50, 53, 152,
 216, 247 Διοτίμα 14, 72, 74
 Δίπυλο 197
 Δορυφόρος γλυπτ. 100
 Δούναβις 34 Δρίσκος 213
 Δρομοκαΐτης 250 Δρουπίθηκος
 224 Δωτώ 197
 Έβρεεστ 69, 204 Εβραϊκό
 110, 116 Εβραιοελλάδα 123
 Έγγελος 69, 111, 230 Εγίρα 22
 Εικονομαχία 117 Εκάλη 221
 Ελγίνος 249
 Ελένη 15, 19, 33, 45, 75, 77,
 203,
 204, 205, 206, 235 Ελεούσα
 115 Ελευσίνα 249 Έλιος 93
 Ελλάδα 12, 51, 53, 65, 67,
 104, 107, 110, 111, 112,
 115, 123, 138, 140, 148,
 150, 167, 169, 210, 211,
 235, 244, 250
 Ελλάδαελλάδα 123
 Ελληνικά β. 185
 Ελληνικό 110, 112, 249
 Ελληνικόν 116, 246
 Ελύτης 16, 114, 125, 246,
 247
 Εμπεδοκλής 53, 110, 111,
 144, 145, 146, 147, 148,
 150, 159.
 Εμπειρικός 84
 Ενάτη συμ. 73
 Ενδύμιον 21, 52
 Εξαρχόπουλος 118 Εξέταση 1.
 31 Έξοδος Μεσολ. 165
 Επίδαυρος 93 Επιθυμητικό 78
 Επικλής 149 Επίκουρος 67, 247
 Επιτάφιος 151 Επά επί Θ. 237
 Επτάλοφος 197 Εργοκλής 148
 Ερεμιτάς 223 Ερεχθείο 236
 Έρημη Χώρα 94, 212 Ερινύες
 213 Ερκύνιες ορογ. 31 Ερμής
 139 Ερυθραία Σιβ. 182
 Ερυξίμαχος 72
 Έρωσ 72, 74, 77, 134, 139,
 235
 Ερωτόκριτος 89, 228
 Εσκιμώοι 123
 Εσκουαντόρ 10
 Εσκουλάπιους 223
 Εσπερία 170
 Εστιάδα 147
 Ετεοκλής 59, 151,
 Εύα 59, 113
 Ευδοξία 117
 Ευθυδίκου Κ. 107
 Ευθυκλής 148
 Ευθύφρων 226, 227, 228
 Ευκλής 151

- Ευμενίδες 153
 Ευριπίδης 14, 19, 206
 Ευρίωνος *T.* 34, 75
 Εύρος 41
 Ευρυδίκη 182
 Ευρύκλεια 149
 Ευρυκλής 148
 Ευρώπη 10, 12, 37, 123, 140,
 171, 173, 216
 Ευρώτας 15, 33, 120, 173,
 206,
 252, 115
 Εφιάλης 162
 Εχεκλής 148
- Ζάκυνθος 103
 Ζυρίχη 171
 Ζωγράφος *αστ.* 252
- Ηγησικλής
 148 Ηλίθιος 6.
 231 Ηλέκτρα
 124 Ηλιαία 86
 Ηλίας 113
 Ηλιογάδαλος 209, 212
 Ηνίοχος 151, 252 Ήπειρος 110
 Ήρα 150, 172, 173, 174, 175,
 176, 179, 180
 Ηράκλειτος 18, 33, 53, 111,
 138, 143, 163, 183, 213,
 217, 221, 223, 229
 Ηρακλής 26, 65, 73, 110,
 112,
 150, 162, 182, 229, 235,
 252 Ηρωική *σ.* 166 Ησαΐας 113
 Ησίοδος 29, 213 Ηστόμινα 158
 Ηφαιστίων 31 Ήφαιστος 31,
 201
- Θάμαρ 56, 58 Θαμμούζ 69
 Θαμούς 217, 218 Θεμιστοκλής
 150, 245 Θεογονία 215
 Θεοδόσιος *M.* 116, 117,
 241 Θεοκλής 149 Θερμοπύλες
 235, 245 Θέτις 85 Θεΰθ 69
 Θήδες 59, 175 Θηριακλής 148
 Θησέας 73, 182
 Θοδωράκης *K.* 124, 160
 Θουκλής 149
 Θουκυδίδης 67, 73, 111,
 211,
 222, 235
 Θράκη 110, 108
 Θρασύμαχος 227
 Θυμοειδές 78
 Θυμοκλής 149
- Ιάλεμος 206 Ιάνθης 76
 Ιαπωνία 210 Ιαση *T.* 75
 Ιατροκλής 148 Ίβκος 162
 Ιγνατίου *T.* 75 Ιερή Εξέταση 11,
 64 Ιερόκλεια 149 Ιεροκλής 148
 Ιησούς 140, 181, 187, 188, 190,
 197, 198, 212, 217, 229,
 230, 231
 Ιθάκη 35, 42, 43, 44, 46,
 210, 225
 Ικτίνος 69
 Ιλιάδα 15, 120,
 Ιλισός 76
 Ίμενος 75
 Ινδίες 46
 Ιοκάστη 52, 59, 197, 210
 Ιουδαία 217 Ιουδήθ 33
 Ιουλιανός 241, 243, 244,
 247, 248
 Ιουλιέττα 14
 Ιπποκράτης 73
 Ιπποκλής 148

- Ιουρασικό 213
 Ιράν 106
 Ίρις 204
 Ίσαυρος Α. 117
 Ισθμός 35, 114
 Ισκεντέρ 108
 Ισπανία 64
 Ισπαχάν 10
 Ίσις 214
 Ισραήλ 49, 51
 Ισός 233
 Ιταλία 210
 Ίτακα 210
 Ίώ 174
 Ιωάννινα
 119
 Ίώ 113
 Ιωνία 21, 107, 163, 213,
 244
 Ιωνικόν 117, 246
 Καβάφης 75, 76, 101, 108,
 116, 124, 150, 169, 199,
 200, 212, 215, 216, 218,
 231, 232, 234, 235, 236,
 238, 239, 240
 Καβο-Κολόνες 33
 Καζαμπλάνκα 91
 Καζαντζάκης 47, 245
 Καθαρμοί 154, 158
 Καθαρήτιο 192
 Καϊκίας 41
 Κάιν 59, 60, 62, 122
 Καϊρης 64, 122
 Καιρός 138
 Καίσαρ 137
 Καισάριος Δ. 242
 Κακαβιά 171
 Κακία 235
 Κακοσάλεσι 104
 Κάλβος 101, 166, 240, 246
 Καλλιφόρνια 216
 Καληδόνιες ορ. 31
 Καλίνιν 157
 Καλλικλής 151
 Καλλικράτης 69
 Καλλιμάραρο 76
 Καλλιρρόης οδ. 76
 Καλλιστώ 173
 Καλυφώ 46
 Καναδάς 128
 Κανάρης 120
 Κάνθανος 33
 Κάννες Απ. 94, 238
 Καντ 45, 56, 238
 Καντρασεκάρ 30
 Καπερναούμ 113
 Καπιτόλιο 147
 Καποδίστριας 101, 120,
 124
 Καπούη 189
 Κάραγιαν 141
 Καραϊσκάκης 104, 120, 158
 Καραμανλής 250
 Καρκίνος αστ. 251
 Καρνάκ 105
 Καρολίνα
 Νότιος 10
 Καρπενήσι 121
 Καρνάτιδες 236
 Καρνωτάκης 171, 240,
 Καρχηδόνα 33
 Κασσάνδρα 237
 Κασταλία 120
 Κάστωρ αστ. 252
 Κατακάλι 103
 Καταιβάτης 165
 Κατσιμπαλης 115
 Κάτων Τιμ. 33
 Καύκασος 151, 165
 Κάφκα 21
 Κβαντομηχανική 128
 Κέβης 158
 Κέλβιν 28
 Κέννεντυ 30
 Κένταυρος 137
 Κεραμεικός 124
 Κέρκυρα 217
 Κεφαλόβρυσο 121
 Κήμος Μ.75
 Κήπος 113
 Κηρύστου Ρ. 236
 Κήτος αστ. 251
 Κηφισιά 152
 Κηφισός 35, 153
 Κιθαιρώνας 120, 173
 Κικέρων 108
 Κιγκιννάτος 210
 Κινέττα
 104
 Κιουταχής 104

- Κίρκη* 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 89, 99, 181, 195, 197, 199, 200, 201
Κλαζομενές 103
Κλαύδιος 41
Κλειδί 247
Κλεισθένης 210
Κλεοπάτρα 34, 40
Κλυταιμνήστρα 30, 205
Κοιλάκανθος 31
Κόκκινη Μηλιά 121
Κόλαση 11, 192, 193
Κόλαση β. 118, 140
Κολοκοτρώνης 101, 103, 115, 120, 121, 122, 139, 150
Κολοκοτρώνης Κ. 160
Κολόμβος 22, 66, 111
Κολοσσαίο 210
Κολοσσός Ρ. 115
Κολωνός 152, 153, 154, 162, 213

Κτησικλής 148
Κυβέλη 17, 248
Κύκλωπας 34, 112
Κυκλώπεια 89, 99, 101
Κύκνος αστ. 253
Κυμαία Σ. 30, 182
Κυμοθόη 197
Κυνέγειρος 238
Κυνόγναθος 31
Κύπρος 104, 106, 107, 110, 118
Κύνες Θηρ. 252
Κύων Μ. 252
Κύων Μικρ. 252
Κυρίλωφ 19
Κωλέττης 121
Κωμωδία β. 198
Κωνσταντίνος Μ. 117

■
Λαγίδης 226, 236

Κομφούκιος 17
Κοπεργάγη 128
Κόρη 167
Κόρινθος 48, 114
Κορωνιού βρ. 157, 161
Κούδας 117
Κούλιαν 166
Κουμπερτέν 32
Κούναξα 92
Κουτούζωφ 34, 136
Κοφτή Π. 247
Κρακοβία 10
Κρανάη 235
Κράσσο 189
Κράτη σίκλεια 148, 149
Κρήτη 110, 176, 210
Κριναγόρας 237, 242
Κρίσινα 161
Κρίτων 86
Κρόνος 90, 92, 179
Κρόντσερ συν. 179

Λίβας 41
Λιβυκή 182
Λιβιδώ 181, 194, 195, 196, 215
Λιθανθρακοφόρο 213
Λίνος 206
Λιογέννητη 124
Λιτόχωρο 44
Λογική 16
Λογιστικό 78
Λοκ 210
Λονδίνο 24, 204,
Λόντι 44
Λόντος Τζίμ 184
Λόντρα 94, 100
Λούβρο 223
Λούθηρος 19, 31,
Λουκάς εν. 113
Λουκιανός 27
Λουμίδης 184

Λάγκος 100
Λαέρτης 99
Λαΐος 186
Λακωνικόν 246
Lambert 27
Λαμπροκλής 148
Λάμπρος β. 182
Λανδάνιο 223
Λάνη Τ. 75
Λαπλάς 133
Λάρισα 51, 228
Λασκαράτος 18, 64
Λαστράτη 161
Λαυρασία 31
Λένιν 21, 139, 144
Λεονάρντο 198
Λεσβοκλής 149
Λεύκιος 75
Λεύκιππος 110, 204
Λέων αστ. 252
Λεωνίδας 122
Λήδα 15, 173, 206
Ληναίος 206
Λητώ 173

Μάζγουελ 30
Μαραθώνας 147, 238, 239,
 241, 242
Μαργαρίτα 9, 10, 14, 15, 17,
 18, 19
Μαρδοκ 17, 214
Μαρέγκο 44
Μάρθα 15
Μαρία 197, 212
Μαρκαντώνης 32, 171
Μάρκες 255
Μάρκου νταπ. 33
Μαρούσι 115
Μαρζ 51, 194
Μασάιμάρ 179

Λούρος 236
Λυκία 84
Λυκομήδης 162
Λυκούργος 65, 73, 151, 235
Λύκων 64
Λύρα αστ. 253
Λυσίας 76, 77
Λυσικλής 148
Λύσις 226, 227

Μαβίλης 213
Μαγγελάνος 195
Μαγγελάνου Ν. 223
Μάγδαλα 196
Μαγδαληνή 181, 195, 198
Μαγιακόβσκι 29
Μάης 124
Μαιμακτηριών 156
Μακάριος Β' 106
Μακεδονία 210
Μάκμπεθ 51, 232
Μακρυγιάννης 113, 120
Μάνη 160
Μανιάκι 139

Μασταβά 108, 109
Μαυροκορδάτος Αλ. 121
Μεγακλής 148
Μελβούρνη 110
Μελέαγρος 237
Μενεκλής 148
Μενέξενος 151
Μεζικού Πόλη 95
Μέριμνα 89, 90, 91, 92, 100,
 101
Μεσαίων 11, 64, 108, 188
Μεσόγειος 68
Μεσολόγγι 33, 121, 143
Μεσσαλίνα 41
Μετάνειρα 85

- Μεταξάδες 118
 Μεταρρύθμιση 10
 Μετά τα Φ, 18, 21
 Μεφιστοφελής 11, 12, 13
 Μήδεια 14
 Μηδία 233
 Μηδικά 150, 235
 Μήδοι 214
 Μητροκλής 149
 Μίθρας 17, 247
 Μίλητος 103
 Μίλων 221
 Μινώταυρος 110
 Μισίρι 105
 Μιχαηλάγγελος 111, 181
 Μνησικλής 151 Μογγόλος 166
 Μοιρακλής 149 Μονή Δαφνιού
 249 Μοντεσκιέ 194 Μοριάς
 103, 105, 115, 122 Μούσες 27,
 140 Μότσαρτ 100 Μπαλατσινού
 101, 174 Μπαρμπαριά 170
 Μπάτης Γ. 39 Μπερίσα 108
 Μπετόβεν 111, 141, 166, 179
 203, 216, 223, 224
 Beethoven Halle 141
 Μπόλτσμαν 33 Μπορ Ν. 204
 Μπότσαρης Μ. 120, 121
 Μπόχαλη 213 Μπρούνο 18
 Μύλιττα 214 Μύλος 156, 157
 Μύρης 75, 244 Μυριβήλης 39,
 101, 170, 246 Μύσκιν 140, 231
 Μυστράς 203 Μύτικας 44
 Μυτιλήνη 114 Μωάμεθ 17, 22,
 161 Μωυσής 17, 113, 194, 240

 Ναγκασάκι 212 Νάζος 33
 Νάρκισσος 251 Ναστάσια Φιλ.
 52, 140, 205 Νασαικλής 148
 Νέαρχος 184 Νέα Υόρκη 211

 Νέγρης 121 Νείκος 53 Νείλος
 157, 212 Νεκρά Θ. 212
 Νέκρια 99, 140, 181, 186
 Νεμεόνικοι 111 Νεοκλής 148
 Νέρων 244
 Νεύτων 30, 66, 184, 204,
 223, 240 Νημερτής 197
 Νηφομανής 140
 Νίτσε 34, 48, 69, 194, 195,
 204,
 217, 218, 224, 231
 Νιζίνσκι 30 Νίκη Απτ. 72
 Νικηταράς 113, 114, 120
 Νικίας 65 Νικοκλής 148 Νίψα
 110
 Νομαρχία Ελλ. 119 Νόμπελ
 225 Νότιος Ιχθύς αστ. 38
 Ντάμα Πίκα 33 Ντιράκ 128
 Ντόπλερ 33
 Ντοστογιέβσκι 19, 52, 231
 Ντουίνιο 139 Νάε 113

 Ξενοκλής
 148 Ξενοφών
 92 Ξερακάδες
 162 Ξερέξης
 150, 247

 Οβίδιος 73
 Οδυσσέας 13, 35, 36, 39, 41,
 43, 44, 45, 46, 96, 97, 98,
 99, 100, 104, 140, 149,
 150, 181, 182, 186, 187,
 188, 189, 200, 201, 245
 Οδυσσέας βιβλ.
 225 Οθέλλος 51
 Οιδίππου 13, 58, 59, 146,
 151, 152, 153, 162, 165,
 186, 229, 230
 Οϊκλής 149

- Οκτωήχι 120
 Ολυμπία 107, 109, 139, 173
 Ολυμπιάδα 22, 118, 147
 Ολυμπιάς Φ. 110 Όλυμπος 43, 120, 179, 195, 226, 234
 Όμηρος 14, 30, 35, 37, 38, 40, 43, 46, 103, 108, 111, 114, 139, 169, 181, 187, 200, 201, 206, 211, 224
 Ομφάλη 112
 Ονομακλής 149
 Ορθοδοξίας Κ. 117
 Οράτιος 29, 67, 147, 221, 222
 Ορέστης 124, 235, 237
 Ορλώφ 166
 Όρος αγ. 172
 Όρος Ελ. 188
 Ορφέας 182
 Ουάρρων Τ. 94
 Ουγκάντα 211
 Ουίλσον 26
 Ουίνδσωρ 232
 Ουράλια 31
 Ουρανός 28, 213
 Όφρις αστ. 251
 Οφιούχος αστ. 251
- Πακιστάν 95 Παλαιά Δ. 49, 211 Παλαιολόγος Κ. 118
 Παινέσια 160, 162 Παλαμάς 47, 172, 240, 246 Παλλάδιο 122 Παν 214, 215, 216, 218
 Παναγιώταρος 160
 Πανεπιστήμιο 122 Παντακλής 148 Παζοί 217 Πάολο Μαλ. 78
 Πάουλι 30, 135 Πάουλους φον 94 Παπαδιαμάντης 47, 48, 106, 113, 124, 240, 246
 Παπαδοπουλαίοι 118
 Παπατσώνης 247
 Παπότης 170, 172
 Πασκάλ 184
 Παπαφλέσσας 120, 139
 Παράδεισος 193
 Παράκελσος 110
 Παραλίμνι 110
 Παράσχος Αχ. 242
 Παρθένος αστ. 253
 Παρθενών 147, 150, 151, 169, 236
 Παρίσι 32, 91, 104
 Παρμενίδης 111, 138,
 Πατροκλής 149
 Πάτροκλος 121, 154, 156, 248
 Πατούχας 45
 Παυλάρας 18
 Πάυλος 212, 115
 Πausανίας 72
 Πειραιάς 39
 Πειραιϊκή ακτή 103
 Πειρίθθος 182
 Πεκίνο 216
 Πελοπόννησος 182, 225
 Πέμπτη Λεωφ. 110 Πενζίας 26
 Πενία 72, 74, 139, 235
 Πεντάπολη 197 Περικλής 69, 150 Περγλ Χάρμπορ 212
 Περσέας 36, 158 Περσέας αστ. 253 Περσία 233 Περσικά 182
 Πετράκης 18
 Πετράλωνο 162, 163, 164, 165
 Πέτρος 212
 Πετρόνιος 181
 Πήγασος αστ. 253
 Πηλέας 85
 Πηνελόπη 114
 Πιλάτος 229

- Πίνδαρος 12, 96, 111, 139
 Πιουριφόν 221
 Πλάτων 13, 14, 15, 45, 48, 58,
 59, 63, 67, 74, 75, 84, 85,
 98, 111, 118, 151, 165, 182,
 193, 194, 206, 226, 234,
 235
 Πλάνκ 30, 111, 127, 134, 223
 Πλαστήρας 221
 Πλαταιείς 238
 Πλειάδες 30, 181
 Πλήθων 118
 Πλημμύριον 113
 Πλούταρχος 217, 235, 236
 Ποιμενική 141, 216
 Πόλη 108, 189
 Πολιορκητής Δ. 248
 Πολιτεία 6. 182, 226
 Πολυδεύκης αστ. 252
 Πολύκλεια 149
 Πολύκλειτος 73, 100,
 Πολυνεΐκης 59, 155, 156
 Πολύφημος 96, 97, 98, 99, 100
 Πορθητής 118
 Πόρος 15, 72, 139, 235
 Πορφύρας 232
 Πορφύριος 63
 Ποσειδών 13, 36
 Ποσειδών πλ. 28
 Ποτειδαία 132
 Πουργατόριο 140
 Πούσκιν 33, 214
 Πρίαμος 139, 242
 Πρόκλεια 149
 Προκλής 149
 Πρόδικος 150
 Προμηθέας 58, 151, 165
 Προπύλαια 151
 Πρωταγόρας 58
 Πρωτεύας 245
 Πρωτό 197
 Πυανεσιών 146
 Πυθαγόρας 247
 Πυθαγόρας Ρ. 77, 110
 Πυθέας 110
 Πυθιόνικος 96
 Γιυθοκλής 148
 Πύλος 89, 225
 Πυραμίδες 147
 Πύρρων 247
 Πυρσόγιαννη 110
 Ραββουνί 198
 Ραγκόζιν 140
 Ράδερφορντ 204
 Ράμα 161
 Ρασπούτιν 31
 Ρέμων 75
 Ρήγας Φ. 34, 120, 122
 Ρήγγουλος 33 Ριανός 237 Ρίλκε
 140, 245 Ρίτσος 242
 Ροβεσπιέρος 33, 139, 211
 Ροδόκλεια 149
 Ρόδος 76
 Ροΐδης 64
 Ρομανόφ 31
 Ροντέν 111
 Ρουβίκωνας 123
 Ρουσσώ 211
 Ρωμαίος Μοντ. 205
 Ρώμη 22, 41, 189, 209,
 210, 212,
 217, 218, 226, 244, 247
 Ρωσία 210, 212
 Σαΐκσπηρ 14, 51, 216, 232
 Σαΐν-Ζύστ 33 Σαλαμίνα 150
 Σάμπες 110 Σάρα 113 Σάρδεις
 92 Σαρτρ 95 Σατυρικόν 181

- Σάυρα αστ. 251 Σαμαράκης 242
 Σαχαλίνη 123 Σάχης 166
 Σειρήνες
 245 Σελασία
 234 Σελήνη 28,
 52 Σεμέλη 173
 Σεπτέμβριος 54
 Σεπτιμόντο 197
 Σερεγκέτι 179
 Σεφέρης 46, 108, 151, 232,
 238, 239, 245, 246
 Σηκωμός 120
 Σήμα 167
 Σθενελαιδάς 235
 Σίβυλλα 181, 182, 195, 196,
 197
 Σιδώνιοι 232, 237, 238, 242
 Σιθωνία 91
 Σικελία 151, 210
 Σικελιανός 104, 246
 Σικελικά 73
 Σιμίμιας 158
 Σινά ορ. 113
 Σινσιννάτη 210
 Σίσυφος 19
 Σκιπίων Αφρ. 31
 Σκίρων 41
 Σκιροφοριών 165
 Σκόντρα 105, 121
 Σκόπια 107, 118
 Σκορπιός αστ. 30, 182, 251
 Σκούρτης 113
 Σκυθία 101
 Σκύλλα 159
 Σοβιετική Εν. 222
 Σολωμός 47, 48, 53, 101, 104,
 106, 120, 124, 134, 140,
 165, 182, 206, 213, 232,
 240, 246
 Σόλων 73, 187, 194, 210
 Σορβόννη 171
 Σουηδία 210
 Σουλτάνος 105
 Σουσού Μ. 171
 Σοφοκλής 52, 55, 58, 69, 73,
 151, 152, 155, 165, 204,
 213, 225, 229, 231
 Σπάρτακος 31, 189
 Σπάρτη 194, 203, 225, 233,
 234,
 235, 236
 Σπιναλόγκα 64
 Σποράδες 113
 Σραίντιγκερ 34, 136, 137,
 138,
 186, 232 Στάλιν 30, 137, 139
 Στάλινγκραντ 94 Στασικλής
 148 Στάχυς αστ. 253
 Σταυρόγκιν 19, 140 Σταυρός
 Νότου 38 Στησίχορος 206
 Στράβων 184 Στρατοκλής 148
 Στωικοί 111 Σύγκλητος 226
 Συκοτρής 63 Συμπληγάδες 17
 Συμπόσιο 6. 15, 63, 73, 74, 78,
 235
 Σύνοδος Ι. 62 Συρία 233
 Συρία Κ. 170, 210 Σφίγγα 137
 Σχετικότητα Γ. 22, 27, 29,
 132, 135
 Σωκράτης 18, 27, 63, 64, 65,
 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74,
 76, 77, 132, 140, 157, 165,
 183, 214, 226, 227, 228,
 229, 230, 231
 Ταγκανίκα 123
 Τάιμς 211
 Ταίναρον 110
 Τανζανία 198
 Τάνταλος 17

- Ταρπία π. 32
 Ταρσός 185
 Ταΰγετος 35, 252
 Ταύρος αστ. 253
 Τειρεσίας 175, 176, 178,
 179, 180
 Τελλούριον 144 Τερψικλής
 149 Τζέφερσον 210 Τζόνος 34,
 225 Τελεκλής 148 Τηλέμαχος
 225 Τιβεριάς 113 Τιβέριος 217,
 218 Τίβουλλος 158 Τιμοκλής
 148 Τίτος 50 Τίφανυ 166
 Τίμαιος 6. 213, 226 Τούνεζι
 170 Τοξότης αστ. 252 Τουρκία
 108 Τράφοι 157, 158
 Τρικούπης 124 Τρίπολη 197,
 214 Τρίτωνας 137, 173 Τροία
 30, 99, 103, 150 Τροθύμα 39
 Τρώες 154, 189 Τσάπλιν 222
 Τσερνομπίλ 188 Τσιτσάνης 39
 Τυνδαρίδα 203 Ύννησια 110
- Υάδες 181 Υάκινθος 206
 Υβρις 18, 55, 230, 241 Ύδρα
 αστ. 251 Ύμνοι Ομ. 111
 Υπάτιος βιλ. 31 Υψηλάντες 120,
 236 Υψηλάντης Αλ. 122
- Φαέθων 170 Φαιδρός 74,
 75, 76, 77, 84 Φαλμεράνερ 166
 Φάνης 206 Φανίας 206
 Φανοκλής 148
 Φάουστ 10, 11, 12, 13, 14, 15,
 17,
 18, 19, 140, 223 Φαιναρέτη
 67 Φαιδρός 72 Φαραώ 105
 Φειδίας 69, 169, 200 Φερεκλής
 148 Φέρουσα 197 Φιγαλία 113
 Φιλικοί 120, 122 Φίλιππος 110
 Φιλοκλής 148 Φιλότης 53
- Φίννοτουρκομογγ. 212
 Φλωρεντινός 166
 Φρόντι 48, 51, 53, 66, 69, 73,
 116, 143, 181, 182, 193,
 194, 195, 196, 204, 209,
 212, 215, 222
 Φωκίων 65
 Φωτεινή αγ. 199
- Χάιζενμπεργκ 85, 128, 131,
 132, . 133, 134, 141, 186,
 188

Χάιντεγκερ 95, 96
 Χάιλντερλιν 35 Χαιρώνεια 217
 Χαμπλ 21, 22, 23, 24 Χάος 166
 Χαρίδας 161, 162 Χαρίκλεια
 149 Χαρικλής 149 Χαρμίδης
 226 Χάρος 124, 134, 163
 Χάρνβδη 159 Χασανάκι 158

Χατζιδάκης Γ. 106 Χήνου Σ. 225
 Χίμαιρα 137 Χιροσίμα 68
 Χίτλερ 62 Χούμνος 242
 Χριστός 22, 161, 170 Χώκιν 22

Ωριων 30, 182, 252

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟΙ ΔΙΑΒΟΛΟΙ

36	αντί	Τι	διάβαζε	Τη
16	»	τοξοτά	»	τοξωτά
12	»	κγνωρι,ζε	»	εγνωρίζε
23	»	ποιο	»	πιο
17	»	ότι	»	ό,τι
32	»	Δια	»	Δία
19	»	καμαρωτοί	»	καμαρότοι
33	»	σουρούλια	»	σουραύλια
15	»	πάρουμε	»	πάρουνε
7	»	"Αδης	»	'Αίδης
28	»	πρόσωπο του	»	πρόσωπο του
9	»	αγαλίαση	»	αγαλλίαση
14	»	ανθρωπινής	»	ανθρώπινης
2	»	ω φ έλη	»	οφέλη
19	»	ηδονής.	»	ηδονής;
7	»	κινήση	»	κίνηση
1	»	θά 'χει,ς	»	θά 'χες
1				
3	»	εξαλαώσαι	»	εξαλαώσαι
14	»	πάλαβρα	»	παλάβρα
32	»	κ α	»	και
25	»	άνθρωποι	»	άνθρωποι
20	»	αποσπέρο	»	απόσπερο
27	»	τη ελεύθερη	»	την ελεύθερη
19	»	αγα-	»	αγαλ-
26	»	μεταμόρφωσε	»	μεταμόρφωνε
31	»	μαύρι	»	μαύρο
19	»	Σορβόνη	»	Σορβόννη
10	»	λιγοθυμίσουν	»	λυγοθυμήσουν

32	»	γλιστράς	»	γλιστράς
23	»	λύκηθο	»	λήκηθο
18	»	μέταλλο	»	μέταλλο
23	»	χρειαστεί	»	χρειαστεί
27	»	ανακύκλωση	»	ανακύκλωση
24	»	κρυφώ	»	κρυπτό
23	»	καινούργιος	»	καινούριος
20	»	γάρ	»	γάρ
21	»	ηύκόμοισιν	»	ηύκόμοισιν
20	»	άκολουθήτω	»	άκολουθείτω
25	»	πρόταση	»	πρόταση
	»	Κηρρύστου	»	Κηρρύστου
	»	Οιδίππου	»	Οιδίππου